„Unul dintre cele mai bune romane istorice scrise în ultimii douăzeci de ani."
Gore Vidal

Raftul Denisei

Jay Parini

Ultima gară

Roman despre ultimul an din viaţa lui Tolstoi

HUMANITAS fiction

„Un roman e ca o călătorie pe mări neștiute, dar eu am încercat să mă țin cât mai aproape de linia țărmului întâmplărilor din ultimul an al vieții lui Tolstoi", spunea Jay Parini într-un interviu. Pornind de la fapte reale consemnate în jurnalele membrilor familiei și ale prietenilor scriitorului rus și, mai ales, de la însemnările acestuia, romanul ***Ultima gară*** e o împletire de voci narative care luminează ungherele întunecate ale unei vieți consumate aparent sub ochii publicului. În atmosfera patriarhală de la Iasnaia Poliana, Lev Tolstoi, în vârstă de optzeci și doi de ani, încearcă să se bucure de liniște. Soția sa, Sofia Andreevna, îl pândește la fiecare pas, obsedată până la paranoia de frica pierderii averii, iar vicleanul Vladimir Certkov, cel mai bun prieten al scriitorului, îi vânează moștenirea literară. Prinși în păienjenișul intrigilor Sofiei și ale lui Certkov, Maşa, fiica cea mică a lui Tolstoi, ia violent partea tatălui, în vreme ce băieții lui, Ilia și Andrei, sunt de partea mamei. Treptat, vocile acestor personaje se sting, făcând loc vorbelor lui Tolstoi însuși. Drama lui este aceea a unui om sfâșiat de contradicții, deopotrivă blând și impulsiv, genial și naiv, idolatrizat și manipulat, iubit și hulit. Conștient că nu mai are mult de trăit, Tolstoi plănuiește să fugă de acasă.

Raftul
Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

JAY PARINI

Ultima gară

Roman despre ultimul an din viața lui Tolstoi

Traducere din engleză de
LUANA SCHIDU

HUMANITAS fiction

Coperta
ANGELA ROTARU
Redactor
IOANA PETRIDEAN

JAY PARINI
THE LAST STATION: A Novel of Tolstoy's Last Year
Copyright © Jay Parini 1990
All rights reserved.
Published in Great Britain in 2007 by Canongate Books Ltd.
First published in Great Britain by HarperCollins*Publishers* in 1992

© HUMANITAS FICTION, 2009, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 73, fax 021/408 83 74
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
PARINI, JAY
Ultima gară: roman despre ultimul an din viaţa lui Tolstoi / Jay Parini;
trad.: Luana Schidu. – Bucureşti:
Humanitas Fiction, 2009
ISBN 978-973-689-308-7

I. Schidu, Luana (trad.)

821.111(73)-31=135.1

Pentru Devon,
fiecare cuvânt, mereu

Până să respirăm a fost un miez mâlos.
A fost un mit până să-nceapă mitul,
Limpede, venerabil, perfect armonios.

De-aici iese poemul: că trăim într-un loc
Ce nu ne aparţine şi nu-i ca noi deloc
Şi trudnic e, în ciuda unor aurite zile.

Wallace Stevens, *Însemnări spre o ficţiune supremă*

1

Sofia Andreevna

A mai trecut un an, aducându-ne la sfârșitul primului deceniu al noului secol. Scriu aceste cifre ciudate în jurnalul meu. 1910. E oare posibil?

Liovocika doarme acum, și n-o să se trezească până în zori. Cu puțin timp în urmă, am fost atrasă de sforăitul lui până în dormitor, la capătul coridorului. Sforăitul lui răsună în toată casa, ca o ușă care scârțâie, și servitorii chicotesc. „Bătrânul taie lemne", spun ei, chiar în fața mea. Nu mă mai respectă, dar eu le întorc zâmbetul.

Sforăitul lui Liovocika nu mă deranjează, fiindcă acum dormim în camere separate. Pe vremea când dormeam în același pat, încă avea dinți, iar ei amortizau sforăitul.

M-am așezat pe patul lui îngust și i-am tras până la bărbie pătura gri, imprimată cu model de chei. A tresărit, făcând o grimasă monstruoasă. Dar nu s-a trezit. Aproape nimic nu-l trezește pe Lev Tolstoi. Orice ar face, se dedică complet acelui lucru, fie că doarme, lucrează, călărește, dansează, citește. Se scrie mereu despre el în ziare. Până și la Paris, ziarele de dimineață adoră frânturile de bârfă despre el, despre noi – adevărate sau nu, nu le pasă. „Contesă, ce mănâncă la micul dejun contele Tolstoi?" întreabă ziariștii, stând la coadă în pridvor să ne ia interviuri în lunile de vară, când vremea din Tula face din acest orășel o destinație plăcută. „Se tunde singur? Ce citește acum? I-ați făcut un cadou de ziua onomastică?"

Nu mă deranjează întrebările. Le spun destule încât să plece mulțumiți. Lui Liovocika nu pare să-i pese. El oricum nu citește articolele, nici măcar când i le las pe masă, lângă micul dejun.

„Nu sunt deloc interesante", spune el. „Nu știu de ce ar vrea cineva să tipărească asemenea prostii."

Se uită totuși la fotografii. Mereu e câte un fotograf pe aici, care face poze sau cerșește un portret. Certkov e cel mai deranjant. Se crede un artist al fotografiei, dar este la fel de nepriceput la asta ca la orice altceva.

Liovocika dormea sforăind, și l-am mângâiat pe păr. Părul cărunt care se răsfiră pe perna lui apretată, barba albă ca spuma, o împroș- care moale de păr, nu aspră, ca a tatei. I-am vorbit în timp ce dormea, spunându-i „drăguțul meu". E ca un copil acum, la bătrâ- nețe, pot să-l alint în voie, să am grijă de el, să-l apăr de nebunii care ajung la noi în fiecare zi, așa-zișii lui discipoli – toți conduși, inspirați de Certkov, care cu siguranță e satanic. Îl cred Christos. *Liovocika* însuși crede că e Christos.

L-am sărutat pe buze în timp ce dormea, inspirându-i răsuflarea ca de prunc, dulce ca laptele. Și mi-am amintit o zi, cu mulți ani în urmă, când aveam douăzeci și doi de ani. Barba lui Liovocika era neagră pe atunci. Mâinile îi erau fine, deși petrecea mult timp cu mujicii, muncind cot la cot cu ei pe câmp, mai ales la strânsul recoltei. De fapt, făcea asta pentru a se destinde. Pentru a face miș- care. Pe vremea aceea nu era atât de mult o chestiune de onoare, cum avea să ajungă mai târziu, când îi plăcea să creadă despre el că, în adâncul sufletului, este și el unul dintre mujicii pe care îi adoră.

Scria *Război și pace* și în fiecare zi îmi aducea pagini să i le copiez. Cred că n-am fost niciodată mai fericită decât atunci când îmi lăsam mâna să înnegrească paginile acelea, lăsam cerneala de India să invoce o viziune mai pură și mai sacră decât orice a fost văzut ori visat vreodată. Și niciodată nu l-am văzut pe Liovocika mai fericit. Munca îi dădea cele mai mari satisfacții, permițându-i să-și urmeze cele mai dulci și mai frumoase vise.

Numai eu puteam descifra scrisul lui Liovocika. Hieroglifele lui ca niște crabi umpleau marginile ciornelor, înnebunindu-i pe tipografi. Corecturi după corecturi. De cele mai multe ori, nici măcar el nu mai putea distinge ce scrisese. Dar eu puteam. Îi citeam inten- țiile, și cuvintele deveneau clare. După-amiaza stăteam ore întregi lângă un foc de cărbuni, bând ceai de tei și discutând modificările.

„Natașa nu i-ar spune niciodată așa ceva prințului Andrei", îi spuneam. Sau „Pierre e prea simplu conturat aici. Nu e atât de stupid cum pretinde el". Nu-l lăsam să scrie prost. Nu-l lăsam nici să picotească în birou sau să petreacă prea mult timp călare sau să hoinărească pe câmp. Liovocika avea treburi mai importante. Iar eu îl trimiteam la masa de lucru. Eram importantă pentru el.

Dar acum nu mai contez.

Nu ca atunci, în primii ani, de ziua onomasticii mele, pe 17 septembrie, când aveam douăzeci și doi de ani și eram suplă și frumoasă ca o narcisă.

Pe vremea aceea aveam trei copii. Îngrijirea lor și a moșiei (Liovocika nu s-a priceput niciodată la detalii sau la organizarea treburilor gospodărești – nici atunci, nici acum) și copiatul manuscriselor lui îmi ocupau tot timpul. Dar nu mă plângeam, nici chiar când stătea de vorbă ore în șir cu „intelectuala" aia pedantă și stupidă de Maria Ivanovna, care se agățase de el ca o lipitoare.

Știam că nu avea să dureze. Dintre toate femeile din viața lui, numai eu i-am rămas alături. Nu m-au putut doborî, și nici n-o vor face.

Asta se întâmpla în 1866. Îmi amintesc pentru că era anul în care binecuvântatul nostru țar, Alexandru, a fost salvat de mâna Domnului. Un miracol. Își făcea plimbarea zilnică prin Grădina de Iarnă, când un tânăr tulburat (dintr-o familie cunoscută, din păcate) a tras cu un pistol spre el. Mâna rapidă a unui mujic l-a salvat pe țar, împingând arma într-o parte.

În aceeași seară, la Moscova, eu și Liovocika ne-am dus la teatru, cum făceam adesea pe vremea aceea. Spectacolul a început cu toată lumea ridicându-se în picioare și cântând „Dumnezeu să-l păzească pe țar". N-am mai văzut niciodată atâția oameni plângând! După patru săptămâni, am făcut o rugăciune de mulțumire la slujbele speciale care se țineau la Capela Sfântul Nicolae, lângă Kremlin. Pe atunci, rușii încă aveau nevoie de țarul lor. Și acum au nevoie, deși n-ai zice, ascultându-i pe soțul meu și pe prietenii lui. E o minune că poliția nu i-a redus la tăcere. Dacă Liovocika n-ar fi fost la fel de puternic precum țarul însuși, îndrăznesc să spun că asta s-ar fi întâmplat deja.

Firește, Liovocika nu vrea să mă asculte în privința asta. Îl disprețuiește pe țar, din principiu. Dar, în tinerețe, și el era monarhist. Îl adora pe Alexandru, care îl eliberase pe vărul lui, prințul Volkonski, general-maior, unul dintre decembriștii trimiși în Siberia de Nicolae I. Soția lui, prințesa, plecase cu el în exil, lăsând în urmă un copil mic.

În acea zi onomastică de demult, lumina verii târzii cădea oblic printre mestecenii galbeni. Mi-am petrecut dimineața singură, plimbându-mă prin pădurea Zakaz, mirosind pământul bogat și mugurii care înfloriseră târziu. Spre surpriza și spaima mea, un arțar era deja purpuriu, aprins ca un clopot într-o noapte stranie. M-am așezat sub coroana lui, neputându-mi înfrâna lacrimile.

Liovocika a apărut de după copac. Îmbrăcat într-o bluză albă, arătând mai mult a mujic decât a nobil, m-a uluit cu privirea lui. Cât era de intensă! Oare mă urmărise până acolo?

— Ce-i cu lacrimile astea, mica mea Sonia? Ce s-a întâmplat?

Mi-am mușcat buza.

— Nimic, am zis.

— Nimic? a întrebat el. Ceva e.

— Copacul ăsta, am spus. Uite! Frunzele astea sunt deja roșii. În curând, întreaga pădure va fi despuiată.

Nu prea puteam îndura iernile din Tula, nici acum nu pot. N-ai cum să scapi de frig, de vântul aprig și de zăpadă. Copacii, cu ramurile lor negre, îmi întunecă mintea. Mi-e imposibil să gândesc.

— Nu plângi din cauza acestui copac roșu, a spus el. Plângi pentru Sonia.

Am prostestat. Nu era oare ziua mea onomastică? Nu eram eu cea mai norocoasă femeie din Rusia, pentru că mă măritasem cu cel mai promițător scriitor din generația lui, aveam trei copii frumoși și o casă mare la țară?

Dar avea dreptate, bineînțeles. Plângeam pentru Sonia.

În seara aceea, servitorii au pregătit mai devreme o cină elegantă pe terasă, așternând masa sub soarele după-amiezii târzii. Sora mea, Tania, adusese un minunat pate de fazan de la Moscova, pe care l-a servit pe un platou de cipolin – un cadou de la mama. Aveam și pâine neagră proaspăt scoasă din cuptor. Și struguri mari, umezi,

în castroane albe, și portocale din sud, în castroane roșii. Și *borșci* și, mai târziu, rață în aspic parizian. Aveam și miel, și un pic de gâscă. Prăjituri dulci din tărâțe și miere se revărsau dintr-un coș. Liovocika turna vinul, mult mai mult decât s-ar fi cuvenit să bem!

Au apărut câțiva tineri ofițeri din regimentul Tula, îmbrăcați în uniforme de gală, cu nasturi de argint. Pe vremea aceea, Liovocika nu-i detesta pe militari. Anii pe care-i petrecuse în armată nu erau atât de departe, nici amintirile lui despre Caucaz. Stătea întins lângă mine în pat și-mi povestea despre prințul Gorceakov și despre atacul Silistrei. Prețuiam nopțile acelea, poveștile acelea. Și îmi lipsesc, așa cum îmi lipsesc și tinerii ofițeri care mâncau atât de des la masa noastră.

Ne-am așezat în jurul mesei lungi, acoperite cu față de masă de olandă și veselă din porțelan englezesc. Cristalul reflecta atât de puternic razele soarelui, încât căpăta o strălucire aproape dureroasă.

— Azi e sărbătoarea sfintelor mucenice, le-a spus Liovocika celor adunați, propunând un toast. A sfintelor mucenice *binecuvântate*, a repetat el, corectându-se, iar unul dintre ofițeri a chicotit. E Vera, al cărei nume înseamnă Credință. Și Nadejda, adică Speranță, și Liubov, Dragoste. Mama lor e Sofia, adică Înțelepciune. În sănătatea ta, Sofia mea, sursa întregii înțelepciuni, iubirea vieții mele...

S-au ciocnit paharele. Mi-am plecat capul, hotărâtă să nu plâng.

Din grădină, printre copaci și tufișuri, veneau acordurile vesele ale operei mele preferate, *La Muette de Portici*. Liovocika a venit repede lângă mine, strângându-mă în brațele lui pentru o scurtă expunere publică a puternicei sale afecțiuni. Simțeam apăsarea privirilor lor în timp ce ne sărutam. Dar nu mă deranja.

— Un singur dans – înainte de masă? m-a întrebat Liovocika. Mi-am lăsat, timid, ochii în jos, dar dansam minunat pe vremea aceea, până să-mi înțepenească genunchii din pricina atâtor dimineți petrecute în umezeala aceea de la țară.

Peste umărul lui, am văzut că Maria Ivanovna se uita fix în farfuria ei goală. Cred că acest moment a pus capăt micii ei obsesii în legătură cu soțul meu. A fost ca o lance aruncată în pieptul ei de către Liovocika însuși!

După cină, a început adevăratul dans. Numai mătușile bătrâne și prietenele lor zbârcite au refuzat să se învârtească alături de noi pe terasa de piatră, într-un vârtej în cinstea mucenicelor.

Liovocika a insistat, ca întotdeauna, să dansăm *kamarinskaia*, un dans cu pași repezi, complicați. Câțiva au încercat să se eschiveze, dar el nici n-a vrut să audă. Liovocika era maestrul, care ne conducea – mai ales pe tinerii ofițeri – la gesturi tot mai sălbatice și mai nestăpânite.

Cu mult înainte de plecarea celorlalți, am fost dusă de Liovocika în dormitor. Ieșirea noastră bruscă a fost aproape jenantă, dar nu-mi păsa. Unul dintre tinerii ofițeri mi-a aruncat o privire în timp ce ieșeam; știam ce gândește, și m-a speriat un pic.

Nici n-am apucat să mă dezbrac, fiindcă Liovocika mă săruta frenetic pe gât și pe umeri. M-am lăsat pe spate pe patul acela mare și l-am lăsat să facă ce avea de făcut. Pe atunci nu era neplăcut, cum avea să devină. În scurt timp, pantalonii îi erau lăsați în vine. Am închis ochii în timp ce mâinile lui mari îmi pătrundeau pe sub rochie, apăsându-mi puternic sfârcurile cu palmele plate. Și l-am lăsat să mă posede, cum o făcea de obicei, repede. Aș fi vrut să fie mai sensibil în astfel de împrejurări, dar nu-i puteam spune. L-am lăsat să adoarmă, pe jumătate dezbrăcat, cuibărit pe umărul meu.

Când s-au ivit zorile peste pădurea Zakaz, plecase. Se dusese, ca de obicei, în biroul lui. L-am găsit cu buzele strânse, cu lumânarea încă arzând, deși se luminase de ziuă. Pana lui săpa litere adânci în pagină; în ochi îi licărea o energie sălbatică, pe care o iubeam. Nu m-a observat, nici măcar când mi-am pus mâinile pe umerii lui și am răsuflat încet pe ceafa lui albă și lată.

2

Bulgakov

— Și sexul? a întrebat Certkov, frecându-și fruntea cu mâna desfigurată de eczemă. N-ai decât douăzeci și patru de ani. Nu e o vârstă potrivită pentru abstinență, a adăugat el, aplecându-se peste birou.

Mi-am reținut zâmbetul care îmi înflorise pe buze împotriva voinței mele. Vladimir Grigorievici Certkov nu are simțul umorului. Alături de grăsime și de pielea lui cu probleme, lipsa de umor este trăsătura lui definitorie.

— Din câte știu, contele Tolstoi nu aprobă relațiile sexuale.

— Le disprețuiește, a răspuns Certkov. Și, dacă-mi îngădui să-ți atrag atenția, el nu mai folosește titlul nobiliar. A renunțat la el cu ani în urmă.

Certkov nu-mi plăcea. Mă deranja să nu folosesc titlul lui Tolstoi. Fusesem educat, învățat să-i respect pe cei ce dețin puterea. Mă agasa faptul că Certkov își închipuia că nu știu de renunțarea la titlu. Știu despre Tolstoi absolut tot ce se poate afla din scrierile lui, și multe altele în plus. Un fum gros de bârfă înconjoară numele lui Lev Tolstoi, și eu am inhalat acel fum cu fiecare ocazie posibilă.

— Trebuie să-i spui Lev Nikolaevici, ca noi toți, a adăugat Certkov. Așa preferă el.

Pielea lui ca de cameleon atârna în jurul capului său chel, în formă de pară. Aproape că-i puteam vedea prin frunte lobii frontali ai creierului. Vorbea crispat, bătând cu degetele lui dolofane în masa neacoperită.

— Presupun că ai citit *Sonata Kreutzer*.

Am dat afirmativ din cap, deși speram că n-o să discutăm tocmai această operă. *Sonata Kreutzer* este, după părerea mea, singurul eșec al lui Tolstoi. E vreo asemănare între Pozdnîșev, eroul acelei nuvele, și Lev Tolstoi? Nu pot să cred. E povestea unui om care își asasinează soția. Mulți cititori – eu, unul, nu merg atât de departe – o consideră un tratat împotriva căsniciei, un obuz plin cu ură, o carte malefică. E atât de diferită de *Anna Karenina*, unde Tolstoi laudă căsnicia dintre Kitty și Levin, o înalță ca pe un stindard pe cerul rece al Rusiei. Dar Pozdnîșev!

— Nu vreau să insist asupra problemei castității, dar anul trecut am aranjat angajarea unui servitor care a început să sâcâie două tinere cameriste aflate de mult în slujba familiei. Asta l-a supărat teribil pe Lev Nikolaevici. Vreau să fie clar că nu va exista nici o problemă.

Am dat din cap în semn că am priceput, dar în sinea mea eram oripilat că sunt pus în aceeași categorie cu un servitor. Cred că furia mi se citea pe față. Am încercat să o acopăr cu mâinile.

— Regret că deschid un subiect delicat, a zis Certkov. Nu poți să fii niciodată prea explicit, mereu spun asta.

— Nu-i nimic, am răspuns. Înțeleg.

Slujba părea să-mi scape, și am intrat în panică. Voiam să fiu secretarul particular al lui Tolstoi mai mult decât orice pe lume.

Certkov a ocolit biroul și a rămas în picioare lângă mine. A pus o mână rece pe încheietura mea.

— Am auzit numai lucruri bune despre dumneata de la Makovițki și de la ceilalți. Și am citit cu atenție ce ai scris despre Lev Nikolaevici. Și el a citit. E oarecum... tineresc. Dar destul de articulat.

— Tolstoi mi-a citit eseurile?

A dat din cap, confirmând. Radiam. Părea că, în mod uimitor, lucrurile aveau să se aranjeze.

— Nu vreau să-ți creez prejudecăți în legătură cu Sofia Andreevna, dar nu ar fi înțelept din partea mea să nu pomenesc dezacordurile ei cu Lev Nikolaevici, a continuat Certkov. A fost o căsătorie nefericită – pentru el.

S-a apucat de barba neagră și mătăsoasă și a tras-o până sub bărbie. Barba îi dă înfățișarea unui tătar.

— Cinstit vorbind, a continuat el, ea nu e ca noi. Aș merge atât de departe încât să spun că ne disprețuiește și că ar face tot ce i-ar sta în puteri ca munca soțului ei să nu progreseze.

— Dar sunt căsătoriți de aproape cincizeci de ani! Cu certitudine, asta...

Nu eram sigur ce anume voiam să spun.

Certkov s-a sprijinit de birou și a zâmbit.

— Ești un tip cinstit, Valentin Fiodorovici. Înțeleg de ce ai recomandări atât de bune. Dușan Makoviţki nu este excesiv de inteligent, dar e un bun cunoscător al oamenilor.

— Am auzit despre problemele dintre...

— Nu-ți face griji în legătură cu toate astea, a zis Certkov. Dar ține minte că o să zică lucruri îngrozitoare despre mine.

Părea jenat că spune asta și s-a repliat:

— Sofia Andreevna și cu mine n-am fost mereu în relații proaste. Când am fost exilat prima dată, i-a adresat țarului un protest. Și îmi scria des în Anglia, transmițându-mi vești despre Lev Nikolaevici. Acum nu mă mai vrea lângă soțul ei. A înfuriat-o faptul că am cumpărat casa de la Teliatinki, deși nu mi se permite să locuiesc acolo.

— Oribil, am spus, surprins de propria-mi vehemență.

— Sunt ceea ce s-ar chema contrabandă vie, a spus el, zâmbind.

Era prima dată când îl vedeam zâmbind. Mi-a luat din nou mâinile în palmele lui.

— Dragul meu Valentin Fiodorovici, ți s-a oferit un mare dar. O să-l vezi pe Lev Nikolaevici în fiecare zi. O să iei masa cu el. O să te plimbi cu el prin pădure. Și o să-ți simți sufletul încălzit zi de zi la flacăra lui. Sper că o să-l iubești cum îl iubesc eu. Și că o să înveți de la el.

Mi-a dat drumul și s-a dus la fereastră, dând draperiile în lături, să privească ninsoarea.

— Ceea ce spune el îți va răsuna în amintire pentru totdeauna.

Nu știu de ce, dar, în timp ce îl ascultam, am început să mă gândesc la tata. Murise de un an. Îmi vorbea deseori cu glasul lui moale, gutural, dându-mi sfaturi părintești. Nu luam în serios nici unul, dar îi apreciam eforturile. Știa că, de la convertirea mea la tolstoism, eram însetat de Dumnezeu, însetat să învăț, să discut idei,

să-mi șlefuiesc sufletul. Tata admira toate astea, dar îmi spunea că trebuie să fiu atent. Funcționar la stat vreme de treizeci de ani, reușise să evite să se gândească vreodată la ceva. Dar eu refuz să accept falimentul lui intelectual ca moștenire. Vreau să devin, asemenea lui Certkov, un discipol.

A intrat un servitor îmbrăcat cu o jachetă aspră din lână. Această îmbrăcăminte nepotrivită este compromisul pe care-l face Certkov valorilor tolstoiene. El nu e un admirator al clasei sociale din care face parte, deși n-a renunțat încă la confortul pe care i-l conferă poziția sa. Krekșino e o casă frumoasă, cu terenuri întinse și mai multe grajduri pentru cai. Văzusem vreo șase servitori – și presupuneam că încă vreo duzină se ascundeau în adâncul bucătăriei sau altundeva prin gospodărie. Mobilierul e nepretențios, dar solid – în cea mai mare parte, englezesc și franțuzesc. Nu-mi plăceau draperiile grele din catifea care întunecau camerele.

— Ceai, domnule? a întrebat tânărul.

Am acceptat un pahar cu ceai chinezesc aburind, dând apreciativ din cap.

— Vino aici, a zis Certkov, conducându-mă spre fotoliile mari de piele de lângă foc.

L-am privit lăsându-se în genunchi și manevrând niște foale mari, demodate, cu care a întețit focul de lemne de după grilajul de fier. Hornul a început să geamă, inhalând scânteile.

— Noi doi trebuie să ne împrietenim, a spus el. Avem atât de multe de realizat, și sunt mulți dușmani.

Pomeții i se conturau în timp ce vorbea și parcă tot timpul își reprima o râgâitură. Îmbrăcat într-o bluză răcoroasă de muselină, cu o curea de piele strălucitoare, arăta la fel cu ceilalți tolstoieni pe care îi cunoscusem. Cizmele îi erau fără fason, dar bine făcute – un cadou de la Lev Nikolaevici, mi-a spus el.

— Le-a făcut cu mâinile lui – un meșteșug pe care l-a învățat în ultimii ani. Face cizme pentru toată lumea.

Certkov a sorbit din ceai pedant. Deși îl admiram foarte mult, numai printr-un act de voință aș fi putut ajunge să îl plac.

— Iată o scrisoare de la Lev Nikolaevici, a spus el, întinzându-mi o foaie de hârtie acoperită cu mâzgăleala neglijentă a lui Tolstoi. Nu se simte bine. Îți poți da seama după scrisul inegal.

În parte, este vina Sofiei Andreevna, trebuie să-ți spun. I-a distrus capacitatea de a dormi cu pisălogeala ei permanentă. – Furia creștea în pieptul lui. – E o femeie disperată. N-ai cum să-ți dai seama câte ar fi putut realiza el dacă ar fi fost căsătorit cu o persoană mai potrivită, cu cineva care să-i împărtășească idealismul și convingerile.

— Am auzit că e îngrozitoare.

El a dat din cap grav, pătruns de aceste cuvinte.

— O să iei multe mese la Iasnaia Poliana, dar Sofia Andreevna nu vă va prea onora cu prezența.

— Dar nu e vegetariană?

A scuturat din cap cu dezgust.

— Nici fiii ei nu sunt. Numai în Sașa poți să ai încredere – dintre copii, adică. Să te încrezi numai în ea sau în Dușan Makovițki, prietenul mamei dumitale. E un om bun.

— Doctorul Makovițki spune că Sașa face multă muncă de secretariat pentru tatăl ei.

— Ea îi bate totul la mașină. E o cămăruță mică pe coridor, mai încolo de biroul lui, care se numește „salonul Remington". Fără îndoială că o să petreci mult timp acolo. Sașa are nevoie de ajutor. Numărul scrisorilor pare să crească în fiecare lună, cu atâția oameni înnebuniți să capete un sfat de la Lev Nikolaevici. Le răspunde personal celor mai mulți dintre ei.

Certkov a surâs din nou, dând la iveală niște dinți ascuțiți, cu spații negre între ei.

— Apropo, Lev Nikolaevici își adoră fiica. Asta o înnebunește pe Sofia Andreevna.

— Contesa bate la mașină?

— Nu, dar înainte îi copia toate lucrările de mână. Era extrem de posesivă în chestiunea asta – și băgăcioasă.

Acum mă simțeam stânjenit. Nu e plăcut să te amesteci în problemele unui cuplu, indiferent de circumstanțe.

— Dumneata o să ajuți la munca de secretariat, firește, mai ales la îndosariere și la întocmirea scrisorilor de răspuns. Ideea e că Lev Nikolaevici are nevoie de un bărbat înzestrat cu calitățile dumitale intelectuale. Cineva ca dumneata, care i-a citit și înțeles opera. Gusev a fost neprețuit din punctul ăsta de vedere.

Auzisem multe despre Nikolai Gusev, care fusese secretarul lui Tolstoi vreme de câțiva ani. Guvernatorul Tulei l-a exilat, ca și pe Certkov, pentru „activități subversive", o sentință ce ar putea cădea și asupra capului meu într-o zi. Nu-mi pasă. Exilul este o mare instituție rusească. Sufletul rus a fost călit, ca oțelul, în Siberia.

— Du-i, te rog, scrisorile astea lui Lev Nikolaevici, a zis Certkov, întinzându-mi un pachet mic, bine sigilat. Mă tem că nu mai putem fi siguri ce ajunge la el și ce nu. Și-a mușcat buza. Sofia Andreevna nu-i respectă intimitatea.

— Îi violează până și corespondența!?

El a dat din cap în semn că da, reținându-și o grimasă.

— Mai am o mică sarcină pentru dumneata. O sarcină secretă, aș spune. S-a aplecat înainte în fotoliu. L-am instruit pe Sergheienko, secretarul meu de la Teliatinki, să-ți înmâneze mai multe caiete englezești, făcute pentru un scop anume.

Voiam să mă uit în altă parte, dar n-am îndrăznit.

— Sergheienko o să-ți arate cum să le folosești. Pe scurt, o să ții un jurnal privat pentru mine. Să scrii cu un creion care nu se șterge și să folosești indigo. Foile pot fi smulse din caiete cu destulă ușurință. Adu-i-le săptămânal lui Sergheienko, care mi le va trimite aici. Vreau să știu exact ce se întâmplă la Iasnaia Poliana. O bizară lumină galbenă i-a umplut ochii. Anunță-mă cine îl vizitează pe Lev Nikolaevici. Spune-mi ce citește și notează ce scrisori vin sau pleacă. Și dă-mi de știre ce spune Sofia Andreevna.

A urmat o pauză lungă, în care m-am abținut de la orice comentariu.

— Firește, a continuat el, aș vrea să știu ce scrie Lev Nikolaevici. Mă tem că irosește prea mult timp cu antologia aia a lui. Ai putea să-l ajuți preluând o parte dintre sarcinile editoriale. Fă mai mult decât îți cere. Imploră-l să se întoarcă la opera lui filozofică.

— Mai scrie un roman?

Certkov și-a suflat nasul într-o batistă de mătase.

— Romanele sunt pentru femei, pentru femei burgheze răsfățate, care nu au nimic mai bun de făcut cu timpul lor.

— Dar *Anna Karenina*...

— Este un exemplu decent, însă la fel de inutil.

— Vladimir Grigorievici, mie...

M-a privit cu niște ochi mici, care nu păreau umani. Erau ochi de nevăstuică.

— Mie mi-a plăcut *Anna Karenina.*

— Dumneata ești tânăr, Valentin Fiodorovici! Tinerilor le plac romanele. Și mie mi-au plăcut, acum mulți ani. De fapt, mama era prietenă cu Turgheniev. Ficțiunea este pentru oameni care încă n-au început să-l caute pe Dumnezeu. Ce subiecte îi intrigă pe acești romancieri? O să-ți spun. Poftele și adulterul.

Buza de sus i s-a ondulat, dezvelindu-i dinții ca niște rădăcini de arin într-o mlaștină.

Mi-am plecat capul și am mormăit ceva.

Certkov și-a întins buzele până la urechi, într-un rânjet de rechin.

— Îmi placi foarte mult, dragă tinere. Sunt sigur că Lev Nikolaevici o să-ți fie recunoscător pentru orice ajutor îi vei putea da.

În timp ce vorbea, își trăgea pe mâini o pereche de mănuși negre din piele subțire, pentru a ascunde o eczemă pronunțată. Eram sigur, în sfârșit, că slujba avea să fie a mea.

— Sper că voi putea să-l ajut, am spus.

— O să-l ajuți. Văd asta.

Am rânjit prostește, iar Certkov, ca și cum prezența mea ar fi început să-l plictisească, s-a ridicat în picioare.

— La revedere, atunci, a zis el. Abia aștept să-ți primesc însemnările. Și ține minte: să nu afle nimeni de ele. Nici măcar Lev Nikolaevici. Asta l-ar deranja.

Ne-am strâns mâinile, schimbând câteva cuvinte legate de pregătirile mele pentru călătoria la Tula, cu trenul, în săptămâna următoare. M-a condus în holul întunecos de la intrare. Pașii noștri răsunau între tavanul înalt și podeaua de ardezie. Un servitor mi-a întins haina și pălăria.

— Nu ți-aș încredința această misiune dacă n-aș crede că ești unul dintre noi, a spus Certkov, punându-și mâinile înmănușate pe umerii mei. Știi, sunt teribil de îngrijorat. Lev Nikolaevici e fragil și nervos, deși n-ai să-l auzi niciodată plângându-se. E dureros că sunt nevoit să trăiesc departe de el, tocmai acum, când sfârșitul e atât de aproape.

Am dat din cap, dar comentariul lui nu părea să necesite aprobare.

— Vă sunt recunoscător, Vladimir Grigorievici, am spus.

El a pus capăt discursului prin care îmi exprimam recunoștința cu un gest al mâinii.

— Cu Dumnezeu înainte, a zis, deschizând cu greu ușa blocată de nămeți. Și ține minte ce ți-am spus: *notează tot!*

M-a sărutat pe amândoi obrajii și m-a împins în viscolul de ianuarie. O sanie neagră mă aștepta pe alee, cu un birjar înfofolit în atâta blană, că nu mai părea om.

Am pornit la trap pe un drum șerpuit, printr-un șir de ulmi golași. Ghemuit în caftanul meu, cu zăpada ușoară izbindu-mi-se de frunte, mă simțeam exaltat și îngrozit – ca Ilie trimis la cer într-un vârtej de foc.

3

L.N.

SCRISOARE CĂTRE PIOTR MELNIKOV, UN MUNCITOR DIN BAKU

Iasnaia Poliana, 22 ianuarie 1910

Mi se pare că te interesează două chestiuni: Dumnezeu? – ce e Dumnezeu? – și natura sufletului omenesc. Ai vrea să știi mai multe despre relația lui Dumnezeu cu omenirea și îți pui întrebări despre viața de după moarte.

Să luăm prima întrebare. Ce este Dumnezeu și care este relația lui cu omenirea? Biblia spune o mulțime de lucruri despre cum a creat Dumnezeu universul și cum se raportează la poporul său, stabilindu-ne recompensele și pedepsele. Acestea sunt prostii. Uită-le cu totul. Scoate-ți-le din minte. Dumnezeu este începutul tuturor lucrurilor, condiția esențială a ființei noastre, puțin din ceea ce considerăm a fi viață interioară și revelat nouă prin Iubire (de aceea spunem „Dumnezeu e iubire"). Dar, din nou, te rog să uiți acele povești cum că Dumnezeu a creat lumea și rasa umană și că el îi pedepsește pe toți cei care nu se supun. Trebuie să-ți ștergi asta din minte, să-ți poți privi viața dintr-o perspectivă complet nouă.

Ceea ce am spus este tot ce știm sau putem ști despre Dumnezeu.

Despre suflet nu putem spune decât că ceea ce numim viață nu este decât principiul divin. Fără el nu ar exista nimic. Nu are nimic fizic, nimic temporal. Așa că nu poate muri atunci când trupul încetează să existe.

Și dumneata – ca noi toți – vrei să știi ceva despre viața de după moarte.

Ca să mă înțelegi, fii foarte atent la ce voi spune în continuare.

Pentru omul muritor (adică numai pentru trup) timpul există: adică orele, zilele, lunile și anii trec. Numai pentru trup există și lumea fizică – ceea ce poate fi văzut, atins cu mâinile. Ceea ce este mare sau mic, tare sau moale, durabil sau fragil. Sufletul însă e atemporal; el doar locuiește în trupul omenesc. *Eul* despre care am vorbit acum șaptezeci de ani este același *eu* la care mă refer acum. Sufletul nu are, de asemenea, nimic fizic. Oriunde aș fi, orice s-ar întâmpla, sufletul meu, *eul* la care mă refer, rămâne același și este întotdeauna nonfizic. Astfel, timpul există numai pentru trup. Pentru suflet, timpul, locul și lumea fizică nu au nici o realitate. Astfel, nu putem de fapt să întrebăm ce se va întâmpla cu sufletul sau unde se va duce el după moarte, pentru că verbul *va fi* sugerează ideea de timp, iar cuvântul *unde* sugerează ideea de loc. Nici timpul nici locul nu au sens pentru suflet, odată ce trupul fizic a încetat să existe.

Faptul că speculațiile despre viața de după moarte sau rai și iad sunt superficiale și greșite ar trebui să fie deja limpede. Dacă sufletul s-ar duce undeva după moarte, ar trebui să se refugieze undeva înainte de naștere. Dar nimeni nu pare să remarce asta.

Senzația mea este că sufletul dinlăuntrul nostru nu moare odată cu trupul, dar că noi nu putem ști ce se va întâmpla cu el și unde se va duce – deși *știm* că nu poate să moară. Despre pedepse și recompense: cred că viața noastră pe pământ are sens numai atunci când trăim în acord cu porunca de a ne iubi. Viața devine chinuitoare, tulbure – rea – când ignorăm această poruncă. S-ar părea că orice recompense ori pedepse ar presupune faptele noastre, le vom primi în viața asta, de vreme ce nici o alta nu poate fi cunoscută.

4

Sofia Andreevna

Acum știu sigur. O să facă tot ce le stă în putință ca să intervină între mine și soțul meu. Dumnezeu știe că ne este destul de greu și fără să ne urmărească ei ca niște Furii. Dar ei cred că nu le cunosc planul de a ne scoate pe mine și pe copiii mei – copiii și nepoții lui Lev Tolstoi! – din testamentul lui. Știu întotdeauna ce se petrece pe la spatele meu. Îmi dau seama după privirile lor, după șoaptele și clipirile lor, ba chiar și după deferența lor. Își închipuie, pare-se, că nu observ mesajele secrete care se transmit când mă întorc cu spatele. Nu mai departe de ieri, un servitor i-a dat lui Liovocika o scrisoare de la Sergheienko drept sub nasul meu, dar, bineînțeles, i-am recunoscut scrisul mare și dezlânat pe plic! Ce cred ăștia, că m-am născut ieri?

Împrăștie zvonuri despre mine în presă. Săptămâna trecută a apărut la Moscova un articol în care se afirma: „Contesa Tolstoi s-a înstrăinat de soțul ei. Abia dacă își mai vorbesc. Nu împărtășesc aceleași vederi în politică sau religie". Ce prostie! Și totul a fost răspândit de Certkov și prietenii lui, care au reușit să intervină între mine și Liovocika, în ciuda celor patruzeci și opt de ani de căsnicie. În cele din urmă însă, voi triumfa. Dragostea noastră va triumfa.

Sunt tratată ca o străină aici. Dar nu sunt eu oare persoana care i-a născut lui Lev Tolstoi treisprezece copii (nu-i rău pentru un propovăduitor al castității!), femeia care are grijă ca hainele lui să fie spălate și cârpite, ca mâncărurile lui vegetariene să fie preparate după placul inimii sale? Nu sunt eu aceea care îi ia pulsul în fiecare noapte înainte să adoarmă, care îi face clisme când i se

blochează intestinele, care îi aduce ceaiul cu o felie mare de lămâie când nu poate să doarmă?

Sunt o sclavă. O proscrisă în propria mea casă. Când mă gândesc că tatăl meu era un faimos doctor din Moscova! Îl admira pe Lev Nikolaevici pentru poziția lui aristocratică, da, dar și pentru realizările lui literare. Cine n-ar face-o? Chiar și pe atunci era evident că avea să devină un mare scriitor. Era senzația Moscovei și a Sankt-Petersburgului. Îmi aduc aminte că mama îmi spunea: „Într-o zi o să citești despre contele Tolstoi în Enciclopedie".

Când eu și surorile mele eram adolescente, tata punea lumânări în geam o dată pe săptămână, cum era obiceiul pe atunci, semn că „suntem acasă". Eu, Liza și Tania așteptam. Toate îl iubeam cu disperare pe contele Tolstoi, deși tata și mama considerau de la sine înțeles că Liza, ca fiică mai mare, era perechea potrivită pentru el. Eu eram fiica mijlocie, suplă și cu ochi negri, cu o voce blândă, delicată, și dinți ca de fildeș. Eram invidiată de Liza, care era o pisică – se târa prin casă zgâriind și mieunând. Liza era deșteaptă, da. Era o „intelectuală". Dar era îngâmfată și, dacă pot spune astfel, escroacă.

Tania ar fi putut fi mai periculoasă. Era toată numai maliție-zitate și agitație, cu ochii ei negri precum cărbunele și cu părul tăiat drept pe frunte, încât părea o târfă orientală. Când trecea prin cameră, fiecare fibră a trupului ei își făcea simțită prezența. În astfel de momente o uram. Cine putea îndura felul seducător în care știa să cânte și să danseze, planurile ei grandioase de „a reuși" în teatru? De parcă tata i-ar fi îngăduit vreuneia dintre fiicele sale să-și înfoaie coada de păun pe scena moscovită! Bietul tata!

Eu nu cred că eram atât de dificilă ca ele. Și n-ar fi trebuit să surprindă pe nimeni faptul că am fost preferată de contele Tolstoi. Deși nu scoteam ochii nimănui cu talentele mele, aveam câteva. Știam să cânt la pian – nu așa cum cânt astăzi, dar deloc rău. Picturile mele în acuarelă erau bunicele. Dansam la fel de bine ca majoritatea fetelor de rangul meu. Și scriam încontinuu – povestiri și poezii, jurnale, scrisori. Atunci, ca și acum, Liovocika avea instinct de conservare. A știut întotdeauna să obțină ceea ce îi trebuie.

L-am cunoscut pe conte când aveam zece ani. Venise în vizită la tata la Kremlin, unde aveam un apartament: cu mustață pe oală,

cu uniforma impecabil călcată, cu cizmele atât de lustruite, că îi puteai vedea genunchii reflectându-i-se în bombeuri. O sabie de gală îi atârna de centură. Se pregătea să se alăture regimentului său aflat în misiune pe Dunăre, ne-a spus, afișând o mândrie moderată, ușor melancolică. Stăteam retrasă într-un colț, în timp ce el vorbea cu tata.

Ședeau în salonul cel mare, față în față. Tata nu mă vedea, dar eu îl vedeam pe conte, care stătea cu genunchii lipiți, cu mâinile lui mari și roșii împreunate stângaci în poală, ca niște crabi de mare. Când vorbea tata, ochii contelui scânteiau plini de atenție. Privirea lui era atunci, ca și acum, atrăgătoare, irezistibilă. Stătea aplecat înainte în fotoliul jos, rozaliu. Epoleții galbeni și șirul dublu de nasturi de alamă de pe uniforma lui erau aproape prea mult de îndurat pentru mine!

El și tata au discutat două ore pe un ton scăzut, de parcă ar fi complotat să răstoarne monarhia. Ce-or fi șușotit atâta? Hotărau oare care dintre noi, fetele, avea să fie viitoarea contesă Tolstoi? Nu cred că îmi puneam asemenea întrebări. La urma urmei, nu aveam decât zece ani. Dar inima mea îi era dăruită lui Lev Tolstoi. Am hotărât atunci și acolo că, într-o zi, aveam să fiu soția lui. După ce a plecat, m-am furișat înapoi în salon și am legat o panglică roz de piciorul din spate al scaunului pe care stătuse.

După aceea, tata a vorbit deseori despre tânărul conte, pentru care simțea o afecțiune cu totul specială. Odată, m-a lăsat să împrumut romanul său *Copilăria*. L-am citit într-o noapte lungă, la lumina lumânării, în timp ce surorile mele dormeau. Fiecare propoziție strălucea ca vârful unui chibrit. Imaginile mi s-au învârtejit în cap săptămâni întregi. Nu era de mirare că Moscova întreagă se dădea în vânt după el.

Dar asta se întâmpla cu mulți ani înainte ca vreuna dintre noi să fi atins vârsta căsătoriei. Și, deodată, iată-ne pregătite pentru pașul cel mare. Liza, cel puțin. Și mama se săturase. Se ajunsese destul de departe cu povestea asta cu curtatul – domnii veniți în vizită, ceaiurile și tensiunea nesfârșită. Voia să și-o ia pe Liza de pe cap cât mai repede posibil.

În iulie i-a venit o idee: avea să-l viziteze pe tatăl ei la Iviți, în gubernia Tula, nu departe de moșia familiei Tolstoi de la Iasnaia Poliana. „Întâmplător", ne lua cu ea și pe noi, cele trei fete (și pe micul Volodea, bineînțeles).

Mama spunea că Liza era perechea ideală pentru acest conte excentric, excesiv de intelectual, și la Moscova avea grijă întotdeauna să o așeze lângă el pe sofa. Liza pălăvrăgea la nesfârșit despre ultimele lucrări filozofice proaspăt ieșite de sub tipar în Germania. „Mi se pare adeseori", intona cu vocea ei subțire ca un tril, „că de fapt critica superioară germană a folosit greșit dialectica lui Hegel. Nu credeți, conte?"

Fața lui Liovocika era impenetrabilă.

În realitate, mintea tânără a contelui era la vânătorile din Caucaz, deși ne uimea (și alarma) uneori cu câte un discurs despre minunile lui Immanuel Kant. Uneori, prinzându-mi privirea, îmi făcea cu ochiul, și o dată, pe hol, mi-a strâns mâna când nu ne vedea nimeni.

Oricât m-ar dezgusta lauda de sine, trebuie să recunosc faptul că eram încântătoare pe vremea aceea, cu o talie subțire, pe care un bărbat putea ușor s-o cuprindă în mâinile lui puternice! În dimineața aceea fierbinte de iulie, când camerista a venit să-mi spună că trăsura era gata să ne ducă la moșia contelui Tolstoi, am știut că în curând avea să fie soțul meu.

Tata își flutura batista de pe treptele micului conac al bunicului, în timp ce trăsura veche se hurduca scârțâind pe drumul nepavat. După câțiva kilometri, am ajuns la câmpurile palide și unduioase de porumb, tipice pentru regiunea Tula. Am trecut, pe rând, pe lângă lanuri de porumb, grâu și secară, pe lângă șirurile lungi, simetrice de țărani aplecați asupra muncii lor într-o comuniune veselă, apoi a apărut pădurea Zakaz, cu desișul ei verde, impenetrabil, mirosind a pini și noroi. Am ajuns în satul Iasnaia Poliana, care nu m-a impresionat. O îngrămădire sărăcăcioasă de colibe cu acoperiș de paie, izbe dărăpănate și hambare de piatră. Pompa satului, cu o găleată de tinichea aruncată sub robinet, scuipa o apă noroioasă. Ușa mare de lemn a bisericii era larg deschisă, și o văduvă de vârstă mijlocie, cu văl negru, stătea lângă ea, pălăvrăgind cu o călugăriță bătrână și știrbă, de mărimea și forma unui butuc de copac.

Văduva s-a înclinat grav la trecerea trăsurii noastre, mimând respectul – ipocrizia tipică a claselor de jos din Rusia.

Lev Tolstoi locuia în casa lui mare, ancestrală, care purta același nume ca satul, după cum ne-a spus mama. Ca toate profesoarele bune, avea un anume fel de a părea entuziasmată de evidență. Ne-a explicat în continuare că, la fel ca majoritatea celor de rangul său, contele fusese dependent de jocuri de noroc. („Tatăl vostru a fost, desigur, excepția", ne-a spus ea.) Jucând cărți cu un vecin lipsit de scrupule, pariase partea centrală a casei pentru a rămâne în joc. Pierduse, și vecinul necruțător cărase practic întreg corpul central al Iasnei Poliana, lăsând în urmă doar aripile, stinghere și ridicole.

— Cred că acum nu mai joacă, a spus Liza. Nici nu bea prea mult. Este, practic, un abstinent. Și e *foarte* credincios. Și-a supt buzele, transformându-le într-un boboc de trandafir obraznic, de-mi venea s-o plesnesc. Dar m-am abținut, având în vedere că știam eu ce știam despre adevăratele intenții ale contelui.

— Pariez că e mai rău ca oricând, a spus Tania. Toți bărbații tineri beau și joacă jocuri de noroc, și numai Dumnezeu știe ce fac cu femeile.

— Limba aia a ta o să te trimită direct la mânăstire, a zis mama, aranjându-și părul.

Am trecut printre cele două turnuri văruite de la intrarea pe moșia Iasnaia Poliana. Casa mare, din piatră, care fusese reconstruită separat de aripile abandonate, se afla la capătul unei alei lungi în serpentină, străjuite de două șiruri paralele de mesteceni argintii, ca o gardă de onoare. Pășunile din spatele lor păreau bogate și mătăsoase, presărate ici-colo cu mănunchiuri de piciorul-cocoșului. Și fluturi! Casa era cel puțin la fel de frumoasă. O clădire lungă, cu etaj, albă ca alabastrul, cu un fronton grecesc încununând veranda de deasupra intrării. O casă minunată, mi-am spus în șoaptă. Eram hotărâtă să devin stăpâna ei.

Ne-a întâmpinat mătușa lui Liovocika, Toinette, o făptură stafidită îmbrăcată în rochie de țară.

— *Bienvenu! Comme c'est bon!* ciripea ea întruna. Era ciudat să o vezi pe această femeie ca o țărancă – o adevărată *krestianka* – vorbind franceza pariziană aproape fără accent.

Mama i-a răspuns într-o franceză trunchiată, care, în urechile mele, suna mai degrabă a chineză.

— *Merci beaucoup! C'est une belle maison! Une belle maison! Mais oui!* a strigat.

Liovocika, roşu la faţă şi gâfâind, a năvălit pe uşă cerându-şi scuze şi spunându-ne că, de fapt, nu ne aştepta. Dar nu ne-a făcut să ne simţim vinovate. Ca un curtean francez, a sărutat mâinile tuturor, pe rând, zăbovind o clipă la a mea. M-am aprins pe dinăuntru, încălzită la flacăra iubirii. Nu ştiam încotro să mă uit sau ce să spun.

— Haideţi să vă arăt livada, a spus el.

Ni s-a părut ciudat, mai ales mamei, că voia să ne arate livada înainte să fi văzut casa, dar mama nu avea de gând să obiecteze.

— Adorăm livezile, a zis ea. Nu-i aşa că adorăm livezile, fetelor?

— Nu m-am prea gândit la asta, a spus Liza.

Era aşa de anostă uneori!

Ne-am oprit lângă un pâlc de tufe pline de fructe roşii, coapte.

— Zmeură! a strigat Tania, de parcă nu mai văzuse niciodată.

Liovocika ne-a dat nişte găletuşe şi ne-a spus să începem să culegem chiar atunci, pe loc – inclusiv mamei, care s-a străduit să iasă cât mai bine din ceea ce ea numea o situaţie nefericită.

— Ce zmeură frumoasă! a zis ea. Nu-i aşa că ne place zmeura?

M-am retras cu o găletuşă după unul dintre rugii mai mari şi culegeam zmeură fericită, fără griji, de câteva minute, când Liovocika a ţâşnit, ca un urs, din spatele unui rug.

— M-aţi speriat! am zis.

El mi-a pus deoparte găletuşa şi mi-a luat mâinile într-ale sale.

— Îmi pare rău, a spus. Zău că-mi pare rău.

— Aşa şi trebuie.

Nu mi-a dat drumul la mâini.

— Sunt mâini de orăşeancă, a zis.

Mi le-a ţinut şi s-a uitat la mine îndelung. L-am întrebat:

— Vreţi o zmeură?

Ca un copil obraznic, a luat o zmeură din găletuşa mea şi a strecurat-o între buzele lui aspre. I-am zărit limba mare şi roşie şi am întors privirea.

— Trebuie să plec, a spus.

Şi a dispărut.

Acum știam că intuisem corect. E ciudat cum într-o singură clipă îți este revelat întreg viitorul – nu amănuntele, ci imaginea de ansamblu. Am știut că aveam să-mi petrec viața aici, pe aceste pământuri, cu Lev Tolstoi. Că aveam să-i fiu cel mai aspru critic și cel mai bun prieten. Și că mă așteptau suferințe incerte, dar crude.

Am păstrat acest secret miraculos, l-am păzit ca pe un talisman. Totul avea să se ducă pe apa sâmbetei dacă se afla înainte de vreme.

Tania, Liza și cu mine ne-am așezat împreună în încăperea boltită de la parter, care e acum înțesată de discipoli puturoși și grosolani: nobili nebuni, cerșetori mândri de decăderea lor, călugărițe știrbe, studenți idealiști, revoluționari, infractori, vegetarieni, străini. E aici și economistul acela nebun, Nikolaev, care predică teoria impozitului unic a lui Henry George. Își varsă supa pe fața de masă din in, stropindu-i pe cei care stau în dreapta și-n stânga lui. Drankov, cineastul, e și el aici. El nu mă deranjează, deși ne face întruna fotografii.

Credeam că Liovocika avea să mă ceară în căsătorie după cină, dar n-a făcut-o. Până la plecarea noastră, două zile mai târziu, nu s-a întâmplat nimic. Mai rău, s-a purtat ca și cum nu am fi împărtășit nici un moment de intimitate. Am început să mă îndoiesc de perspicacitatea mea. Să mă fi înșelat oare? Să se fi purtat la fel și cu Liza? Ba chiar și cu Tania? Când am plecat, abia îmi puteam ține în frâu disperarea, deși afișam o stăpânire veselă. Mă consolam cu gândul că Liza era și mai nefericită decât mine. Lacrimile îi șiroiau pe obraji în timp ce ne hurducăiam în troică, și mama a certat-o.

— O să te ceară când o să creadă el de cuviință, a spus ea, cu glasul înecat de dezamăgire.

Două zile mai târziu, acasă la bunicul, m-a trezit Tania.

— E contele!

— Mă tachinezi.

— Nu, e adevărat! A venit pe un cal alb.

Las' pe Liovocika al meu. Măreț, ca de obicei. „Calul", a spus el odată, „e simbolul sufletului călărețului".

Bunicul l-a întâmpinat călduros, rânjind și făcând plecăciuni, arătând tare bizar cu tichia neagră pe capul complet ras și cu nasul ca un brici. Degetele lui păroase, ca picioarele unei tarantule, păreau

să se miște încontinuu. Ochii lui se mișcau independent unul de altul, ca ochii de pește, privind din părți opuse ale capului îngust.

Liovocika era acoperit din cap până-n picioare de praf alb și lac de sudoare. Afișa un zâmbet timid, copilăresc, scuzându-se pentru felul în care arăta.

Bunicul i-a spus să nu-și facă nici cea mai mică problemă. Era o onoare pentru el.

— Și în cât timp ați ajuns, Lev Nikolaevici? E drum lung călare.

— Trei ore. Poate un pic mai mult. Nu m-am grăbit. E o zi minunată, nu-i așa?

— Să vă ofer ceva de băut?

— Ar fi foarte amabil din partea dumneavoastră, domnule.

Noi ne înghesuiserăm în hol, ascultându-le schimbul de replici. Eu purtam o rochie de muselină în ziua aceea, o rochie albă de vară, cu o rozetă lila pe umărul drept. De-a lungul unui braț îmi atârna o panglică lungă, din cele pe care le numeam *Suivez-moi, jeune homme.*

— A venit pentru tine, Liza, a spus mama. Abia își putea stăpâni emoția și mândria. Azi e ziua ta cea mare.

— Eu nu m-aș putea culca lângă un bărbat așa de plin de praf, i-a spus Tania Lizei.

Liza și-a ridicat nasul în vânt. Era nedemn de o viitoare contesă să se lase provocată de tachinările surorii ei.

Ziua și-a urmat cursul, cu mese de vară vesele (deși fără nimic extraordinar), cu o grămadă de jocuri în grup și glume ușurele. Tensiunea cu care aștepta declarația contelui părea insuportabilă pentru bunicul. Nici mama nu se simțea mult mai bine. Conversația ei cădea din când în când în niște inepții pe care, din fericire, contele nu le-a observat.

S-a întâmplat după cină. Toată lumea ieșise din sufragerie, în afară de mine și de contele cam prea evident tulburat. El s-a întors spre mine și a spus:

— Poți să mai stai o clipă, Sofia Andreevna? E atât de plăcut aici.

— E o cameră încântătoare, nu-i așa? am zis, mințind un pic.

— Mâncarea este excelentă aici.

— Bunicul e un gurmand.

Ne mutam de pe un picior pe altul. Hai odată, mă gândeam.

— Vino să stai lângă mine pe canapea, a spus el. Nu te deranjează, nu-i așa?

Am zâmbit și l-am urmat până la sofaua mică, de lângă perete. S-a așezat el primul, nepoliticos, dar asta mi-a permis să-mi aleg poziția. Ca să mă arăt rezervată, am lăsat un spațiu de câțiva centimetri între noi.

A tras o măsuță acoperită cu postav verde până lângă genunchii noștri și a scos din buzunarul hainei o bucată de cretă. L-am urmărit atent cum se apleacă peste masă și începe să mâzgălească ceva pe materialul moale.

A scris: „T.ș.s.d.d.f.î.a.c.c.d.v.m.ș.d.i.f.p.m."

M-am uitat uluită la bizara inscripție.

— Poți descifra asta?

— E o înșiruire de litere, Lev Nikolaevici.

Era oare un fel de joc de societate aristocratic? Mi s-a strâns stomacul.

— Pot să te ajut, a spus el. Primele trei litere înseamnă *tinerețea și setea.*

— „Tinerețea și setea dumitale de fericire îmi amintesc cu cruzime de vârsta mea și de imposibilitatea fericirii pentru mine", am strigat, reconstruind întreaga propoziție. A fost un miracol!

Când sensul mi s-a limpezit în minte, m-am cutremurat. Totul a devenit clar.

Liovocika, între timp, a șters ce scrisese și a reluat micul joc.

De data asta, a scris: „F.d.s.î.c.p.l.s.m.f.d.L.A.s.l.a."

Am știut exact ce voia să spună de îndată ce am înțeles că L. însemna Liza. „Familia dumitale se înșală cu privire la sentimentele mele față de Liza. Ajută-mă să lămuresc asta."

Nu a existat o cerere concretă în căsătorie, cel puțin în săptămânile care au urmat, dar știam acum că biata Liza nu avea nici o șansă. El mă iubea doar pe mine.

Când Liovocika ne-a vizitat la Moscova în septembrie, i-am dat o povestire pe care o scrisesem. Era despre o tânără frumoasă, care avea un pretendent pe nume Dubliţki – un nobil în vârstă și cam urât. El își dorea, mai mult decât orice pe lume, să se însoare cu

ea, dar ea nu era sigură că îl vrea. Nu știu de ce am scris o astfel de povestire. Nu mă gândeam de fapt că Liovocika ar fi fost bătrân și urât, deși era un pic din amândouă. I-am dat-o fără să îmi dau seama că i-ar putea provoca suferință. Răspunsul lui a venit prin poștă, câteva zile mai târziu:

Firește, când am citit povestirea dumitale, scumpa mea, am văzut că eu eram Dubliţki. Cum mi-am putut închipui altceva? Mi-am dat seama că sunt ceea ce sunt: unchiul Lev, un personaj bătrân, neobişnuit de banal – chiar urât –, pe care ar trebui să-l preocupe lucrările Domnului şi nimic mai mult. S-ar cuveni să înfăptuiesc lucrarea Domnului şi s-o înfăptuiesc bine, iar asta ar trebui să-mi fie de ajuns. Dar mă inundă nefericirea când mă gândesc la dumneata, când îmi aduc aminte că eu sunt Dubliţki. Mi se reaminteşte de vârsta mea şi de imposibilitatea fericirii. Pentru mine, în orice caz. Da, eu sunt Dubliţki. Dar să mă căsătoresc pentru simplul motiv că am nevoie de o soţie e ceva în afara vederilor mele. Nu pot să fac asta. I-aş cere viitoarei mele soţii ceva cumplit, imposibil; insist să fiu iubit cum iubesc. Uită-mă. N-o să te mai deranjez.

M-aș fi înjunghiat în piept de o mie de ori dacă asta ar fi schimbat cu ceva lucrurile. M-am blestemat că îi dădusem povestirea. Ce fusese în mintea mea? Am fost deprimată zile în șir.

O săptămână mai târziu, stăteam la pian, alinându-mă cu o partitură italienească ușoară, un vals numit *Il bacio*, „sărutul". S-a auzit un ciocănit în ușă. Era Liovocika, cu ochii afundați în orbite sub sprâncenele-i stufoase. Poate că nu-mi amintesc exact, dar parcă mirosea a lavandă.

S-a așezat lângă mine la pian și a spus:

— Port de câteva zile o scrisoare în buzunar. Ai vrea s-o citești, Sonia? E pentru dumneata.

Am luat scrisoarea fără să spun un cuvânt și m-am dus în camera mea, unde m-am încuiat s-o citesc. Îmi tremurau mâinile și îmi era greu să disting literele printre lacrimi. Am citit: „E oare posibil să accepți să fii soția mea?"

— Deschide ușa! a urlat Liza. Știa exact ce se petrece. Sonia! Deschide ușa.

Am crăpat-o puțin.

— Ce ți-a scris? Spune-mi cinstit.

— Mi-a cerut mâna.

Fața i-a împietrit. Părea gata să explodeze, ca o roșie prea coaptă.

— Refuză-l, Sonia! Spune nu! A început să-și smulgă părul din cap. O să mor dacă nu-l refuzi. Nu pot suporta așa ceva!

Ce scenă! Am savurat fiecare moment, bineînțeles, dar m-am stăpânit. Măcar una dintre noi era demnă de titlul de contesă Tolstoi.

Auzind scandal, mama a străbătut valvârtej coridorul. A târât-o pe Liza, care dădea din picioare și guița ca un purcel, în camera ei.

— Ce-o să creadă contele? striga mama.

— Trebuie să te duci în salon și să-i dai răspunsul, mi-a spus ea sec.

Nu exista nici un strop de plăcere în scena pe care o anticipase atâta vreme.

L-am găsit pe Liovocika sprijinit de perete, cu fața albă ca varul. Își frângea mâinile.

— Așadar? a întrebat.

Am simțit o notă de resemnare în întrebarea lui, și inima mea s-a topit. Bietul, dragul de el!

— Da, am spus. Da, mă mărit cu dumneata, Lev Nikolaevici.

Curând, asupra noastră s-a dezlănțuit o avalanșă: servitori agitându-se, Liza plângând în spatele meu, Tania strigând în felul ei vulgar, mama oferind de băut. Era acolo toată lumea, în afară de tata, care făcea pe bolnavul. De fapt, era supărat pe conte fiindcă dovedise o asemenea lipsă de maniere. Ar fi trebuit să-l întrebe pe el mai întâi. De fapt, ar fi trebuit să ceară mâna Lizei. A fost nevoie de mai multe zile și de multă diplomație din partea mamei ca să-l înduplece, dar în cele din urmă a fost de acord. Întotdeauna era.

Dar viața a redevenit nefericită mult prea curând. Într-un acces de sinceritate, Liovocika mi-a dat jurnalele lui. La început, am fost onorată și încântată. Mi se părea că e minunat de romantic să citești gândurile cele mai intime ale viitorului soț!

O frază îmi rămâne suspendată în memorie ca o cioară neagră: „Consider compania femeilor un rău necesar și o evit când este posibil. Femeile sunt sursa tuturor frivolităților, a senzualității și indolenței, a tuturor viciilor cărora le cad pradă bărbații". În continuare,

spunea întreaga poveste dezgustătoare a unor nopți nesfârșite din Moscova, Sankt-Petersburg, ba chiar din Tula și Sevastopol! Împărțise patul cu prostituate și țărănci de toate felurile!

Am citit mai departe, nevenindu-mi să cred, și am aflat că își pierduse inocența la paisprezece ani, în Kazan, fiind dus la un bordel de fratele lui mai mare, Serghei, care trăise în desfrâu încă din tinerețe. După ce actul acela dezgustător a fost consumat, a rămas lângă patul târfei, plângând. De parcă ar fi prevăzut totul.

Și asta nu era tot. Atunci am auzit pentru prima dată de Axinia, țăranca de care se slujise în nevoile-i josnice vreme de trei ani, înainte de căsătoria noastră. Aș fi putut suporta asta, dacă n-ar fi fost fiul lor, Timofei, care încă ne bântuie. Hidosul Timofei, îngust la minte, care sforăie și hohotește, care ne cutreiera casa precum un spirit demonic. Mai rău, seamănă perfect cu Liovocika: aceeași înălțime, aceiași umeri ușor rotunjiți, inconfundabilele sprâncene și șomoiogul de barbă rară și moale! Are până și profilul lui Liovocika, nasul cărnos și bărbia proeminentă. Parodie odioasă a soțului meu, el stă la pândă prin Iasnaia Poliana, cărând lemne, făcând comisioane, târându-se în umbră.

Mi-am implorat soțul să scape de Timofei, să-l trimită la Moscova. Noi mergem foarte rar acolo. Dar Stăpânul își vrea păcatele îngrămădite în jurul lui. Vrea să sufere, să vadă la fiecare pas acea reflectare grotescă a ființei lui.

M-am măritat cu Lev Tolstoi, marele scriitor, pe 23 septembrie 1862, la ora opt, în Biserica Nașterii Maicii Domnului, chiar în umbra lungă, imperială a Kremlinului.

— Cum o să pot trăi fără compania ta? m-a întrebat sora mea, Tania, în timp ce ieșeam din biserică.

— Străduiește-te, draga mea. Străduiește-te.

Eram mulțumită să las în urmă vechea mea viață. Mă săturasem să stau pe spinarea tatei, care era torturat de îndoieli în legătură cu viitorul meu. Viața îmi era aranjată, o dată pentru totdeauna.

A, și încă ce aranjată era.

5

Dr. Makoviţki

Ei râd de mine. Chicotesc şi rânjesc batjocoritor pe la spatele meu. Până şi servitorii s-au prins în micul lor joc. Mai deunăzi am auzit slujnicele spunând: „Doctorul e aşa un ţărănoi – şi nătâng, pe deasupra". Aud asemenea cuvinte de la Sofia Andreevna, presupun. Ea nu mă place. Dar la ce te poţi aştepta de la o femeie ca ea, care îşi trece zilele fornăind ca un câine pe la spatele lui Lev Nikolaevici, încercând să dezgroape vreun nou os al discordiei. Bănuieşte că Certkov l-a convins pe soţul ei să redacteze un testament prin care să-şi încredinţeze scrierile lumii întregi după moartea sa. Întotdeauna a spus că vrea să facă acest lucru, şi este evident că aşa ar proceda. Dar Sofia Andreevna vrea drepturile de autor. Cum altfel ar putea întreţine toţi servitorii, casa asta mare, torentele de musafiri, plimbările la Moscova şi rochiile de la Sankt-Petersburg? Avariţia ei e legendară în aceeaşi măsură ca incapacitatea de a înţelege principiile soţului ei. După cum îi spune deseori Lev Nikolaevici, nu trebuie să te aştepţi să faci avere de pe urma unor cărţi scrise în folosul omenirii. Îl deranjează faptul că cineva, mai ales cei săraci, ar trebui să plătească pentru a citi ceea ce a scris el.

Dar îmi pare rău pentru Sofia Andreevna. Nu e o femeie rea. Pur şi simplu nu înţelege ce a realizat soţul ei. Sufletul ei nu e destul de bogat încât să absoarbă visurile lui de progres pentru umanitate. Pe de altă parte, nu e nevoie de un efort supraomenesc pentru a le înţelege. Cei săraci vor moşteni pământul. Cei dintâi vor fi cei din urmă, şi cei din urmă vor fi cei dintâi. Şi aşa mai departe. Tot ce spune Lev Nikolaevici a mai fost spus. Pe tărâmul religiei şi al eticii, adevărul nu se inventează: el se descoperă şi se proclamă.

Lev Nikolaevici e marele proclamator.

Nu fac însă prostia să cred că *el* este Christos. Christos e Christos. Dar Lev Nikolaevici este cu siguranță unul dintre profeții lui. Sunt norocos că îl cunosc atât de bine. Sunt mai mult decât medicul lui personal. Sunt prietenul lui.

Am început să-l citesc pe Tolstoi când eram student la Medicină, în Praga. Hoinărind printre pietrele chihlimbarii ale orașului sau stând în catedrală în timp ce organistul exersa pentru utrenia de duminică, meditam la mesajul său. Mai târziu, în Ungaria, m-am dedicat operelor lui. După scurt timp, i-am scris să-i cer sfatul, anunțându-l că fusesem rugat de tolstoienii de acolo să le fiu coordonator.

El mi-a răspuns: „E o greșeală grosolană să vorbiți despre tolstoism, să-mi cereți îndrumarea în această chestiune sau să-mi solicitați decizii în anumite probleme. Nu există și n-a existat niciodată tolstoism sau vreo altă învățătură care să-mi poarte numele. Există doar o învățătură generală și universală a adevărului, care pentru mine, pentru noi, este cât se poate de limpede exprimată în Evanghelii".

Înțelegeam asta, desigur. Dar mai știam și că Dumnezeu vorbea extrem de clar prin vocea lui Lev Tolstoi. Prin proza lui răzbătea lumina divină. Și am încercat să trăiesc ghidându-mă după lumina aceea ori de câte ori îmi făceam vizitele zilnice prin sat. Profesia de medic e foarte potrivită pentru o viață pusă în slujba oamenilor, și în fiecare seară mă întorceam în cămăruța mea de la pensiune epuizat, dar împlinit și fericit. Îi citeam cărțile la un muc de lumânare până la miezul nopții. *Spovedania* m-a mișcat enorm, ca și articolul *În ce constă credința mea,* unde – cu o simplitate uluitoare – spune ce gândește.

Cine este Christos? Această întrebare îl preocupă pe Tolstoi de mai multe decenii. El răspunde: „Este cine spune că este: Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului, adevărul și viața". Dar el *nu* este Dumnezeu. Asta e greșeala esențială pe care o fac teologii noștri clericali. Ceea ce ne-a dat Christos a fost un mod de a ne înțelege viața dintr-o perspectivă ce nu poate fi distrusă de moarte. Teama de moarte planează ca un uliu asupra capetelor oamenilor, e o tortură perpetuă. După cum a spus Lev Nikolaevici, trebuie să alungăm această teamă. Să spunem: „Piei, uliule!" Și atunci vine libertatea.

Ca semn al credinței mele, am renunțat la femei. E drept, nu sunt un bărbat chipeș. Sunt mic. Dar mâinile mele sunt mâini de doctor: fine și delicate. Cos și tai. Bandajez și alin. Sunt medic. Deși nu sunt un om în vârstă, căci nu am trecut încă de cincizeci de ani, sunt cam chel, iar asta pare să le deranjeze pe multe femei. Barba mea, pe care o ajustez în fiecare dimineață, pare tot mai sură de la o lună la alta. Dar sunt înflăcărat. Am un foc în minte, în inimă. Sunt îndrăgostit de Dumnezeu. Simt în sufletul meu focul lui Dumnezeu. Sunt parte din el. Eu *sunt* Dumnezeu, așa cum este oricine recunoaște Dumnezeul dinlăuntrul său.

Pot să recunosc puțin din Dumnezeu până și în Goldenweiser, șarlatanul și escrocul ăla, pianist și evreu. De ce i-o fi permițând Lev Nikolaevici omului ăstuia să-i umble prin casă, să cânte la pianul lui, să mănânce la masa lui și să se plimbe alături de el prin grădină depășește puterea mea de înțelegere. Superioritatea rasei slave asupra israeliților e cunoscută de când lumea și pământul. Ca om de știință, nu pot să nu remarc suita colosală de înfrângeri pe care le-au suferit evreii. Oriunde se duc, sunt suspecți. Prind rădăcini și se dezvoltă în aproape orice sol. Lev Nikolaevici nu înțelege cum stă treaba cu evreii.

Dar orice om mai are și lipsuri. Lev Nikolaevici nu e Dumnezeu. Cu toate acestea, îl iubesc. Îl iubesc necondiționat. Nu-mi vine să cred ce noroc am avut să-mi pot petrece fiecare zi din viață, de când am venit aici, acum șase ani, în 1904, alături de el. Am avut astfel privilegiul să-i ascult vorbele. Le notez pe toate. Mi-am dezvoltat un fel de sistem propriu de stenografie, așa că rareori scap ceva important.

Poate fi destul de enervant totuși, la prânz ori la cină. Sofia Andreevna mă tachinează că scriu sub masă ori de câte ori vorbește Lev Nikolaevici. Îmi strigă:

— Dușan Petrovici, iar mâzgălești! Nu ești cuminte!

Am o memorie excelentă însă – un dar de la Dumnezeu. În fiecare noapte, înainte de a adormi, mă așez la măsuța mea de brad și memorez toate cuvintele lui, lucrând cu notițele luate în timpul zilei. Am mare grijă să nu înfrumusețez ceea ce spune. Cuvintele lui Lev Nikolaevici nu au nevoie de îmbunătățiri! Fiecare pauză, fiecare gest ori paranteză – totul e perfect. Și totul e

aici, în jurnalul meu. Cuvânt cu cuvânt, o consemnare pentru eternitate. Darul meu pentru omenire.

Cu excepția sâcâielilor Sofiei Andreevna, viața mea aici este o rutină plăcută. Îmi petrec fiecare dimineață, atunci când Lev Nikolaevici scrie, în sat. O izbă a fost transformată în cabinet, și acolo consult în jur de zece pacienți pe zi. Tuse măgărească, dureri în gât, ocluzii intestinale, febre, pojar, tuberculoză, boli venerice. Cazuri de isterie. Păduchi. Văd de toate. Dar îi iubesc pe țăranii noștri ruși. Îndură totul. Sunt simpli și cu iubire de Dumnezeu. Cu frică de Dumnezeu. Pentru asta îi iubește Lev Nikolaevici și pentru asta îi iubesc și eu, deși mulți dintre ei sunt jalnic de superstițioși. Ei nu înțeleg că eu reprezint știința medicinei. Că eu nu înfăptuiesc miracole. Pentru miracole îi îndrum spre mânăstirea de lângă Tula. Să vă vindece călugării, le spun, dacă nu credeți în metodele mele. Nici măcar unul nu a acceptat încă această ofertă.

Astăzi a fost o zi specială. Împotriva voinței Sofiei Andreevna (ceea ce a făcut totul mult mai plăcut), l-am luat pe Lev Nikolaevici din birou la nouă și jumătate. Stătuse deja la masa de lucru două ore, ceea ce pentru el era ceva neobișnuit. De obicei începe la nouă. Dar planificase o excursie la Tula pentru dimineața asta, așa că s-a sculat și s-a apucat de lucru înainte ca restul locatarilor casei să se trezească, prețuind fără îndoială limpezimea aceea a dimineții care-ți învăluie sufletul.

Ne-am dus la Tula cu troica – o călătorie relativ scurtă și ușoară când nu e iarnă, și drumul nu e blocat de troiene grele de zăpadă. Azi a fost neobișnuit de cald, și drumurile erau curate, deși a nins ușor toată noaptea. Câmpurile se desfășurau în jurul nostru întinse și albe. Era atât de frumos! Lev Nikolaevici a remarcat de mai multe ori prospețimea și calmul zilei. Sănătatea lui n-a fost prea bună în ultima vreme – frisoane, tuse –, așa că am avut grijă să se înfofolească în mai multe haine și să-și pună o căciulă groasă. I-am acoperit picioarele cu o pătură, să nu-l bată vântul. Saliva ușor, și curând i s-a format în barbă o dantelă de gheață, dar nu părea să observe.

Lev Nikolaevici era tulburat de mica noastră excursie, pe care o plănuiam de câteva săptămâni. Ziarul din Tula, *Molva*, nu vorbea decât despre asta. Niște mujici de pe moșia Denisov fuseseră acuzați

că furaseră scrisori de la poştă. Aveau să fie judecaţi primii, dar apoi urma un proces mult mai important pentru Lev Nikolaevici decât furtul de la poştă. I.I. Afanasiev, pe care Lev Nikolaevici îl întâlnise de câteva ori la Teliatinki, fusese acuzat că răspândise manifeste care susţineau socialismul şi revoluţia.

— Este întotdeauna trist când un om e acuzat de nimic altceva decât că şi-a exprimat o viziune despre viaţă mai sănătoasă decât aceea care predomină în prezent, a spus Lev Nikolaevici, vorbind mai mult pentru sine decât cu mine, în timp ce troica se clătina pe podul de lemn de la intrarea în Tula. Avea privirea aceea gânditoare care uneori îi copleşeşte şi îi deformează trăsăturile.

Când am ajuns la tribunal, strada era înţesată de oameni. La fel ca la gara Kursk din Moscova, pe la începutul lunii, când Lev Nikolaevici s-a trezit sufocat într-o mulţime de binevoitori, care, cu miile, îi strigau numele din toţi rărunchii. Astăzi se răspândise vestea că Tolstoi o să apară ca martor al apărării în ambele cazuri, şi oamenii veniseră în speranţa că o să-l zărească măcar. Tot felul de oameni, dar mai ales cerşetori, care îşi imaginau că „Contele", cum insistau să-l numească, ar putea înfăptui un miracol pentru ei. Mulţi se întindeau doar să-i atingă haina în trecere.

— Faceţi loc pentru Lev Nikolaevici! am strigat, şi patru soldaţi tineri în mantale verde-închis au dat fuga să ne ajute. Toţi cinci am format un V, ca gâştele când zboară spre sud, cu Lev Nikolaevici în mijloc. El ţinea capul în jos, ignorând uralele de „Dumnezeu să vă binecuvânteze, Lev Nikolaevici!" Eram îngrozit că ar putea să se împiedice sau să cadă, cum i se mai întâmplă uneori, dar mergea cu pas hotărât. Se pare că atenţia de care se bucura îl însufleţea.

Sala tribunalului era prea friguroasă pentru cei optzeci şi doi de ani ai lui Lev Nikolaevici. Deşi se puseseră lemne în toate sobele, tavanele înalte şi sălile nelocuite refuzau să se încălzească. Şi Lev Nikolaevici a cedat rapid în faţa temperaturii scăzute. Curând au început să-i tremure buzele, învineţindu-i-se, la fel şi unghiile; m-am temut să nu facă iar un atac uşor, cum a tot făcut în ultima vreme. Acestea îl lasă un timp incapabil să vorbească şi cu memoria nesigură.

— Rămâneţi cu haina pe dumneavoastră, Lev Nikolaevici, i-am spus. Până şi soarele e rece azi.

Mi-a aruncat rânjetul acela fără dinți al lui, întinzându-și buzele.

— Ești doctorul meu, nu?

— Sunt. Așa că ascultați-mă, măcar de data asta.

Mă străduiesc întruna să-l fac să-și ia vârsta în serios.

Un funcționar de la tribunal ne-a condus la o boxă mică, unde ne-am așezat pe o bancă de lemn, alături de alți martori și observatori oficiali. Galeria era aglomerată, iar judecătorul – un aristocrat și membru al miliției orașului, pe nume Bozorev – s-a înclinat ușor spre Lev Nikolaevici când a intrat și s-a așezat la o masă.

Prima sesiune era dedicată mujicilor care furaseră scrisori. Lev Nikolaevici credea că țăranilor li se înscenase întreaga poveste, și eu i-am comunicat această informație judecătorului. Lev Nikolaevici bătea darabana pe genunchi cu degetele sale lungi, de parcă ar fi ținut ritmul unei melodii numai de el auzite. A părut absent în cea mai mare parte a timpului. Dar s-a reînsuflețit ascultând mărturia împotriva lui Afanasiev, membru al unui grup mărginaș de socialiști revoluționari. Un procuror cu înfățișare de bou, îmbrăcat în uniformă militară, l-a acuzat pe Afanasiev că răspândise materiale menite să creeze nemulțumire printre mujici. Afanasiev nu era învinuit direct de complot în vederea răsturnării regimului țarist, dar implicațiile erau grave. Cei care voiau să ia cuvântul în favoarea lui, ca Lev Nikolaevici, erau programați pentru ședința de după-amiază.

Am luat prânzul într-o cămăruță goală de lângă sala de judecată, o bucată de pâine neagră simplă, o felie de brânză de capră și ceai fierbinte adus de un vânzător ambulant. Vorbind despre proces, Lev Nikolaevici s-a însuflețit. Credea în principiile elementare ale libertății de expresie, mi-a spus el, principii total străine regimului imperialist al Rusiei. Îl admira pe Afanasiev, care e tânăr și idealist. Într-adevăr, simpatiza cu țelurile lui, deși se îndoia că revoluțiile violente vor duce vreodată la întemeierea unei societăți drepte.

— Oamenii par să uite că toți trebuie să murim, a spus el. Mâna i-a tremurat puțin când a rupt o bucățică de pâine ca s-o mestece încet cu gingiile. Nu ar trebui să ne consumăm energia în conflicte inutile, ci făcând ceea ce este indubitabil bine. Dacă o revoluție nu aduce un lucru cu adevărat nou – cum ar fi abolirea *oricărui* tip de guvern –, cu siguranță ea nu va fi nimic mai mult decât o

imitație a ceea ce am văzut deja, și aceasta va fi mai rea decât ceea ce înlocuiește.

Raționamentul nu mi se părea tocmai corect.

— Dar țarul e rău, am spus în șoaptă, deși păream singuri. Orice guvern ar fi mai bun decât ăsta. Cu siguranță, nimic n-ar putea fi mai rău.

Lev Nikolaevici vorbea calm, fără să se teamă că ar putea fi auzit. Este printre puținii ruși despre care se poate spune că au imunitate în fața persecuțiilor țarului.

— Nu poate apărea nici o îmbunătățire în condiția poporului rus, a spus el, nici în aceea a oricărui alt popor, printr-o revoluție care nu se produce pe un temei moral. Iar un temei moral presupune să nu se folosească forța.

Am notat repede acest lucru în caietul meu de însemnări. Suna bine. Foarte bine. Dar obiectam cu privire la caracterul său nepractic. Și eu credeam că trebuie urmată voința Domnului în toate și că revoluțiile imorale nu pot să facă decât rău poporului rus. Dar nu vedeam nici un motiv pentru care n-ar fi putut voința Domnului ca o formă de guvernare rezonabilă să ia locul uneia tiranice. Mi-am exprimat aceste rezerve, însă Lev Nikolaevici părea de neclintit. Poate că încerca să intre într-o stare mai potrivită pentru ședința de după-amiază.

Ne-am întors primii în sala de judecată; acum era și mai frig. Lev Nikolaevici stătea aplecat înainte, mișcându-și gura ca și cum i-ar mai fi rămas niște cocoloașe de pâine în fălci și trebuia să le mestece. A oftat de câteva ori, și i-am luat repede pulsul. Inima lui bătea nebunește. L-am implorat să ne întoarcem imediat la Iasnaia Poliana.

— N-o să vorbesc, a zis el. Dar trebuie să vorbești dumneata în locul meu. Afirmă că resping tot ce s-a spus împotriva lui Afanasiev. Spune-le că îl consider un tânăr plin de bunăvoință și idealuri înalte și că nu ar trebui să fie pedepsit.

Când s-a întors judecătorul, m-am ridicat să-mi cer scuze în numele lui Lev Nikolaevici, spunând că sănătatea nu-i permitea să vorbească în public. Dar am comunicat pe scurt poziția sa în legătură cu Afanasiev, și judecătorul ne-a mulțumit călduros. În

acel moment, Lev Nikolaevici s-a ridicat, s-a înclinat în fața judecătorului și a adunării și a părăsit sala de judecată, sprijinindu-se cu greutate de brațul meu.

Nu s-a auzit nici un sunet în timp ce plecam, până când o voce a răsunat, singuratică precum un fir de fum la orizont:

— Dumnezeu să-l ocrotească pe Lev Nikolaevici!

Am întors capul. Era Afanasiev.

Ne-am oprit să mai bem un pahar de ceai în drum spre ieșire, fiindcă Lev Nikolaevici avea frisoane. Nu ședeam acolo de prea multă vreme, când a apărut un tânăr. Avea un mesaj pentru conte, a spus el, surâzându-mi de parcă am fi împărtășit un secret intim. A zis:

— Mi s-a cerut să vă anunț că acuzația împotriva mujicilor a fost respinsă. Sunt liberi să plece acasă. A făcut o pauză, lăsându-ne să savurăm informația. Iar Afanasiev a primit pedeapsa minimă. Trei ani de detenție într-o fortăreață.

— E oribil!

— Dușan Petrovici, a spus Lev Nikolaevici. Ar trebui să ne bucurăm că nu a fost condamnat la moarte, având în vedere tulburările care zguduie întreaga țară. Regimul e mai mult decât dornic să dea exemple folosindu-se de oameni ca Afanasiev. Trei ani într-o fortăreață nu e chiar atât de rău pentru un om tânăr. O să scrie și o să citească. Eu o să-i trimit cărți.

Lev Nikolaevici a fost radios întreaga seară, amabil cu toată lumea, ascultând-o cu atenție pe Sofia Andreevna. Și-a pus o picătură de vin alb în pocalul cu apă – semn că simțea nevoia să sărbătorească.

Erau acolo și Boulanger, făcând-o (în mod insuportabil) pe micul discipol obedient, și Najivin, un tânăr scriitor care insista să stea lângă „Maestru", cum îl numea el – spre iritarea tuturor. Gângurea ca un porumbel, cloncănind din gât când vorbea Lev Nikolaevici. Îl detestam, mai ales când făcea pe filozoful și repeta, cuvânt cu cuvânt, remarcile lui Lev Nikolaevici, de parcă tocmai le-ar fi gândit el însuși. Lev Nikolaevici rămânea politicos față de el. Nu-mi pot da seama de ce. De fapt, dădea din cap afirmativ cu putere de câte ori Najivin rostea o extrem de bine-cunoscută expresie tolstoiană. Era foarte stânjenitor.

Sofia Andreevna a trimis pe toată lumea în salonul din față și ne-am așezat, iar ea ne-a cântat la pian *Sonata Pastorala* de Beethoven. Lacrimi mari s-au ivit în ochii lui Lev Nikolaevici, pe care și le-a șters cu mâneca. Plânge adeseori când aude muzică, fie cântată la pian (de obicei de către Sofia Andreevna, care se crede o pianistă de talie internațională forțată de împrejurări să-și pună strălucirea sub obroc), fie la gramofon. Pe mine, pe de altă parte, muzica nu mă tulbură câtuși de puțin.

Mi se trage de la Goldenweiser, evreul idiot. Seară de seară cântă la claviatură pentru familia Tolstoi, care e prea amabilă să-l oprească. Lev Nikolaevici e dominat, supus față de toată lumea, dornic să-și păstreze calmul cu orice preț. Iar prețul e mare.

Într-o zi o să înțeleagă de ce sunt împotriva lui Goldenweiser. O să înțeleagă, de asemenea, că Sofia Andreevna trebuie îndepărtată.

6

Bulgakov

Zilele seamănă unele cu altele. Cad rânduri-rânduri, secerate de timp. Nu regreți prea mult pierderea lor. Dar câteva zile splendide îți rămân în memorie, zile în care fiecare moment strălucește separat, precum pietricelele pe țărm. Tânjești să pui din nou stăpânire pe ele și le jelești depărtarea. Una dintre acestea a fost prima mea zi ca secretar al lui Lev Nikolaevici.

Era la mijlocul lui ianuarie, o dimineață cețoasă, mult prea caldă pentru perioada aceasta a anului în Rusia. M-am trezit devreme, în cămăruța de deasupra bucătăriei. Era cel de-al doilea an pe care-l petreceam la Teliatinki, și aveam să mă întâlnesc cu Tolstoi după micul dejun. Maşa, care se alăturase de curând grupului fervent de tolstoieni ce locuiesc și lucrează acasă la Certkov, mi-a adus un pahar de ceai la pat. E o fată înaltă, cu înfățișare de finlandeză, cu pometi înalți și păr blond, scurt, care îi cade drept de o parte și de alta a feței. Ochii ei verzi migdalați erau ațintiți spre podea când a intrat în cameră. Bătuse atât de ușor, încât nu mi-am dat seama de prezența ei decât când a deschis ușa.

— Intră, am spus, dregându-mi glasul și ridicându-mă în capul oaselor.

A pus tava pe masa de lângă pat.

— E foarte drăguț din partea dumitale că mi-ai adus ceai. Nu era nevoie.

— Mâine o să-ți faci singur ceaiul, a zis. Dar azi te poți considera norocos.

Timiditatea ei a părut să se evapore când a tăiat o felie proaspătă de lămâie și i-a dat drumul în pahar.

— Îmi place să fiu servit.

— Nu acordăm privilegii nimănui pe-aici. La Teliatinki toți suntem egali.

— O adevărată democrație!

— Mă tachinezi.

— Iartă-mă. Să n-o mai fac?

— Faci ce vrei, a spus ea.

Mi-a tras pătura la loc până la genunchi și s-a așezat. Nici o femeie nu mai șezuse vreodată lângă mine pe pat, în afară de mama. Totul în felul de a fi al Mașei arăta că era, în mod clar, o fată practică, progresistă, directă. O adevărată tolstoiană.

— I-ai cunoscut pe toți? Sergheienko nu are pic de simț al umorului. Trebuie să te previn, a zis ea. Este însă extrem de amabil.

Însă mie nu mi se păruse deloc amabil. Sergheienko, secretarul lui Certkov, este fiul unui prieten apropiat de-al lui Tolstoi. El conduce așezământul de la Teliatinki în absența lui Certkov. Din păcate, îmi devenise antipatic aproape din primul moment al sosirii mele, cu o zi înainte. E un bărbat destul de tânăr, dolofan, spre patruzeci de ani; ca și Certkov, are o bărbiță neagră bine îngrijită. E ceva de dandy în înfățișarea lui, cu excepția faptului că nu face baie aproape niciodată; miroase urât, ca lâna putredă. A trecut direct la treabă.

— Vladimir Grigorievici este nerăbdător să vă începeți rapoartele de la Iasnaia Poliana, mi-a spus el, după ce m-a dus în birouașul lui sărăcăcios de lângă holul principal.

A scos dintr-un pupitru de stejar noduros misterioasele caiete de însemnări cu foi intercalate.

— Trebuie să știți că, din motive de securitate, suntem nevoiți să ținem secretă existența acestor jurnale – a jurnalelor dumneavoastră.

Am promis să mă supun dorințelor sale, dar mă simțeam gol pe dinăuntru. Secretul nu mi se părea tocmai esența tolstoismului. Nu așa voiam să-mi încep relația cu omul pe care îl admir cel mai mult pe lume.

— Nu ți-a plăcut Sergheienko? m-a întrebat Maşa, întrerupându-mi reveria.

— Pare sincer, am zis.

Sânii ei mici dar încântători se conturau aproape imperceptibil sub bluza de muselină. Brațele lungi, cu încheieturi subțiri și degete delicate îmi păreau îmbietoare. I-am inspirat în tăcere parfumul, umplându-mi plămânii cu mireasma dulce care o însoțea.

Stând de vorbă, am aflat că predase la Sankt-Petersburg. Fusese o muncă neplăcută – la o școală de elită pentru odraslele răsfățate ale birocraților.

— Când eram foarte tânără, voiam să mă călugăresc, mi-a spus ea.

Nu mi-am putut reține un zâmbet.

— Îți par amuzantă?

— Iartă-mă, am zis. Nu mi te pot imagina călugăriță.

— De ce?

Nu părea supărată, ci doar curioasă.

Ce-i puteam spune? Că era prea frumoasă pentru a se irosi într-o mânăstire?

— Nu arăți a călugăriță, am zis – o jalnică punte peste un spațiu stânjenitor pe care îl străbătea conversația noastră. Vreau să spun... călugărițele sunt bătrâne și... ridate.

Și-a dat seama că mint și a sărit de pe pat.

— Mai bine mă întorc la bucătărie. Sunt de serviciu săptămâna asta. O să-ți vină și dumitale rândul destul de curând.

— Democrația la ea acasă.

Nu i-a plăcut nota de cinism din tonul meu și mi-a întors spatele.

Am vrut s-o întreb despre interesul ei față de Tolstoi, dar nu părea să aibă chef de confidențe. Stătea în picioare, netezindu-și cutele fustei, încă crispată în prezența mea.

I-am mulțumit din nou, cam exagerat, pentru că-mi adusese ceaiul.

— Poate într-o zi o să-mi aduci și dumneata mie o ceașcă, a răspuns, închizând ușa în urma ei.

Mi-am dat seama că nu îmi va fi ușor să rămân cast la Teliatinki.

Am fost condus la Iasnaia Poliana de un argat tânăr pe nume Andrei. Un bărbat subțirel, cu pielea măslinie și părul creț, cu

pometi înalți și ochi alungiți, de mongol. Cântase minunat la balalaică în seara sosirii mele, oarecum spre dezamăgirea lui Sergheienko. (Sergheienko e de părere că muzica e frivolă și că distracțiile potrivite pentru a încheia seara sunt lecturile din Scriptură sau din filozofi.)

— Contele e un om simplu, mi-a spus Andrei, ținând hățurile. Nu te sperie, ca Certkov.

— Certkov sperie oamenii?

Andrei a dat înapoi.

— E de treabă.

— Știu ce vrei să spui, am zis, încercând să-l liniștesc.

Ne hurducam pe noroiul înghețat. Ceața era încă densă, atârnând în copaci ca vata pe un pieptene. Se învârtejea, sfredelind valea, răsucindu-se în jurul izbelor văruite în alb, ascunzându-și coada prin cotloanele Pădurii Zakaz. Aerul avea un vag iz de cupru.

Stomacul îmi era ca un balon de piele, umflat, tare. Îmi venea să vomit. Mă simțeam mai rău decât în prima zi de școală.

— Îl cunoști personal pe Tolstoi? am întrebat.

— Îl văd călărind după-amiaza, mereu singur. Da' nu prea vine pe la Teliatinki. Nu-l lasă contesa. E geloasă pe prietenii lui, știți. O adevărată scorpie.

— Contesa Tolstoi e o scorpie?

— N-ar trebui să spun asta, nu așa pe șleau.

— Trebuie să spui întotdeauna ce gândești.

Mă simțeam ipocrit rostind aceste cuvinte dar – ca o persoană de rang superior – aveam senzația că e de datoria mea să afirm morala evidentă.

Andrei a spus:

— Nu vreau să vă asmut împotriva contesei. O să auziți destule rele despre ea. Aveți numa' răbdare.

Niciodată nu auzisem vreo vorbă bună despre contesa Tolstoi din gura tolstoienilor. Părea asemenea bunicii mele, Alexandra Ilinișa, care l-a călcat în picioare pe bietul meu bunic, Serghei Fiodorovici. Om cu stare din Sankt-Petersburg, a murit anul trecut de apoplexie, la șaptezeci și nouă de ani. Își petrecuse ultima jumătate de secol din viață ignorând-o pe bunica. Se plimba prin grădinile publice sau se ascundea în biroul lui, unde citea cele mai noi romane franțuzești și englezești. Purtând vara pălărie de paie și vestă din

pichet împodobită cu brelocuri, era genul de om pe care Tolstoi l-ar fi disprețuit. Mie însă îmi plăcea bunicul. Era generos, plin de căldură și foarte învățat. El îmi îndrumase primele lecturi. De fapt, el mă condusese spre Tolstoi, cu care el personal nu era de acord. „Și-a trădat clasa", era principala critică pe care i-o aducea bunicul, dar pe care nu putea să mi-o explice sau să o dezvolte cum se cuvine. Cu toate acestea, a fost încântat de faptul că mă preocupau cărțile; *orice* carte era bună.

— E un om destul de simplu, a spus din nou Andrei.

— Cine?

— Tolstoi! Nu ridică vocea la nimeni.

În mintea mea se crea un portret al lui Tolstoi, portretul unei figuri paterne austere, tăcute, blânde, supuse, care se apăra de lume, așa cum făcuse și bunicul, într-un mod cam stupid.

Când am ajuns la porțile Iasnei Poliana era ora nouă. Așa cum se întâmplă doar în romane, ceața a început să se ridice, dezvăluind fațada albă a conacului aflat nu prea departe de noi. Lumina a devenit crudă, conturând peisajul hibernal cu o precizie de gravor: ulmul înalt și înghețat din fața casei, mestecenii care mărgineau drumul, acoperișurile de paie ale diverselor colibe de pe moșie. Buruienile se ițeau din zăpada proaspăt cernută pe câmpuri și proprietatea părea părăsită, pustie, dar maiestuoasă și senină.

Andrei m-a dus până la ușa din față și a plecat, lăsându-mă singur și agitat. Mi-am scos pălăria și mănușile și am bătut în ușa grea. Mi-a deschis un bătrân îmbrăcat într-o haină neagră solemnă, cu mănuși albe.

— Sunteți noul secretar?

— Valentin Fiodorovici Bulgakov, am spus.

El a dat din cap, înclinându-se ușor. Nu mi-a spus numele lui, și eu nu l-am întrebat. M-a condus într-o debara, unde mi-am lăsat paltonul și pălăria. Pusesem scrisoarea de recomandare de la Certkov în buzunarul jachetei, și l-am pipăit să mă asigur că mai este acolo.

— Contele a plecat la plimbare, m-a informat el. Ar dori să-l așteptați în biroul său.

Am fost condus spre încăperile private ale lui Tolstoi printr-o casă goală, scăldată în lumină – reședința de țară tipică a unei

familii de aristocrați ruși, deși mai sumar mobilată decât te-ai fi așteptat. Podelele de lemn, de culoarea mierii, străluceau.

— Doriți un ceai?

Am refuzat, mulțumindu-i, și am fost condus direct la canapeaua din piele crăpată de lângă peretele opus ușii. M-am așezat picior peste picior, nesimțindu-mă în largul meu aici – așa cum te simți când intri într-o biserică în mijlocul săptămânii. Când omul a plecat, m-am ridicat în picioare, emoționat, dar curios. Camera era mai mică decât îmi imaginasem, cu pereți murdari, vopsiți într-o culoare pală. În aer plutea un iz de cânepă și seu, miros de om bătrân. În centrul încăperii se afla o masă de scris cu picioare groase, spiralate, de forma unui altar. Am atins-o timid, plimbându-mi mâna pe suprafața netedă, apoi m-am așezat pe scaunul lui Tolstoi. Mă simțeam de parcă aș fi încălecat un cal puternic, gata să mă răstoarne, deloc interesat de dorințele mele.

Teancuri de scrisori, toate cu plicurile desfăcute, dar la care probabil nu se răspunsese zăceau aruncate pe birou. Alături de mapa de birou se afla un pahar din piatră plin de creioane și tocuri; lângă un registru era o călimară cu cerneală de India, cu capacul înșurubat neglijent. Un caiet rămăsese deschis. Scrisul era mare, dar complicat, atât îmi puteam da seama de la distanță. Mi-ar fi plăcut la nebunie să-mi arunc ochii pe el, dar nu îndrăzneam, așa că m-am îndepărtat de birou.

Pe perete se afla o mică bibliotecă suspendată, cu două rafturi de cărți. Jos erau opere pe teme diverse: filozofie, religie, studii biblice, romane din Anglia, Franța și Germania. Câțiva romancieri și poeți ruși. Am scos un volum, cu copertă din piele, ce părea vechi, și l-am răsfoit. Era o piesă intitulată *Om și supraom* de George Bernard Shaw, de care nu auzisem niciodată până atunci. Dintre pagini a alunecat pe podea copia unei scrisori, și am ridicat-o. Era de la Tolstoi către autorul piesei, scrisă în engleză. Ochii mi-au căzut pe un pasaj de pe la sfârșitul epistolei:

Într-adevăr, dragul meu Shaw, viața este o afacere măreață și serioasă, și fiecare dintre noi trebuie să se străduiască, în scurtul răstimp care i-a fost dat, să descopere care este sarcina ce i-a fost încredințată

și să o ducă la îndeplinire cât mai sârguincios cu putință. Acest îndemn le este adresat tuturor oamenilor, dar mai ales unei persoane ca dumneata, cu darul gândirii originale, care poate pătrunde miezul unor probleme atât de serioase. Astfel, cu speranța că nu te voi ofensa, îți voi spune ce mi se pare că-i lipsește cărții dumitale.

În primul rând, nu ești destul de serios. N-ar trebui să glumim niciodată în legătură cu scopul vieții umane, motivele pervertirii ei sau răul care consumă omenirea zi după zi...

M-am întrerupt, auzind zgomot de pași, așa că am înghesuit repede scrisoarea înapoi în carte și am pus-o la loc pe raft. Tremuram. Era cu adevărat un om deosebit. Cineva care îi putea scrie atât de simplu acestui domn Shaw din Anglia. E ușor să-i lauzi pe oameni. Să le vorbești despre defectele lor este însă cu totul altceva.

Pașii au trecut prin fața ușii, iar sunetul lor s-a pierdut la capătul coridorului. Apoi m-am uitat pe raftul cel mai de sus – superba enciclopedie Brockhaus-Efron, cu volumele ei albastre acoperite cu litere aurii care se întindeau pe jumătate de perete. Lângă ele era un șir de romane semnate de Tolstoi, legate în pânză. Am luat un volum de pe raft: *Copilăria* – prima carte pe care o publicase. Am răsfoit-o, citind câteva propoziții, apoi am tras afară *Anna Karenina*. Am aruncat o privire rapidă asupra volumului *Conjugarea și traducerea celor patru Evanghelii*. În această lucrare masivă, Tolstoi reușește să discearnă adevărata Evanghelie a lui Isus – povestea unui om care a renunțat la lume pentru Dumnezeu, pentru om; făcând acest lucru, Isus a devenit asemenea lui Dumnezeu: viața Lui exemplară, din care s-au eliminat generații de reziduuri mistice, este dezvăluită – „armonizată și restaurată" – în această carte, deși puțini cititori au găsit comentariile lui Tolstoi ușor de urmărit. Va fi nevoie de decenii întregi pentru a clarifica și dezvolta lucrarea pe care a început-o Tolstoi.

Îmi plăcea să mă gândesc la faptul că aceste volume îi aparțineau lui Tolstoi. Mi-am împreunat mâinile la spate, hotărât să nu mai ating nimic. Privirea îmi era atrasă de diferitele portrete de pe perete. Dickens în floarea vârstei, cu ochii lui strălucind vioi, și poeții Fet și Pușkin. M-am așezat din nou pe sofaua din piele, întorcându-mi privirea spre măsuța sculptată de lângă ea, o piesă veche,

pe care se aflau un clopoțel (pentru a mă chema pe mine, poate?) și o vază de sticlă albastră, plină cu paie decorative.

Ușa s-a deschis, deși nu-l auzisem apropiindu-se pe coridor. Era Tolstoi, care a pășit în cameră ca un bunic bătrân și blând, rumen la față și radiind, lăsând urme de zăpadă cu cizmele lui siberiene tivite cu blană. Purta niște pantaloni largi, fără formă, și o bluză albastră de in, legată în talie. Își freca mâinile.

— Tare mă bucur că ești aici! a zis. Tare mă bucur!

Întâmpinarea era aproape lingușitoare, dar nu i-am pus la îndoială sinceritatea. Nu era loc de așa ceva.

I-am întins scrisoarea de la Certkov, dar a pus plicul pe birou fără să-i arunce nici măcar o privire.

— Vladimir Grigorievici mi-a scris deja pe larg despre dumneata. Am mare nevoie de ajutorul dumitale. Noua mea antologie presupune o muncă anevoioasă – necesită foarte mult efort, și eu sunt un om bătrân. Prea bătrân. Dar să vorbim despre dumneata. Cum merge munca dumitale?

I-am mulțumit pentru interesul pe care îl vădea față de mine, dar nu m-a lăsat să termin, spunându-mi că scrierile mele îi atrăseseră atenția, ca și lui Certkov. Eram recunoscător.

Am vorbit despre felul în care mi-aș fi putut aduce aportul la *Pentru fiecare zi*, pe care Tolstoi se gândise cândva s-o numească *Cercul lecturii*, sugerând că trebuie să tot citești și să recitești gândurile pe care le conținea, într-un proces continuu, revenind mereu în același punct, ca într-un cerc. (Certkov prefera celălalt titlu, așa că a fost numită *Pentru fiecare zi*.) Treaba mea era să alcătuiesc o colecție de aforisme adresată cetățeanului rus obișnuit. O alternativă la Scripturi sau ceva ce putea fi citit alături de ele. Eu îl ajutam să adune și să selecteze citatele, iar el citea și aproba (sau nu) ceea ce făceam.

Ne-am așezat împreună pe canapea, ca niște copii, cu genunchii strânși, iar Lev Nikolaevici (cum mi-a spus imediat că trebuie să-l numesc) a început să-mi povestească. În fiecare zi sosesc treizeci-patruzeci de scrisori de la admiratori, de la oameni aflați în criză spirituală, cititori furioși, revoluționari politici, nebuni. Lev Nikolaevici le selectează cu mâna lui, marcând plicurile cu cretă: F.R. (fără răspuns), A. (solicitare de ajutor) și S. (stupid). Unele dintre

scrisorile stupide și cele în care i se solicita ajutorul vor fi puse pe o tavă în fiecare dimineață, și eu voi fi rugat să redactez un răspuns la fiecare. Lev Nikolaevici le păstrează pentru el pe cele care îl interesează mai mult. La sfârșit, toate scrisorile vor fi duse în salonul Remington să le dactilografieze fiica lui, Sașa.

— O să-ți placă Sașa, mi-a spus el. E o fată plină de viață, foarte atentă.

Ziua avea să se desfășoare, după acest moment, urmând o anumită rutină. Mi-a explicat că, dacă nu mă sună, preferă să lucreze fără să fie deranjat până la două, când toată lumea ia masa în sufragerie, cu Lev Nikolaevici prezidând o discuție pe teme la ordinea zilei. După masă, îi place să se plimbe pe moșie sau, dacă se simte destul de bine, să meargă călare pe Delire în sat sau pe poteca noroioasă din pădure. La cinci se întoarce în biroul lui și bea un pahar de ceai, apoi lucrează până e chemat la cină, care se servește la șapte fix. Mi-a lansat invitația de a rămâne la masă ori de câte ori vreau. După cină se ascultă muzică sau se joacă șah. Se retrage devreme în majoritatea serilor, în speranța de a citi, deși acum citește mai puțin, sau așa zice.

— Nu arăți prea grozav, Valentin Fiodorovici, mi-a spus el. Te simți bine?

— Am dormit cam prost azi-noapte. S-ar putea să-mi ia ceva timp să mă obișnuiesc cu un pat nou.

Mi-a pus mâna lui fragilă pe frunte și mi-a cerut să mă întind pe canapea. Am protestat, desigur, dar a insistat.

— Stai aici. Trage un pui de somn. Am convingerea că reprizele scurte de somn pot ajuta foarte mult atunci când nu te simți bine.

Mi-a pus o pătură pe genunchi.

— O să-ți aduc un pahar de ceai.

După ce a ieșit din cameră să-mi aducă ceaiul, am savurat aspectul ireal, frizând absurdul, al situației în care mă aflam. Iată-l pe cel mai mare scriitor al estului, Lev Tolstoi, aducându-mi ceai mie, secretarul lui, cu aproape șaizeci de ani mai tânăr. Era un om pe care îmi era ușor să îl iubesc. De fapt, în timp ce stăteam acolo întins pe spate, urmărind stucatura sfărâmată a tavanului, îl iubeam deja.

7

J.P.

IARNĂ TÂRZIE ÎN PĂDUREA ZAKAZ

Iarna pădurile se umplu de păsări:
o-ncleștare de vrăbii, stăncuțe,
gaițe ce zboară scurt printre crengi zdrențuite.

Păşesc nevătămat prin hățiș,
dantelă fragilă de ramuri lipsite de frunze
ce-ți pot biciui ochii până la sânge.

În viscolul ce mătură pinii norvegieni
o cioară ponosită leneș așteaptă,
solitară, ca un ochi rece atârnat,

dur precum un diamant pe cerul albastru înghețat.
Astă-vară, pe un câmp de aici,
am văzut cioara scobind, cu ciocu-i ascuțit,

carnea unui câine-abia mort. I-am privit
înălțându-se, străpungând inima pădurii,
spre un festin funest, cioara neagră și câinele.

Ce se plămădește sub crusta de zăpadă?
Pun urechea la pământ, lângă izvor,
să aud apa gâlgâind sub mine,

pierite silabe, pierite povești, încă vii
sub gheață. Tot ce putem iubi
rămâne cald înlăuntrul nostru, chiar și-atunci

când pierdem numele vieții,
când umbre tuciurii ni se lungesc pe umeri,
când cântul păsărilor cerului e singurul

pe care-l vom mai auzi. Păşesc pe apa
a cărei pojghiță înghețată se sparge,
dar nu cedează. Lumea e casa mea,

deși am mai puține zile de numărat
decât odată, când, visând că pot zbura,
m-am aruncat în vânt

cu mânecile pline de aer. Ah, să cazi
în neaua moale, să cazi știind
că nimic nu te-ar putea răni...

Mi-am lipit buzele de-o rădăcină înghețată,
Prin care curge seva, deși nu-i primăvară încă.
E cald iarna,

când gura mi se umple de zăpadă uscată, de scoarță dulce-
lipicioasă de copac. Îngenunchez și mă rog:
Doamne, lasă-mă să te cunosc așa cum cunosc pădurile astea,

Fâlfâitul cald, de iarnă la Zakaz,
Albastre și negre aripi, gustul și lipsa de gust
a zăpezii viguroase, licărirea acestor stări.

8

Sașa

Azi-dimineață, în timp ce băteam la mașină, mama a intrat în salonul Remington cu un șal în mână. Un șal albastru de lână, fin ca o spumă, pe care a insistat să mi-l pun pe genunchi.

— N-ai fost niciodată o fată prea viguroasă, a zis ea, înfofolindu-mi picioarele.

I-am amintit că Mașa era cea care se îmbolnăvea tot timpul, nu eu. Dar mama nu voia însă decât să tragă cu ochiul.

— Ce dactilografiezi? a întrebat pe un ton degajat. Scrisori? O povestire nouă?

Femeia asta n-are pic de delicatețe.

— Curioșii mor repede, am spus.

— Alexandra Lvovna!

Ori de câte ori vrea să mimeze dezaprobarea, îmi spune pe numele întreg. Până și servitorii îmi spun Sașa. Nu sunt snoabă.

— Lucrează cu Bulgakov la *Pentru fiecare zi*, am spus. Nu e cazul să te neliniștești. N-a spus nimic *pentru tipar* despre tine.

Știm amândouă că tata scrie adevărul despre ea în jurnalul lui. De aceea vrea să-l citească tot timpul și de aceea tata îl ține ascuns. A devenit un joc stupid de-a v-ați ascunselea.

— Ai devenit grosolană și lipsită de maniere, a zis mama. Nu știu de ce te pune tata să-i faci toată treaba murdară, a adăugat ea, arătând spre mașina de scris.

— Nu e nimic murdar în treaba pe care o fac pentru tata.

I-am întors spatele și am reînceput să bat la mașină.

— Îți place Bulgakov?

— Destul de mult, am răspuns. E politicos. Un pic naiv, poate. Dar e tânăr.

De fapt, mi se pare nesincer, nestatornic chiar. Însă nu i-aș spune mamei așa ceva. Ea e mereu în căutare de potențiali aliați, și Bulgakov mi se pare unul dintre oamenii dispuși să schimbe tabăra după cum bate vântul.

Dar în ultimul an mama a devenit imposibilă, gelozia și ranchiuna ei burgheză fiind la fel de vizibile precum o rană sângerândă pe obraz. Plânge, se gătește în oglindă, bântuie prin casă toată ziua ca un animal turbat. Tata nu merită asta. Nu pot să înțeleg de ce Dumnezeu i-a dat această povară celui mai mare scriitor al Rusiei.

Maşa, sora mea, a fost preferata tatei. Ea părea să-i înțeleagă întotdeauna ideile, deși am îndoieli că era așa; cu toate acestea, nu se face să vorbești de rău despre morți. De când a murit ea, am devenit indispensabilă pentru tata, și el îmi e recunoscător pentru ceea ce fac. Acum mă iubește, la fel de mult cum îl iubesc și eu. Și Maşa îl iubea, dar ea era fragilă. Obrajii ei erau palizi precum coaja de ou, buzele îi erau mereu vinete, tremurându-i chiar și când tăcea. Proclama valorile tolstoiene, inclusiv castitatea, dar uite cum a căzut în brațele lui Obolenski, prostul ăla tot numai maniere elegante, fără un sfanț care să le susțină! Tata a plâns la nunta ei, dar lacrimile nu erau de bucurie. Eu, pe de altă parte, am luat hotărârea să mă dedic lui. I-am citit cărțile și, spre deosebire de mulți dintre cei care îl înconjoară, eu le-am *înțeles*.

Și n-o să mă mărit niciodată. De ce ar vrea fiica lui Lev Tolstoi să servească un alt bărbat?

Mama suportă cu greu faptul că tata mă lasă să-i bat la mașină scrierile. Înainte, ea îi recopia manuscrisele în caligrafia aia afectată a ei. Îi place să-și aducă aminte cum, zi după zi, în perioada creării *Annei*, se trezea visând la Vronski, Levin sau Kitty, întrebându-se ce avea să se mai întâmple cu ei.

Uneori o invidiez pentru zilele acelea de la început, când tata era proaspăt și scria romane și povestiri. Dar munca lui de acum e mai importantă. Romanele sunt doar o distracție burgheză, dacă autorul nu adoptă un ton moralizator clar. De aceea lui tata nu îi place William Shakespeare. „Nu știi niciodată pe ce poziție se

situează Shakespeare", spune el. „Este invizibil. Datoria autorului e să se prezinte publicului. Să spună *asta se face și asta nu se face.*"

Tata adoră copiile curate pe care i le aduc în fiecare dimineață, deși le strică rapid, tăind cuvinte, adăugând noi expresii, fraze întregi sau paragrafe pe margini ori printre rânduri. Îi place să facă baloane pe margine, pline de corecturi pe care eu trebuie să le înțeleg și să le incorporez în ciornele viitoare. Detest când sunt nevoită să mă strecor în biroul lui să-i cer lămuriri. Firește, el are o răbdare fără margini. Îmi mulțumește de fiecare dată, ca și cum nu s-ar bucura oricine să poată face măcar atât pentru Lev Tolstoi!

Lucrez până târziu în seara asta, cu lampa bâzâind lângă mașina de scris, încercând să termin tot ceea ce mi-am propus pentru ziua de astăzi. Ce zi! A fost aici tatăl lui Sergheienko, unul dintre cei mai vechi prieteni ai săi. Tata se poartă mereu ca un băiețel în preajma lui Sergheienko, glumesc și se tachinează reciproc. Îmi place să-i văd așa. Ne-a făcut cadou un gramofon și o înregistrare cu tata din urmă cu câteva luni, de la Moscova. Mama a pus discul pe mașinăria aia oribilă, cu pâlnie de aramă și butoane înfricoșătoare. A fost așezată în sufragerie, pe masa din fața ușii, unde putea fi văzută de toată lumea. Servitorii – valetul, bucătăreasa, chiar și câțiva argați – s-au adunat în hol să asculte. Unii trăgeau cu ochiul în sufragerie, în timp ce vocea tatei tuna distorsionată în mod bizar în toată casa. Era tata, da. Și totuși *nu* era tata. Vaza de sticlă de pe șemineu tremura gata să se facă țăndări.

Mașinăria le-a plăcut tuturor, în afară de tata. Eu înțelegeam perfect de ce se ghemuise așa în fotoliul Voltaire, retrăgându-se ca o țestoasă care se ascunde în carapace.

Fratele meu, Andrei, a venit de la Moscova spilcuit, enervându-l pe tata ca de obicei cu pălăvrăgeala lui despre contesa cutare și colonelul cutare. Nu-l interesează câtuși de puțin sentimentele tatălui său și știe prea puțin despre ideile acestuia.

— E minunat, nu? zicea întruna Andrei, învârtindu-se în jurul gramofonului și dând volumul din ce în ce mai tare.

Tata a spus:

— Ca toate invențiile stupide ale acestei așa-numite civilizații, mașinăria asta o să ajungă în curând să ne plictisească.

Și a ieșit din cameră.

Remarca l-a necăjit pe Sergheienko, al cărui tată cumpărase gramofonul și discul. Dar știe cum e tata.

— Mă tem că tatăl dumitale e un fel de *luddit*, mi-a spus el, scărpinându-se în barbă.

Mama, fie binecuvântată, a luat imediat discul de pe gramofon și a pus un duet de Glinka – tot un cadou de la Sergheienko. Asta l-a readus pe tata în cameră, zâmbitor. S-a așezat din nou în fotoliul lui, punându-și mâinile pe genunchi și închizând ochii. Când s-a terminat duetul, mama a pus un alt disc din cele pe care le primiserăm: variațiunea lui Ballinstin după serenada din *Don Giovanni*. Tata a zâmbit larg, arătându-și gingiile roz, umede.

— E foarte frumos, a spus el, bătându-se pe genunchi cu amândouă mâinile. Foarte frumos.

Sergheienko radia.

O oră mai târziu am servit ceaiul. Mama l-a invitat pe Bulgakov să ni se alăture. Acesta părea că se uită cu gura căscată la toată lumea și își tot sufla nasul într-o batistă murdară. Nu pot să-l sufăr și nu-mi pot imagina ce-o fi văzut Certkov la el. Ultimul secretar al tatei, Gusev, era mult mai bun, un om sincer, care înțelegea ideile tatei mai bine decât tata însuși. Până și Certkov spunea asta.

Andrei, amator de gâlceavă ca și mama, îi dădea întruna cu patriotismul, ajungând rapid la teme precum superioritatea Europei Occidentale față de Rusia și punând în discuție relația cuvenită între moșieri și mujici. Soțul Taniei, Suhotin, s-a însuflețit și a început să ne țină o prelegere despre prețul pământului. Când și-a terminat micul discurs, Sergheienko a adăugat că în ultimul deceniu țăranul rus a devenit tot mai furios pe moșieri, și pe bună dreptate. Merită un tratament mai bun, a spus el, împungând aerul cu degetul.

— Am văzut cu ochii mei un sat întreg, plin de mujici, jefuit de o mică bandă de soldați, a răspuns Andrei, scrutând încăperea pentru a măsura impactul vorbelor sale. Cred că erau acolo vreo cinci sute de familii, dar nici un singur om nu a protestat. Sunt niște oi mujicii ăștia. Nimic mai mult decât niște oi!

Ochii tatei s-au transformat în două hăuri negre. S-a încruntat și părea gata să spună ceva, dar s-a abținut, știind că orice ar fi spus ar fi fost înțeles greșit. M-a durut să văd asta.

— Mujicii beau prea mult, a zis mama, punând sare pe rana din sufletul tatei. Iar armata valorează exact atât cât este dispus guvernul să cheltuiască pe alcool pentru soldați. Este un lucru dovedit de statistici.

A sorbit din paharul cu ceai și a luat un fursec bombat de pe tava de argint.

— Cu siguranță nu din lipsă de pământ duce mujicul o viață de sărăcie, a adăugat ea. Sărăcia lui e spirituală. Nu are voință de putere.

Tata și-a strâns mai bine puloverul galben în jurul umerilor, ca și cum dinspre stepa de la nord n-ar fi venit decât aprigul ger. Am văzut după o mișcare a sprâncenei că nu mai putea păstra o tăcere demnă.

Netezindu-și barba cu o mână, s-a aplecat înainte.

— Dacă țăranii ar avea bani, ei nu s-ar înconjura, ca noi, de valeți care costă zece ruble pe lună. Noi ne comportăm ca niște idioți.

— Nu, dragul meu, i-ar cheltui pe toți pe băutură și târfe, a zis mama.

Tata i-a aruncat o privire sumbră.

— Știi, moșierul rus se află într-o situație mizerabilă, a continuat mama. Crezi că moșierii săraciți se răsfață cu jucării din astea moderne, ca gramofoanele? Firește că nu. Ele sunt cumpărate de negustori înstăriți care locuiesc în orașe, de capitaliști și de hoți!

Nici Marc Antoniu nu s-ar fi putut adresa cu mai multă îndrăzneală trupelor sale.

— Ce vrei să spui, draga mea? a întrebat tata. Că suntem cumva mai puțin ticăloși decât ei pentru că cineva ne-a făcut cadou un gramofon?

A râs, și toată lumea a râs cu el, un hohot poate un pic forțat.

În tot acest timp, dr. Makovițki consemna tot ce rostea tata în carnețelul pe care îl ținea ascuns sub masă. Poți să-ți dai seama când scrie, pentru că i se strâmbă gura, și buza de jos îi iese ciudat în afară. Am observat că Valentin Bulgakov părea destul de tulburat

de ce vedea. Nu cred că îi mai auzise pe părinții mei contrazicându-se în public până atunci, și poate fi extrem de deranjant dacă nu ești obișnuit.

— Dușan Petrovici! a zis tata, scoțându-l pe doctor din transa lui stenografică. Adu-mi scrisoarea aceea de la revoluționar. Cea pe care ți-am arătat-o acum câteva zile. Cred că e tot pe biroul meu.

Tata ne-a citit din ea cu voce tare. Era un lucru ciudat, având în vedere conținutul scrisorii. O parte din ea mi-a rămas în minte și mă bântuie.

Nu, Lev Nikolaevici, nu pot fi de acord cu dumneavoastră că numai dragostea poate îmbunătăți relațiile dintre oameni. Numai cei educați și cu burta plină pot să vorbească așa și să scape nepedepsiți. Ce-i vom spune unui om sărman cu mulți copii, omului care s-a împleticit prin viață sub jugul tiranilor? El trebuie să se lupte cu ei. Trebuie să se elibereze din robie. Acum, înainte de trecerea dumneavoastră la cele veșnice, vă spun, Lev Nikolaevici, că lumea e însetată de sânge, că oamenii vor continua să se lupte și să-i ucidă nu numai pe stăpânii lor, ci chiar și pe proprii copii, să nu fie nevoiți a-i vedea și pe ei trăind la fel de rău. Regret că nu veți apuca să vedeți asta cu ochii dumneavoastră și să vă convingeți că greșiți. Cu toate acestea, vă urez o moarte fericită.

Andrei și-a plecat capul spre pahar, redus la tăcere. Mama a spus că scrisoarea venea din Siberia, că omul era probabil un infractor în exil și că opinia lui ar trebui disprețuită.

— Evident că e în exil, a spus tata. Dar nu văd nici un motiv pentru a-l numi infractor.

— Din ce altă pricină ar fi fost trimis în Siberia?

Tata a scuturat din cap. S-a ridicat cu oarecare dificultate, s-a înclinat și și-a luat rămas-bun de la musafiri. Se retrage întotdeauna în birou după ceai, de obicei să citească sau să corecteze textele.

Am ieșit și eu din încăpere, dar nu m-am simțit obligată să mă scuz. Politețea are și ea limite.

Nu mult după aceea, în timp ce scriam la mașină, s-a auzit o bătaie timidă în ușă.

— Intră, am spus.

— Lucrezi până târziu astăzi, Sașa, a zis Bulgakov. Jacheta îi era încheiată până la gât, și barba îi strălucea. Mi-am dat seama în lumina galbenă a lămpii că nu este chiar neatrăgător. Obrajii îi ardeau de rumeneala bărbăției tinere. Îmi place barba lui ca o măturică și presupun că nu are prea mult păr pe piept. De fapt, e ceva efeminat la el, ceva gingaș și neformat.

— Am de terminat patru scrisori înainte de cină, i-am spus fără să mă ridic.

Mă întrebam de ce venise așa deodată la mine.

— Pot să intru?

— Sigur, Valentin Fiodorovici. Ia loc.

Și-a tras un scaun de trestie lângă mine, mult prea aproape, și s-a uitat peste umărul meu. Îi simțeam răsuflarea prin cămașă.

— Părinții dumitale își vorbesc deseori atât de... direct? a întrebat.

— Nu e un secret că părinții mei au diferențe fundamentale de opinii, am răspuns, încercând să fiu cumpănită.

În casa asta nu știi niciodată care dintre vorbele tale vor fi transmise și nici cui.

— Mama nu înțelege țelurile tatei. El e o făptură preponderent spirituală, în timp ce preocupările ei principale sunt de natură materială.

— Dar mie îmi place mama dumitale.

— Are intenții bune, desigur.

Păream nesinceră, dar ce era să spun? Că mama e irațională, falsă și lacomă, egocentrică și, în general, imposibilă?

— Tatăl dumitale e cel mai mare scriitor din Rusia zilelor noastre, a zis Bulgakov.

— Cam așa.

— Mă simt privilegiat să mă aflu aici, Sașa. Este o onoare la care nici n-am visat.

Am încuviințat doar din cap. Îmi făcea plăcere să aud vorbindu-se astfel despre tata, oricât de searbăd ar fi fost discursul. Rudele nu îi apreciază geniul așa cum ar trebui.

Bulgakov a început să-mi vorbească despre familia lui, despre ambițiile lui. A fost convertit la ideile tatei de o cunoștință care

făcea parte dintr-un mic grup de tolstoieni din Moscova, și acum speră să trăiască întru Dumnezeu. Nedreptățile societății rusești îl întristează, mi-a spus el. Era grijuliu și sincer. Chiar îmi plăcea, spre surprinderea mea. Spre deosebire de mulți dintre cei de aici, a citit cu atenție scrierile tatei și a găsit un mod propriu de a exprima multe dintre aceleași idei.

Deodată, mama a dat buzna în cameră, strigând:

— Valentin Fiodorovici! Vino jos. Trebuie să-ți arăt o scrisoare pe care am primit-o chiar săptămâna trecută de la o femeie din Gruzia.

L-a condus cu stângăcie afară din încăpere. El era stânjenit, dar nu se pricepea – sau nu putea – să i se împotrivească.

Femeia asta pur și simplu nu poate suporta să fie cineva singur cu mine. N-are decât să-i citească scrisoarea ei ridicolă tânărului Bulgakov. El nu înseamnă nimic pentru mine. Eu am o misiune de îndeplinit, și asta mi-e de ajuns.

9

Sofia Andreevna

Dacă sunt în starea de spirit potrivită, chiar îmi plac aceste zile de iarnă întunecate, când trăiești într-un cocon alb. Cer pe care aleargă nori albi, nea atârnând pe crengi, felii încremenite de zăpadă albă, curată. Pământul e acoperit de praful molatic al omătului, și pașii tăi scot un sunet ușor, înăbușit când mergi pe potecile înghețate. Îmi plac și mierlele, și vrăbiile, atât de tenace, de rezistente. Nimic nu le sperie. Când văd mierle pe gardul livezii, inima mi se lipește de ele.

Se unelteşte ceva pe la spatele meu, ceva în legătură cu testamentul. Ieri l-am întrebat direct pe Liovocika:

— Te-a întrebat cineva ceva de testament? S-a schimbat ceva? Mi-ai spune, nu-i așa, dacă s-ar întâmpla ceva?

El crede că poate să doneze tot ce avem: casa, pământul, drepturile de autor pentru toate scrierile lui. Nu are deloc simțul responsabilității?

— Nu trebuie să-ți faci griji, Sonia, a spus el. Nu s-a întâmplat nimic.

Dar sunt îngrijorată.

Cer chiar atât de mult dacă vreau ca fiii soțului meu să-i moștenească proprietățile, inclusiv dreptul de a-i republica opera, așa cum cred de cuviință, după ce el nu va mai fi? Trebuie să trăiască și ei. Sunt câțiva ani de când am căzut de acord ca eu să păstrez controlul a tot ce a scris înainte de 1881. Sunt mulțumită să las lumii restul, dacă mie îmi rămân *Anna Karenina*, *Război și pace* și toate romanele timpurii – singurele care se vând, oricum. E teribil de comic să-l văd pe soțul meu convins de faptul că scrierile târzii au vreo

importanță pentru cei din afara micului cerc de fanatici religioși. Cine vrea să citească opere de speculație teologică? Lucrări care îți spun că ți-ai trăit complet greșit toată viața?

Stau în pat răpusă de o durere de cap, bând ceai și privind cum ninge. Nu pot să citesc. Tâmplele îmi bubuie, nervii îmi sunt încordați la maximum. Și nu am gramofonul la mine în cameră.

Muzica a fost singura mea evadare, o insulă în această mare învolburată din jurul meu. Dacă viața ar fi fost mai blândă cu mine, aș fi devenit pianistă. Tanaev, profesorul meu, îmi spunea tot timpul că am talent cu carul. Dar Liovocika mi-a refuzat până și asta.

A fost imposibil în privința lui Tanaev, răutăcios și gelos ca un școlar prostuț. Interesul meu pentru acel omuleț drag și dulce era pe de-a-ntregul profesional – sau aproape pe de-a-ntregul. La urma urmelor, nu este un bărbat atrăgător – nu într-un fel convențional. E scund și bondoc, cu un smoc de păr roșu și rar în vârful capului; refuză să-și tundă barba aia sârmoasă și roșcată. Dar ce stil! Ce stil!

Tanaev înțelege cum trebuie tratată o femeie în societate. Din păcate, a trecut multă vreme de când n-am mai stat printre oameni care înțeleg asta, oameni ca prietenii care veneau în vizită la tata – curteni și generali, oameni de rang înalt. Nu-i de mirare că mă simt singură aici, în sălbăticie, înconjurată de goți.

Îmi amintesc că l-am văzut pentru prima dată pe Tanaev pe scenă, la Kiev. Eu și Tania ne-am dus la concertul acela din întâmplare, dar ne-am dat seama amândouă imediat că ne aflam în prezența unui geniu. Am plâns ca două nebune când a cântat *Appassionata*. După concert, în timp ce-și aștepta trăsura, bietul om a fost înconjurat de femei stupide, care îl aclamau. Pelaghia Vasilievna, care fusese dădaca lui în copilărie și acum îl însoțea peste tot ca o bunică grijulie, încerca să le îndepărteze. Dar era inutil, cum era și pasiunea lor. O fată nebună l-a apucat de lavaliera roșie de mătase, sfâșiind-o complet. Nu puteam suporta să văd o scenă atât de ridicolă și i-am cerut valetului nostru să facă ceva.

Acesta a trecut curajos prin mulțime, strigând: „Faceți loc pentru contesa Tolstoi!" Deși stânjenită de atenția tuturor, l-am urmat. Mulțimea a tăcut, s-a dat în lături și a făcut o cărare pentru mine, aproape în mod miraculos, până la picioarele lui Serghei Ivanovici. Mă simțeam ca regina balului.

— Este o mare onoare, a zis Tanaev, sărutându-mi mâna.

— Ați cântat minunat în seara aceasta, i-am spus. Mai ales *Appassionata*. Este sonata mea preferată.

— Vă mulțumesc, contesă. Beethoven nu e pentru toată lumea.

L-am invitat în trăsura noastră, fiindcă a lui nu se vedea nicăieri, și el a acceptat cu amabilitate.

În drum spre hotel am pomenit, în treacăt, că și eu cântam la pian.

— În comparație cu dumneavoastră, desigur, sunt o biată amatoare, am spus.

— Am convingerea că sunteți nedreaptă cu dumneavoastră înșivă, a răspuns el.

— Aș vrea să fie așa.

— Aș putea să vă dau câteva lecții. V-ar interesa, contesă?

— Mie? Ați vrea să-mi predați mie?

Închipuiți-vă! Era un om cumplit de drăguț, de vreme ce se arăta dispus să preia o începătoare. În noaptea aceea n-am închis un ochi, tremurând toată de emoție. Aveam să fiu eleva celui ce fusese el însuși descoperit, când avea zece ani, de Nikolai Rubinstein! Omul care devenise protejatul și prietenul lui Ceaikovski! Profesorul lui Scriabin! Se pare că norocul îmi surâdea.

Acest lucru se întâmpla la scurt timp după moartea scumpului meu Vanecika. El a fost cel mai bun, cel mai dulce și mai drag băiețel al meu, atât de blând și iubitor. Nu pot suporta să-i rostesc numele sau să mă gândesc la el. În noaptea în care a murit, m-am dus la patul lui și i-am pus mâna pe căpșorul mic, înfierbântat.

— Iartă-mă că te-am trezit, mamă, a spus el.

— Dulceața mea! am strigat. Cel mai dulce copil al meu!

Liovocika nu mi-a înțeles niciodată durerea. Nu și-a dat seama nici că Tanaev îmi oferea un balsam. Dragul de Serghei Ivanovici m-a condus prin întuneric, arătându-mi lumina. Dar cât de înverșunat a devenit soțul meu, plin de gelozie și de ură, stupid, meschin. Așa-numiții lui discipoli vin aici zi de zi acum, adulându-l ca pe Isus Christos însuși, și Liovocika permite asta. E atât de lacom de faimă, atât de însetat de laude! Dacă lumea ar ști ce știu eu...

Serghei Ivanovici venea frecvent la Iasnaia Poliana, dar întotdeauna împotriva voinței soțului meu. Marele scriitor rus, urmaș

al lui Puşkin, egal al lui Dickens şi Hugo, se încuia în biroul său, evitând masa de seară, bosumflat ca un copil a cărui mamă a refuzat să-i dea o bomboană. Serghei Ivanovici, desigur, se purta impecabil.

Cele mai frumoase momente împreună le-am petrecut la Moscova. Serghei Ivanovici cânta ore în şir la pianul mare din salonul din faţă. Cum putea să cânte *Poloneza*! După aceea beam ceai, stăteam de vorbă sau făceam mici cumpărături în Ohotnii Riad. Lui Serghei Ivanovici îi place să mănânce bine, poate un pic prea bine, dar eram dispusă să-i satisfac capriciile. Ne furişam până la brutărie şi cumpăram zeci de prăjiturele, bomboane şi trufe de ciocolată. Ne îndopam tot drumul spre casă, chicotind în sanie, şi bătrânul Emelianîci, vizitiul nostru, se încrunta văzându-ne. Ce zile binecuvântate!

Credeam că găsisem, în sfârşit, fericirea. Apoi Liovocika mi-a scris una dintre faimoasele lui scrisori stupide:

Mi se pare nesfârşit de trist şi de umilitor faptul că un străin nedemn şi neatrăgător ne conduce acum viaţa şi ne otrăveşte ultimii ani împreună; e trist şi umilitor faptul că sunt nevoit să întreb când pleacă, unde se duce, când va face repetiţii pentru muzica lui stupidă şi ce va cânta. E cumplit, cumplit, josnic şi umilitor! Şi să se întâmple acest lucru la sfârşitul vieţii noastre, care până acum a fost cinstită şi curată – şi într-un moment când păream să ne apropiem tot mai mult, în ciuda multelor lucruri care ne despart...

Şi continua! Nimic nu-i place mai mult lui Liovocika al meu decât să se înjosească, să-şi îmbrace cămaşa din păr aspru şi să se autoflageleze. Dar de ce trebuie să mă înjosească şi pe mine? Subiectul Tanaev îl scotea din minţi. Firește, mă flata că la vârsta lui era gelos. Înainte să apară Serghei Ivanovici, nici nu observa cine se aşeza lângă mine pe sofa, cine îmi scria bileţele sau mă invita la ceai. Nu m-aş fi aşteptat niciodată la o asemenea schimbare, de vreme ce gelozia e apanajul celor care nu au nici o ocupaţie. Dar Serghei Ivanovici îl enervează în modul cel mai iraţional cu putinţă!

Dacă mă gândesc bine, cred că e ceva legat de efeminarea lui Tanaev. Serghei Ivanovici nu este genul brutal, masculin, pe care

Liovocika, deși n-o arată, îl admiră. El nici mort n-ar călări prin păduri omorând animale. Îi place să facă băi cu spumă, să se parfumeze, să poarte culori vii – genul de comportament care îl irită pe Liovocika mai presus de orice.

A, și ce corespondență am ținut! Liovocika ura călătoriile mele la Moscova și era convins că mă duceam la casa noastră din strada Dolgo-Hamovniceski numai și numai pentru a mă întâlni cu Tanaev. În privința asta, avea dreptate. Mă întâlneam *într-adevăr* cu el și adoram aceste întâlniri! Dar între noi nu s-a întâmplat nimic rușinos. A fost o relație platonică!

Nu trebuie să devii amantul cuiva ca să-l iubești. Știu asta. Dar Serghei Ivanovici chiar nu este genul de bărbat care să-și caute amante. Nu are nevoie de satisfacții primare – ceea ce țapul bătrân n-ar putea înțelege niciodată.

O dată, o singură dată, m-a sărutat.

Dar totul s-a terminat. Acum nu ne mai vedem. Nu comunicăm. Liovocika a pus capăt întregii povești cu o scrisoare trimisă de la ferma fratelui său din Pirogovo:

Mă dezgustă să te văd din nou destrăbălându-te în felul ăsta cu Tanaev. Ca să fiu sincer, nu pot continua să trăiesc cu tine în această situație... Dacă nu poți pune capăt acestei afaceri, hai să ne despărțim.

Hai să ne despărțim! După ce am râs amar, am plâns. Dar scrisoarea continua, propunând „soluții" la „problema" noastră:

1. Cel mai bine ar fi să rupi imediat orice relație cu Tanaev, indiferent ce ar crede el despre asta. Acest lucru ne-ar elibera pe loc de coșmarul care ne chinuie de mai bine de un an. Fără întâlniri, fără corespondență, fără schimburi de portrete, fără cules de ciuperci în pădure.

2. Eu aș putea pleca în străinătate, lăsând distanța să ne despartă. Fiecare dintre noi ar trăi atunci așa cum poftește.

3. Am putea pleca amândoi în străinătate, facilitând astfel ruptura ta cu Tanaev. Am rămâne acolo atât cât este necesar să depășești această mică pasiune.

4. Cea mai cumplită soluție este cea de-a patra, și îmi dă fiori. Am putea încerca să ne autoconvingem că problema se va rezolva de la sine și să nu facem nimic.

De ce se tortura despicând firul în patru? Nu știam ce să-i răspund, găsind întreaga chestiune neîntemeiată și stupidă.

Cea mai mare parte a toamnei o petrecusem la Moscova, studiind pianul cu Tanaev, asistând la concerte la Conservator aproape în fiecare seară. Către iarnă, Liovocika a apărut în strada Dolgo-Hamovniceski, cu ochii roșii ca niște răni deschise, cu părul și barba albe fâlfâind în toate părțile. Am avut senzația că își pierduse mințile.

Nu a spus absolut nimic despre Tanaev toată ziua, dar știam exact ce ascunde învârtirea lui prin casă ca cea a unui taur furios în arenă. Liovocika nu poate minți. În seara aceea, în timp ce stăteam în pat, înconjurați de ceea ce el numește cu atâta farmec „dizgrațiosul nostru lux", am vorbit deschis despre această problemă. Mă gândisem bine, hotărând că nu merita să continui relația cu Tanaev în împrejurările date.

— Liovocika, am spus, ridicându-mă în capul oaselor. Voi pune capăt întâlnirilor cu Serghei Ivanovici. Gata cu lecțiile. Gata și cu ședințele lungi la Moscova de una singură, dacă te supără atât de mult. Dar îți cer o favoare: să mă poată vizita o dată pe lună – sau poate o dată la două luni. Vreau să se simtă liber să vină, din când în când, să se așeze lângă mine la pian o după-amiază, așa cum ar face orice prieten.

Liovocika s-a ridicat și el, cu privirea ațintită înainte, ca un cadavru îmbălsămat. Tremura, de parcă i-ar fi fost frig până-n măduva oaselor. Mi s-a făcut frică.

— Îți cer prea mult? am întrebat. O simplă *prietenie* cu Serghei Ivanovici?

— Ceea ce ai spus dovedește că relația ta cu Tanaev a depășit deja limitele prieteniei, a răspuns el pe un ton ridicat și nesigur. Vizita lunară a cărei alte persoane ți-ar mai aduce atâta bucurie? Dacă așa stau lucrurile, de ce să nu-l vezi săptămânal, ba chiar zilnic! Te-ai putea bucura de el în fiecare clipă a vieții tale!

Conversația a mers din rău în mai rău. M-a numit „cotoroanță de concerte" și s-a înfuriat într-un asemenea hal, încât am crezut că o să se sufoce de mânie! Dar m-am răzbunat. Poate ar trebui să spun că „mi-am luat revanșa". Nu puteam permite să fiu con-

strânsă, ținută din scurt, îngrădită. Aveam să pornesc un război cum nu s-a mai pomenit, un război în numele celor mai profunde nevoi ale mele. În cele din urmă, aveam să învinge.

— Dă-i drumul! am spus. Omoară-mă! Taie-mi gâtul de la o ureche la alta!

M-am aruncat pe spate de-a latul plăpumii, expunându-mi zona gingașă de sub bărbie.

El a mocnit tăcut câteva minute bune, apoi a recurs la principala lui armă: sexul. S-a aruncat pe mine ca un leu tânăr, sărutându-mă pe gât, apoi pe frunte, masându-mi sânii cu mâinile lui aspre și roșii. Mi-am dat seama că nu mai avea nici un rost. Nu mă puteam lupta cu Lev Tolstoi, nu acum. Dar am luat în sinea mea hotărârea de a-mi continua rezistența.

Din politețe, l-am invitat pe Serghei Ivanovici la Iasnaia Poliana pentru o scurtă vizită, câteva luni mai târziu. A venit. Și Liovocika s-a purtat civilizat. Dar toată lumea știa că se terminase.

Singura mea speranță acum, o slabă dar inconfundabilă rază de lumină străbătând prin norii grei ai vieții mele de aici, este Bulgakov. Mi-am dat seama la scurt timp după ce a pășit pe ușa noastră că e un tânăr inteligent; el nu este, ca oribilul Gusev, unul dintre favoriții fără creier ai lui Certkov. De ce i-or fi făcând plecăciuni ca unui prinț oriental? Omul ăla cu fața hodorogită, măslinie, plin de răutate! Dacă i-aș putea smulge inima cu mâinile goale, aș face-o. M-aș lăsa spânzurată pentru plăcerea de a-l omorî. Măcar a fost gonit din Tula. Guvernatorul e înțelept: Certkov este un revoluționar periculos. Dar este și un mare prost. Bulgakov, pe care cu siguranță nu-l cunoaște decât foarte puțin, nu va pune în aplicare niciodată micile lui uneltiri răutăcioase. Aici Certkov a făcut o încântătoare greșeală.

Ieri am așteptat în fața camerei în care lucrează Bulgakov.

— Scuză-mă, Valentin Fiodorovici, am spus când a ieșit pe ușă. Vrei să vii o clipă în camera mea de cusut? Să bem un ceai și să stăm de vorbă.

— Vă mulțumesc, contesă, a răspuns el. Aș fi onorat.

— Te rog, prietene! Am pus o mână pe brațul lui. Spune-mi Sofia Andreevna. După cum ai observat probabil, aici nu ne formalizăm.

Brațul îi era ca de fier, drept și puternic. Deși uscățiv, nu pare slab de înger. Ochii lui au o anume strălucire și consecvență, iar când vorbește te privește în față. Nici unul dintre ceilalți tolstoieni nu face asta. Se simt vinovați în preajma mea – ce nevăstuici! Dar nu și Bulgakov. El e dulce și amabil din fire. Este inteligent, da, dar atent și blând. Nu se simte superior pentru că l-a citit pe Platon sau pe nu știu ce german obscur. Nici nu crede, precum Sergheienko sau Certkov, că, dacă nu mănâncă deloc carne, va fi absolvit de toate celelalte păcate!

— Ești un tânăr remarcabil, i-am spus, legănându-mă în balansoar. Ai ochi foarte limpezi, trăsături plăcute.

Se făcuse focul și ni se adusese ceai în pahare de cristal.

— Vă mulțumesc, Sofia Andreevna, a spus el. Mă bucur când înfățișarea mea face plăcere cuiva, deși mă îndoiesc că avem vreun merit pentru propriile trăsături. Am contribuit foarte puțin la plămădirea lor.

— Ți le-ai fi putut vătăma până acum. Am văzut mulți tineri vătămându-și înfățișarea bând și mâncând în exces și făcându-și de cap cu femei ușoare. Tu te-ai păstrat pur – un adevărat tolstoian, îți spun eu!

Mă străduiam din greu să mă stăpânesc. Dacă ar fi simțit o notă de ironie în vocea mea, asta ar fi putut distruge totul între noi. Ca majoritatea tinerilor, Bulgakov este hipersensibil. Nu a stat prea mult printre adulți, mai ales de sex femeiesc.

— Îl admir imens pe Lev Nikolaevici.

— Bun. O să-i placă asta. De oricâtă admirație s-ar bucura, tot nu-i prisosește.

Bulgakov era stânjenit, așa că mi-am schimbat abordarea.

— Îți este profund recunoscător pentru ajutorul pe care i l-ai dat. Ai găsit multe pasaje folositoare. Mi-a spus chiar el. Probabil îl surprinde faptul că un om atât de tânăr poate fi atât de învățat. Când era de vârsta dumitale, el se destrăbăla prin Caucaz.

Bietul băiat îmi ignora cu multă abilitate observațiile superficiale despre Liovocika – un semn bun. Tactul se numără printre acele tipuri de nesinceritate considerate a fi cele mai utile din punct de vedere social. Lipsește în mod remarcabil în rândurile asociaților soțului meu. Liovocika, firește, nu a fost nevoit niciodată să aibă grijă să nu-i supere pe oameni. Dacă ești Lev Tolstoi, pur și simplu dezvălui Adevărul.

—*Pentru fiecare zi* e un proiect nobil, a spus el. Îi va ajuta pe oameni să ducă o viață mai contemplativă.

— Viață contemplativă! am zis. Spui lucruri încântătoare, Valentin Fiodorovici. Ai talentul de a spune exact ce trebuie!

Se uita dincolo de mine, pe fereastră, la ninsoare.

— Iarna a fost bună cu noi, am zis. Chiar și cu zăpada. Nu e mai multă decât putem suporta. Îmi este groază de iernile la țară. Dar Lev Nikolaevici adoră să stea aici. Aproape că nu reușesc să-l fac să meargă la Moscova, cu excepția unor vizite foarte scurte. Mulțimile îl deranjează. Acum îl vânează – ca pe un împărat. E dificil să călătorească.

— Am auzit ce s-a întâmplat în gara din Kursk.

— Erau mii de oameni care țipau și aclamau, îmbulzindu-se în jurul nostru! Mii! Țarul însuși nu atrage o asemenea atenție.

Îi plăcea să mă audă ridicându-l în slăvi pe Liovocika, lăudându-i cărțile. Spre deosebire de Gusev, care era un analfabet cras, Bulgakov citise tot ce scrisese soțul meu. Numea *Război și pace* „un monument" și s-a interesat de originile lui. Așa că i-am povestit despre cei cinci ani de care a avut nevoie să-l termine – pe la mijlocul anilor șaizeci. E posibil să fi trecut atâta timp? Am trăit aproape izolați în perioada aceea. Liovocika scria cu furie, fără nici un interes pentru lucrurile acestei lumi, fără să-i pese de discipoli, fără Certkov ori Sergheienko pândind în spatele lui și smulgând de pe birou fiecare pagină înainte ca cerneala să se usuce măcar! Eu, tânăra lui soție, am parcurs cot la cot cu el fiecare etapă.

I-am povestit cum stăteam încovoiată deasupra manuscriselor cu o lupă, încercând să-i descifrez corecturile nesfârșite, până când aproape că-mi exploda capul de durere. Dar era o durere

suportabilă. Mă trezeam în fiecare zi visându-i pe Pierre și Natașa, pe prințul Andrei și pe tatăl lui, ba chiar și pe bătrânul Kutuzov!

Bulgakov asculta plin de interes. E îndrăgostit de Liovocika. Se vede în ochii lui.

— Acum viața mea e grea, am zis. Știi că eu și Lev Nikolaevici avem neînțelegeri.

— Îmi pare rău.

— Realitatea nu poate fi ignorată.

— Îmi dau seama că aveți o mulțime de probleme.

— Mă consideră un dușman, nu un prieten. Dar Lev Nikolaevici, Liovocika al meu, e bătrân și bolnav. Știi, era să-l pierdem acum câteva luni. A fost inconștient o zi întreagă. Aproape i se oprise pulsul.

Bulgakov a dat aprobator din cap. Pe fruntea lui se adânceau brazde de compasiune. Privirea îi era limpede ca apa unui iaz.

— Trebuie să mă ajuți, Valentin Fiodorovici. Nu vreau decât ce e mai bine pentru Lev Nikolaevici și familia lui. Ei vor să ne despartă. Sunt sigură că ți-ai dat seama. Aș putea îndura una ca asta, dacă m-ar afecta numai pe mine – m-ar durea, dar aș putea suporta. Ar fi o nebunie din partea mea să stau deoparte în timp ce este furată moștenirea copiilor lui.

— N-ar face niciodată așa ceva.

Mi-am stăpânit cu greu râsul.

— Vor face orice e necesar ca să-și atingă scopurile.

Tânărul meu vizitator a devenit stânjenit. Am hotărât să nu-i cer ajutorul. Nu încă. Trebuia să fiu sigură de prietenia lui mai întâi, deși îmi dădeam seama că exista o anumită legătură între noi.

— O să-ți fac un cadou, am zis, scoțând din dulap un caiețel pe care îl cumpărasem de la Moscova cu câteva luni înainte. Avea o copertă frumos stanțată și hârtia era făcută de mână, la Amalfi.

— Sunteți mult prea generoasă, Sofia Andreevna, mă tem că eu...

— Te rog! Este al dumitale, Valentin Fiodorovici. Ca să ții un jurnal. Trebuie să ții mereu un jurnal.

— E o activitate populară în provincia Tula.

— Mă tachinezi. Nu-i nimic. Sunt sigură că-ți vei cerceta conștiința în fiecare zi și apoi vei consemna adevărul.

— S-ar putea ca adevărul să nu fie atât de ușor de găsit.

— I-ai ascultat pe prietenii dumitale de la Teliatinki. Există destul adevăr pentru toți. Scrie ce vezi. Așa se începe întotdeauna. Ai încredere în propriii ochi!

M-a sărutat pe amândoi obrajii și s-a înclinat. Politețea lui era reconfortantă și mi-a trezit dorul de Moscova. Grosolănia vieții de aici este insuportabilă. N-am fost educată să trăiesc precum un animal.

Am rămas acolo multă vreme după ce a plecat Bulgakov și m-am gândit la el. Așa mi-am petrecut întreaga dimineață, în timp ce zăpada continua să cadă, o zăpadă uscată, prăfoasă, care se învârtejea pe marginea ferestrei, împrospăta câmpurile albe, depărtarea și mai albă. Aud zurgălăi de sănii apropiindu-se și depărtându-se. Se întâmplă ceva, dar mi-e frică să aflu ce anume. Sunt sigură că dacă norocul nu se schimbă în favoarea mea curând, nu voi mai avea nici o șansă. O să mor, și după aceea copiii și nepoții mei o să rămână fără nimic. Mă rog lui Dumnezeu să mă ajute Valentin Fiodorovici.

10

L.N.

ÎNSEMNARE ÎN JURNAL

5 ianuarie 1910

Sunt trist. Oamenii din jurul meu îmi par teribil de străini. Nu știu cum ar trebui să mă raportez la oamenii nereligioși ai acestei lumi. Poate că cel mai bine ar fi să-i tratez ca pe animale: să-i iubesc, să-i compătimesc, dar să nu fac nici o încercare de a intra în relații spirituale cu ei. Astfel de tentative n-ar face decât să mă înrăiască. Oamenii ăștia nu-mi înțeleg realitatea și, prin lipsa lor de înțelegere și încredere, folosind argumentul rațional pentru a întuneca adevărul, negând adevărul și bunătatea, mă provoacă la răutate. Mă exprim foarte prost, dar simt că trebuie să cultivăm în noi înșine o atitudine specială față de acești oameni, astfel încât să nu dăuneze capacității noastre de a-i iubi.

11

Dr. Makoviţki

— Am avut un vis, Duşan, mi-a spus Lev Nikolaevici azi-dimineaţă. Să ţi-l povestesc?

Părea că nu se simte bine. Barba îi era ciufulită şi galbenă. I-am luat pulsul şi temperatura. Erau normale, dar ochii îi păreau mai strălucitori ca de obicei. L-am întrebat dacă vede bine, şi mi-a spus:

— Mereu îţi faci griji pentru sănătatea mea, Duşan.

— Sunt medicul dumneavoastră, Lev Nikolaevici!

— Puţin îmi pasă de asta. Sunt un om bătrân. Şi bătrânii se deosebesc de tineri într-o privinţă importantă: ei nu sunt sănătoşi. O să mor curând. Aşa că hai să ne preocupăm de lucruri mai însemnate.

Adeseori îmi face plăcere să discut despre subiecte banale. Dar am renunţat la chestiunile medicale, nevrând să-l enervez. Enervarea îi creşte pulsul.

— Ştii ce spunea Pascal despre vise?

Am scuturat din cap. Nu sunt foarte cultivat.

— E un lucru bun că visele noastre nu au legătură unele cu altele, altfel nu le-am putea deosebi niciodată de realitate.

— Eu visez rareori, am zis.

— Prostii! Toţi visăm. Doar că le îngropăm în memorie. Sunt prea dureroase. Ne spun prea multe despre noi înşine.

Mă gândeam că nimic nu e mai plictisitor decât să asculţi visele altora. Pe de altă parte, visele lui Lev Nikolaevici mă interesează foarte mult, fiind o indicaţie a modului în care îi funcţionează mintea, o dovadă a geniului său. Dumnezeu vorbeşte prin el. Recunosc cadenţa divină în glasul lui.

Mi-am scos carnețelul. Nu pare să-l deranjeze când îi transcriu gândurile, deși uneori mă tachinează în legătură cu asta.

— Astă-noapte am visat că eram în Moscova, la un bal oficial, foarte asemănător cu cele la care participam ca tânăr ofițer. Când orchestra a atacat un anumit dans, mi-am dat seama că știam perfect muzica, dar că pașii se schimbaseră. Nu puteam înțelege ce făceau ceilalți și au început să râdă de mine, să mă arate cu degetul și să râdă.

— Niciodată n-ați fost în pas cu vremurile, am zis, dar Lev Nikolaevici nu mi-a răspuns. Am lăsat capul în jos și am continuat să scriu.

— Cum poți să scrii, când eu nu vorbesc? m-a întrebat el. Inventezi, Dușan Petrovici?

— Niciodată n-aș inventa ceva. Știți cât prețuiesc ceea ce spuneți.

— Știu, știu.

S-a ridicat și a început să se plimbe prin birou.

— Am avut prea multe vise tulburi iarna asta, a spus. Unele dintre ele de natură sexuală. Am fost adeseori torturat de fantezii.

— E firesc, am zis.

— Chiar așa, Dușan Petrovici? Dumneata ai avut vise erotice în ultima vreme?

— Eu nu visez.

Mi-a ignorat remarca.

— Iată unul dintre visele care se repetă. Este cu o tânără tătăroaică cu ochi negri, pe care am întâlnit-o în Sevastopol, în timpul războiului. De fapt, ea locuia în Eski-Simferopol – un sătuc nu departe de linia frontului. Am fost încartiruit acolo. Era aproape ireal satul ăla – un refugiu al exilaților din societatea Petersburgheză – toți niște paraziți. N-ai fi zis că doar câteva verste mai încolo mii de tineri soldați ruși înfruntau moartea sau zăceau deja aruncați unul peste altul în grămezi puturoase. Ei jucau cărți, se găteau pentru cină și organizau baluri.

— Ați iubit-o pe această tânără tătăroaică?

— N-am iubit-o, Dușan. Dumneata romanțezi totul. M-am folosit doar de trupul ei.

A rânjit ușor.

— Ați întreținut raporturi sexuale cu ea, am zis.

— Exact. Uneori și de câte două ori pe zi.

M-am cutremurat. Nu mi-l puteam închipui pe Lev Nikolaevici făcând așa ceva.

— Te supăr, Dușan Petrovici. Dumneata ești un om cu o conștiință delicată. Ar trebui să fiu mai atent la ce spun în fața dumitale.

— Îmi pare rău. Eu...

— Ești virgin, știu.

— Lev Nikolaevici, eu...

Mi-a făcut semn să tac. Am fost ușurat.

— O chema Katia. N-am uitat-o niciodată. Dacă ar fi aici, aș implora-o să mă ierte. Dar – îmi permiți să-ți vorbesc pe șleau? – continui să-i visez trupul. Îmi amintesc perfect fiecare secundă petrecută împreună, pozițiile exacte ale corpurilor noastre, gustul ei, totul. Până și câteva dintre glumele...

Ochii îi deveniseră apoși. Mi se părea că ne înțelegeam unul pe celălalt.

— Lev Nikolaevici, am spus. Vă torturați cu amintiri. Toate astea s-au petrecut cu mulți ani în urmă.

— Cu mai bine de jumătate de veac în urmă. Katia e acum o femeie bătrână, veștejită, cu părul alb și sâni uscați și scofâlciți. Probabil că nici nu-și mai amintește numele meu. Poate o fi și murit.

— Sunteți cel mai cunoscut scriitor din Europa, am spus. Trebuie să fi auzit de numele dumneavoastră, chiar dacă nu v-a citit cărțile.

— Nu știa să citească, Dușan. De unde să fi știut?

Mi-am dat seama, cu oroare, că majoritatea covârșitoare a rușilor nu știa să citească. Dar părea tot atât de adevărat că toată lumea – până și o *krestianka* analfabetă din Crimeea – trebuie să fi auzit într-un fel sau altul de Lev Tolstoi. Ziarele erau pline de povești despre el.

— Am mai avut un vis azi-noapte. M-ai auzit țipând? Am visat că eram un taur mare și negru. Am intrat pe un câmp cu o mie de vaci albe și frumoase și mi-am croit drum printre ele, posedându-le pe la spate, una câte una. Deodată, cerul, ce părea de un albastru-strălucitor, s-a umplut de nori. Un fulger l-a brăzdat de la un capăt la altul, și tunetul a cutremurat pământul. S-a deschis

un puț, și vântul mă împingea dintr-o parte, rostogolindu-mă. Am fost azvârlit înăuntru, lovit de un trăsnet. Pielea mi-a fost cuprinsă de flăcări.

— V-am auzit țipând, am spus. Eram gata-gata să vin în camera dumneavoastră. Dar mi s-a părut că ați adormit repede la loc.

— La mine, somnul și veghea aproape că se confundă acum. Probabil că același lucru aș putea spune și despre moarte. N-o să fie prea diferită de viața pe care o duc în ultima vreme.

— Sună foarte pesimist, am răspuns.

— Ce om drăguț ești, a zis el, punându-mi o mână pe umăr. Nu cred că aș mai putea trăi nici măcar o singură zi aici fără dumneata.

— Intenționez să rămân, am spus.

— Îți mulțumesc, Dușan. Îți mulțumesc.

M-a sărutat apoi pe amândoi obrajii și l-am sărutat și eu. Obrajii îi erau umezi, ceea ce m-a mișcat profund. Acest ultim an a fost greu pentru el, și prețul e mare. Stă prost cu nervii. Are ochii roșii și pielea lăptoasă, mâinile îi tremură, la fel și buzele. Mă tem că ar putea să moară curând și că neînțelegerile cu Sofia Andreevna îi vor grăbi sfârșitul.

O urmăresc complotând, simulând crize de nervi, prefăcându-se zi de zi. Femeia asta e de-a dreptul rapace. Pretinde un lux care îl ofensează pe soțul ei, acesta nedorind decât să își ducă zilele cât mai simplu. Remarcile ei din timpul mesei de seară sunt frivole și egoiste, ca ale unei matroane petersburgheze. Mă dezgustă, deși îmi țin gura. Nu are rost să torn gaz pe foc. La urma urmei, sunt musafir aici.

În majoritatea serilor, după cină, stau singur în camera mea și citesc. Adorm ușor. Aici, rutina e plăcută, dar tensiunea afectivă mă epuizează.

Lev Nikolaevici presupune că sunt virgin. Tehnic vorbind, probabil că sunt. De fapt, aș vrea să fi fost. Nu-mi place să mă gândesc la relațiile sexuale. N-am fost niciodată un bărbat arătos. În tinerețe, acest lucru mă întrista. Câte nopți n-am stat treaz, chinuit de fantezii și îngrozit de propria-mi urâțenie?

Odată, pe vremea când eram student la Medicină în Ungaria, dorința m-a copleșit. Băusem și am plătit o femeie să vină în

apartamentul meu. Nu a costat mult, dar nici nu a meritat banii. Dinții ei își pierduseră strălucirea și erau deranjant de bine definiți; avea semne grosolane pe picioare, rezultat al problemelor de circulație, am diagnosticat eu. Sânii îi atârnau.

S-a dezbrăcat imediat după ce a intrat în apartament. O priveam cu inima zbătându-mi-se în gât ca o viespe de iarnă. A dansat în jurul meu, ațâțându-mă, făcând mici glume pe tema actului sexual. A trebuit să închid ochii.

S-a așezat lângă mine pe pat și mi-a masat ușor tâmplele. I-am cerut să-mi maseze umerii, iar ea mi-a sugerat să-mi scot hainele. Nu mai fusesem niciodată gol în fața unei femei și m-am supus doar parțial, lasându-mi pe mine lenjeria intimă. A chicotit ușor, așa cum face orice târfă.

— Cum te cheamă? m-a întrebat cu o voce blândă, pe care parcă încă o aud.

— Anton, am răspuns.

— Ai ceva de ascuns, Anton? m-a întrebat ea.

— Fă ce ești plătită să faci, am zis.

A râs strident, și am fost nevoit să mă stăpânesc. E dezagreabil să te trezești furios, gata să lovești. Dar m-am controlat și m-am rostogolit pe burtă, lăsând-o să-mi frământe umerii. A lucrat încet, frumos, de-a lungul coloanei, cu mâinile ei puternice. Simțeam asprimea degetelor ei ca o piatră ponce.

Când a insistat să mă întorc pe spate, am ezitat. Nu-mi puteam ascunde erecția. Dar am făcut ce mi-a cerut, și ea și-a pus delicat mâna pe el, apoi gura.

N-o să înțeleg niciodată de ce am lăsat-o să îndeplinească acest act grotesc, nefiresc. Ar fi fost mult mai puțin condamnabil în ochii lui Dumnezeu dacă am fi întreținut un raport sexual. Dar mă simțeam profund neajutorat, slab ca un ogar, incapabil să vorbesc ori să mă mișc. Am lăsat-o să continue, până la cumplitul sfârșit.

Când a terminat, a spus:

— Cum ți s-a părut, dragul meu Anton? A fost destul de bine, nu? Să mai vin și mâine-seară?

— În plicul de pe noptieră sunt niște bani pentru tine. Te rog să-i iei și să mă lași în pace. Nu vreau să te mai văd niciodată.

— Dar *ți-a plăcut*, nu?

— Te rog, am spus. Te rog lasă-mă în pace acum.

Părea neașteptat de abătută când a plecat. Atunci mi-am dat seama cât de bătrână era, vreo patruzeci-cincizeci de ani. Spre surprinderea mea, mi-a fost milă de ea. Era și ea o creatură a Domnului. Ceea ce făcea ca să-și câștige existența era o povară, povara ei. Poate fusese prințesă într-o altă viață? Sau vreun animal?

— Totul e sacru, mi-a spus de curând Lev Nikolaevici. Tot ce viețuiește e o fărâmă din Dumnezeu.

Am fost de acord cu el și i-am povestit despre fascinația mea pentru hinduism și reîncarnare. A respins ideea, spunând că este „interesantă, dar nu plauzibilă".

Eu sunt mai puțin convins de asta. Din când în când, mă tem că accept fără nici o ezitare orice îmi spune. Uneori, Lev Nikolaevici este atât de profund neconvențional, gata să sfideze orice dogmă a creștinismului ortodox, alteori pare bizar de atașat Scripturilor și dogmatic. Dar rareori îl contrazic. Nu-mi stă în fire.

Ceea ce știu e că îl iubesc pe Dumnezeu, că datoria mea este să slujesc omul și că, slujind omul, îl slujesc pe Dumnezeu. Slujesc, de asemenea, taina și spiritul care sălășluiesc în trupul lui Lev Tolstoi. Sunt privilegiat să locuiesc sub acoperișul său, să am acces la viața lui de zi cu zi. Am fost ales de Dumnezeu pentru această sarcină, oricât ar putea ea părea de grea câteodată.

12

Bulgakov

M-am întors la Teliatinki pe un cal împrumutat din grajdurile lui Certkov, o iapă albă cu spinare puternică, ușor curbată și cu o pată neagră pe crupă. În timp ce călăream, simțeam furtuna pornindu-se de la vest. Norii erau pântecoși și opaci, străbătuți de brâuri mari, violet. Un cumulus gonea o liotă de stoluri de nourași albi spre răsăritul din ce în ce mai întunecat. Rar vezi un asemenea spectacol iarna. Acum, liziera roz a pădurii Zakaz se colora în violet. Lumina soarelui licărea pe câmpurile cu umbre lungi, aruncate de fiecare copac sau moviliță. Un vânt bogat, umed și sălbatic, bătea dinspre sud. Mă tot gândeam la Maşa.

A devenit cea mai bună prietenă a mea la Teliatinki, deși trebuie să fim atenți să nu petrecem prea mult timp unul în compania celuilalt. Sergheienko se dovedește a fi un puritan îngrozitor când vine vorba de astfel de lucruri și, în ciuda faptului că nu interzice relațiile sexuale, are grijă ca toată lumea să înțeleagă ideile lui Lev Nikolaevici în această privință.

„Mai bine să te căsătorești, decât să arzi" este filozofia un pic prea paulină a lui Sergheienko. Adeseori citește cu voce tare din *Confesiunile* Sfântului Augustin din Hippona, a cărui aversiune față de sex o împărtășește (deși puritanismul târziu al lui Augustin a fost urmarea unui trecut desfrânat). Aprobă, de asemenea, și acele scripturi budiste care propovăduiesc lipsa de importanță a lumii fizice. „Spiritul", spune el, „e singurul care contează. Noi suntem efemeri. Epave și resturi aruncate de spiritul universal".

Nu că aș fi în total dezacord cu Sergheienko – sau cu Augustin. Mi se pare inutil să-ți lași dorințele carnale să-ți controleze viața

sau să interfereze cu evoluția sufletului. Obiectul relațiilor sexuale este în mod necesar unul reproductiv. Copulăm pentru a asigura continuitatea speciei. Privită astfel, copulația se încadrează perfect în schema largă a activităților umane. Dar nevoile spiritului reduc cerințele cărnii – cel puțin, așa ar trebui. Nu are nici un rost să trăiești ca un animal, ignorând scopul existenței, care este uniunea cu Dumnezeu. Omul e om pentru că Dumnezeu i-a dat puterea reflecției. Această putere îi permite să își înțeleagă locul în creația divină.

Mintea este marele dar, focul prometeic oferit oamenilor de către zei, și de aceea Lev Nikolaevici acordă atâta importanță studiului, contemplației. Bunica mea îmi spunea mereu să mă rog fără să mă gândesc. Dar gândirea este singurul mod de a înțelege viața, de a învăța să te împaci cu existența morții, cu posibilitatea extincției.

În adolescență, eram atras de gânduri și imagini indecente. Îmi dau seama acum că problema decenței e falsă. E oare decent ca țarul să oblige tineri ruși să ucidă tineri din alte țări în modul cel mai brutal cu putință? E oare decent ca societatea să lase oamenii să flămânzească pe străzi, să moară singuri în izbe mici și sărăcăcioase, să trăiască precum șobolanii din canalele Moscovei? Sclavia de orice fel – economică, militară, socială – este indecentă. Activitatea sexuală însă, felul în care bărbații și femeile aleg să-și combine părțile fizice, este complet inofensivă. O degradează doar energia care îi este consacrată– timpul pe care îl răpește muncii mentale și spirituale.

Am văzut-o pe Maşa în depărtare, tăind lemne cu un topor cu două tăișuri. Nu tocmai o muncă de femeie, după părerea marii majorități a rușilor. Mi-am oprit calul și am privit cum razele soarelui se reflectau în lama ascuțită din oțel. Căciula groasă de blană aproape că îi acoperea ochii.

— Cum poți să vezi ce faci? am întrebat, apropiindu-mă călare.

Ea și-a continuat treaba.

— Ai terminat pe ziua de azi?

— Lev Nikolaevici juca șah cu Suhotin. Nu are nevoie de mine în după-amiaza asta. Am fost invitat să rămân la cină, dar am hotărât să mă întorc acasă.

— De ce?

S-a oprit, îndreptându-și spatele. Vântul îi zburătăcea șuvițele de păr și îi umfla rochia. Avea glezne subțiri, protejate de ghetre din pânză.

— Așa mi-a venit. Am făcut o pauză. Oricum, vine furtuna.

— Am făcut o oală de supă, Valia. Putem să mâncăm împreună când termin de tăiat lemnele.

Nu-mi place ideea ca o femeie să taie lemne. Dar femeile din rândurile tolstoienilor sunt împotriva discriminării. Maşa e de neclintit în privința asta. „Tu o să fii următorul țar, Maşa", o tachinează Sergheienko.

Atitudinea lui Lev Nikolaevici față de femei este ușor reacționară, deși se crede liberal. N-ar lăsa-o niciodată pe Saşa să taie lemne.

— Mi-e foame, am zis.

— Ție ți-e foame tot timpul, Valia.

Inventase diminutivul Valia de la Valentin, despre care pretinde că este un nume mult prea serios pentru mine.

Până a terminat ea cu lemnele, am dus calul în grajd, i-am scos șaua și l-am țesălat. Prin părul lui des și alb ieșeau aburi, care se risipeau în aerul rece din grajd. Doi băieți, mujici din sat, aruncau cu furca fân din pod în boxele de lemn. Mă simțeam încălzit pe dinăuntru, fericit. Mirosul amestecat de paie și noroi umplea întunericul îngrădit al grajdului. Prin acoperiș se strecurau fărâme de soare.

În timp ce mă îndreptam spre casă, a început să cadă lapoviță, o zăpadă jilavă, care sfredelea noroiul, albea iarba maronie, șfichiuia treptele de lemn și scândurile mari, din lemn de pin, ale verandei. Teliatinki este o construcție neregulată, greoaie, făcută oarecum grosolan, din bușteni șlefuiți, cu o simplitate a interiorului care amintește de o școală de țară. Podelele de scânduri sunt ceruite, apoi lustruite până ajung ca oglinda. Facem cu rândul această muncă, pe baza unei rotații bisăptămânale stabilite de Sergheienko, care are o pasiune pentru programe și liste.

Maşa a venit și ea în bucătărie. A turnat o ciorbă groasă, sărată, cu morcovi și sfeclă în niște străchini de lut pe care le modelaserăm chiar noi și le uscaserăm în cuptor cu o săptămână în urmă. Am mâncat cu linguri mari de lemn, singuri. Era destulă pâine neagră

– femeile o coc în fiecare duminică după-amiază – și unt proaspăt bătut. O vreme, nici unul dintre noi nu a spus nimic.

— Cum se simte Lev Nikolaevici? a întrebat ea, rupând tăcerea. Toată lumea de aici e îngrijorată.

— Are o tuse urâtă.

— Trebuie să fie atent. Un om de vârsta lui se poate duce repede. Bunicul meu azi era bine, și mâine s-a prăpădit.

— El spune că nu mai are decât câteva luni, poate un an. Și chiar crede asta.

— Mă întreb dacă vorbește serios. În cazul ăsta, ar trebui să-și ia măsuri de precauție.

— Tot ce știu e că ieri l-am întrebat dacă să-mi șterg numele din registrul universității, ceea ce m-ar forța să înfrunt direct problema înrolării în armată. Și mi-a răspuns că el, nemaiavând mult de trăit, nu este persoana căreia ar trebui să-i cer sfatul.

— *Trebuie* să renunți la universitate, Valia. Nu e cinstit să te prefaci că ești student când, de fapt, nu te duci la cursuri. E datoria ta să te opui răului, nu-i așa?

Brutalitatea discursului ei m-a iritat.

— Și dacă n-am chef să putrezesc în închisoare? Și dacă am treburi mai importante de făcut?

— Și dacă ești un laș?

Luam mult mai în serios decât ea această problemă. Ea mânca în timp ce stăteam de vorbă.

— Mai vrei supă? a întrebat, ridicând în cele din urmă ochii din farfurie.

— Da, te rog.

Era cât pe-aci să spun nu, numai ca să-i fac în ciudă. Dar muream de foame. La Iasnaia Poliana nu se mănâncă bine.

— *Îi vei cunoaște după faptele lor.*

Prin asta, dar *numai* prin asta, Mașa îmi amintește de mama, care citează din Scripturi în cele mai improbabile împrejurări, mereu alegând din aceleași cinci-șase versete pe care le cunoaște pe dinafară. În ultimii ani, am început s-o încurc citând versete necunoscute ei, să-i demonstrez exact opusul a ceea ce mi-a citat ea. Asta o înnebunește.

— Să faci așa cum îți poruncește inima, am spus.

Maşa m-a privit nedumerită.

— *Miheia?*

— Bulgakov, am zis.

Nu-i plăcea când o tachinam. Şi-a mai pus o strachină de ciorbă şi nu mi-a mai dat atenţie.

— Ai o părere bună despre dumneata.

Am dat aprobator din cap.

— Să sperăm că Dumnezeu îţi împărtăşeşte părerea.

Am turnat ceai din samovar, două pahare aburinde, cu mult zahăr. Ea l-a luat pe al ei, ducând marginea fierbinte la buze, oprindu-se să sufle, apoi sorbind.

În hol s-au auzit paşi şi voci.

— Sergheienko, am spus.

— Hai să mergem în camera mea, a propus Maşa. Putem sta de vorbă acolo. N-am chef să ţin un seminar.

Francheţea ei mă surprinde întotdeauna. Mă simt, prin comparaţie, prefăcut şi superficial, un maestru al înşelăciunii. Cu un zumzăit în pântec, am urmat-o pe coridor.

Era un scaun şubred, cu şezutul împletit, lângă măsuţa de toaletă, dar avea un teanc înalt de ziare pe el; nu puteam face altceva decât să mă aşez lângă ea, pe cuvertura de muselină a patului. Fotografia în sepia a unei femei mai în vârstă, reprezentând-o probabil pe mama ei, era aşezată pe masă.

— Tolstoi a primit ieri o scrisoare de la un student din Kiev, am spus, într-o doară.

Maşa tânjeşte după mici informaţii şi bârfe, iar eu îmi simt capacitatea de a-i satisface această sete ca pe o sursă de putere asupra ei. Altfel, cu frumuseţea şi suprema ei încredere în sine, ar controla totul.

Maşa mi-a aruncat o privire aprigă.

— Nu te înfuria, am zis.

— Nu sunt furioasă. Te joci cu mine. Nu-mi place asta.

— Nu e un joc.

— N-am de gând să mă cert cu tine.

Am râs, un pic prea dezamăgit.

— Aşa spui, dar tot te certi. Acum ne certăm, nu?

— Valentin, dragul meu, a oftat ea. Povesteşte-mi despre scrisoare.

— Era o scrisoare ciudată, de fapt... îndrăzneață.

— În ce sens?

— Spunea că Lev Nikolaevici ar trebui să înfăptuiască un ultim act simbolic. Să-și împartă averea între cunoscuții săi și săraci, apoi să plece de acasă fără nici o copeică și să meargă dintr-un oraș în altul cerșind.

Maşa era cuprinsă de emoție. Mă privea concentrată, despicând cu nasul ei subțire lumina care pătrundea în cameră printr-o fereastră mică, orientată spre nord. Ca un scamator, gata s-o uluiesc, am scos o copie a răspunsului lui Lev Nikolaevici:

Scrisoarea dumneavoastră m-a mișcat profund. Ceea ce propuneți este ceea ce am visat mereu să fac, dar nu am găsit puterea. S-ar putea găsi multe motive pentru aceasta, dar nici unul dintre ele nu are de-a face cu faptul că astfel m-aș proteja pe mine însumi. Nu trebuie să-mi fac griji nici în privința modului în care faptele mele i-ar influența pe alții. Oricum, acest lucru nu stă în puterile noastre și nu ar trebui să ne călăuzească purtarea. Trebuie să procedezi astfel numai când este necesar, nu dintr-un motiv ipotetic ori extern, ci numai pentru a răspunde la cerințele sufletului sau când devine tot atât de imposibil să rămâi în vechea situație, pe cât este să nu tușești atunci când nu poți să respiri. Sunt aproape de această stare acum. Și mă apropii tot mai mult cu fiecare zi.

Ceea ce mă sfătuiți să fac – să renunț la poziția mea în societate și să-mi împart averea celor care au dreptul să se aștepte la ea după moartea mea – am făcut asta acum douăzeci și cinci de ani. Dar faptul că trăiesc în continuare în sânul familiei mele, cu soția și fiica mea, în condiții cumplite, ruşinos de luxoase în contrast cu sărăcia din jur, mă torturează tot mai tare. Nu trece nici o zi fără să nu mă gândesc la sfatul dumneavoastră.

Vreau să vă mulțumesc pentru scrisoare. Răspunsul meu nu va fi arătat decât unei singure persoane. Vă voi ruga să n-o arătați nimănui.

Uitasem de acest ultim rând.

— N-ar fi trebuit să mi-o arăți, a zis Maşa.

Mi-aș fi dorit să fie mai puțin explicită.

— Dar câtă sinceritate! a continuat ea.

— Remarcabil.

Mi-a făcut plăcere că a trecut repede peste faptul că-i arătasem scrisoarea.

— Spune adevărul chiar și când e dureros pentru el, am zis.

A fost de acord. Mi-am îndesat scrisoarea la loc în buzunar, încă regretându-mi lipsa de prevedere. Nu făcusem decât să mă dau mare. Se pare că nu am nici un fel de standarde morale.

— El te admiră, a spus Maşa.

— Pe mine?

— Mi-a spus Sergheienko. E foarte nefericit din pricina asta. Nu e drept, zice el, ca unul ca dumneata, care abia a sosit, să se bucure de atâta atenție din partea lui Lev Nikolaevici, în vreme ce atâția tolstoieni, cum e și el, abia îl văd.

— Lev Nikolaevici se poartă bine cu mine. Dar el e amabil cu toată lumea, până și cu nătângul soț al Taniei, Suhotin.

— Poate, dar pe dumneata te lasă să răspunzi la scrisorile personale. Și ți-a încredințat antologia.

— Sunt secretarul lui. Sunt sigur că Gusev a avut aceleași privilegii. Altfel, nu i-aș fi de nici un folos.

— Dar te ia cu el și după-amiaza. Gusev nu îl însoțea în pădurea Zakaz.

Asta cam așa e. Lev Nikolaevici ia puțini oameni cu el când călărește sau se plimbă prin pădure și, cu toate astea, mie îmi cere deseori să-l însoțesc. Uneori îi ia pe Sașa sau pe doctorul Makovițki. Dar pe nimeni altcineva.

— Despre ce vorbiți?

I-am spus adevărul.

— Vorbim despre mine.

— Serios?

— E stupid, nu-i așa? Ar trebui să vorbim despre el sau despre ideile lui. Dar pare atât de curios în ceea ce mă privește! Vrea să știe totul despre părinții mei, despre relațiile mele cu femeile, despre felul în care îl percep pe Dumnezeu – totul.

— Ce relații cu femeile?

Se străduia să nu zâmbească, dar ochii îi străluceau ca niște cristale de cuarț. Stârnea în mine o ciudată senzație de căldură – precum cărbunii rămași în sobă după ce au ars întreaga noapte.

Fără premeditare, am dus mâna spre părul ei și i l-am mângâiat. Era blond, de culoarea fânului, proaspăt și perfect drept. Ochii ei, cu o nuanță de smarald care amintea de mare, m-au țintuit înăuntrul lor. Irisurile verzi încercuiau fiecare pupilă întunecată, părând două iazuri în mijlocul unor câmpuri de vară. Te puteai scufunda cu ușurință, fără a mai găsi drumul de întoarcere, în aceste ape întunecate.

— Presupun că nu vrei să vorbești despre femeile pe care le-ai iubit, a spus ea.

Ironia dispăruse, se risipise precum ceața dimineții.

— Nu e aproape nimic de spus.

— Nu vreau să fiu indiscretă. Doar că îmi place să știu totul despre prietenii mei. Sunt băgăcioasă.

— Mă bucur că mă întrebi, dar mi-e teamă că vei fi dezamăgită. Am fost fermecat de multe...

Am rămas cu acest atribut pe buze, fără grai.

I-aș fi spus totul – atât cât este –, dar îmi era greu să vorbesc despre relațiile mele trecute. Mi se părea o trădare a acelui moment de intimitate. Voiam să cred, ba chiar credeam că Mașa și cu mine eram singurii oameni rămași pe planetă în clipa aceea.

— Am avut un iubit înainte de a veni aici, a zis ea. Era directorul școlii la care am predat. Îl chema Ivan.

— Ivan cel Groaznic, am spus. Mi se învârtea capul. Aveam impresia că mă prăbușesc.

— Era căsătorit – fericit în căsnicie. Asta îngreuna lucrurile pentru noi, fiindcă nu puteam face dragoste decât la școală.

— La școală?

— În sala de gimnastică, după ce plecau fetele. Era o școală de zi, înțelegi. Cu saltele de paie pe podea. În sala de sport.

— Ah, înțeleg, am spus.

Dar nu înțelegeam. Pumnii mi se încleștau și mi se descleștau. Femeile din clasa socială a Mașei nu se lasă folosite în felul ăsta. Nu e iobagă.

— El era mult mai în vârstă, avea aproape patruzeci de ani, a zis.

Am simțit, poate mă înșelam, că o amuza să-mi povestească totul, ca și cum chinul meu îi producea plăcere.

— Relația nu avea nici un viitor, nu se îndrepta nicăieri. Sunt mult mai fericită aici.

Voiam să spun ceva, dar nu reușeam. Din fericire, nu mi-a cerut un răspuns. Povestea ei se desfășura într-o altă existență, care nu avea nimic de-a face cu mine.

— Părinții mei bănuiau că am o relație nu tocmai nevinovată cu Ivan. Vorbisem cam prea mult despre el. Deși îl detestă pe Tolstoi, s-au bucurat când am plecat din Petersburg. Se gândeau că măcar la Teliatinki nu o să-i fac de râs.

Totul era destul de tulburător, dar nu voiam să par naiv. Eu, unul, eram încă virgin. Și mi se părea scandalos și ireal faptul că Maşa nu era. În romanele de dragoste nu se întâmplă așa.

— Pari distrat, Valia, a zis ea. Te-am supărat?

— Nu. Îți apreciez sinceritatea.

— Mă dezaprobi, văd asta în ochii tăi.

— Ba nu.

S-a ridicat, devenind din ce în ce mai furioasă.

— Îmi pare rău că ți-am spus toate astea. N-ar fi trebuit să deschid gura.

— Îmi pare bine că mi-ai spus.

— Ești plin de tine, nu-i așa? Un puritan, ca Sergheienko. Ar fi trebuit să-mi dau seama. De ce te-ar fi angajat, altfel? Ești un mercenar, nu-i așa?

— Nu e drept.

— Nu-mi pasă dacă e drept. E adevărat. Ceea ce e adevărat e rareori drept.

— Maşa. M-am ridicat în picioare. Plec.

— Fă ce vrei, Valentin Fiodorovici.

S-a dus la fereastră și s-a uitat afară, bosumflată. Amurgul se lăsa repede, tivind orizontul cu nuanțe de violet. În cameră era o lumină sumbră, ce făcea ca totul să pară ireal.

— La revedere, am spus.

Nu mi-a răspuns, refuzând să mă privească. Am închis ușa încet, deși totul în mine era cuprins de turbare.

13

Șașa

Din când în când, după-amiaza, tata mă ia cu el la plimbare. El călărește pe Delire, „calul contelui", cum îi spun mujicii, ceea ce înseamnă că nimeni altcineva nu îndrăznește să-l încalece. Mergem la trap, fără țintă, pe potecile lungi din pădure; ramurile ne biciuiesc fețele, și tufișurile devin tot mai dese. În scurt timp, nu-ți mai dai seama unde ești, dar tata își croiește pur și simplu drum înainte. Cu cât e terenul mai dificil, cu atât îi place mai mult.

Dacă un pârâu ne taie calea, tata o îmboldește pe Delire, strigând „Hei!" ca un tătar și șfichiuindu-i crupa. Lui Delire îi place să sară peste pâraiele mici sau să treacă înot râurile adânci. Odată ieșită din apă, o pornește galopând la deal, cu tata strigând de bucurie. E imposibil să ții pasul cu ei.

Într-o zi galopam pe lângă vechea turnătorie de fier, când Delire a călcat pe o porțiune mâloasă, a alunecat și și-a pierdut echilibrul. Tata s-a aplecat lateral, sărind din șa, în timp ce Delire se apleca pe o parte. Am intrat în panică, dar tata, fără ca măcar să lase hățurile din mână, a alunecat din scări și a aterizat în picioare lângă iapa care necheza.

— Bravo, fata mea, a spus el lipindu-și fața de capul lui Delire și șoptindu-i ceva în ureche în timp ce-i mângâia gâtul lung și gros.

Calul s-a ridicat în picioare, iar tata l-a condus dincolo de porțiunea mâloasă, unde a încălecat din nou. Nu-mi venea să cred că un om de vârsta lui poate fi atât de agil.

— Vezi să nu afle maică-ta de isprava asta, a zis el.

Vara trecută, în timp ce călăream în apropiere de Voronka, am trecut pe lângă baraca pe care o folosim adeseori pe post de baie.

Curând am ajuns într-un mic luminiș care, primăvara, e acoperit cu o pătură strălucitoare de nu-mă-uita. În ziua aceea, ciuperci *boroviki* grase împodobeau câmpul, scânteind pe tulpinile lor rozalii, cu pălăriile ca de catifea deasupra și de un bronz bogat, cremos dedesubt. Tata s-a oprit și a descălecat.

— S-a întâmplat ceva? am întrebat, oprindu-mă și eu.

— Chiar aici, a spus el, arătând cu cravașa spre un loc plin de iarbă, între doi stejari maiestuoși. Vreau să fiu îngropat aici.

S-a uitat la mine, mijindu-și ochii. Am dat încet din cap, aprobator, susținându-i privirea.

— Bine, tată, am zis.

A zâmbit, și pe fața lui bătrână a trecut o expresie de bizară satisfacție. Zâmbeam și eu, conștientă că între noi se petrecuse ceva de o mare importanță.

— Hai să mergem acasă, a spus tata, rupând vraja. Aș vrea un pahar de ceai.

N-a mai pomenit niciodată incidentul din luminiș, dar nu i-am uitat rugămintea. Până în momentul acela, nu-mi trecuse niciodată prin minte că tata ar putea muri. În partea cea mai deasă a pădurii Zakaz, locul favorit de plimbare al tatei, e o potecuță care duce spre un izvor din inima codrului. Într-o parte s-a format o baltă de apă curată, și caii beau de acolo. Noi o numim Fântâna Lupilor. În apropiere, o familie de viezuri trăiește regește într-un mușuroi prăfos. Își sapă vizuini adânci, care se ramifică într-un labirint de tuneluri interconectate. Tata îi aduce uneori aici pe câinii lui preferați, Tiulpan și Țîgan; sunt înnebuniți după viezuri și scurmă mușuroiul în speranța sălbatică de a-i dezgropa.

Tata spune că la fel e și cu scrisul: tot dai la o parte murdăria, sperând că o să iasă un viezure. Dar rareori se întâmplă așa.

Uneori, primăvara, tata vine în camera mea după prânz și zice:

— Așa, vrei să mergi cu mine la o vânătoare vegetariană?

Nu vânăm cu adevărat, cum făcea el pe vremea când era tânăr în Caucaz, unde pornea la atac nebunește (spune el) pe câmpuri pline de iepuri, omorând și câte șaizeci pe zi. Tatei îi place să se laude cu tinerețea lui năbădăioasă, deși asta îi face pe oamenii ca Dușan

Makoviţki sau Sergheienko să se înfioare. Ei vor să creadă că a fost mereu ca acum – de parcă moralitatea ar fi un dar primit la naştere, nu ceva care se câştigă prin efort spiritual, prin agonia de a depăşi păcatul.

Aşa că ne punem cizmele groase de mlaştină, care miros a smoală, şi eu traversez în fugă livada după el, intrând în Ceapîş, ba chiar mai departe, afundându-mă în umbrele albastre ale pădurii Zakaz. Zăpada, noroioasă şi întărită, se ascunde în cotloanele întunecate ale şanţurilor. Copacii sunt goi, dar mugurii s-au umflat, colorând pădurea într-un violet şters. În cele din urmă, ajungem în luminiş.

— Şşt, spune tata, ducând degetul la buze.

Aşteptăm vreme îndelungată, aşezaţi pe o piatră, străduindu-ne să ne ţinem respiraţia.

— Fă-te una cu pădurea, spune el. Eşti o parte a ei.

Apoi, când ai fi zis că nu are să se întâmple nimic, tata ridică una dintre sprâncenele lui stufoase şi spune:

— Saşa, uite!

Aproape, aud glasul hârşâit al unei becaţe. Se ridică în aer, zburând în cercuri largi şi întrerupte, apoi se loveşte de crengile unui copac. Poate să nu se mai întâmple nimic de acum încolo, dar pe tata nu pare să-l deranjeze. Stăm acolo, tăcuţi şi fericiţi, până la căderea întunericului.

— E atât de ciudat, spune tata. Închipuie-ţi. Pe vremuri eram fascinat de vânătoare şi omor.

Spune mereu acelaşi lucru, iar eu nu spun niciodată nimic.

În ianuarie trecut, fiul vitreg al Taniei, Dorik Suhotin, care se afla în vizită la noi, a făcut pojar. A fost găzduit lângă salonul Remington, pe un pat de campanie, într-o tentativă de a-l izola de restul familiei. Eram cu toţii înnebuniţi şi făceam tot ce ne stătea în puteri pentru a-l ajuta să se simtă mai bine. Doctorii veneau şi plecau, dând sentinţe şi flecărind, în timp ce eu îi duceam băieţelului dulciuri şi băuturi reci pentru febră. În fiecare seară îi citeam dintr-o enciclopedie pentru copii. Dorik s-a făcut bine, slavă Domnului, dar curând m-am trezit eu însămi cu o erupţie pe burtă.

Mi s-a extins pe spate și pe brațe. În scurt timp, am început să tușesc cu sânge.

Tata s-a speriat, amintindu-și cum Mașa fusese răpită fulgerător de boală. Seară de seară îmi aducea apă într-o cană mare de tablă, cu mâna lui ridată tremurând. Apa îmi curgea din gură pe bărbie, dar îi acopeream mâna dragă și bună cu sărutări. Și el plângea, luându-mi mâna și apăsându-și-o pe barbă.

Varvara Mihailovna nu mă lăsa singură nici o clipă. Fața ei blândă, încadrată de buclele-i castanii, era o alinare pentru mine. Când tata ieșea din cameră, ea se urca în pat și mă lua în brațe, frecându-și obrazul de al meu cu putere, fără nici o teamă că s-ar putea molipsi.

Am devenit foarte bune prietene. Deși ne cunoscuserăm cu câțiva ani înainte la Moscova, nu ne văzuserăm prea des. Corespondența noastră a devenit tot mai bogată și mai intimă și, în cele din urmă, am convins-o pe mama s-o lase să stea la noi. O secretară în plus nu ne prisosește la Iasnaia Poliana, iar Varvara știe să bată la mașină și să scrie după dictare.

E aici de mai multe luni și am ajuns să ne prețuim în iubirea pură propăvăduită de Christos. Împărtășim toate temerile, toate speranțele. Ne atingem: mână lângă mână, bărbie lângă bărbie. Chemăm și răspundem, alternativ, desfătându-ne în fluxul afecțiunii reale.

Acum e martie, și în aer licăresc speranțe. Soarele dimineții târzii, oglindit în zăpada de afară, e aproape insuportabil de puternic, pătrunzând cu neobrăzare prin ferestre și umplând casa cu săgeți groase de lumină. Gheața care tivește aleea nepavată din fața ușii noastre a început să se topească.

Și eu mă simt mai bine, deși încă mai scuip sânge dimineața. Pojarul a dispărut, dar doctorul Makovițki a adus în discuție spectrul tuberculozei. Asta îl îngrijorează pe tata – de fapt, îl îngrozește. Mama însă nu are încredere în doctorul Makovițki, pur și simplu din resentiment; tot insistă să aducă doctori de la Moscova. Ei sugerează că ar trebui să petrec cel puțin două luni în Crimeea, pentru plămâni. Am discutat despre această posibilitate cu Varvara Mihailovna aseară, în timp ce îmi tampona fruntea cu o cârpă udă.

— Dacă mă duc, i-am explicat, tata o să rămână singur și mama o să-l devoreze. O să fie nefericit fără mine. Cine l-ar mai ocroti?

— Nu uita de doctorul Makoviţki.

— Mama nu se teme de el. Îl tratează ca pe un băiețel. Ar domina cu ușurință întreaga casă. Și nu se știe cât rău...

— Tatăl tău poate să-și poarte singur de grijă, Saşa. Controlează lucrurile mult mai bine decât îți imaginezi. Mama ta e cea care nu are nici o șansă.

Era absurd, dar n-am mai spus nimic, întorcându-mă pe burtă pentru ca Varvara să-mi poată masa gâtul și umerii.

— Mi-e frică, Varvara, am zis.

— De ce?

— Dacă plec, s-ar putea să nu-l mai văd niciodată pe tata. E atât de fragil!

— Lev Nikolaevici e fragil de mulți ani. Dar e un om puternic.

Varvara a mormăit ceva despre cât de prostuță sunt în timp ce se apleca, punându-și bărbia în adâncitura gâtului meu. Îi simțeam răsuflarea caldă pe piele, respirația ritmică. Facem asta aproape în fiecare seară acum, savurând aceste momente de liniște împreună. Din când în când, citim câte un pasaj din Biblie sau un fragment din scriptura budistă. La cererea mea, Bulgakov ne-a dat o copie a listei lui de citate din mari gânditori și poeți europeni și le citim cu voce tare. Adorm gândindu-mă la Leconte de Lisle și Sully Prudhomme, visând la o terasă însorită și caldă la Marea Neagră, unde eu și Varvara să stăm ore în șir și să citim romane, să mâncăm portocale și să bem ceai.

Dar nu vreau să-l părăsesc pe tata într-un moment în care pare a avea mare nevoie de sprijinul meu. Trebuie să simtă că sunt aici, scutul lui împotriva mamei.

Tata e bătrân, da, dar lucrează susținut la multe proiecte: *Hodînka*, o povestire, și introducerea la *Drumul vieții*. Redactează, de asemenea, scrisori cu nemiluita. Nu știu de ce se mai obosește. Mulțumesc lui Dumnezeu pentru Bulgakov și Varvara, care îl ajută în fiecare zi bătând la mașină până la ore târzii din noapte.

Tata a venit azi-dimineață în dormitorul meu, îmbrăcat în alb. Ca un preot.

— Scumpa mea, tocmai am vorbit cu mama ta și am hotărât că trebuie să pleci în Crimeea cât mai curând posibil. Poți s-o iei cu tine pe Varvara Mihailovna să-ți țină de urât.

— Tu vrei să plec?

Mi-a pus brațul lui slab pe după umeri și a spus că ar da orice să nu mă piardă, dar că trebuie să mă duc să-mi îngrijesc sănătatea. A mai zis că nu am de ce să-mi fac griji în privința lui și că, în orice caz, aveam să fiu plecată doar pentru scurtă vreme.

— Nici nu vei apuca să-ți dai seama când s-a și făcut vară, a zis el. Curând vom înota cu toții în apele Voronkăi – așa cum facem întotdeauna.

Mi-a promis o vânătoare vegetariană îndată ce mă întorc. Mi-a făcut cu ochiul și ne-am sărutat, dar ochii i se umpluseră de lacrimi. M-am întrebat dacă peste trei luni tata n-o să rămână pentru mine decât un acut sentiment de tristețe, o fotografie pe noptiera mea, un șir de cărți, o cameră goală.

14

Sofia Andreevna

Nu e vorba că nu-mi place aici, la Iasnaia Poliana. Aș fi rămas aproape o jumătate de veac dacă nu mi-ar fi plăcut? Iasnaia Poliana a fost cândva magnifică – pe vremea bătrânului conte Volkonski, bunicul lui Liovocika. *Acea* casă mi s-ar fi potrivit de minune. Dar Liovocika a pierdut-o la cărți. O aripă a fost transformată în școală pentru copiii țăranilor – o încercare de a pune în practică teoriile idioate legate de educație ale lui Rousseau. Inima e din fire rea, după cum spun scripturile. Cealaltă aripă este cea în care ni s-a cerut să locuim. Era goală, cu podele din stejar lăcuit amestecat cu pin, pline de noduri și fără covoare. Ferestrele nu aveau perdele care să îmblânzească lumina puternică ce se revărsa înăuntru. Cu excepția portretului ciudat al unui strămoș ilustru, pereții albi erau lipsiți de ornamente. Soțul meu, cu care eram căsătorită de numai câteva zile, m-a condus într-un dormitor ce semăna mai degrabă cu o cazarmă, fără dulapuri sau scrinuri. Patul, cumplit de tare, era pur și simplu o saltea din paie strâns țesute, și Liovocika a insistat să folosim o pernă veche din piele roșie, care fusese a bunicului său. Trebuia să dorm cu papuci de fetru care să-mi țină cald la picioare sau să-mi iau o pereche de opinci din scoarță de tei, din acelea de care purtau țărăncile!

Trecusem prin cea mai încercată săptămână din viața mea. Liovocika și-a făcut apariția la nuntă, la biserica din Kremlin, cu o oră întârziere, motivând că n-a putut să găsească o cămașă curată!

După slujbă, în timpul căreia am plâns ca o neghioabă, ne-am luat rămas-bun de la toată lumea și am pornit spre viitor. Ne-am dus cu trăsura într-un sătuc de lângă Moscova, numit Birulevo,

unde am stat la un han. Liovocika s-a purtat ca un câine turbat, dar mă așteptam la asta, după ce îi citisem jurnalele. Mi-a luat ani de zile să înțeleg de ce mi-a dat jurnalele alea. Liovocika avea nevoie de un cititor, nu de o soție. De cineva care să se dedice limbajului său, viziunii sale. Și acum vrea alți cititori: Certkov, Sașa, Bulgakov, Dușan Makovițki. Așa că eu nu mai am nici un rost.

Mă simt la fel de abandonată acum ca și atunci, cu patruzeci și opt de ani în urmă, când am intrat pe porțile de la Iasnaia Poliana, într-o zi fierbinte și prăfuită de sfârșit de septembrie. Înotam în propria-mi transpirație, îmbrăcată prea elegant pentru o asemenea ocazie, într-o rochie din mătase albastră. Mătușa Toinette, zbârcită și sceptică, stătea pe veranda din față cu o icoană în mâini. Privirea împietrită îi contrazicea cuvintele de bun-venit.

— Se pregătește de suferință, mi-a șoptit Liovocika la ureche.

M-am plecat în fața icoanei, am sărutat-o și am salutat politicos pe toată lumea. Serghei Nikolaevici m-a întâmpinat cu o tavă pe care pusese pâine veche și sare. Eram nerăbdătoare să intru în casă, unde era răcoare. Ne-am așezat față în față în holul principal și ni s-a servit ceai dintr-un samovar foarte vechi. Era călâi și avea gust de metal ars.

— Suntem încântați să vă urăm bun-venit, a spus Serghei. Se fâstâcea și nu se simțea în largul lui în prezența noii soții a fratelui său mai mic – deși destul de repede avea să se îndrăgostească de sora mea, Tania. Mătușa Toinette dădea grav din cap, părând de o sută de ani. Am fost prezentată, pe rând, celor trei servitori care locuiau în spatele bucătăriei. Numai trei servitori pentru o casă de asemenea dimensiuni!

În noaptea aceea, după o partidă animalică de sex, Liovocika a adormit buștean, sforăind, dar eu am rămas trează, cu nervii întinși la maximum, întrebându-mă dacă nu cumva făcusem o greșeală. Liovocika s-a trezit în toiul nopții strigând: „Nu pe ea! Nu pe ea!"

— Dragul meu, am spus, scuturându-l. Ce Dumnezeu s-a întâmplat?

— Probabil am visat.

— Pe mine?

— Nu.

— Ce-ai visat?

— Trebuie să-ți mărturisesc întotdeauna visele mele? Asta înseamnă căsnicia pentru tine?

Mi-am cerut scuze și l-am lăsat să adoarmă la loc în brațele mele. Dar acum știu că, într-adevăr, asta înseamnă căsnicia. Sau asta ar trebui să însemne.

În timpul acelor prime luni singuratice, m-am tot gândit la mama, întrebându-mă cum or fi fost primele luni ale vieții ei de femeie măritată. Căsnicia ei nu a fost perfectă. Tatei îi cam plăceau femeile, ceea ce nu îi făcea viața ușoară. Desigur, avea și ea defectele ei. Am aflat între timp, de la Liovocika, despre istoria ei cu Turgheniev – că au fost amanți. Ce familie literară ne-am dovedit a fi!

Mama avea cincisprezece ani când l-a cunoscut pe tata. Zăcuse bolnavă câteva săptămâni la moșia din Tula a părinților ei. O mistuise o febră misterioasă, și prognoza nu era bună. În disperare de cauză, tatăl ei a apelat la un tânăr doctor faimos din Moscova. Doctorul Andrei Behrs, care, la treizeci și trei de ani, își făcea deja un nume la curte. Acest tânăr și frumos doctor era prieten cu Turgheniev, care avea o moșie de vară în apropiere, în gubernia Orel.

Îndată ce a pus ochii pe Liubov Alexandrovna, tata a devenit prizonierul iubirii. Era obsedat de pielea ei palidă și ochii întunecați, de părul negru și fruntea curată, largă. A rămas la căpătâiul ei o lună, veghind-o noaptea, când îi creștea febra. Manierele lui de curtean l-au impresionat pe Aleksandr Isleniev, bunicul meu, dar, cu toate acestea, s-a crispat când fiica lui a anunțat, la sfârșitul vizitei așa-zis medicale, că vrea să se mărite cu doctorul ei.

— Draga mea, e cu optsprezece ani mai mare ca tine! a zis el.

— Îl iubesc, a spus ea sec.

— Imposibil! a strigat mama ei. Ai fost în pragul morții. Nu e momentul să iei o asemenea decizie.

Avea planuri mai mari pentru fiica ei. Un medic nu era – la urma urmei – un gentleman.

Cea mai îngrozită dintre toți a fost străbunica mea, care a spus:

— Aș prefera ca Liubov să se mărite cu un muzician – sau să moară!

Străbunica mea, în mod oarecum nedelicat, a mai argumentat că doctorul Behrs nici măcar nu era rus; era german. „Poate chiar evreu", a șoptit ea la urechea nepoatei sale.

Mama, ca întotdeauna, era de neclintit. Familia ei știa, sau ar fi trebuit să știe, că odată ce hotăra ceva, discuția era încheiată.

Nu știu exact ce n-a mers în căsnicia mamei, nici de ce s-a legat de Ivan Turgheniev, care i-a frânt inima.

— Turgheniev era un ticălos și un filfizon, spune Liovocika adesea. Romanele lui mă plictisesc. Sunt romane franțuzești scrise în rusă.

Pentru un scriitor nu e de ajuns să aibă succes; prietenii lui trebuie să eșueze.

Vorbesc acum cu ușurință despre căsnicia părinților mei, dar m-a durut să descopăr dimensiunea nefericirii lor. Cel puțin în primele mele luni singuratice la Iasnaia Poliana, mitul fericirii lor mă ajuta și îmi ridica moralul. Îmi repetam la nesfârșit povestea vieții lor împreună.

Acum nu mai am nici măcar asta.

15

L.N.

SCRISOARE CĂTRE I.I. PERPER

10 martie 1910

Iată o carte tradusă din germană sub titlul Ororile civilizației creștine. *A fost scrisă de un călugăr tibetan care a studiat mai mulți ani la universități germane. Titlul cărții vorbește de la sine. Dacă a fost scrisă de un budist adevărat sau de cineva care a folosit această formă de convenție, ca în faimoasele* Scrisori persane *ale lui Montesquieu, nu pot spune cu exactitate. În orice caz, cartea e fascinantă și instructivă.*

Budismul s-a eliberat tot mai mult de straturile superficiale care îl împovărau în trecut, pe măsură ce lumea creștină a început să-i înțeleagă adevărata esență. De asemenea, vedem tot mai mulți oameni convertindu-se de la creștinism la budism, atât în Europa, cât și în America.

În afară de profunzimea lui filozofică atât de bine punctată de Schopenhauer, mi se pare în mod deosebit atrăgătoare baza morală a acestei învățături. Aș izola cinci porunci esențiale în budism:

1. *Să nu ucizi în mod deliberat nici o creatură vie.*
2. *Să nu furi ceea ce le aparține altora.*
3. *Să nu cedezi în fața dorințelor sexuale.*
4. *Să spui adevărul.*
5. *Să nu te droghezi cu alcool sau tutun.*

Este greu să nu te gândești ce schimbare uluitoare ar avea loc în lume dacă oamenii ar cunoaște aceste porunci și le-ar respecta, cel puțin în măsura în care își satisfac nevoia de a săvârși anumite ritualuri.

SCRISOARE CĂTRE V.G. KOROLENKO

26-27 martie 1910

Tocmai am ascultat pe cineva citind eseul dumitale despre pedeapsa cu moartea. Oricât m-am străduit, am fost incapabil să mă abțin – nu numai să vărs o lacrimă, ci să plâng de-a binelea în timp ce ascultam. Abia dacă pot să-mi exprim mulțumirile și afecțiunea stârnite de acest articol, minunat în expresie, în gândire și – în mod unic – în simțire.

Ar trebui retipărit și distribuit în milioane de exemplare. Nici un discurs în Dumă, nici un tratat, nici o piesă de teatru ori roman nu ar putea avea nici o miime din impactul lui.

Puterea lui e dată de faptul că stârnește un copleșitor sentiment de compasiune pentru suferințele încercate de aceste victime ale nebuniei umane; nu poți să nu le ierți crimele, oricare ar fi fost ele și (oricât ai vrea) nu poți să-i ierți pe cei responsabili de suferința lor. De asemenea, articolul dumitale atrage atenția asupra ignoranței celor care comit aceste acte cumplite și asupra inutilității lor, deoarece este evident că pedeapsa capitală are un efect contrar celui scontat, după cum arăți. În afară de asta, articolul dumitale va stârni și un alt sentiment, pe care eu l-am trăit într-o mare măsură – un sentiment de milă nu numai față de cei care au fost asasinați, ci și față de acei oameni naivi, simpli, manipulați – gardienii, temnicerii, călăii și soldații care comit astfel de fapte fără a-și da seama de gravitatea lor.

Dar există un aspect care îmi luminează sufletul, iar acesta este faptul că un articol ca al dumitale îi unește pe acei cititori care nu se lasă amăgiți ori pervertiți. Ei sunt aduși laolaltă de un singur ideal al binelui și adevărului, și acest lucru devine mereu mai puternic – indiferent cât de straşnică ar fi opoziția.

16

Bulgakov

M-am trezit devreme, alertat de un sunet ce părea a fi târșâit de picioare pe hol, în fața camerei mele. Sergheienko e bănuitor din fire, așa că nu m-ar mira să asculte la ușă. Și-a dat seama deja că între mine și Mașa s-a legat o prietenie strânsă. Când mâncăm, ne așezăm unul lângă altul la masa îngustă de brad din sufrageria de la Teliatinki, și asta e de ajuns pentru a trezi suspiciuni. Nimic nu este de fapt interzis la Teliatinki, dar există reguli tacite, care nu pot fi ignorate.

— Fiecare om este singur cu conștiința sa și cu Dumnezeu, a spus Sergheienko într-o dimineață, la micul dejun.

Nu avea curajul să mă privească în ochi în timp ce vorbea.

Într-o zi luminoasă, cînd soarele de aprilie strălucea pe iarba udă, și cerul era albastru ca gheața, i-am spus:

— E o zi frumoasă, Lev Patrovici!

— Într-adevăr, a zis el. Dar o să plătim pentru asta.

Iar într-o seară, înainte de a mă retrage, i-am zis:

— Ne vedem dimineață, Lev Patrovici.

Privindu-mă precaut, mi-a răspuns:

— Dacă trăim până atunci.

Atmosfera de încordare generală de la Teliatinki a devenit subiectul unor glume secrete între mine și Mașa. Îl tachinăm pe Sergheienko în fața celorlalți, punând întrebări sumbre despre sensul vieții, implorându-l să comenteze câte un citat din Buddha sau La Rochefoucauld, dar tachinările noastre au uneori efecte nedorite. Predicile lui improvizate pot dura ore întregi.

Mă uimește egoismul unora. Au impresia că tot ce spun trebuie neapărat să-i intereseze pe ceilalți la fel de mult cât îi interesează pe ei. Lev Nikolaevici e unic, cred eu, între oamenii mari prin aceea că are simțul publicului. Spune ce gândește, dar nu se pierde inutil în detalii sau digresiuni. Și nici nu se repetă și nu vorbește obsesiv despre trecut, cum fac mulți oameni bătrâni.

El își spune părerea deschis când i se cere. În urmă cu numai o săptămână l-am auzit zicându-i unui tânăr, care a venit la Iasnaia Poliana să-i ceară sfatul cu privire la cariera lui de scriitor, că povestirea lui nu are nici o valoare. L-a sfătuit să învețe o meserie, cum ar fi tâmplăria. Bietul om a fost consternat, dar recunoscător pentru o asemenea franchețe.

Eu și Mașa ne-am unit împotriva dușmanului comun: Sergheienko. Dar mi-am dat seama că între noi mai era un obstacol când am încercat să-i dau să guste o lingură de cașă pe când stăteam lângă sobă. Era rândul meu să fac curat, și ea mă ajuta.

— Te rog, nu face asta! a zis.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu vreau genul ăsta de relație cu tine. Vreau să fiu... prietena ta.

Prietena mea. Bineînțeles că sunt prietenul ei. Ce însemna asta? Nu tocmai pentru idile am venit la Tula. Sunt aici să lucrez, să-l ajut pe Lev Nikolaevici. Sau cel puțin așa-mi spun.

— O să fii plecat toată ziua? m-a întrebat.

— Nu știu. De ce mă întrebi?

— Te întreb fiindcă vreau să știu dacă o să fii plecat toată ziua. De ce trebuie ca totul să *însemne* ceva?

— Probabil că n-o să rămân la ceai azi. Decât dacă Lev Nikolaevici are nevoie de mine.

De obicei lucrează o oră sau două înainte de cină, după plimbarea pe jos sau călare. De fapt nu trebuie să rămân, dar îmi place să fiu acolo, pentru cazul în care ar vrea să stea de vorbă cu mine. În ultima săptămână am tot plecat devreme. Sunt nerăbdător să mă întorc la Teliatinki cât de repede posibil, deși am refuzat să admit – până acum – că e din cauza Mașei.

S-a întors cu spatele la mine și s-a așezat la masa din bucătărie cu o carte în mâini. Nu reușeam s-o înțeleg.

Am plecat călare fără să-mi iau rămas-bun și mi-am dat seama, în timp ce mă apropiam de Iasnaia Poliana, că eram furios. Dar de ce? Nu aveam nici un motiv. Absolut nici un motiv.

Când am ajuns, Lev Nikolaevici stătea pe terasa laterală a casei, pozând pentru faimoșii fotografi Șerin și Nabgolț, pe care Sofia Andreevna îi adusese de la Moscova. Pregătea a douăsprezecea ediție a *Operelor* lui Tolstoi și voia un portret nou pentru pagina de gardă. Am privit-o strigând tot felul de indicații, făcându-le semne fotografilor în diferite direcții. Lev Nikolaevici se supunea acestor umilințe ca un școlar căruia i se aranjează tivul pantalonilor.

Mai târziu, a intrat în salonul Remington, unde preluasem ștafeta de la Sașa.

— Păreți obosit, Lev Nikolaevici, am spus.

Ochii i se afundaseră adânc în orbite, și pielea îi era îngălbenită, pergamentoasă. Buzele, ca niște linii albastre subțiri, îi tremurau ușor când s-a așezat lângă mine.

— N-am dormit bine, a zis. Mă dezgustă să pozez pentru fotografi. Presa are destule fotografii cu acest bătrân jerpelit.

— Sofia Andreevna e fericită că va apărea această nouă ediție.

Fața i s-a crispat.

—Aș vrea să fi fost mai sever cu ea. Mă tot bate la cap să includ și capitolul acela despre vânătoare în *Copilăria*. E o bucată absolut dizgrațioasă.

— Ea crede că va fi îndrăgită de public.

— La vârsta mea, acest aspect este irelevant. Eu trebuie să dau un exemplu altor scriitori ruși. Din moment ce dezaprob vânătoarea, scenele de vânătoare trebuie tăiate din opera mea. Măcar sunt încă în viață și pot face asta. După moartea mea, Dumnezeu știe ce-o să se întâmple.

Lev Nikolaevici părea să aibă chef de vorbă, așa că am pus deoparte mașina de scris.

— Știi, dragă băiete, a spus el, în mintea publică a avut loc un fel de revoluție. E un fenomen oarecum recent. Rușii devin mai liberali, cred. Acum câțiva ani, nimeni n-ar fi văzut în vânătoare

altceva decât o activitate admirabilă și bărbătească. Acum este considerată de mulți reacționară. La fel s-a întâmplat și cu atitudinea față de furt. Oamenilor din trecut nu le-ar fi dat niciodată prin minte că țăranii sunt victime ale claselor înstărite, care de fapt fură de la cei mai puțin norocoși.

— Proprietatea înseamnă furt, am spus, citându-l pe Proudhon.

Știa că-l tachinez și îi plăcea.

— Valentin Fiodorovici, ești o mină de citate.

Se mai gândea încă la tânărul autor care venise să-i ceară sfatul și m-a întrebat dacă nu cumva fusese prea aspru. L-am asigurat că nu.

— Știi că n-am negat niciodată arta.

De când a publicat *Ce este arta?* a primit eticheta de inamic al artei.

— Ba dimpotrivă. Consider arta o condiție necesară a vieții raționale. Dar cred că ea trebuie să contribuie la înțelegerea umanului.

Nu mi-era prea clar de ce se simțea obligat să continue pe tema asta. Sunt de acord cu el, și știe. Frivolitatea găunoasă a atâtor scriitori francezi și englezi și – din păcate – chiar ruși ne deranjează pe amândoi. Poate, ca multor oameni bătrâni, lui Lev Nikolaevici îi place să-și reafirme poziția câștigată prin ani de contemplație.

— Vezi dumneata, acum sunt atât de mulți scriitori! Toată lumea vrea să scrie, a zis el, plimbându-se prin cameră. Uită-te la scrisorile de azi-dimineață, de pildă. Trei sau patru erau de la scriitori în devenire. Toți vor să fie publicați. Dar în literatură, ca și în viață, trebuie să respecți un fel de legământ al castității. Un scriitor ar trebui să încerce numai ce n-a mai fost făcut. Aproape oricine poate să scrie „Soarele ardea, iarba era strălucitoare" și așa mai departe.

Vocea i-a slăbit.

— Când scriam *Copilăria* eram convins că nimeni înaintea mea nu a mai înfățișat poezia copilăriei în felul acela. Dar spun din nou: în literatură, ca și în viață, trebuie să-ți strunești caii. Nu crezi?

Am dat afirmativ din cap. Ce puteam spune?

— La ce-i folosește cuiva să aibă întreaga lume la picioare, dacă pentru asta își vinde sufletul? a întrebat Lev Nikolaevici.

Eu nu intenționez să-mi vând sufletul, m-am gândit. Pentru nimic în lume.

S-a întors brusc și a plecat în biroul lui. M-am consolat cu gândul că era pierdut în meditație. Însemn foarte puțin în contextul larg al vieții sale. Aproape că nu mă cunoaște. Am intrat în viața lui la sfârșit.

Am rămas cu o scrisoare tulburătoare de redactat în numele lui, un răspuns către un țăran preocupat de contradicțiile din viața contelui. Lev Nikolaevici i-a răspuns:

Mă întrebați dacă îmi place viața pe care o duc acum. Nu-mi place. Hotărât lucru. Îmi displace tocmai pentru că trăiesc cu familia mea într-un lux ridicol, în timp ce în jurul meu sunt nevoi și sărăcie, și pentru că par incapabil să mă smulg din lux sau să răspund chemărilor oamenilor. Urăsc acest lucru. Dar ceea ce mă mulțumește în legătură cu viața mea este faptul că încerc să fac tot ceea ce stă în puterile mele pentru a urma preceptele lui Christos și a-i iubi pe Dumnezeu și pe aproapele meu. A-l iubi pe Dumnezeu înseamnă a iubi binele și a te apropia de el. A-ți iubi aproapele înseamnă a-i iubi pe toți oamenii la fel, ca pe niște frați și surori. La asta, și numai la asta aspir. Și dat fiind faptul că mă apropii de acest ideal, puțin câte puțin, așa imperfect cum sunt, refuz să disper. De fapt, mă bucur.

Când am terminat de dactilografiat, m-am dus în biroul lui să-mi semneze. Neprimind nici un răspuns la bătaia în ușă, am intrat și l-am găsit dormind cu capul pe masa de lucru. Era exact ora amiezii. I-am pus o mână pe umăr și am așezat scrisoarea în așa fel încât s-o vadă când se trezește.

Pe neașteptate, a ridicat capul.

— Mă tem că puterea mea este invers proporțională cu dorința de muncă, a zis. Înainte, îmi lipsea deseori dorința de muncă. Dar acum, către sfârșitul vieții, descopăr că trebuie să mi-o înfrânez.

În după-amiaza aceea a părut mult mai plin de viață. Goldenweiser, pianistul, a venit cu soția lui slinoasă, înveselind adunarea cu glumele lui grosolane și interpretarea genială. Dușan Makovițki s-a retras imediat. Antisemitismul său este de-a dreptul spectaculos în vehemența lui, deși total irațional; Lev Nikolaevici i-a spus asta.

Sofia Andreevna l-a implorat pe Goldenweiser să cânte, îndeplinind o simplă formalitate. Ar fi fost zdrobit dacă ea n-ar fi făcut-o. Omul adoră să i se acorde atenție și chiar cântă bine – mai bine decât Sofia Andreevna, în orice caz.

Speram să mă pot strecura afară înainte de începerea micului concert, dar Lev Nikolaevici m-a condus în salon cu o mână pe umărul meu.

— Vino să asculți. Îți place muzica, nu-i așa?

Într-adevăr. La Moscova, eram extrem de interesat de operă. Am luat lecții de canto toată copilăria și tinerețea, și la un moment dat am mers până într-acolo încât să mă gândesc la o carieră muzicală. Singurul lucru care îmi lipsea, se pare, era talentul.

Goldenweiser se legăna deasupra claviaturii într-un soi de transă, cu bărbia spre tavan. Eram mișcat de spectacol și îl priveam pe Lev Nikolaevici; pe măsură ce notele jucau pe fața lui boțită, fruntea i se relaxa; obrajii îi erau supți și crăpați; sprâncenele albe, stufoase îi tresăreau. Ochii i s-au înnegrit, ca niște găuri sfredelite în scoarța vizibilă a lumii, adâncindu-se în eternitate. Lacrimile îi pătau obrajii.

Când Goldenweiser a terminat *Studiul în mi major*, opus 10, de Chopin, Lev Nikolaevici a oftat.

— Când o bucată muzicală minunată te încântă, îți închipui că ai scris-o tu însuți, a spus el.

— Chopin considera acest studiu una dintre cele mai bune compoziții ale sale, a zis Goldenweiser. Mă bucur mult că vă place, Lev Nikolaevici.

— Dacă ar veni cineva de pe Marte și mi-ar spune că studiul ăsta n-are nici o valoare, m-aș certa cu el. Dar un lucru mă îngrijorează. Muzica asta e incomprehensibilă pentru oamenii de rând.

A continuat spunând că iubea muzica mai mult decât orice altă formă de artă, deși nu are nici o valoare socială sau vreun conținut intelectual.

Când am pornit-o spre casă, prin lumina puternică a după-amiezii, miriștea era galbenă și jilavă, iar sălciile începuseră să înfrunzească. M-am trezit gândindu-mă la Lev Nikolaevici. Îl iubesc și nu pot suporta faptul că are optzeci și doi de ani și că va muri curând. Dar nu i-ar plăcea deloc să știe că acest lucru mă întristează. Și, bineînțeles, nu am nici un motiv să fiu trist. Nu-i sunt

fiu, nici măcar nepot sau prieten vechi. Cu toate acestea, simt că Dumnezeu ne-a legat într-un mod misterios, ne-a adus laolaltă din rațiuni necunoscute, poate, nici unuia dintre noi.

Maşa nu era la Teliatinki atunci când am ajuns, şi absența ei m-a deranjat. Perspectiva de a-mi petrece după-amiaza cu Sergheienko şi banda lui de băieți veseli nu mă încânta. M-am dus direct în camera mea, sperând că voi putea să lucrez ceva. Dar mi-a fost greu să mă concentrez, gândindu-mă mai întâi la Maşa, apoi la Lev Nikolaevici şi la epuizarea sa. Viața mi s-a părut extrem de fragilă, ca un miraj licăritor.

Mi-am îndreptat din nou atenția asupra cărții lui Zhuang Zi, *Despre lumea interioară*, pe care Lev Nikolaevici mi-o dăduse să o cercetez. Am subliniat acest pasaj:

Marii oameni ai timpurilor străvechi dormeau un somn fără vise. Se trezeau fără temeri. Mâncau o hrană simplă şi respirau adânc. Răsuflarea celor mari venea din călcâie, spre deosebire de cea a oamenilor mediocri de astăzi, a căror răsuflare vine din gât, ca voma. Când sunt plini de pofte şi dorințe, natura lor divină devine găunoasă.

Marii oameni ai timpurilor străvechi nu ştiau nimic despre dragostea de viață sau de moarte. Ei nu simțeau nici o bucurie la naştere. Nu simțeau nici o tristețe când păşeau în moarte. Veneau şi plecau fără griji. Asta era tot. Se bucurau de tot ce li se dădea, dar nu se gândeau la asta.

Eu nu mă număr printre cei mari, dar înțeleg ce trebuie să fac – sau să nu fac – pentru a deveni asemenea lor. Trebuie să renunț la dorință şi la ură. Trebuie să mă bucur de ceea ce mi se întâmplă, bun sau rău. Nu trebuie să mă împotrivesc sau să-mi impun voința mea măruntă.

Am îngenuncheat lângă pat şi m-am rugat să nu devin nimic, să accept viața şi moartea, să n-o iubesc pe nici una în mod exagerat, să mă las în voia curenților ființei eterne care se mişcă prin mine. Când m-am ridicat, m-am simțit purificat şi întreg. Un spirit nou ardea în inima mea, ca şi cum Dumnezeu cel nevăzut m-ar fi atins. Camera era scăldată într-o lumină prăfoasă, pereții goi având o

strălucire roșiatică, aproape de culoarea piersicii; m-am așezat pe scaunul meu de trestie și am privit nuanța simplă a apusului pâlpâind pe gipsul văruit.

În mintea mea plutea imaginea chipului Mașei; și pentru că se apropia ora cinei, am hotărât s-o caut.

Ușa camerei ei era întredeschisă, și am ciocănit ușor. N-a răspuns, așa că am împins ușa.

— Mașa! am șoptit.

Nu era acolo. Ar fi trebuit să mă întorc, dar am observat un jurnal pe noptiera ei. La numai câțiva pași de mine. Cu inima izbindu-mi-se de mușchii gâtului, am închis ușa. Globul roșu al soarelui captiv în fereastră își arunca razele pe paginile grosolan tăiate ale micului caiet. Jurnalul s-a deschis la numele meu.

Valentin Fiodorovici. Barba lui moale, mirosul cămășii lui noaptea: lemn afumat, ulei. Cred că e o creatură simplă, cu o inimă bună. Nu se cunoaște pe sine. Probabil că nu este un tolstoian adevărat, deși își închipuie că este. Ca și mine. Trăim cu speranța.

Abia mai puteam ține jurnalul în mână, întorcând paginile cu degete tremurătoare. Sudoarea mi se prelingea de-a lungul mânecilor, când mi-a sărit în ochi un anumit rând: *S-ar putea chiar să-l iubesc. El nu mă iubește.*

Ba da, Mașa, ba da! Această declarație îmi răsuna în urechi, în tâmple. Cum aș putea s-o fac să înțeleagă că o iubesc?

Am pus jurnalul unde îl găsisem. Pasiunea duce la imoralitate, acesta fiind exact motivul pentru care Zhuang Zi recomanda renunțarea la ea.

Și gata cu detașarea.

— Valia!

Era Mașa. Tocmai pusesem jurnalul la loc, și totuși am roșit, de parcă m-ar fi găsit cu el deschis pe genunchi.

— Te așteptam. Ușa camerei tale era... deschisă.

Din fericire, n-a părut deranjată de prezența mea. Când a trecut pe lângă mine, a întins mâna și mi-a atins barba, aruncând un pachet pe pat.

— O să-ți fac o cămașă nouă, Valia, a spus. Am cumpărat din oraș o muselină albastră minunată.

A despachetat materialul și m-am așezat lângă ea pe pat. Am pipăit amândoi pânza aspră de parcă ar fi fost mătase.

Era extrem de binedispusă, povestindu-mi despre ce văzuse prin oraș, despre ce mai citise, despre conversația din după-amiaza aceea cu Sergheienko legată de Henry George, socialistul american, și proiectul impozitului unic pe care îl propusese acesta – subiectul preferat al lui Sergheienko de când descoperise că Lev Nikolaevici îl admiră pe George și corespondează cu el.

— Nu l-am citit pe Henry George, am spus.

— Atunci *chiar că* ești virgin, a răspuns ea.

Din nou, am roșit. Mașa reușește întotdeauna să mă tachineze în legătură cu virginitatea mea. N-am făcut niciodată caz de asta. În sufletul meu, am comis actul copulației de multe ori. Speranța mea stă acum în puritatea inimii, a minții, a conștiinței.

În seara aceea, în timpul cinei și al discuției care a urmat-o în salon, abia m-am putut concentra.

— Te simți bine, Valentin Fiodorovici? m-a întrebat Sergheienko, punând o mână pe brațul meu în clipa în care mă pregăteam să merg la culcare.

— Mă doare puțin capul, Lev Patrovici. Nimic grav.

— Ai grijă te dumneata, băiete. Munca pe care o depui în slujba lui Lev Nikolaevici este remarcabilă. I-a comunicat asta lui Certkov, care m-a rugat să-ți transmit.

— Spuneți-i lui Vladimir Grigorievici că sunt onorat.

— O să-i spun. Dar m-a mai rugat să-ți atrag atenția că jurnalele dumitale nu sunt atât de detaliate pe cât ar fi dorit. Nu uita că e dificil pentru el să fie lăsat pe dinafară. E avid de detalii.

— O să mă străduiesc mai mult, am zis, deși știam din capul locului că spun o minciună.

Spionarea lui Tolstoi și a familiei sale e o activitate dezagreabilă, așa că am ajuns repede să inventez tot felul de lucruri umplând caietele lui Certkov cu pasaje lungi, plictisitoare, în care meditam asupra diverselor aspecte ale gândirii tolstoiene.

Am luat cu mine o ceașcă de ceai de tei aromat și am stat ore întregi în capul oaselor, în cămașa de noapte, cu lampa arzând pe noptieră. Am continuat să studiez cartea lui Zhuang Zi, marcând anumite pasaje cu creionul roșu. La un moment dat, probabil că am adormit. Era trecut de miezul nopții, când mi-am dat seama că nu eram singur. Visam?

— Maşa!

A dus un deget la buze. Nu stinsesem lampa, și fruntea îi licărea în lumina galbenă. Părul scurt îi era despărțit printr-o cărare făcută pe mijlocul capului și îi cădea drept pe lângă urechi, încadrându-i fața. Era fin ca mătasea de porumb. Fața îi era un oval încântător, iar ochii ei mă priveau fără să clipească în timp ce îngenunchea deasupra trupului meu. Aproape că nu mai puteam respira.

— Maşa.

Mi s-a așezat pe coapse, punându-și genunchii de o parte și de alta a picioarelor mele. Se afundau în saltea. S-a aplecat încet. Părea aproape în transă. Ca o somnambulă. Parcă visa.

Îmi era frică de ea. Ce se întâmpla? Mi-am pus mâinile pe umerii ei înguști, cuprinzându-i cu palmele. Ardeau, părând cuprinși de flăcări, în timp ce o țineam așa, aproape împingând-o, împotriva voinței mele. Nu-mi puteam dori mai mult decât ceea ce mi se întâmpla acum. Era un vis, dar un vis din care nu voiam să mă trezesc niciodată.

Era atât de hotărâtă, mișcându-se deasupra mea cu o bizară, convulsivă siguranță. O umbră, dar palpabilă. Deodată, fața ei era lângă a mea, buzele ei le atingeau pe ale mele. Gurile noastre s-au deschis una într-alta, limbile se căutau dezlănțuite. Dinții ni s-au atins și au zdrăngănit ca niște cuburi de gheață.

I-am inspirat aroma, pe care ajunsesem s-o savurez. Am desenat cercuri pe spatele ei, pe gât și pe umeri, cu degete umede. Părea îngrozitor de subțire acum, o fantezie, un succubus.

N-ar fi trebuit să mă surprindă, cu toate acestea m-a surprins când, relaxată, s-a îndepărtat puțin și și-a ridicat cămașa de noapte, expunându-și abdomenul gol, coapsele. Mi-a ridicat și mie cămașa de noapte, apucându-mă strâns în palmele ei. Am întors capul într-o parte; plăcerea era atât de intensă încât friza durerea.

— E bine, Valia?

Mă privea cu o ciudată francheţe, suspendată în faţa mea, nemişcată şi frumoasă ca o statuie din lumea antică. Mi se rupea inima să mă uit la ea.

Am dat din cap, şi ea s-a mişcat înainte încet, dar ferm, cuprinzându-mă cu uşurinţă înlăuntrul ei.

Era atât de caldă, atât de umedă, când m-a luat între coapsele ei albe, moi. Cu o uluitoare siguranţă, s-a legănat înainte, pe urmă înapoi. Un ritm încet, constant, al atracţiei şi respingerii. Când am ejaculat, prea repede, am simţit că trupul întreg îmi era absorbit într-un spaţiu sacru, că un spirit viu, inteligibil m-a umplut, aşa cum şi eu îl umplusem. Valia şi Maşa deveniseră, fie şi pentru un scurt moment, mai mult decât suma părţilor lor. Realizasem uniunea, ceva asemănător stării legendare de extaz despre care au vorbit Plotin şi Porphirios.

Maşa zăcea acum grea deasupra mea, respirând încet, adânc. Apoi s-a ghemuit lângă mine. Patul e mic, dar nu aveam nevoie de mult loc.

Când m-am trezit, ea încă dormea, cu părul blond răsfirat pe perna albă, în timp ce soarele răzbătea prin perdele. Auzeam păsările ciripind în ulmul din faţa ferestrei, proaspăt sosite din Crimeea, poate. Sau din Africa ori Siam. Sporovăiau în copac, iar eu am început să râd.

— De ce râzi, Valia?

— De păsări, am spus.

— Păsările te fac întotdeauna să râzi?

— Numai când eşti lângă mine, Maşa. Şi tocmai am făcut dragoste.

M-am tras cât am putut de aproape de ea, cu coapsele goale lipite de ale ei, cu burţile atingându-ni-se, şi am înţeles că viaţa mea nu va mai putea fi niciodată la fel.

17

L.N.

SCRISOARE CĂTRE GEORGE BERNARD SHAW

Iasnaia Poliana, 9 mai 1910

Dragă domnule Bernard Shaw,

Am primit piesa dumneavoastră Apariția lui Blanco Posnet, *însoțită de scrisoarea aceea plină de spirit. Am citit-o cu plăcere. Am toată simpatia față de acest subiect.*

Remarca dumneavoastră că predicarea virtuții are în general puțină influență asupra oamenilor și că tinerii consideră lăudabil ceea ce este contrar virtuții e cât se poate de corectă. Nu rezultă însă de aici că o astfel de predicare e inutilă. Motivul eșecului este că cei care predică nu fac ceea ce predică, dovedindu-se ipocriți.

De asemenea, nu pot fi de acord cu ceea ce numiți teologia dumneavoastră. Intrați în dispută cu ceva ce nici o persoană rațională a timpului nostru nu crede sau nu poate crede: cu un Dumnezeu-creator. Și totuși, păreți să recunoașteți existența unui Dumnezeu care are scopuri definite și comprehensibile pentru dumneavoastră. „După părerea mea", scrieți, „dacă nu-l concepem pe Dumnezeu angajat într-o luptă continuă de a se autodepăși, străduindu-se ca la fiecare naștere să facă un om mai bun decât precedentul, nu vedem în el nimic altceva decât un snob omnipotent".

Cât privește tot ceea ce spuneți în rest despre Dumnezeu și despre rău, voi repeta cuvintele pe care le-am mai spus, fiindcă scrieți, în Om și supraom, *că problema lui Dumnezeu și a răului este prea importantă pentru a fi luată în derâdere. Prin urmare, vă spun cinstit că*

am rămas cu un gust amar după cuvintele care încheie scrisoarea dumneavoastră: „Presupunând că lumea ar fi doar o glumă a lui Dumnezeu, ați munci mai puțin să faceți din ea o glumă bună în loc de una proastă?"

18

Dr. Makovițki

Ieri a sosit noul secol în Tula.

Mă refer la cursa automobilistică Moscova-Orel, care a distrus pacea caracteristică vieții de provincie. Mașinile oribile – obiecte negre, urâte, care tușesc și scuipă, vomitând un fum negru prin țevi legate la spate – au trecut fulgerător pe lângă noi în timp ce ne plimbam pe Kievski Prospekt în lumina strălucitoare a dimineții.

Șoferii îl recunoșteau pe Tolstoi, inconfundabil, sprijinit în baston, cu barba ca un nor alb și sprâncenele stufoase. Asta e problema cu care ai de-a face când Faima se agață de tine ca un parazit, hrănindu-se cu fluidele tale vitale și secătuindu-te – o perspectivă înfricoșătoare cu care eu, din fericire, nu voi fi niciodată nevoit să mă confrunt.

Tineri cu înfățișare de italieni cu fețe înguste, vesele, și mustăți negre îl strigau, fluturându-și pălăriile, și una dintre mașini s-a oprit brusc lângă noi, speriindu-l pe Lev Nikolaevici, care a scuturat din cap, arătându-și dezaprobarea. Pentru a-și răscumpăra vina, șoferul ne-a invitat să studiem mașina. Lev Nikolaevici se arată curios cu privire la orice e nou. Chiar prea curios, m-am gândit când, în timp ce studia mecanismul, a lovit o manivelă cu degetul lui gros. Mașinăria întunecată s-a scuturat și a pârâit – o încâlceală de intestine negre, tubulare, pistoane lucitoare, curele de transmisie și ventilatoare.

— Vă urez succes la cursă, a spus Lev Nikolaevici, înclinându-se în fața șoferului, care a rânjit stupid și a făcut o plecăciune și mai adâncă.

— Este o onoare pentru noi să vă întâlnim, Excelența Voastră, a zis el. Am citit despre Domnia Voastră în ziare.

Lev Nikolaevici a oftat.

Bulgakov era cu noi, impresionat, ca de obicei. Lev Nikolaevici pare să-l placă, așa că nu mă bag. Eu, unul, îl evit pe acest tânăr ori de câte ori am posibilitatea, deși Sofia Andreevna îl curtează ca pe un prinț, ceea ce nu poate fi un semn bun.

Slavă Domnului că nu am fost niciodată tânăr decât de ani. Chiar și pe vremea când eram copil înțelegeam că lucrurile eterne sunt singurele care contează. Și nu am șovăit niciodată în convingerea mea.

— Ne-a ajuns din urmă epoca mașinilor, a spus Lev Nikolaevici.

— Dezgustător, nu-i așa? am răspuns.

— Presupun că n-o să trăiesc să văd și avioane, a zis el, arătând spre un mic grup de copii care se adunase în jurul nostru. Dar *ei* cu siguranță vor vedea. Aș prefera să-i văd arând pământul.

În seara aceea, m-a privit în ochi.

— Automobile în Rusia! Sunt oameni care nu au pantofi în picioare, dar aici sunt automobile care costă douăsprezece mii de ruble! E dezgustător.

Am fost de acord, spunând că asta va duce la revoluție, și Lev Nikolaevici a dat afirmativ din cap. El crede că revoluțiile violente nu pot avea alt rezultat decât haosul și, prin urmare, condiții și mai proaste pentru cei săraci decât cele deja existente. Această părere, deși corectă, nu se potrivește cu viziunile indivizilor revoluționari care se îmbulzesc în fiecare dimineață în fața casei lui. Nu-i de mirare că poliția supraveghează proprietatea.

Situația de la Iasnaia Poliana e disperată. Slavă Domnului că plecăm mâine în vizită la familia Sūhotin, la Kocetî. Lev Nikolaevici o iubește pe fiica lui, Tania, deși s-a măritat cu individul ăla plictisitor și ciufut și a abandonat preceptele tatălui ei. E dornic să plece cât mai repede, înainte să se întoarcă Sofia Andreevna de la Moscova, unde se lăfăie de câteva săptămâni. Niște săptămâni încântătoare pentru noi, aș zice. Toată lumea e mult mai destinsă când ea pleacă, foarte rar, din Tula. Din nefericire, bănuiește și ea asta, și e rareori plecată. Păcat.

Am fost duși cu troica la gară astăzi, la șapte și jumătate. Rareori m-am simțit atât de vesel, iar Lev Nikolaevici părea vioi și se simțea bine. I-am verificat pulsul în repetate rânduri, și era normal.

Bulgakov ne-a întâmpinat în gara Zakaz, însoțit de un mic grup de tolstoieni – tânăra Maşa, Boulanger, Sergheienko şi încă vreo câțiva. Un fotograf ne tot dădea târcoale, clicăind din aparatul său. Lev Nikolaevici nu părea să observe. Din fericire, n-a trebuit să aşteptăm decât un sfert de oră până când trenul a tras la peron, pufăind ca un cal obosit.

Un grup de şcolari a coborât dintr-un vagon de clasa a treia strigând: „Contele Tolstoi! Contele Tolstoi!" Ne-am croit cu greu drum printre ei. Lev Nikolaevici insistă întotdeauna să călătorească la clasa a treia, dar astăzi era plin. Conductorul ne-a ghidat spre un vagon de clasa a doua, ceea ce l-a supărat, desigur pe Lev Nikolaevici, care nu poate tolera nici o schimbare de planuri. Ne-am instalat pe banchetele confortabile acoperite cu perne moi, albastre, dar Lev Nikolaevici bănuia că fie noi, fie conductorul, conspiraserăm să-l aşezăm într-un vagon mai bun. Nu era câtuşi de puțin adevărat.

La a patra oprire s-a făcut loc la clasa a treia, şi toată lumea a respirat uşurată. La clasa a treia nu există locuri, aşa că am pus un coş de nuiele lângă fereastră, ca Lev Nikolaevici să se aşeze şi să privească afară. Era atât de fericit, că a fredonat încet aproape pe întreg parcursul călătoriei.

Luaserăm cu noi mai multe ziare, şi unul dintre ele cita un pasaj din *Pentru fiecare zi*. Asta l-a încântat pe tânărul Bulgakov, care a insistat să-l citească pe tot cu voce tare. „Suferința şi chinul", a tunat el acoperind zdrăngănitul şinelor, „le simt doar cei care s-au despărțit de viața lumească şi, nevăzându-şi propriile păcate ce au adus suferință în lume, se consideră nevinovați; prin urmare, se revoltă împotriva suferinței pe care o poartă pentru păcatele lumii şi pentru bunăstarea lor spirituală".

Ca să fiu sincer, nu am înțeles o iotă. Filozofia n-a fost niciodată punctul meu forte. Eu sunt un om practic.

Lev Nikolaevici a spus:

— De aceea am fost atât de preocupat de mine însumi. Acest lucru se aplică mai ales când ai parte de o viață lungă, ca în cazul meu.

După câteva momente, a adăugat:

— Prea lungă, de fapt! Este dizgrațios să supraviețuieşti până şi interesului față de propria ființă.

La fiecare oprire coboram să facem câțiva pași prin gară. Un bătrân înțepenește între opriri, așa că aceste mișcări sunt o necesitate pentru Lev Nikolaevici. Mai era și chestiunea delicată a golirii vezicii. Îmi fac griji când nu urinează frecvent sau cum trebuie. Infecțiile îi pot fi fatale unui om de vârsta lui.

Într-o gară, Lev Nikolaevici a arătat spre un polițist și mi-a șoptit:

— Uite! O față tipică de polițist!

— În ce sens?

— Uită-te la el.

Am trecut pe lângă omul acela, făcându-mă că-mi văd de treabă. Arăta ca majoritatea polițiștilor: cu o față dolofană, fălcos, dar cu o înfățișare bonomă. Era un pic stânjenitor, dar Lev Nikolaevici se tot uita la mine, parcă spunând: „Ei? Am avut dreptate?" Am dat afirmativ din cap și a izbucnit în hohote de râs.

Uneori nu-l pot înțelege.

Conductorul s-a purtat urât, dând de veste în fiecare gară că Tolstoi se află în tren. Ca rezultat, o mulțime de gură-cască își lipeau nasurile de fereastră, trăgând cu ochiul. Câțiva strigau: „Ce mai faceți, Lev Nikolaevici?", și el își scotea pălăria în semn de răspuns.

Într-o gară, un om s-a repezit la el și a spus:

— Tolstoi!

— Nu chiar, a răspuns el.

Un drăcușor juca în ochii lui bătrâni și cenușii.

— Nu chiar? a zis omul.

— Nu chiar, a repetat Lev Nikolaevici.

Omul și-a cerut scuze și s-a retras, părând perplex.

Lui Certkov îi fusese trimisă o telegramă prin care era rugat să ceară aprobare de la guvern pentru a-l vizita pe Lev Nikolaevici la Kocetî. În timpul ultimei noastre vizite acolo, Certkov stătuse la patru verste depărtare, în Suvorovo, care nu este în provincia Tula, ci în Orel. Lev Nikolaevici a savurat ironia acestei situații, care îi amintea de exilatul Voltaire, cel ce a construit în Ferney un castel al cărui salon se afla pe teritoriul Franței, iar dormitorul pe cel al Elveției. Eu personal găsesc dezagreabile astfel de găselnițe. Trebuie să te supui – sau să te revolți în mod conștient – atât în fața spiritului, cât și în fața literei legii.

Am schimbat trenul la Orel, unde se făcea o haltă de o oră. Bagajul nostru a fost dus într-o cămăruță lângă ultimul vagon al clasei întâi, unde am încălzit puțină cașă de ovăz pentru Lev Nikolaevici, care nu mâncase toată ziua nimic altceva decât o bucată de pâine veche pe care o avea în buzunar. E sezonul sparanghelului, spre încântarea mea. Este bun în special pentru a curăța urina la bătrâni. Am cerut o farfurie de vârfuri proaspăt opărite; când a sosit, era aproape timpul să plecăm. M-am plâns șefului de gară, care mi-a spus că pot lua farfuria cu mine.

Bulgakov l-a condus pe Lev Nikolaevici de-a lungul peronului lung, până la vagonul nostru, urmat de treizeci sau patruzeci de spectatori. Lev Nikolaevici s-a așezat din nou la fereastra vagonului de clasa a treia, molfăind niște pesmeți nu prea bine făcuți. Un băiat și-a lipit nasul de fereastră, zgâindu-se mai mult la sparanghel decât la Lev Nikolaevici, care a insistat să-i dau câțiva pesmeți și copilului. Luându-i, acesta a plecat în fugă, să-i mănânce într-un loc retras, ca un câine.

Am auzit un om spunându-i conductorului: „Așadar, marele conte mănâncă sparanghel!" Avea o notă disprețuitoare în glas. „Cine ar fi ghicit? Sparanghel!" a repetat el.

Am simțit nevoia să-l admonestez pe individ pentru insolența lui, dar am hotărât să nu atrag atenția asupra chestiunii. Ar fi fost prea dureros pentru Lev Nikolaevici, care preferă să ignore zeflemeaua și insultele.

Către sfârșitul zilei am ajuns în gara Blagodatnoe, unde Tania stătea pe peron, fluturându-și umbrela de soare ca o siluetă dintr-un tablou impresionist francez. Era frumos îmbrăcată, o adevărată contesă. Întreaga ființă a tatălui ei s-a însuflețit când a văzut-o. S-au îmbrățișat ca niște copii, cu obrajii scăldați în lacrimi.

Tania ne-a dus la Kocetî, la vreo cincisprezece verste de gară, într-o droșcă tapițată cu pluș, trasă de patru cai negri. Soarele zăbovea pe linia orizontului, roșu și strălucitor. A trebuit să ne ducem mâinile pavăză la ochi.

Deși a fost deseori aici, Lev Nikolaevici părea încântat de tot ce vedea, remarcând câmpurile verzi și răcoroase de o parte și de alta a drumului, gospodăriile bine întreținute, rochiile colorate ale femeilor din sate. Cum era duminică, oamenii erau înveșmântați

în cele mai bune straie. Lev Nikolaevici a zâmbit aproape întruna, dezvelindu-și gingiile roșii.

Când am ajuns acasă la familia Suhotin – o casă superb, înconjurată de un parc mare –, Lev Nikolaevici a declarat că are de gând să rămână aici multă vreme.

— O să mă simt minunat: nici un trecător care să-mi ceară cinci copeici, nici un fugar care să-mi ceară sfatul, nici o mamă în război cu fiică-sa...

Adevărul este că nu-mi *plac* hoardele de revoluționari de mâna a treia, fanatici și aventurieri care se îmbulzesc la ușile casei de la Iasnaia Poliana, cerând în fiecare zi o întrevedere cu „Contele". E lăudabil că nu-i gonește pe toți. Eu nu-i împărtășesc această generozitate.

Ne-am odihnit înainte de cină, care a meritat așteptarea. Atâtea feluri delicioase, servite în porțelanuri englezești! Lev Nikolaevici era însuflețit, mai mult vorbea decât mânca. L-am recunoscut o clipă pe tânărul și nonșalantul conte care, în anii 1850, uimea societatea pariziană cu spiritul și cunoștințele lui, cu forța brută a personalității sale. Acesta era omul pe care Ivan Turgheniev nu-l putea suporta.

În timpul ultimei noastre vizite la Kocetî, o femeie afectată, cu un accent tărăgănat, remarcabil de lipsită de respect față de cel mai mare autor rus, îi spusese lui Lev Nikolaevici:

— Încercați să fiți amabil cu fiul meu, fiindcă nu vă poate suferi. Vorbiți despre cai sau altceva care să-l intereseze. Poate că astfel vă va ierta pentru că sunteți atât de excentric.

Lev Nikolaevici făcuse o grimasă și dăduse afirmativ din cap. Mai târziu, a susținut că-i plăcuse femeia.

— Sinceritatea la o asemenea scară se întâlnește foarte rar. Are un anume fel de puritate pe care îl admir.

Eu, unul, nu vedeam puritatea.

Înainte de a se retrage, Lev Nikolaevici a vrut să se plimbe singur prin parc, „să-și adune gândurile înainte de culcare".

— Merg cu tine, tată, a spus Tania, luându-l de braț.

— Lasă-mă să merg singur, a răspuns el.

Crispată, Tania a acceptat.

— De ce te temi? a întrebat-o el. De lupi?

— Ai putea să te împiedici.

— Şi cerul ar putea să cadă!

Ea părea uşor îmbufnată.

— Draga mea, îţi faci prea multe griji pentru bietul şi bătrânul tău tată. Deja am trăit foarte mult. Nu-i nevoie să te tulburi.

A ieşit, sprijinindu-se în baston, în aerul răcoros.

M-am aşezat confortabil în salon, cu un pahar de ceai în poală, în timp ce Suhotin trăncănea despre drepturile moşierilor şi impozite.

A trecut mai bine de o oră fără nici un semn de la Lev Nikolaevici şi deja se întunecase.

— Cred că s-a întâmplat ceva, a spus Tania, întrerupându-ne conversaţia într-un moment potrivit. Şi-a împreunat mâinile în faţa pieptului, ca o tânără mamă de familie.

— Stai liniştită, dragă, a zis Suhotin, roşu la faţă, efect mai degrabă al coniacului decât al panicii. Trimit servitorii să-l caute prin parc. O să-l găsească.

S-a dus alene în holul de la intrare, unde a sunat din clopoţelul cu care chema servitorii. Apoi a lătrat nişte ordine, ca un militar de carieră.

— A plecat abia de-o oră, am spus eu.

— Poate că a şi murit! a răspuns Tania. Poate a căzut în lac! A început să plângă într-o batistă roşie de mătase.

— Probabil că doar a leşinat un pic, a zis Suhotin, intrând cu falsa siguranţă de sine a unui om incapabil de acţiune. O să-l găsească, sunt sigur.

— Probabil stă pe o bancă, am spus. La Iasnaia se plimbă la orice oră. Nu e un lucru neobişnuit.

Dar nu mă auzeau.

În depărtare s-au auzit clopoţei şi sunetul unui corn de vânătoare din alamă. Servitorii s-au împrăştiat prin tot parcul, strigând: „Conte Tolstoi!" într-un cor sălbatic ce se întorcea în ecouri suprapuse.

După o vreme, am început să mă tem că cinismul meu avea să fie pedepsit. Punându-mi o pelerină ca să mă feresc de răcoarea nopţii, am pornit eu însumi pe aleea cea mai ascunsă, spre locul cel mai năpădit de vegetaţie. Ştiam sigur că lunca cea mare din spatele

unui pâlc de pini era ținta lui cea mai probabilă: lui Lev Nikolaevici îi place să iasă în luminiș dintr-o zonă de pădure deasă.

În mai puțin de o jumătate de oră, l-am găsit. Ședea pe o buturugă, fredonând o melodie populară cunoscută, despre o cioară bătrână care zboară singură în pădurea întunecată, pentru a nu se mai întoarce niciodată.

— Ați supărat pe toată lumea din casă, Lev Nikolaevici.

— Da?

— Tania crede că ați murit.

— Îmi supraestimează norocul.

M-am așezat lângă el pe buturuga aceea mare și mucegăită. Nu era confortabilă.

— De ce ai venit să mă cauți?

— Se agitau din cauza dumneavoastră. Mi s-a făcut frică.

— Îți faci prea multe griji, Dușan. Trebuie să trăiești ca și cum viața ta n-ar conta.

— Viața *dumneavoastră* contează, am spus.

— E o prostie, nu contez câtuși de puțin. Ceea ce contează este aerul pe care îl respirăm. Miroase-l, Dușan.

Am tras aer în piept. Să fi fost oare liliac?

— Mă simt bine în seara asta, a zis el.

— Ne dați bătăi de cap.

— Da, asta îmi face întotdeauna plăcere, nu-i așa? Un semn de vanitate. Trebuie să mă rog pentru asta.

— Mai bine s-o găsim pe Tania, am spus, luându-l de braț.

Când am ajuns înăuntru, Tania l-a certat.

— Nu trebuie să ieși singur, tată. Mai ales pe întuneric.

El mi-a făcut cu ochiul.

— Bine, bine. Și o să încerc să merg în picioare, și nu în cap.

— Nu e amuzant, tată.

Într-o altă zi, stăteam împreună în parcul verde și umed. Lev Nikolaevici m-a dus să ne uităm la un castan înflorit care, din motive misterioase, îi atrăsese atenția.

— Cât de frumos este! a spus el, ținându-mă de braț. Totul îmi pare extraordinar de nou, de parcă l-aș vedea pentru prima dată. Și păsările! Ai mai auzit vreodată cântări atât de frumoase?

Vorbea repede, mai mult pentru el însuși decât pentru mine.

— Și adineauri am văzut doi vulturi sus, deasupra norilor, și două zmeie!

Ceea ce-l atrage cel mai mult la Kocetî este așezarea geografică.

— Dacă Napoleon ar fi luptat în gubernia Novosil, cu siguranță ar fi ales să stea la Kocetî, a spus el. E cel mai înalt loc și are vedere în toate părțile.

Odată, pe când mă plimbam prin pădure cu Lev Nikolaevici, mi-a povestit cum el și cumnatul său, Stepan Behrs, s-au dus să viziteze câmpul de luptă de la Borodino. Făcea cercetare, pregătindu-se să scrie marile scene de război de acolo, scenele care au făcut din *Război și pace* o parte a conștiinței colective a Rusiei.

A petrecut zile în șir hoinărind pe acele câmpuri pustii, verzi, nesfârșite, mâncând în micile crânguri, făcând plajă pe crestele dealurilor, tot timpul imaginându-și soldații morți acolo. Câte oase fuseseră îngropate de pluguri dedesubt? Al cui sânge colorase pământul?

Citirea descrierii făcute de Tolstoi acelei bătălii, acum mulți ani, rămâne o experiență fundamentală a vieții mele. Am hotărât atunci să combat violența, mai ales nebunia violenței *de stat*. Nu cred că tinerii trebuie să moară în războaie. Trebuie găsită întotdeauna o soluție alternativă.

Stăteam întins pe spate, bolnav de tifos în Ungaria, citind capodopera lui Tolstoi. Deși viața mea era în pericol, nu-mi păsa. Nici măcar nu observam! Trăiam alături de Pierre, în timp ce se împleticea de la un tun la altul, priveam amândoi cum spiritul rus e secătuit și aproape dispare. Mă îndrăgosteam, ca prințul Andrei, pe câmpurile acelea. Neliniștea bătrânului general Kutuzov, pe umerii căruia apăsa responsabilitatea atât de multor morți, era și neliniștea mea. Acele imagini, atât de infinit personale, sunt încă vii. Vor fi vii mult după ce Lev Tolstoi se va transforma în țărână.

Ne-am petrecut după-amiaza în răcoarea bibliotecii lui Suhotin, făcută după modelul celor englezești, cu o canapea de piele adusă de la Londra, un birou frumos utilat care cândva „aparținuse unui avocat din Edinburgh" și o pereche de globuri George al III-lea. Rafturile de cărți sunt ticsite de nelipsitele volume în engleză, franceză, germană, italiană și rusă, deși am bănuiala că nu au fost deschise niciodată. Lev Nikolaevici a răsfoit câteva ediții pariziene

ale clasicilor francezi, apoi s-a oprit la Rousseau, autorul lui favorit. S-a cufundat într-un exemplar din *Émile* până la ora ceaiului.

— A încerca să ghicești ce-o să citească nepoții noștri e un exercițiu fascinant, a spus el mai târziu, în timp ce beam un ceai indian aromat în salonul albastru, împreună cu Bulgakov și Tania. Pe vremea mea exista o serie bine definită de cărți clasice, și știai exact ce înseamnă să fii un om educat. Acum sunt atâtea cărți, încât ești derutat.

Am răspuns că, fără îndoială, un autor pe care toată lumea îl va citi în viitor este Lev Tolstoi, dar el doar a scuturat din cap și s-a strâmbat.

În cea de-a șasea zi a lunii mai a sosit o telegramă de la Certkov, care spunea că primise permisiunea de a vizita Kocetî. Lev Nikolaevici a fost copleșit de bucurie, deși știa să arate că nu jubilează. E supărător când cineva – chiar și Lev Tolstoi – nu-și poate înfrâna bucuria.

Certkov a sosit în cursul dimineții, în timp ce Lev Nikolaevici lucra în camera lui. De obicei avem grijă să nu-l deranjăm când lucrează, dar în ziua aceea nu am simțit nici o ezitare. A ridicat privirea cu o recunoștință copilărească, apoi a coborât scara grăbit, să-l salute pe acest om pe care îl numește „o persoană dragă și un prieten prețios".

S-au întâlnit pe treptele din față și s-au sărutat cu afecțiune pe amândoi obrajii. Vladimir Grigorievici a plătit birjarul, în vreme ce Lev Nikolaevici a intrat în hol și și-a suflat nasul. Am văzut că fața îi era udă de lacrimi. Părea destul de zguduit și mi-a fost milă de el. E un om al emoțiilor covârșitoare. Înțeleg acest lucru, deși eu unul am rar asemenea reacții.

Cei doi prieteni au urcat în camera în care avea să fie găzduit Valentin Grigorievici și au rămas acolo până a sunat clopoțelul pentru masa de prânz.

Dar, din păcate, euforia lui Lev Nikolaevici a fost una de scurtă durată. Am auzit afară roțile unei trăsuri, câini lătrând, strigăte și zarva servitorilor. Din trăsură au coborât Sofia Andreevna și fiul ei, îndatoritorul și plicticosul Andrei. Femeia asta are un al șaselea simț, cu ajutorul căruia detectează când soțul ei e pe cale să se simtă bine!

19

Certkov

Azi-dimineață mă gândeam la Anglia. Lumina zorilor, blândă și cenușie, avea o aromă umedă, acidă. Stăteam la fereastră în cămașă de noapte, privind prin ceață, când mi-a trecut prin fața ochilor un grangur de un galben strălucitor. Azi o să-l văd pe Lev Nikolaevici. Și Dumnezeu mi-a trimis acest grangur ca pe un mesager al bucuriei.

M-am așezat pe pat, tremurând. Anii petrecuți în Anglia mi-au călit în mare măsură sufletul. Am citit mult și am gândit profund. Am ținut discursuri nesfârșite în numele lui Lev Nikolaevici. Eram întâmpinat cu căldură peste tot, de la Southampton la Birmingham și Newcastle. Odată, m-am dus chiar și în Scoția, să le vorbesc unor constructori navali din Glasgow care aveau un „grup de studiu" Tolstoi. Foarte impresionant. Nu-ți poți imagina așa ceva întâmplându-se în Rusia. Singurul lucru care nu mi-a plăcut în Anglia, în afară de natura fundamental frivolă a spiritului englez, a fost despărțirea forțată de Maestrul meu.

Oamenii greșesc atunci când spun că îl iubesc. Ceea ce iubesc la el este fermitatea tolstoiană, chemarea la adevăr și dreptate. Trăsăturile prozei sale captează, întrupează, fac vizibilă natura evazivă a acestor virtuți.

Ne-am cunoscut într-un moment în care sufletul meu tocmai se trezea la viață. Îmi priveam cu dispreț viața de lux și privilegii, înțelegând că îmi adusesem contribuția la nedreptatea lumii. Îi sporisem nefericirea rămânând ignorant față de ceea ce este crud și nedrept.

Atenția mi-a fost atrasă asupra adevărului în clipa în care am fost numit medic la un spital militar. Am găsit spitalul ticsit, nu numai cu bolnavi, ci și cu deținuți politici de diferite feluri: pacifiști, mistici, revoluționari, creștini care au refuzat să accepte violența statului, oameni curajoși care nu găseau acceptabile politicile barbare ale țarului și au îndrăznit să-și spună punctul de vedere.

Mi-am dat demisia din armată și am plecat să trăiesc singur pe moșia din Voronej a mamei mele. Aveam acolo o casă de țară modestă, cu o fermă. M-am simțit minunat de singur în locul acela, dar nu mi-am regăsit echilibrul. Lumea mi se părea firavă precum hârtia de orez, atât de fragilă încât în orice clipă „realitatea" – care acum părea o tragică iluzie – se putea destrăma.

Am fost copleșit de tristețe. Mă trezeam în fiecare noapte cu fața îmbrobonată de sudoare, cu răsuflarea tăiată. Îmi simțeam pulsul gonind în părți îndepărtate ale corpului meu, sunând în golul universului ca o bătaie de tobe prevestitoare de rău. Mă sufocam, dar mă agățam de viață cum se agață un om care se înecă de o bucată de lemn plutitoare.

Atât viața, cât și moartea îmi păreau insuportabile, înspăimântătoare. Tremuram ca un bătrân, îngenunchind lângă pat și rugându-mă la un Dumnezeu în care nu credeam.

Nu e ușor să-ți modifici traiectoria vieții. Oamenii au așteptări de la tine. Ajungi să crezi și tu în ele. Când am început să-mi trăiesc viața conform noilor principii, familia și prietenii au considerat totul o nebunie a tinereții. Când au văzut că insist, mi-au întors spatele. Ei spun că voi sfârși ca decembriștii, al căror epigon eram – în Siberia sau la spânzurătoare.

Odată am luat ceaiul cu mama la un restaurant elegant din Moscova. Luxul localului mă ofensa profund, și ea știa asta, de aceea și insistase să ne întâlnim acolo.

— Tatăl tău, a spus ea, ar fi fost zdrobit.

— De faptul că am ales să trăiesc conform unui set de principii, în loc să-mi irosesc timpul și banii?

— Știi ce vreau să spun.

— Tata a murit.

— Slavă Domnului. Ar fi fost mult prea cumplit pentru el.

— Ți-e rușine cu mine, am spus. Din fericire, ce crezi tu despre mine – sau despre orice altceva – nu prea contează.

S-a prefăcut că plânge. Era o situație plictisitoare, dar greu de ignorat.

— Adevărul este că refuzul meu de a deveni un dandy și o mână spartă ți se pare de prost gust, am spus.

— Ești tânăr, Vladimir. Într-o zi o să regreți că mi-ai vorbit așa.

— Îndrăznesc să spun că ai dreptate, ca de obicei, am zis, străduindu-mă să nu chicotesc.

— Fă cum crezi, Vladimir. Oricum nu are nici o importanță ce-ți spun. Dar ține minte, ești un Certkov.

Luni de zile n-am vorbit aproape deloc unul cu celălalt. Dar, la urma urmei, sunt fiul ei, și în ultimii ani am ajuns la un armistițiu. Ea consideră interesul meu față de Tolstoi o „excentricitate", ceea ce i-a dat posibilitatea de a vorbi într-un anume fel despre mine cu prietenii ei. O las să se amăgească cu această fantezie.

Treptat, Dumnezeu a micșorat cercul dușmanilor mei la unul singur: Sofia Andreevna. Ea nu a înțeles niciodată. Nici măcar nu a încercat. Așa că Lev Nikolaevici trebuie să trăiască într-o perpetuă stare de compromis, predicând sărăcia și supunerea față de voia Domnului în timp ce este înconjurat de lux, în toate formele lui. Nu-i de mirare că discipolii lui se retrag adeseori deziluzionați după ce văd Iasnaia Poliana pentru prima dată.

Lev Nikolaevici a spus că ar vrea s-o părăsească. De fapt, de multe ori a fost pe punctul de a-și abandona viața de la Iasnaia Poliana, o viață care a devenit tot mai dureroasă, pe măsură ce contradicțiile s-au acutizat. Ce-o să facă, nu pot să spun. Dar ceva trebuie să facă.

Acum doi ani, în toiul verii, s-a îmbolnăvit grav. Boala părea o combinație de criză spirituală și afecțiune fizică. Frunzărindu-i jurnalul din perioada aceea (pe care îl țin ascuns într-o casă de fier la Teliatinki), găsesc discursul lui inconfundabil.

2 iulie 1908

Dacă aș fi auzit de un om ca mine din gura altcuiva – de un om care se lăfăie în lux, storcând tot ce poate de la țărani, zăvorându-i

în temniță în timp ce el propovăduiește creștinismul și nu schimbă mare lucru, pentru toate acțiunile lui vrednice de dispreț ascunzându-se în spatele scumpei lui soții – nu aș ezita să-l numesc un ticălos! Și tocmai din această pricină trebuie să mă eliberez de laudele oamenilor și să trăiesc pentru sufletul meu...

2 iulie 1908, mai târziu

Am început să mă întreb dacă fac bine păstrând tăcerea, ba chiar dacă n-ar fi mai înțelept să plec, să dispar. Un singur lucru mă împiedică: faptul că aș face-o în interesul meu, *să scap de o viață înecată în otravă.*

23 iulie 1908

Este îngrozitor. Viața aici, la Iasnaia Poliana, este complet otrăvită. Oriunde aș întoarce capul, numai rușine și suferință...

6 iulie 1908

Ajută-mă, Doamne! Tânjesc din nou să plec, și nu mă hotărăsc să fac acest pas, dar, cu toate acestea nu renunț la idee. Marea întrebare este dacă sunt egoist plecând și gândindu-mă doar la mine însumi. Ceea ce știu cu siguranță este că de rămas, nu rămân pentru mine însumi...

9 iulie 1908

Un lucru devine din ce în ce mai chinuitor: nedreptatea luxului fără sens în mijlocul căruia trăiesc față de sărăcia nemeritată și nevoile din jurul meu. Mă simt din ce în ce mai rău, din ce în ce mai nemernic. Nu pot uita, nu pot să nu observ ceea ce văd.

Fără îndoială, a fost voia Domnului să supraviețuiască. La scurt timp după aceea, ne-am dus să ne plimbăm prin pădurea Zakaz, el mișcându-se foarte încet, ca atunci când e pierdut în gânduri. Era o vară sufocantă, aerul îi se lipea de piele ca ceara. Am spus:

— Dragul meu prieten, simt că suferi.

A întors spre mine o față strălucitoare, cu ochii scânteietori precum cristalele.

— M-am gândit mult în ultima vreme, m-am gândit foarte mult. Și mi-a devenit limpede că atunci când te afli la o răscruce

și nu știi cum să reacționezi, cu siguranță trebuie să alegi decizia care presupune sacrificiul de sine.

Am înțeles atunci că alesese să rămână alături de Sofia Andreevna. Cu siguranță că nimic nu putea fi mai dureros decât asta. Dar m-am abținut să fac vreun comentariu. Am încercat, în repetate rânduri, să-mi aduc aminte că Lev Nikolaevici îi este devotat Sofiei Andreevna de aproape cinci decenii; i-a suportat flecăreala, temperamentul violent, jignirile cu care-l copleșește zi de zi. Mulțumesc lui Dumnezeu că Anna Konstantinovna nu a șovăit niciodată în devotamentul ei față de ceea ce este drept. Ea a muncit cot la cot cu mine, nepunând la îndoială nicicând justețea activității mele. Înțelege că rolul femeii este să încurajeze și să susțină munca intelectuală și morală întreprinsă de bărbatul ei.

În timp ce troica mă purta prin ținuturi cețoase spre Kocetî, mi-am amintit o dimineață similară din 1883 când, din întâmplare, m-am nimerit în același vagon de tren care venea de la Moscova și se îndrepta spre Petresburg cu Lev Nikolaevici. De fapt, auzisem de Lev Tolstoi și scrierile sale înainte de această întâlnire. Odată îl văzusem la Moscova, într-o încăpere aglomerată: trăsăturile sale rămăseseră vii în mintea mea – nasul lui roșu și borcănat, barba ca o mătură, care încă nu albise.

Era singur în compartiment, citea, și, deși aveam loc în altă parte, am hotărât să risc și să mă așez în fața lui. Cum îi citisem de curând una dintre cărți, mă simțeam în stare să pornesc o conversație cu el.

Văzându-mă, a pus cartea deoparte. Privirile ni s-au încrucișat.

— Domnul conte Tolstoi?

A ridicat din sprâncene.

I-am pomenit de recepția aceea, dar nu a părut să-și amintească.

— Sunt un mare admirator al dumneavoastră, am continuat. Deși nu sunt de acord cu unele dintre lucrurile pe care le-ați scris despre cazaci.

Am sugerat că îi descrisese prea romanțat. Spre surprinderea mea, a fost de acord numaidecât. Am învățat atunci că nimic nu-i place mai mult lui Lev Nikolaevici decât să întâlnească cititori serioși, care își bat capul să-l contrazică.

Ne-am împrietenit repede, împărtășind multe idei și preocupări, idealuri, planuri de viitor. Dacă Sofia Andreevna nu ne-ar fi împiedicat să ne continuăm relația, cine știe ce am fi realizat.

Dintr-o perspectivă îngustă, personală, am câștigat imens de pe urma contactelor mele cu Lev Nikolaevici. Prețuiesc scrisorile pe care mi le-a trimis de-a lungul anilor, mai ales pe cea datată 7 noiembrie 1884. „ Mi-ar plăcea foarte mult să locuiesc împreună cu dumneata", scria el.

Mă întreb dacă ești mereu atât de neliniștit ca atunci când suntem împreună. Nu se poate să fii așa și acasă (deși – dacă scrisorile dumitale sugerează adevărul – pare că ești mereu presat de timp). După cum știi, am scris cândva o parte dintr-un roman despre Petru I, și era un lucru bun în ceea ce spuneam – explicam caracterul și faptele sale rele prin aceea că era pur și simplu prea ocupat să construiască nave și corăbii, să lucreze la strung, să călătorească, să facă proclamații etc. E un truism să spui că lenea este servitoarea nemulțumirii de sine și, mai ales, a nemulțumirii față de alți oameni. Mi-aș dori, pentru dumneata, mai mult calm, mai multă lene. Un calm și o lene mai bune, mai calde, mai blânde, mai autoindulgente. Mi-ar plăcea să locuiesc împreună cu dumneata și, dacă vom avea zile, chiar o să locuiesc împreună cu dumneata. Să nu încetezi niciodată să mă iubești așa cum te iubesc și eu.

Francheța omului, disponibilitatea lui de a-și exprima emoțiile, gândurile, în mod clar și curajos, n-au încetat niciodată să mă șocheze. Îl iubesc, într-adevăr, atât cât poți iubi un alt om.

Chestiunea testamentului său continuă să ne chinuie pe toți. Marile romane, jurnalele și corespondența rămân în mâinile Sofiei Andreevna. Departe de a se îngriji ca opera lui să fie cât mai răspândită posibil, ea vrea să se asigure că va fi publicată numai în edițiile cele mai scumpe și, pentru ea, cele mai profitabile. Din păcate, l-a încolțit pe Lev Nikolaevici, și el nu vede nici o cale de a i se împotrivi.

Eu însă îi voi propune să mă facă executorul operei sale. O pot tipări în ediții ieftine și distribui mujicilor. Acesta va fi cel mai

mare dar făcut poporului rus. *Ad majorem Dei gloriam*, cum spun iezuiții.

Eram de-a dreptul amețit de nerăbdare în timp ce troica se hurducăia pe aleea noroioasă ce ducea la intrarea casei din Kocetî. Nici nu ne opriserăm bine, că Lev Nikolaevici a dat fuga să mă întâmpine, cu fața luminată de așteptare și iubire. Am fost, ca întotdeauna, copleșit de afecțiunea dragului meu prieten, atât de copilăresc și nerezervat în îmbrățișări, cu fața scăldată în lacrimi. Vizitiul meu a fost de-a dreptul stânjenit, întorcându-și privirea de la noi.

Poate că de vină sunt anii pe care i-am petrecut în Anglia, dar mărturisesc că manifestările deschise ale emoției mă deranjează. Deși am încercat să-i răspund lui Lev Nikolaevici cu amabilitate, m-am dat înapoi instinctiv.

Ne-am dus direct în camera mea, să discutăm diferite proiecte cu privire la publicare. Lev Nikolaevici și-a exprimat satisfacția în legătură cu tânărul Bulgakov, în care am început să nu mai am încredere. Mi-a trimis cele mai idioate, inutile rapoarte de la Iasnaia Poliana. E atât de vanitos, încât își închipuie că mă interesează nesfârșitele-i comentarii asupra textelor tolstoiene.

Deși am încercat, cu delicatețe, să aduc în discuție chestiunea testamentului, Lev Nikolaevici a simțit încotro băteam și a insistat asupra datoriei pe care o are față de Sofia Andreevna.

— N-aș putea să fac asta, a zis el cu voce pierită.

I-am pus mâna pe umăr.

— N-o să vă cer niciodată să faceți ceva împotriva voinței dumneavoastră. Trebuie să aveți încredere în mine.

— Am totală încredere în dumneata, a spus el ridicându-se, îmbrățișându-mă și sărutându-mă pe amândoi obrajii. Mereu, prietene.

I-am povestit că îmi cumpărasem de curând o casă nouă, lângă Moscova, la Meșcerskoe. E o proprietate încântătoare, izolată, achiziționată cu o moștenire pe care am primit-o de curând de la un unchi îndepărtat. I-am spus că trebuie să vină cât mai degrabă s-o vadă, fiindcă am adunat acolo un grup de tolstoieni – majoritatea tineri de la universitate – care va locui împreună cu mine și mă va ajuta în tot ceea ce fac. Spre uluirea mea, a acceptat pe loc.

— O să vin curând. Peste câteva săptămâni! a zis. Poate vine și Sașa cu noi. Se simte bine, să știi. Se recuperează în Crimeea. Doctorul ei ne-a trimis o scrisoare extrem de încurajatoare.

Bietul, dragul de el. L-am îmbrățișat strâns și ne-am sărutat din nou pe amândoi obrajii. Pentru un lung moment, ne-am întâlnit într-o rară intimitate. Apoi am auzit zgomotul roților unei trăsuri, câini lătrând și mai mulți servitori strigând. Curând, vocea stridentă a Sofiei Andreevna s-a ridicat deasupra zarvei: sfidătoare, infatuată, poruncitoare.

— Sonia! a spus Lev Nikolaevici mușcându-și buza de jos. Mă tem că ne-a descoperit. Aproape că o așteptam.

I-am atins încheietura mâinii.

— Trebuie să vii la mine, la Meșcerskoe, am zis. Nu-i permite să vină și ea. Înțelegi?

— Asta nu se poate.

— Ba se poate! am insistat. Va fi bine pentru ea. Nu-și dă seama, dar ar fi spre binele căsniciei sale. Un soț și o soție trebuie să pună din când în când timp și distanță între ei ca să supraviețuiască.

M-a privit cu ochii lui triști, mari, fără să spună nimic. Trebuie să-l fac să înțeleagă.

20

Sofia Andreevna

M-a trădat din nou. M-am întors de la Moscova cu Andrei și am descoperit că fugise la Kocetî. Am dat fuga direct la iaz. Am vrut să-mi pun capăt zilelor, să-l fac să regrete tot ce mi-a făcut. Era miezul zilei, dar lumea părea pustie. Nici un om. Nici un țăran pe câmp. Nici o pasăre pe vreo ramură neagră. Aerul era gol.

M-am întins pe mal, unde mușchiul e gros ca pielea de animal, frecându-mi fața de un petic de iarbă. Apa se învolbura, ridicându-se dintre rădăcinile noduroase de arin, printre sălcii și buruieni negre. Am ascultat, sperând să aflu ceva stând nemișcată. Întrebându-mă: Să mor? Trebuie oare să mor?

Primăvara mă apasă întotdeauna cel mai acut sentimentul că trebuie să mor. Mai acut decât iarna, când mă simt deja destul de rău, oricum. Zăpada e îndurător de albă. Nu are nici o poveste. Nu mă înjunghie precum trandafirul sângeriu, călinul, spinul înțepător.

Stau prost cu nervii acum. Nu mai departe de săptămâna trecută, în Moscova, am izbucnit în lacrimi când un musafir, în speranța de a-mi face o bucurie, a intrat în hol cu un buchet de flori proaspete.

— Pentru dumneavoastră, contesă, a spus.

— Ia-le înapoi! am țipat. Nu am nevoie de florile dumitale!

Aș vrea să fiu vânt, invizibilă, să circul fără corp, fără intenție.

Liovocika crede că nu-l iubesc pe Dumnezeu. Că Dumnezeu nu înseamnă nimic pentru mine. Dar m-am rugat, pe marginea iazului, cu fața îngropată în mușchi, într-un petic de iarbă de lângă mușchi: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu... pentru ce m-ai părăsit?"

M-am rostogolit pe spate. Am lăsat soarele să-mi mângâie trupul. Mi-am desfăcut picioarele pentru el, pentru soarele divin, pentru

cuțitul lui, pentru lama lui de lumină. Îl simțeam fierbinte pe mădularele mele și m-am trezit râzând și plângând.

N-o să mor astăzi. Nu, n-o să mor. O să mă duc imediat la Kocetî. O să mi-l iau pe Liovocika înapoi.

Am chemat servitoarele și un vizitiu. Andrei a spus că vom călători toată noaptea dacă trebuie. N-o să-i dau timp lui Liovocika să-și rescrie testamentul.

— Tata nu e în toate mințile în ultima vreme, a zis Andrei. Nu cred că e în stare să se apere de tâlharii ăia pe care îi numește discipoli.

L-am sărutat pe amândoi obrajii. Mi-am înclinat capul în fața lui. E un fiu tare bun. Aș vrea ca toți copiii mei să fi ieșit ca el. El nu afișează o falsă modestie, o castitate prefăcută, o pietate pseudoreligioasă.

M-am dus în camera mea să mă pregătesc pentru călătorie, dar, înainte de a face orice altceva, am scris în jurnalul meu cum stau lucrurile cu adevărat. Altfel, vor fi citite și crezute jurnalele lui Liovocika și al lui Certkov. La urma urmelor, până și servitoarele țin jurnale. Mă privesc cu viclenie, zâmbind pe la spatele meu.

Am plecat spre Kocetî după cină. Am avut palpitații tot drumul, pulsul meu atingând niveluri extraordinare și periculoase pentru sănătate. Din când în când izbucneam în lacrimi, deși Andrei era liniștit. Mă înțelege atât de bine! Știe că nu există nici o bază morală pentru a accepta planul lui Liovocika de a ceda proprietățile noastre maselor, care oricum n-ar ști ce să facă cu ele. Ideile lui Certkov sunt toate calculate în așa fel încât să mă distrugă. Pe mine și familia noastră. Nu e nimic mai jalnic decât un aristocrat sărăcit.

Am ajuns a doua zi chiar înainte de prânz, după ce am dormit prost în tren, în niște cușete înghesuite (și asta numesc ei servicii clasa întâi!). Exact cum bănuiam. Vladimir Grigorievici era acolo, frângându-și mâinile grăsuțe. Sedea pe trepte, lângă soțul meu, jubilând că îl acaparase.

— Ce surpriză plăcută! a spus el, luându-mi mâna.

— Mă bucur întotdeauna să te văd fericit, am spus.

Ne-am împuns din priviri, având grijă să nu ne pierdem zâmbetele artificiale.

Nici nu am apucat să pun bine piciorul în casă, că Liovocika și Certkov au și început să șușotească și să râdă ca niște școlărițe. Ca niște amanți...

E nefiresc pentru un bărbat de vârsta soțului meu să gângurească împreună cu un oribil discipol mai tânăr. Ori de câte ori fac vreo aluzie, Liovocika devine iritat, irațional, de-a dreptul isteric. Ori de câte ori acționez ca urmare a unor sentimente puternice și autentice, ei mă numesc „lunatică". Când Liovocika face același lucru, e numit „geniu".

Prânzul la Tania a fost de-a dreptul fastuos, cu chelneri îmbrăcați în jachete albe învârtindu-se pe lângă scaunele noastre. Suhotin prezida ca un potentat oriental. „Arătați atât de bine", repeta el întruna, ceea ce m-a făcut să mă întreb cât de îngrozitor trebuie să fi arătat de fapt.

Andrei a vorbit cu însuflețire despre resursele funciare și despre ultimele măsuri luate de guvern pentru a stoarce bani de la proprietarii de pământuri, care sfârșesc prin a plăti pentru toate – ca de obicei. Nu-i de mirare că am atât de puțini bani. Contele dăruiește cu generozitate tot ce câștigă, în timp ce moșiile noastre aduc tot mai puțini bani pe an ce trece, în parte din cauza proastei administrări și a servitorilor care fură tot ce încape pe mâinile lor lacome. Iar în condițiile astea, e de mirare că o iau razna când mă gândesc la faptul că ar putea ceda drepturile de autor pentru opera lui?

Am vorbit și eu despre nedreptatea acestor noi taxe, așteptând măcar un semn de aprobare din partea soțului meu. În schimb, el se strâmba, uitându-se din când în când la Vladimir Grigorievici, spunând parcă: „Ai dreptate. Femeia asta e insuportabilă. Exact cum ai spus. O scorpie".

Nu știu de ce-l suportă toți pe omul ăsta, cu bărbuța lui ascuțită, cu ochii ca de reptilă privind fiecare într-o altă direcție. Își mângâie pântecul cu o mână neastâmpărată, de parcă ar avea acolo o comoară.

După masa de prânz, soțul meu și-a petrecut după-amiaza călărind alături de iubitul lui prin pădure, unde nu-i putea vedea nimeni – prin parcul prințului Golițîn, la șapte verste de Kocetî. Mi-i imaginam alergând de colo-colo ca niște satiri prin hățișul întunecat.

Am încercat să alung aceste spectre, făcând eforturi să mă conving cât de iraționale erau, dar n-au vrut să mă părăsească. Îmi simțeam inima bătând nebunește, tâmplele pulsând precum gâtul unei broaște.

La scurtă vreme după plecarea lor a început să plouă. Un curent umed sufla prin casa ale cărei încăperi s-au întunecat grozav. I-am spus Taniei:

— Știi, un om de vârsta tatălui tău poate muri ușor dintr-o simplă răceală.

Puteam să-i dau o duzină de exemple.

— Mamă, te agiți prea mult, a răspuns ea rece. E Vladimir Grigorievici cu el. Cu siguranță o să se adăpostească într-o izbă dacă ploaia nu se oprește.

— Nu mă mai ascultă nimeni, am zis.

Tania mi-a ignorat remarca. Mi-am dat seama cât de binecuvântat de norocoși suntem că nu mai locuiește cu noi. Pretențiile ei de echilibru în gândire ar fi mai mult decât aș putea suporta. Mai are și gurița asta acuzatoare, pe care și-o bosumflă atunci când lucrurile nu ies așa cum vrea ea. Cine ar crede că e fiica mea?

Liovocika a ajuns cu bine acasă și am fost foarte fericită, chiar dacă a trebuit să îndur infatuarea Taniei.

În noaptea aceea, aproape de ora douăsprezece, a venit în camera mea. Citeam Biblia, Cartea lui Rut, cu mai multe lumânări aprinse pe măsuța de lângă pat.

— Bună seara, dragul meu, am spus. Nu poți să dormi?

El s-a aplecat și m-a sărutat. Nu era un sărut sincer, dar era, cel puțin, un sărut. M-am întrebat o clipă dacă nu cumva are de gând să-mi ceară favoruri sexuale. La vârsta lui ai zice că a depășit această etapă. Dar cu el nu se știe niciodată. Nu-i țap ca țapul bătrân.

— Așază-te pe pat, i-am spus. Aici.

Mi-am schimbat poziția, ca să-i fac loc.

Știam că îl apasă ceva. Avea privirea aceea împietrită care îl copleșește de câte ori e pe cale să mărturisească ceva sau să facă o scenă. Am simțit un gol în stomac.

— Viața noastră împreună a devenit insuportabilă, a zis, vorbind spre perete.

Nu se uită niciodată în ochii mei când face remarci crude.

— Asta e o prostie, am răspuns. Am avut unele neînțelegeri, dar nu mai mari decât cele ale altor cupluri căsătorite. Te iubesc.

Probabil că n-ar fi trebuit să spun nimic. Uneori este mai bine să-i ignori pălăvrăgeala glumeață.

— Noi doi nu ne mai înțelegem în nici o privință: nu vedem lucrurile la fel nici în chestiunea pământului, nici în chestiunea religiei.

— Nu suntem conducătorii a două state aflate în conflict, am zis. Suntem soț și soție. Trebuie neapărat să fim de acord asupra acestor chestiuni?

— Viața pe care o duc e o rușine pentru mine și prietenii mei. Sunt un ipocrit.

— Nu crezi o iotă din ce spui, Liovocika. Sunt vorbele lui Certkov. Nu ești în apele tale în seara asta.

— Nu știu dacă pot continua astfel.

Buzele îi tremurau în timp ce vorbea. Știam că spune adevărul.

— Mă iubești?

I-am luat mâna zbârcită. Era rece ca marmura, brăzdată de tot atâtea vinișoare.

— Nu am încetat nici o clipă să te iubesc.

— Hai, Liovocika, am spus. Îți umpli capul cu prostii. Fă-ți datoria. Dumnezeu nu cere nimic mai mult de la tine. Datoria ta este, în primul rând, să-ți respecți familia. Sunt obligații care vin înaintea capriciilor egoiste. Tu nu te poți gândi decât la tine, știai?

Și-a acoperit fața cu mâinile și a început să plângă, umerii i se zguduiau. Brusc, părea un copil mic, neajutorat, care își pierduse controlul. Era demn de milă. Spre uimirea mea, m-am trezit și eu plângând. Am plâns unul pe umărul celuilalt.

— Gata, am zis. Nu-i dracu' chiar atât de negru, nu-i așa?

M-a privit fix, cu ochii goi, roșii precum cărbunii încinși. A scuturat din cap.

— N-o să meargă, a spus. Nu pot continua așa.

Încetul cu încetul, și-a revenit și a ieșit din cameră. N-am spus nimic.

Nu-mi mai înțeleg viața. Vreau să mor.

21

Saşa

Cred că aş fi putut cu uşurinţă să rămân în Crimeea şi să trăiesc alături de Varvara Mihailovna. Am avut un vis acolo în care se făcea că ea stătea cu capul în poala mea în timp ce şedeam pe malul unei mări sărate şi verzi, cu valuri ce se sparg lovindu-se de stâncile joase. Într-o noapte, după miezul nopţii, m-am plimbat cu ea pe câmp; un vânt fierbinte ne umplea capetele, plămânii. Stelele cădeau ca nişte fulgi de zăpadă în iarba înaltă. I-am povestit visul meu, şi ea m-a îmbrăţişat şi am plâns. Ne-am întins în iarbă, ne-am înfăşurat în şaluri şi am adormit. Când s-au ivit zorii, orizontul era roz precum carnea, şi o adiere înspuma câmpul. Eram fericită.

Săptămânile treceau, iar noi eram din ce în ce mai bronzate. Cu părul tăiat scurt, băieţeşte, alergam prin pădurile nisipoase de lângă conacul pe care ni-l închiriase contele Minski. Era plin de servitori, iar samovarul nu era niciodată gol sau rece. Beam şi vin, un Bordeaux uşor, păstrat în pivniţa contelui. Totul în jur ne făcea să ne simţim poznaşe şi ameţite.

Mi-am recuperat repede forţele după ce mi-a trecut febra. Gâtul mi s-a curăţat şi nu mă mai durea capul. Mă simţeam din nou întreagă, mai ales cu Varvara lângă mine. Mă simţeam eliberată de o invizibilă, dar cumplită îngrădire.

La Iasnaia Poliana nu ar fi cutezat niciodată să doarmă lângă mine, însă acolo părea absolut firesc. Varvara fusese trimisă ca să aibă grijă de mine, nu? Fetele tinere – de fapt, copiii – dorm adeseori împreună. Îndrăznesc să spun că ne-am purtat copilăreşte. Dar ne plăcea să ne prostim. Nu ştiu ce gândeau servitorii contelui Minski şi nici n-am întrebat.

Când încă mai sufeream de febră, Varvara îmi freca spatele cu alcool în fiecare seară înainte de culcare. Ne-am dat seama curând că, și fără febră, masajul este o activitate plăcută. Mă dezbrăcam încet lângă focul care se stropșea la grătarul negru și licărea pe pereții albi, în timp ce Varvara mă privea, dădea din cap și uneori surâdea. Fredona încet sau, câteodată, murmura un cântec popular bulgăresc care îi place, despre două fete pe câmp.

Goală, mă duceam în pat și mă întindeam pe plapuma rece, pufoasă. Îmi răcorea corpul, dar mâinile Varvarei erau mătăsoase și calde. Are un fel minunat de a frământa carnea sau a găsi mușchii aflați de o parte și de alta a coloanei vertebrale, de a atinge golul ascuns între vertebre. Îmi masa carnea moale a feselor, îmi apuca întâi o coapsă, apoi pe cealaltă în mâinile ei mari. Degetele ei, apăsând, păreau să-mi intre în oasele gleznelor, să-mi pătrundă în bolțile tălpilor.

După un masaj lung, se prăbușea lângă mine și trăgea plapuma din petice roșii și verzi peste capetele noastre. Adormeam în scurt timp – un somn fără vise, fără cuvinte, într-un pat atât de mare, că ar fi putut fi o pătură de gheață (dacă n-ar fi fost focul dintre noi).

Aș fi rămas mai mult dacă n-aș fi fost îngrijorată pentru tata. Mi-e tare dor de el, mai mult decât aș fi crezut. Și nu se poate descurca singur cu mama, care s-a înrăit de-a lungul anilor. Fără tragere de inimă, ne-am întors la Iasnaia Poliana către sfârșitul lui mai.

Tata se întorsese cu o săptămână în urmă de la Kocetî, unde se întâlnise cu Certkov. Întotdeauna e plin de însuflețire când e pe cale să-l vadă sau tocmai l-a văzut pe Certkov. Îl iubește pe Vladimir Grigorievici cum o iubesc eu pe Varvara Mihailovna. Niciodată nu i-aș lua asta în nume de rău.

În ciuda mamei, întoarcerea mea acasă a fost un eveniment marcat de veselie. Tata a început să plângă când am intrat pe ușă, îmbrățișându-mă îndelung. Pe vremuri nu plângea din orice. Mi s-a făcut frică pentru el.

Ardea de nerăbdare la gândul că-l va vizita pe Certkov la Meșcerskoe peste două săptămâni. Certkov insistă să continue să călărească, dar mama încearcă, desigur, să-l oprească. Tata spune că vrea să se gândească. „La ce să te gândești?" întreabă ea. „De

ce nu poți să gândești la tine acasă, ca toată lumea?" Râdem cu toții, în afară de mama.

Acum câteva zile dactilografiam niște scrisori pentru tata, când mama a dat buzna în cameră fără să bată la ușă.

— Iată-mă proscrisă în propria mea casă, a zis ea.

Am refuzat să răspund.

— Nimănui nu pare să-i pese că am șaizeci și șase de ani, a continuat ea. O femeie de șaizeci și șase de ani nu poate să se îngrijească singură de administrarea proprietății lui. Mă auzi? M-am zdrențuit. Nu mai am timp pentru mine! Vocea ei plângăreață căpătase o stridență cât se poate de neatrăgătoare. Nu mă mai descurc! Nu vezi? Nu aude chiar nimeni ce încerc să spun?

— Și cine îți cere să faci asta? s-a auzit o voce din ușă.

Era tata, impunător și cu o înfățișare sălbatică. Ochii îi scânteiau ca niște cărbuni ațâțați de vătrai.

— Mă urăști, nu-i așa? Spune adevărul, a zis ea. În fața fiicei tale, în fața lui Dumnezeu, spune lucrurilor pe nume!

Lumina s-a stins în ochii tatei și întreaga lui ființă s-a prăbușit.

— Pleacă de aici, Sonia. O să-ți distrugi nervii dacă n-o faci. Dușan crede că ai nevoie de o perioadă de odihnă.

S-a întors spre mine:

— Spune-i, Sașa, cât de mult te-a ajutat Crimeea.

Am încercat să-l susțin, dar mama nu m-a lăsat să vorbesc.

— Nimic nu ți-ar plăcea mai tare decât să mă gonești. Vrei să scapi de mine. Nu te gândești decât la asta.

Tata părea dezolat.

— Întotdeauna crezi ce-i mai rău despre mine, nu-i așa?

— Știu exact ce să cred despre tine. Cred ceea ce e adevărat. Nu sunt o proastă, deși tu și prietenii tăi n-ați prea înțeles asta.

— Ești nebună, a spus el și a plecat spumegând de furie.

A doua zi, s-a mai întâmplat ceva care arată diferența dintre părinții mei. Anul trecut, mama a angajat un tânăr paznic cerchez, Ahmet, să ne păzească moșia. Toată lumea știe că aici locuiește Lev Tolstoi, că e bogat și generos. Cerșetori, revoluționari, studenți, călugări și vizionari, tâlhari – toți vin peste noi, așa că avem nevoie de protecție. Dar tata nu-l poate suferi pe Ahmet, care își ia treaba

prea în serios și se plimbă țanțoș pe moșie într-o tunică neagră oficială, cu sabia la brâu. Insistă să poarte o căciulă pompoasă din blană de oaie persană, pe care și-o pune pe-o parte, în zeflemea. Refuză să lase vreun străin să „rătăcească pe proprietatea Stăpânului", cum spune el. Nimeni nu îndrăznește nici măcar să culeagă flori sălbatice în pădurea Zakaz.

E o brută. Am auzit de la Sergheienko că ar fi molestat femei măritate din sat.

Necazurile au început când Ahmet a prins un mujic de prin partea locului, Vlasov, care „furase" un butaș din pădure. Ahmet l-a legat brutal cu o bucată de cânepă și l-a târât pe pământ până la conac, unde mama l-a certat aspru pe țăran și a spus că dacă va mai fi prins furând, va fi gonit de pe proprietatea Stăpânului.

Tata a intrat pe neașteptate în bucătărie, atras de zarvă.

— Te aștepți să stau cu mâinile-n sân în timp ce nedreptățești un prieten bun? a întrebat-o.

— E un mujic, dragul meu, a spus mama. Tu n-ai înțeles niciodată diferențele dintre clasele sociale.

— E o ființă omenească și ne cunoaștem de ani de zile.

Mama a replicat că Vlasov fusese prins furând și că dacă toată lumea va crede că poate fura ce vrea, n-o să se mai sfârșească niciodată jafurile la Iasnaia Poliana.

— Așa ești tu, a zis ea. Vrei să dăruiești tot ce avem. Nu te interesează câtuși de puțin că nepoții tăi ar putea sfârși cerșind. Ție, firește, nu ți-a lipsit niciodată nimic. Ai fost răsfățat și ocrotit toată viața, și nici măcar nu-ți dai seama de asta.

— Vlasov e liber să ia orice are nevoie, a spus tata, abia stăpânindu-se. A arătat cu un deget tremurător spre Ahmet. Și insist să-ți concediezi imediat paznicul ăsta stupid.

Am crezut că o să facă un atac.

Mai târziu, l-am găsit în biroul lui, cu capul îngropat în mâini. Întreaga lui ființă era o lume secată de lumină.

— E foarte dureros, a spus, luându-mă de mână. Mama ta are perfectă dreptate în legătură cu mine. Mi-am trăit viața sub un clopot de sticlă, protejat, cocoloșit. Nu știu nimic despre lume.

— E o prostie, tată, am zis. Nu trebuie să-i dai atenție.

L-am sărutat pe cap și i-am masat gâtul.

În ziua aceea nu a venit la masa de prânz.

Mama s-a uitat la mine și a spus:

— Se torturează și mă torturează și pe mine. De ce nu se poate comporta normal? Cu el totul e isterie.

În zilele care au urmat, starea tatei s-a agravat. Stătea cu orele în birou, fără să scrie nimic. Jurnalul s-a transformat în niște aiureli incoerente. Într-o zi s-a întors dintr-o lungă plimbare prin pădurea Zakaz, cu fața lividă, cu fruntea îmbrobonată de sudoare. L-am culcat și l-am chemat pe Dușan Makoviţki, care i-a luat pulsul.

— Mă tem că e slab, a zis el, cu vocea lui sumbră.

Tata căzuse într-un somn adânc, cu falca lăsată. Respira gâfâit pe gură, iar pe buze îi lucea o pojghiță subțire, un fel de bulă de aer. Din când în când, limba îi țâșnea printre gingii.

Mama, în spatele nostru, a început să plângă încet într-o năframă.

— Încetează, i-am spus. O să-l trezești.

Am stat de veghe la căpătâiul lui cât a dormit. Când s-a trezit, o oră mai târziu, a spus:

— Trebuie să vorbesc cu Vladimir Grigorievici. Rugați-l să mă aștepte în birou.

I-am strâns mâna, acum flască și umedă.

— Nu e aici, tată, am șoptit. E la Meșcerskoe. O să-l vizitezi acolo săptămâna viitoare.

Cred că ceea ce l-a ajutat pe tata să-și revină a fost călătoria plănuită la Meșcerskoe. Pur și simplu trebuia să-l revadă pe Certkov. Iar mama, spre uimirea mea, a anunțat că nu va merge cu noi. Știe că tata vrea câteva zile de liniște lângă „iubitul lui, Certkov".

Am început să-mi fac griji pentru ea. Pare atât de fragilă și retrasă! Și tata își face griji. Nu ne stă în fire lucrul ăsta.

— Nu putem s-o lăsăm aici singură, a spus el. Sigur că aș prefera să merg fără ea. Dar nu se poate.

— O voi ruga pe Varvara să rămână cu ea. O să ne anunțe dacă se întâmplă ceva. Te rog, tată.

S-a lăsat cu greu convins, dar a fost de acord când a văzut că Varvara acceptă cu plăcere. Ea nu găsește amuzantă compania lui Certkov.

— E plictisitor, spune ea. Și urăște femeile.

Pentru mine, vizita la Meșcerskoe nu a fost la fel fără Varvara. E dureros să mă despart de ea, fie și pentru scurtă vreme. Dar i-am promis că-i scriu în fiecare zi. Cumva, gândul că-i voi putea trimite scrisori pline de afecțiune făcea despărțirea suportabilă, ba chiar atrăgătoare.

În noaptea de dinaintea plecării, m-am furișat în camera Varvarei în timp ce toată lumea dormea și mi-am pus capul pe umărul ei; am stat cuibărită lângă ea vreo oră și ceva, ascultându-i respirația, privindu-i umflarea ritmică a pieptului asemenea valurilor crescând în larg, plonjând în pietriș, retrăgându-se, crescând din nou. Degetele ei răsuceau o șuviță din părul meu. Era mai frumos decât somnul.

A doua zi dimineață am plecat călare spre gara din Tula într-un grup mic, ca o bandă de hoți. Mai erau trei persoane care ne însoțeau: Dușan Makovițki, Bulgakov și un servitor, Ilia Vasiliev. Tata ne conducea ca un cazac pornit la atac.

A tras de hățuri în fața închisorii din Tula, o clădire mică și albă, cu ferestre mici, deprimante, brăzdate de gratii de fier. A scuturat din cap.

— Aici a fost închis Gusev, i-a spus Dușan Makovițki lui Bulgakov, care vrea să știe tot.

Dușan a amintit și alți tolstoieni care au stat în clădirea aceea oribilă, și tata a râs deodată, numind locul drept „închisoarea lui personală".

Am călătorit toată ziua într-un compartiment aglomerat de clasa a doua, sosind la Meșcerskoe tocmai la timp pentru cină. E o casă simplă – fără ornamente, destul de urâtă. Și murdară. Pe coridoare se îmbulzeau adepții tatei, discipoli recrutați de Certkov din cercurile intelectuale din Moscova și Sankt-Petersburg, o bandă pestriță de tineri visători. Mulți sunt niște diletanți. Dar tata a fost încântat de compania lor, s-a amestecat printre ei discutând liber, răspunzând la întrebări, dând sfaturi sau criticând. Pentru el, atenția e ca lumina soarelui pentru o plantă. Se trezește la viață sub razele calde.

Cina au servit-o, după cum e obiceiul la Certkov, *en famille*, inclusiv cu servitorii. Dar ei stăteau țepeni la un capăt al mesei, fără să spună nimic. Ilia nu concepea să stea la aceeași masă cu „contele" și s-a înghesuit singur într-un colț. Tata i-a dus o farfurie

cu legume, o felie de brânză de capră și o bucată de pâine neagră. Toată lumea l-a privit cu venerație.

— Parcă ar fi Christos spălând picioarele ucenicilor, mi-a spus la ureche Dușan Makovițki, al cărui talent de a exprima evidența e spectaculos.

În timpul mesei, tata a fost întrebat ce ar trebui citit.

— Nesocotiți toată literatura scrisă în ultimii șaizeci de ani! a răspuns el.

— Ce ne recomandați? a întrebat Vladimir Grigorievici. Poate Pușkin?

Era extrem de fericit că-l avea pe Tolstoi la masa lui, înconjurat de adepți.

— Da, și Gogol. Gogol e superb. Și scriitori străini. Vă recomand Rousseau, Hugo și Dickens. Ca de obicei, majoritatea rușilor vor să citească numai ce e nou. Rămân fără suflare când se pomenește de cum îl cheamă... Grut-Mut-Knut Hamsun! Se extaziază când aud de Ibsen și Bjørnson. Dar să-i cunoști pe Rousseau și Hugo doar din auzite, dintr-un articol în enciclopedie!

În mod normal, tatei îi place să caute lucruri în enciclopedie. Are toate volumele Brockhaus-Efron lângă masa de lucru și le consultă aproape în fiecare zi. Adoră să citească despre țări și obiceiuri ciudate, păstrând frânturi de cunoștințe pentru a le folosi mai târziu. Cu mult timp în urmă, și-a dat seama că, într-o dispută, nimic nu poate înlocui faptele. Poți reduce rapid la tăcere un oponent cu informația potrivită. De asemenea, poți să câștigi atenția unui grup citând statistici și emițând frânturi de erudiție. În această notă, tata a început să vorbească despre insula Formosa, care îi stârnise interesul în ultima vreme.

— E o insulă pe care japonezii tocmai au cucerit-o, le-a explicat el celor prezenți, dintre care cei mai mulți luau frenetic notițe, sperând să prindă fiecare silabă în mâzgălelile lor. Închipuiți-vă! Insula e plină de canibali! Mâncători de carne omenească!

Ochii tatei s-au mărit cât două farfurioare.

— Canibalismul e un lucru rău, a zis Dușan Makovițki.

Tata a rânjit.

— Prietenul meu, Trubețkoi, spune că și canibalismul e o formă de civilizație. Știți, canibalii susțin că mănâncă doar sălbatici. Cred că cei mai mulți dintre noi ar corespunde acestei definiții.

Pe toate fețele era o expresie de confuzie amestecată cu uluire, deși Bulgakov a râs zgomotos. De fapt, prea zgomotos. Favoriții lui Certkov nu îndrăznesc să râdă în prezența lui.

— Lev Nikolaevici are un pronunțat simț al umorului, a remarcat Certkov cu o grimasă.

Intenționaserăm să rămânem doar o săptămână, nu mai mult, dar tata nu dădea nici cel mai mic semn că ar vrea să-și încheie vizita. Se simțea prea bine. A început să scrie povestiri în fiecare dimineață, terminând două în trei zile. Dacă ar fi eliberat de tensiunile de la Iasnaia Poliana, ar putea reîncepe să scrie romane.

Și-a terminat și prefața la *Gânduri despre viață*, o colecție a operelor sale antologată de Certkov, care nu obosește niciodată făcând astfel de lucruri. Citind prefața, Vladimir Grigorievici a spus:

— Îmi place foarte mult, Lev Nikolaevici. Dar ar trebui să schimbați o frază. Scrieți despre necesitatea de a cultiva o „dragoste de Dumnezeu și de alte ființe". Ceea ce aveți în vedere este, cu siguranță, o „conștiință a lui Dumnezeu".

Nu mi-a plăcut îndrăzneala lui Certkov. Crede că înțelege lucrările tatei mai bine decât tata însuși. Ăsta e unul dintre lucrurile care o enervează înfiorător pe mama în legătură cu el. Într-o zi, în timpul unei plimbări călare cu tata și cu Certkov, ne-am oprit să vizităm un ospiciu. Tata e fascinat de nebuni. Spune că ei sunt mai aproape de Dumnezeu decât noi.

Tata a remarcat:

— În mod clar, doctorii îi privesc pe nebuni destul de obiectiv, ca pe niște cazuri medicale, nu ca pe niște ființe omenești față de care trebuie să arate compasiune. Ei sunt materialul cu care lucrează. Presupun că așa trebuie să fie, altfel ar fi copleșiți de depresie.

Toată lumea asculta observațiile tatei, dând cu entuziasm din cap atunci când termina. Eram ușor jenată de atitudinea lor falsă.

Tata i-a întrebat pe pacienți despre felul în care se raportează la religie. L-a întrebat pe un bărbat în vârstă, uscățiv, fără dinți și cu un păr galben, vâlvoi, dacă are credință în Dumnezeu.

— Sunt un atom al lui Dumnezeu, i-a răspuns omul.

Tata a dat aprobator din cap, apoi a întrebat-o același lucru pe o femeie grasă, cu pielea unsuroasă, care a spus:

— Eu nu cred în Dumnezeu, eu cred în știință. Dumnezeu și știința nu pot coexista.

Tata a fost impresionat de claritatea remarcii ei și l-a rugat pe Certkov să o noteze, s-o poată transcrie mai târziu în jurnal.

În după-amiaza aceea, înainte de cină, o delegație de copii de la orfelinatul din Meșcerskoe a venit acasă la Certkov cu flori pentru tata. El i-a întâmpinat afectuos, sărutându-le pe fetițe și mângâindu-i pe băieței pe capetele rase. Certkov a apărut din camera de alături cu o cutie plină de fotografii ale tatei călare. Le-a împărțit copiilor, care le-au primit cu o recunoștință tăcută.

— Ăsta sunteți dumneavoastră? l-a întrebat una dintre fetițele mai mici pe tata.

— Mă tem că nu pot să neg, a răspuns el. S-a aplecat s-o sărute pe frunte, dar ea s-a retras. Un bătrân e un lucru foarte urât, a adăugat el.

A doua zi am primit vestea că lui Certkov i se va permite să se întoarcă la Teliatinki pentru o vreme. Tata era copleșit de bucurie. Își frângea mâinile, amândouă roșii ca sângele, și se muta de pe un picior pe altul ca un școlar. Îmi plăcea să-l văd atât de fericit.

Certkov bănuia, pe bună dreptate, că această permisiune temporară va fi probabil extinsă pe termen nedefinit dacă nu va publica volume „incendiare". Îl dezgustă asemenea constrângeri, ne-a spus el, dar înțelege nevoia practică de a fi aproape de Iasnaia Poliana și „se va purta frumos".

— E ca și cum ai cere unui măgar să nu ragă, a zis tata.

Certkov i-a aruncat obișnuita lui privire înghețată. Nu poate suporta când tata îl tachinează.

În cele din urmă, vremea a devenit apăsătoare, cu nori de furtună învârtejindu-se pe cer. Ploua cu găleata, o ploaie biciuită de iunie, care a transformat grădina de la Meșcerskoe într-o mocirlă neagră. În seara aceea, după cină, a sosit o telegramă de la Varvara.

A speriat întreaga adunare: „Sofia Andreevna groaznic cu nervii. Insomnie, plâns. Puls 100. Rog telegrafiați".

Mi-a fost milă de Varvara. Mama punea o presiune nefirească pe ea, încercând s-o atragă în pânza tot mai mare de nebunie pe care și-o țese singură.

Două ore mai târziu, în timp ce ne beam ceaiul lângă foc, a sosit o a doua telegramă, de la mama însăși: „Vă implor, veniți degrabă. Mâine".

L-am luat pe tata la el în cameră.

— Nu trebuie să cedezi, i-am spus.

— Nu se simte bine.

— Se preface. Aceeași veche poveste. Nu-i decât un truc prin care te constrânge să te întorci acasă mai devreme decât vrei.

— Am stat destul de mult aici.

— Câteva zile! Oricum, în seara asta vine Erdenko.

Erdenko e cel mai celebru violonist din Rusia, și tata nu poate rezista în fața unui concert bun, deși nu e de acord să te bucuri prea mult de muzică.

A scris o telegramă: „Mai convenabil întoarcere mâine. Dacă sunt indispensabil".

— O trimit imediat, am zis.

Toată lumea a fost mulțumită că tata nu a cedat. Din păcate, câteva ore mai târziu, ne-a fost adus un scurt răspuns de la mama. „Indispensabil", a telegrafiat ea.

— Nu trebuie să cedezi, i-am spus tatei. Pretențiile ei vor fi din ce în ce mai mari dacă vede că te poate obliga să vii și să pleci după pofta inimii ei.

Tata a insistat că ea era bolnavă, nu fizic, ci mental.

— Nu poate altfel, a spus el. E datoria mea. Mă bucur când am șansa să-mi fac datoria. Mai mult pentru el decât pentru mine, a adăugat: Dumnezeu să mă ajute.

M-am dus în camera mea și, pentru prima dată după mulți ani, m-am rugat. M-am rugat pentru tata, a cărui povară e cu fiecare zi mai grea. Simțeam că, foarte curând, se va frânge sub apăsarea asta. Un om de vârsta lui nu poate trage la jug la nesfârșit, fără să se prăbușească.

22

J.P.

SONIA: O SEXTINĂ

În genunchi stau, mă rog, lângă-nnegritul iaz.
Văd semiluna goală și stele ce-mi pătează
și-mi ard pielea, și-i cer dumnezeului
tunetului să mă răzbune-acum, să mântuiască
ori să ucidă dușmanul din afara mea, din mine, să facă dragostea
strălucitoare precum acest sălbatic foc de iarbă.

Îl simt iscându-se-n pădure, vânt cald
peste pământ. Gravează iazul negru
și redește apă ce-odat' știam despre iubire,
un zodiac nebun de stele aspre
ce nopțile-mi umpleau. Mai lesne-i să omori
acum ceea ce doare. Să-l scuipi pe Dumnezeu.

Unde-am ajuns, certându-mi Dumnezeul?
Dă-mi drumul, Doamne. Lasă vântul aprig
să bată-n părul meu. De ce s-omor
Ce iubesc cel mai mult? Voi pluti peste iaz
în seara asta ca lucirea lunii, puzderia de stele.
Voi umple apa, copleșită de iubire.

Căci pentru asta sunt: iubire vie
ce-ncepe, negrește, în ochii Domnului,

apoi se-mprăștie prin beznă, aprinde stele,
câmpii, păduri cu vântul ei încins
și-nseamnă oglinda micuțului meu iaz,
piele de foc. N-aș vrea s-omor în veci

ce iubesc cel mai mult. Strig doar ucide
și ucid, ca-n inima mea Cain. Dar dragostea
mă țintuiește, mă ancorează. E ca un iaz
care mă ține și mă umple de-a Dumnezeului lumină,
iubirea de aproape. Vântu-l ascult
care zdrobește, suflă și aprinde un miliard de stele.

Sunt încă în genunchi, zdrobită precum aștrii.
Dacă nimic nu sunt, ce-i de ucis?
Sunt o fărâmă-mpunsă, fragment purtat de vânt
fără nimic pe care să-l pot iubi sau nu.
Sunt un atom aprins în mintea Domnului,
aproape stins aici, lângă un iaz.

De stele-s plină, și poate plină de iubire.
Voi omorî în mine tot ce pe El îl neagă,
Se apără de vântul cald al inimii iaz negru.

23

Sofia Andreevna

Simt o apăsare atât de puternică în piept, că abia pot respira. La început, am vrut ca Liovocika să se ducă la Meşcerskoe. Pulsul îi scădea. Nu-şi mai amintea aproape nimic limpede. M-am gândit că întâlnirea cu iubitul său îl va ajuta. Din fericire, a făcut-o. Şi-a revenit indecent de repede. A fost aproape ruşinos să-l privesc pornind în galop spre gara din Tula.

Nu mă aşteptam la o absenţă îndelungată. I-aş fi putut acorda o săptămână. Dar vizita s-a prelungit, şi el n-a rostit nici măcar o vorbă despre întoarcerea acasă. Nu-şi dă seama cât de bolnavă sunt, cu insomniile şi palpitaţiile mele, cu dureri de cap şi ameţeli?

Adevărul adevărat este că soţul meu, cel mai mare scriitor rus de la Puşkin încoace, a făcut o pasiune scandaloasă, senilă, pentru un linguşitor bondoc de vârstă mijlocie. În copilărie, ba chiar şi în tinereţe, a fost atras de bărbaţi. Nimic nu-i producea mai mare plăcere decât o partidă de vânătoare. I-am vorbit deschis despre asta, dar îl indignează. Nu-şi dă seama cât de stupid este ca un bărbat să iubească un alt bărbat. Nu numai că e stupid, e şi un păcat în ochii lui Dumnezeu.

Saşa spune că fabulez, dar eu cred că Liovocika s-ar culca cu Certkov dacă i-ar permite conştiinţa. Însă nu-i permite. Gravitează în jurul lui precum Părintele Timp, fluturându-şi secera, emiţând pretenţii ridicole. E urmărit şi de Furii – demoni ce-l pândesc din toate cotloanele vieţii lui. Îi convine să privească această manie ca pe o religie vizionară, dar nu e decât o boală psihică.

Religia ar trebui să fie o alinare, nu un imbold. Când mă duc la bisericuţa din sat, mă aştept ca Dumnezeu să-mi calmeze nervii. Şi El o face. Altfel n-aş fi putut rămâne căsătorită cu Lev Tolstoi

aproape jumătate de secol. Nimeni nu ar putea îndura presiunea asta. E ca și cum ai trăi cu o tornadă.

Privirea dușmănoasă și fălcile fleșcăite ale lui Certkov mă bântuie când încerc să adorm. Mirosul lui, glasul lui, degetele lui grăsuțe – toate își bat joc de mine, chiar și atunci când el nu e aici. N-ar fi nimic fără Liovocika al meu; datorită lui, Certkov a crescut în ochii lumii la rangul de cel mai apropiat prieten, sfătuitor și editor al lui Lev Tolstoi. Poartă aceste atribute înscrise pe mâneci și revere. „Uitați-vă la mine!" strigă prin toți porii. „Sunt iubit de Lev Tolstoi! Sunt conștiința lui! Călăuza lui!"

După moartea lui Liovocika, moarte care îl pândește deja după colț, Certkov o să descopere cine este cu adevărat. Nimeni.

Consider gelozia un defect de caracter. Și sunt geloasă. Recunosc și îi cer iertare lui Dumnezeu. Dar ce așteaptă lumea de la mine, ce așteaptă Dumnezeu însuși de la mine? Certkov a răpit singurul lucru care m-a ținut în viață vreme de patruzeci și opt de ani! Mi l-a smuls din brațe pe Liovocika. Dragul, dulcele meu Liovocika...

Mi-au trecut prin minte diferite moduri de a mă sinucide, dar, de fapt, nu aș putea-o face. Nu vreau să mor. Dar nu vreau nici să trăiesc așa, cu inima străpunsă de lama fierbinte a pumnalului geloziei. Azi-dimineață am vrut să mă duc la Stolbovo și să mă așez pe șine, în fața trenului cu care îi era *convenabil* lui Lev Nikolaevici să se întoarcă de la Meșcerskoe. Ce ironie ca autorul *Annei Karenina* să sosească acasă trecând pestre trupul făcut bucăți al propriei sale iubite soții! Ce poveste ar fi *asta* pentru presa internațională!

Am consultat cartea de medicină a lui Florinski, să văd care ar putea fi efectele otrăvirii cu opiu. Nu vreau o moarte dureroasă, iar sinuciderea sub roțile trenului pare cumplită. Dacă nu mor pe loc? Am văzut odată un câine călcat de o căruță, cu trupul zdrobit în mijlocul drumului. Se zvârcolea oribil, încercând să se târască spre marginea drumului, îndoit ca o potcoavă. Din fericire, un mujic binevoitor i-a crăpat capul cu o piatră mare, punând capăt suferinței. Nu, asta nu e pentru mine.

Otrăvirea cu opiu debutează cu o senzație de agitație, care se transformă curând în letargie. E cam la fel ca atunci când mori înghețat în zăpadă. Nu te doare; pur și simplu amorțești. În cele

din urmă, cerul și pământul se întâlnesc, iar mintea ți se contopește cu trupul, și trupul tău devine aer. Și *nu* există antidot.

Îndrăznesc să spun că dacă nu reușesc să mă omor și fac treaba numai pe jumătate, Certkov m-ar interna într-un ospiciu. Poate că atunci Lev Tolstoi, împins de marea lui admirație pentru nebuni, m-ar vizita. Atunci i-aș câștiga respectul. Nu acum. Acum sunt prea sănătoasă la minte. Îi spun adevărul, și asta îl doare.

Liovocika a sosit pe douăzeci și patru, la ora zece, mult mai târziu decât aș fi vrut. Era un act de sfidare, bineînțeles. Era ca un băiețel care nu poate să spună direct ce îl supără. Poate că nici nu-și dădea seama, dar întârzierea lui îmi transmitea: „Vezi, draga mea, nu ești atât de importantă pe cât îți imaginezi. Nu cred că ești bolnavă. Dar îți fac jocul mărunt". Uneori simt ură față de el, o fiere neagră care îmi urcă prin vene, străbătând rădăcinile relațiilor noastre proaste. Uneori îmi vine să-l *omor*.

Voiam să-l urăsc în clipa aceea, dar părea blând și temător, fragil ca o pasăre, când s-a așezat pe pat lângă mine, punându-mi o mână pe frunte.

— Sonia dragă! a spus el. Am fost atât de îngrijorat pentru tine! Telegramele alea ne-au înspăimântat pe toți.

Așa deci. Dar nu aveam încredere în el. De atâtea ori, în trecut, s-a prefăcut îngrijorat, când, de fapt, tot ceea ce voia era sex! Acum vrea să fie lăsat în pace, să fie iertat pentru infidelitățile afective pe care le comite în mod repetat cu Vladimir Grigorievici.

— Vrei să mă omori, nu-i așa? l-am întrebat. Ai prefera să fiu moartă.

A scuturat din cap.

— Prostii, Sonia. De unde-ți vin asemenea idei? Nu te mai înțeleg.

— E o chestiune de logică, nu? Nu înțelegi de ce B urmează după A? Asta e problema ta?

— Încerci să mă necăjești.

— Mă mai iubești, Liovocika? am întrebat.

— Da, a șoptit el.

Am așteptat să continue, să dezvolte.

S-a întins lângă mine pe pat, punându-și fruntea largă pe umărul meu, iar curând am adormit amândoi și am rămas așa toată

noaptea. A fost ciudat și m-a făcut să-mi amintesc primii noștri ani pasionali împreună, când însemna atât de mult să-l simt lângă mine, să știu că sunt importantă pentru el, așa cum fusesem pentru tata. Odată, tata s-a dus la Paris, la o conferință internațională a medicilor, când aveam treisprezece ani. A fost plecat trei luni. Și nu mi-a scris deloc.

A doua zi dimineața, i-am vorbit cu blândețe lui Liovocika despre Certkov.

— E o nebunie, dragul meu, i-am spus, cuibărindu-mă lângă el. Toată lumea râde de tine.

— Cine?

— Andrei, Suhotin, până și mujicii. Într-o zi i-am auzit chicotind în grajd și am ascultat la ușă. Vorbeau despre tine. Da, despre tine!

— Contează foarte puțin ce se spune despre mine. Lasă-i să chicotească dacă li se pare amuzant.

— Mie nu mi se pare amuzant. Mi se pare maladiv.

— Nu știi ce spui, a zis el, ridicându-se în capul oaselor și dând păturile la o parte.

— Știu să recunosc ceea ce nu e normal. Ești obsedat de omul ăla. Îi sorbi de pe buze fiecare cuvânt pe care-l rostește, de parcă ar vorbi Dumnezeu prin gura lui!

— E un prieten drag și avem multe în comun.

Își punea cizmele din piele.

— În orice caz, nu consider că are rost să discutăm acest subiect. Am mai vorbit despre asta, Sonia. De atâtea ori...

— Tu și omul ăla n-aveți nimic în comun. E un lingușitor și un pervers. Nu face decât să te folosească, dar tu nu pari să vezi asta. Poate pe tine nu te deranjează, dar eu nu îi voi permite unei asemenea persoane să-și bată joc de soțul meu!

A scuipat pe podea – nici nu-mi mai aminteam când făcuse gestul ăsta ultima oară.

— Lasă-mă în pace, a spus, pentru numele lui Dumnezeu!

L-am privit cum trântește ușa în urma lui, lăsându-mă singură. Mai singură decât am fost vreodată. Îmi voiam sticla de opiu.

Am coborât în bibliotecă. Nu știu exact cât am așteptat acolo, în genunchi, ca o femeie care spală podele, încercând să-mi adun curajul pentru a înghiți substanța fatală. Ar fi trebuit s-o fac pe loc.

Sașa a fost cea care m-a găsit.

— Ce idioțenie mai e și asta, mamă? a zis ea, de parcă ar fi fost un fleac. Doar mama, în genunchi, cu o sticluță de opiu în mână.

— O înghițitură, te rog! Una singură! am spus, fluturându-mi sticluța prin fața buzelor.

Ea a încercat să mi-o smulgă din mână, dar mi-am încleștat degetele în jurul ei.

— E a mea! E a mea! mă auzeam spunând, ca și cum altcineva ar fi vorbit prin gura mea.

— Atunci bea-o, a spus ea. Fă ce vrei.

Cățea nerecunoscătoare.

— Mă dezgusți, am zis.

M-am prăbușit pe podea, abia respirând. Sticluța s-a vărsat, și mirosul opiului m-a învăluit. Trei servitori m-au ridicat și m-au întins pe pat, unul dintre ei fiind fantomaticul Timofei, ai cărui ochi licăresc de furia perpetuă a bastardului. Am fost consultată de Dușan Makovițki, care mormăia întruna ca pentru el, de parcă n-aș fi fost prezentă. E o javră urâtă.

Soțul meu a simulat îngrijorarea, așa cum se cade. E prea laș ca să spună pe șleau că îi provoc repulsie. Dar ăsta e adevărul. I se întoarce stomacul pe dos numai când mă vede.

— Mă iubești, Liovocika? l-am întrebat.

— Da, te iubesc, a spus el. Nimic nu poate schimba asta.

— Atunci, adu-mi jurnalul tău. Vreau să citesc ce scrii despre mine. Trebuie să știu adevărul.

— Ce te face să crezi că e ceva în legătură cu tine acolo?

— Vreau să-ți citesc jurnalul, am repetat, cu răceală.

Arăta de parcă-i căzuse cerul pe umeri.

— Nu am secrete, a zis. Relațiile mele cu tine sunt bine-cunoscute. Mă îndoiesc sincer că există până și vreun mujic în Rusia care să nu știe totul despre noi.

Jurnalul mi-a fost adus de un servitor, Lev Tolstoi nefiind destul de bărbat să-l aducă el însuși. Degetele mele, tremurând incontrolabil,

au întors paginile groase. Era prea mult pentru mine. Aproape imediat, fraza denunțătoare m-a lovit cu ciocul ca o pasăre preistorică, urâtă și devoratoare: „Trebuie să încerc să mă opun Soniei conștient, cu bunătate și iubire".

L-am chemat pe soțul meu, repetând fraza în minte ca pe un dangăt de înmormântare: *Trebuie să încerc să mă opun Soniei conștient, cu bunătate și iubire.*

El s-a oprit în prag, slab, aproape acorporal.

L-am privit fix.

— Da, draga mea?

— De ce vrei să mi te opui? Ce am făcut să merit un asemenea tratament?

—Nimic din ce am scris nu ar trebui să te supere.

— Arată-mi și celelalte jurnale. Vreau să-ți citesc toate jurnalele din ultimii zece ani.

— Mă tem că e imposibil.

Își ferea privirea de mine în timp ce vorbea.

— Unde sunt, Liovocika? Unde le-ai ascuns?

— Nu le-am ascuns.

— Sunt aici?

— Nu.

— Sunt la Certkov?

— Te rog, Sonia. Eu... eu...

— Știam eu! Citește cu lăcomie tot ce scrii despre mine. E dezgustător. Nu ți-am fost o soție devotată, iubitoare în toți anii ăștia? Răspunde-mi, Liovocika!

Ploaia a început să biciuiască acoperișul cu putere, și vântul sufla prin perdele. Camera a devenit fierbinte și umedă, iar ziua s-a întunecat.

— Nu mă deranjează să-ți spun adevărul, a zis el după o clipă de tăcere apăsătoare. Sigur că sunt la Certkov. I le-am dat să aibă grijă de ele.

— Ăsta e cel mai rău lucru pe care mi l-ai făcut, am spus.

Mi se întorcea stomacul pe dos. Îmi venea să vomit. Am azvârlit păturile la o parte și am ieșit în fugă din dormitor, am coborât scările alunecoase și am dat buzna afară, în ploaie. Timp de o oră

am rătăcit prin livadă, orbită de suferință, dar n-a venit nimeni după mine. Sperau cu toții că o să mor. Era exact ce voiau, dar nu aveam de gând să le dau satisfacția asta. M-am întors în casă tremurând, udă leoarcă, și m-am târât în pat ca un copil care a fost bătut de prea multe ori.

De pe coridor se auzeau voci. Soțul meu vorbea cu Dușan Makovițki. Îi deslușeam cu greu cuvintele.

— Nebunii se pricep mai bine să-și atingă scopurile decât cei sănătoși la minte, spunea el. Ei nu au o moralitate care să-i înfrâneze. Nu au rușine, nu au conștiință.

Chiar a doua zi, Bulgakov mi-a dat cumplita veste care, în esență, marca sfârșitul vieții mele. Certkov primise permisiunea de a se întoarce la Teliatinki, să-și viziteze mama. Putea să stea atât timp cât mama lui rămânea în gubernie. De fapt, era deja acolo, complotând și țesând intrigi la doar câteva verste de Iasnaia Poliana.

În dimineața zilei de douăzeci și opt, în timp ce toată lumea dormea, Certkov s-a strecurat prin ceața deasă care apăsa câmpurile, ceața groasă a dimineților de vară, ce se împotmolește în pinii din Zakaz, ce acoperă izbele, o ceață ca somnul însuși, un nor așternut peste răcoroasa Voronka. A intrat ca un hoț în casa noastră și i-a trezit pe servitorii de la bucătărie, insistând să i se aducă ceai în salon.

Liovocika a fost trezit de Ilia, servitorul, și a coborât scările țopăind ca un mire în ziua cununiei. Știu asta, deși nu l-am văzut. Odată ce ai văzut luna, știi cum arată.

Când am intrat în salon, Vladimir Grigorievici s-a înclinat cu o revoltătoare politețe. Rămâne un dandy, în ciuda straturilor superficiale de tolstoism. Pantalonii lui erau făcuți în Anglia, iar șosetele roșii din cașmir aveau un pronunțat caracter netolstoian. Ostenta o cămașă albastră de pânză – din cele pe care le poartă mujicii la biserică.

— Bună dimineața, Sofia Andreevna. Sunt încântat să vă văd, a spus el.

Mi-a întins un bilet:

Înțeleg că în ultimele zile ați vorbit despre mine ca despre un dușman. Sper din toată inima că acest sentiment poate fi atribuit

unei supărări trecătoare, provocate de o neînțelegere pe care comunicarea de la om la om o va spulbera ca pe un vis urât. Cum Lev Nikolaevici reprezintă, pentru amândoi, tot ce avem mai de preț pe lumea aceasta, trebuie să se fi creat deja între noi o legătură substanțială, inevitabilă.

Simțindu-mă pierdută și uluită, m-am întors în camera mea și am plâns. Cu siguranță, Certkov îi arătase această scrisoare și lui Liovocika, iar el probabil și-a zis: „Uite! Vladimir Grigorievici se dă peste cap să se împrietenească cu ea. E generos și vine cu inima deschisă". Nu-și dă seama că încearcă să ne îmbrobodească pe amândoi.

Trei zile mai târziu, Certkov a intrat cu neruşinare în sufragerie în timpul prânzului. Soțul meu a fost de o solicitudine exagerată, de parcă însuși țarul ar fi sosit pe neașteptate. A tras un scaun de la perete și l-a poftit să servească tot ce dorește. „Ce să fie, scumpul meu, minunatul meu Vladimir Grigorievici? Inima soției mele pe un platou? Rinichii ei? Cu sare? Dar desigur, dragul meu Vladimir Grigorievici! Orice îți face plăcere! Ai vrea proprietatea? Bine! Și drepturile de autor pentru tot ce am scris vreodată? Firește!"

M-am străduit din răsputeri să rămân la masă, dar nici nu mă băgau în seamă. După felul întâi, m-am retras acuzând o durere de cap (chiar așa era) și am ieșit din încăpere. Sus, m-am așezat la birou, să scriu în jurnal. Era 1 iulie. Cea mai călduroasă zi de până acum. Pe vremuri, în timp ce scriam în jurnal ieșeau la iveală anumite sentimente. Acum nu găseam nimic de spus.

Certkov a stat toată după-amiaza și a rămas și la cină. M-am prefăcut că nu-mi pasă. De fapt, am fost cât am putut de politicoasă, întrebându-l de sănătatea mamei lui, de diferitele proiecte la care lucra. M-am arătat interesată de nenorocita lui de editură, tocmai aceea care fură moștenirea copiilor mei. M-a surprins faptul că puteam rămâne atât de rece în fața unei asemenea nelegiuiri.

La sfârșitul mesei, toți cei prezenți se retrag de obicei în bibliotecă, pentru a servi cafea sau ceai. În seara asta, Sașa i-a luat pe nesimțite pe Certkov și pe tatăl ei în birou. Îmi dădeam seama că era un complot. Mereu complotează. Toată situația asta îmi sfâșie

nervii. Urăsc oamenii cărora le lipseşte curajul să-mi spună ce fapte rele au urzit pe la spatele meu...

M-am apropiat în vârful picioarelor de birou, a cărui uşă era bine închisă. Liovocika nu-şi închide niciodată uşa. E întotdeauna întredeschisă, ca pentru a spune „da, lucrez, dar puteţi să bateţi şi să intraţi".

Ascultând, mi s-au confirmat cele mai rele temeri. Vorbeau în şoaptă, şi mi s-a oprit răsuflarea când, printre murmurele aproape imperceptibile, mi-am auzit numele.

Cu inima suspendată între două bătăi, am simţit că leşin când Saşa a spus clar: „Sigur, mama ne-ar omorî dacă ar afla". Şi Certkov i-a atras atenţia să tacă. Au aşteptat, panicaţi, multă vreme, pândind parcă zgomot de paşi. Dar nu m-am mişcat.

Când şi-au reluat şuşotelile, m-am dus valvârtej jos şi m-am aşezat în salon cu un pahar de vodcă, mistuită pe dinăuntru. M-am hotărât să mă duc pe balcon, unde uşa, cu obloanele ei veneţiene, mi-ar permite să aud ce puneau la cale. Erau informaţii cruciale pentru bunăstarea familiei mele.

De jur-împrejurul etajului, pe exterior, e o bordură îngustă pe care te poţi deplasa de-a lungul clădirii, dacă stai cu spatele lipit de zid. Strecurându-mă printr-o fereastră, am reuşit să o pornesc pe lângă perete. Din păcate, din cauza greutăţii mele, echilibrul era precar. De câteva ori m-am balansat înainte, gata să mă prăbuşesc. În scurt timp, am ajuns exact în faţa biroului lui Liovocika.

Am ascultat lângă obloane. Vocile lor, deşi scăzute, se puteau discerne clar prin şipci.

— Nu pot s-o fac, spunea Liovocika.

— Tată, eu cred că are dreptate. Trebuie să-l asculţi. Nu se gândeşte decât la binele tău.

— La binele oamenilor, a adăugat Certkov. Care este, bineînţeles, identic cu binele lui Lev Nikolaevici.

Iată-i pe duşmanii mei adunaţi să-şi plănuiască, să-şi pună la cale micile intrigi. Totul era mult prea dezgustător. Deodată, mi-am pierdut echilibrul; pământul s-a răsturnat peste gleznele mele, sau a părut că se răstoarnă, şi am ţipat.

— Cine-i acolo? a strigat fiica mea. Vocea îi era aspră, amară, neîndurătoare.

Am țâșnit prin obloanele de lemn, parcă azvârlită de forța gravitației. Fustele îmi fâlfâiau pe umeri. Stăteam cu capul în jos, privind adunarea printre coapse.

— Complotați cu toții împotriva mea! am strigat. Și asta în propria mea casă!

Soțul meu s-a prăbușit în scaun, privind țintă înainte.

— O să-l omori, mamă, a spus Saşa cu un aer de superioritate. Dar asta și vrei, nu-i așa? *Vrei* să moară!

M-a lăsat acolo singură, în timp ce Ilia, valetul și Certkov l-au scos pe Liovocika din încăpere.

Când Certkov s-a întors, părea mai feroce decât îl văzusem vreodată. Pomeții îi ardeau ca lutul proaspăt ars.

I-am spus:

— Vladimir Grigorievici, știu exact ce încerci să faci. Să nu crezi că mă duci de nas. Vreau înapoi jurnalele soțului meu. Să le aduci imediat în această casă, unde le este locul. Pentru numele lui Dumnezeu!

— De ce vă temeți?

— Ești diavolul însuși, am răspuns.

S-a uitat peste capul meu, într-un colț îndepărtat al camerei.

— Dacă aș fi vrut, v-aș fi putut distruge atât pe dumneavoastră, cât și familia dumneavoastră. Ar fi fost cât se poate de ușor, să știți. Presa e însetată de sânge.

Aș fi dat orice ca soțul meu să-l fi putut auzi atunci pe adevăratul Certkov.

— N-ai decât, am zis. Distruge-ne. Spune-le ce vrei.

— Îi port prea mult respect lui Lev Nikolaevici, pentru a face așa ceva. Aveți noroc.

— Te detest, Vladimir Grigorievici.

Buzele îmi tremurau. Abia mă stăpâneam.

— Dacă aș fi avut o soție ca dumneavoastră, a spus el îndreptându-se spre ușă, mi-aș fi zburat de mult creierii. Sau aș fi plecat în America.

În noaptea aceea, în pat, am visat că soțul meu și Vladimir Grigorievici stăteau întinși goi pe iarba udă din pădurea Zakaz, zvârcolindu-se pe frunzele moarte: un bătrân cu părul alb, cu barba de nea, angrenat împreună cu discipolul său unsuros, cu fața borcănată, într-un act sexual monstruos. Se încolăceau în noroi ca niște viermi.

M-am trezit speriată, lac de sudoare. Tremurând, am îngenuncheat lângă pat și m-am rugat cu voce tare: „Doamne, Dumnezeul meu. Miluiește-mă pe mine, păcătoasa".

24

Bulgakov

Nu știu cât mai pot îngădui ca această viață dublă să continue. În prezența lui Lev Nikolaevici las impresia că existența mea privată este ireproșabilă. Adică evit cu desăvârșire subiectul. El presupune (sau eu presupun că presupune) că trăiesc ghidându-mă după principiile sale, de vreme ce le-am susținut verbal și am și scris despre ele cu entuziasm. Dar această mică înșelătorie și contradicțiile aparent nesemnificative din viața mea mă tulbură.

Nu mă consider imoral. Un om trebuie să-și urmeze propria conștiință, și cum tolstoienii sunt împotriva relațiilor sexuale în afara căsătoriei (de fapt, Lev Nikolaevici are îndoieli serioase și cu privire la moralitatea sexului *în cadrul* căsătoriei), mă găsesc mai degrabă în acord cu Platon, care spunea că poți atinge viața spirituală pornind de la cea sexuală. În mod ideal, n-ar trebui să existe o scindare între trup și suflet.

O iubesc pe Maşa. Viața mea s-a schimbat mult de când ne-am cunoscut. Dar a devenit dificil să ne apărăm dragostea la Teliatinki. Sergheienko aproape că nu-mi mai vorbește acum. Pe Maşa o evită în permanență, în mod nepoliticos, și ea a ajuns la exasperare. Ieri spunea că ar pleca la Sankt-Petersburg, unde un grup de foste cunoștințe de-ale ei tocmai formase o enclavă tolstoiană.

— Oricum, nu am avut niciodată intenția să stau aici mai mult de câteva luni. Când m-a invitat, Certkov a fost cât se poate de explicit cu privire la asta, a zis ea.

— Nimeni nu e preocupat de astfel de lucruri aici.

— Sunt *eu* preocupată.

— Sergeheienko ar trebui împușcat.

— Nu vorbești serios, Valia. Nu e nici pe departe atât de grosolan pe cât îți închipui. Tu crezi că toată lumea ne evită. Nu e adevărat.

N-am putut-o convinge. E atât de imperturbabilă, mintea ei rămâne limpede chiar și în mijlocul furtunii.

Dacă aș putea, aș petrece mai mult timp cu ea, dar asta a devenit imposibil. Lev Nikolaevici are foarte mare nevoie de mine acum și preferă să rămân peste noapte la Iasnaia Poliana. Vrea să fiu acolo ca să poată scăpa de tensiunile familiale, bănuiesc. Certkov a devenit în ultima vreme de-a dreptul obsedat: apare în fiecare săptămână cu noi planuri de broșuri, manifeste, antologii, selecții. Mă îndoiesc de onestitatea motivelor sale, dar Lev Nikolaevici n-o face. Îl aprobă entuziast în toate.

Sofia Andreevna n-a fost de nici un ajutor. Ea descoperă comploturi acolo unde nu există nici unul. De fapt, își închipuie că Certkov încearcă să-i scoată pe ea și pe copiii ei din testament, de parcă Lev Nikolaevici ar putea face vreodată așa ceva.

O fi Certkov cam plin de sine și plictisitor, dar crud nu e. Pe de altă parte, dacă nu l-ar împiedica preceptele biblice, cred că ar putea deveni barbar. Râsul lui e ciudat de lipsit de suflet.

Sofia Andreevna e obsedată de dorința de a reintra în posesia jurnalelor soțului ei. Fără îndoială că Lev Nikolaevici scrie adevărul despre evoluția relației lor, dar ea nu vrea ca posteritatea să aibă acces la această informație.

— Poți să înțelegi de ce mă deranjează asta atât de mult? m-a întrebat aseară, când i-am dus ceaiul.

— Da, pot, am zis. Dar nu trebuie să credeți că Lev Nikolaevici ar distorsiona în mod conștient adevărul despre căsnicia dumneavoastră în jurnalele pe care le ține. Adevărul e totul pentru el.

— Crede că e onest, dar nu se cunoaște foarte bine. Nu-și dă seama, de pildă, că îl iubește pe Certkov și mă disprețuiește pe mine. El doar crede că mă iubește. Dar ar trebui să vezi ce scrie despre mine. O să facă deliciul viitorilor biografi. Vor spune: „Bietul Lev Tolstoi... tras în jos de o nevastă geloasă, stupidă, posesivă și extravagantă, cu care nu avea cum să împărtășească nobila lui viață intelectuală sau morală".

— Nu lucrează englezul acela, Aylmer Maude, la o biografie? am întrebat, știind deja răspunsul. Se spune că e o persoană obiectivă. Vă cunoaște bine și știe și adevărul despre relațiile pe care le aveți cu soțul dumneavoastră.

— Nu e cu nimic mai bun decât ceilalți.

Am rugat-o să-mi îngăduie a nu fi de acord, amintindu-i de o scrisoare pe care Lev Nikolaevici i-o scrisese lui Maude cu numai câteva săptămâni în urmă. În scrisoarea aceea îl mustra pe Maude că nu apreciază importanța lui Certkov, „omul care de mulți ani îmi este cel mai bun ajutor și prieten". Maude își dă seama foarte limpede că Lev Nikolaevici îl supraestimează pe Certkov. Cartea lui va lămuri lucrurile în această privință. De fapt, Certkov e îngrozit de ce-o să scrie Maude.

Aseară, din nou, Sofia și-a executat dansul ritual, ieșind în fugă din casă, pe jumătate goală, pentru că soțul ei nu a vrut să-i dea imediat jurnalele. Dar nimeni nu mai acordă prea multă atenție acestor scene sălbatice. Îmi stătea pe limbă să spun: naiba s-o ia. Dacă se îneacă în iaz, asta e. Viața va fi mai ușoară aici fără ea. Dar cu toate astea, tot îmi e îngrozitor de milă de ea. Viața ei a devenit un calvar din cauza unor circumstanțe pe care nu are cum să le controleze.

După o vreme, văzând că nu se întoarce, Lev Nikolaevici a intrat în camera de zi, unde citeam, și m-a rugat s-o caut. Fiul său, Lev, a spus că vine cu mine, dar a insistat să ne însoțească și tatăl lui.

— Ce drept ai tu să stai într-un pat cald, în timp ce soția îți rătăcește prin pădure, înnebunită de încăpățânarea ta? a întrebat el.

— Bine, a răspuns epuizat Lev Nikolaevici. Vin cu voi.

M-am despărțit de ei, luând-o prin livadă, în vreme ce tatăl și fiul au pornit-o pe câmp. Au găsit-o lângă un pârâu, în delir, și au înduplecat-o să meargă cu ei acasă. E deja o scenă familiară, așa încât s-au rostit foarte puține vorbe. Dar mi-am dat seama că lucrurile se apropie de un final la Iasnaia Poliana.

Efectele pe care toate acestea le au asupra lui Lev Nikolaevici sunt dureros de evidente. Adeseori vorbirea lui e nedeslușită și se târăște dintr-o cameră în alta sprijinit într-un baston. Scrisul i s-a transformat într-o mâzgălitură, până când s-a oprit de tot. Certkov

a intrat în panică. A fost chemată Tania. Prezența ei calmează spiritele în familia Tolstoi. Lev Nikolaevici o iubește foarte mult și s-a înviorat vizibil când i-am spus că urmează să vină.

— Ce veste minunată! a zis el. Îmi pare tare bine. Mulțumesc, mulțumesc foarte mult!

Era ciudat ca el să-mi mulțumească mie.

— Nu cer mare lucru, nu? Tot ce vreau e ca Certkov să-mi dea înapoi jurnalele, i-a spus Sofia Andreevna fiicei ei, Tania, care convocase un consiliu de familie în biroul tatălui său în dimineața imediat următoare sosirii. Dacă vrea să le copieze, n-are decât. Dar insist să păstrez originalele.

— Ai ceva împotrivă, tată? a întrebat Tania.

Subiectul ajunsese să-l dezguste.

— Faceți ce vreți. Luați jurnalele. Vreau liniște în casă. Asta-i tot ce vreau acum. Liniște...

Mulțumită de concesia care i se făcuse, Sofia Andreevna a pornit cu droșca spre Teliatinki. La cererea ei, am însoțit-o, conștient că Sergheienko și Certkov vor vedea în prezența mea un gest de alianță. Dar renunțasem să mai sper că aș putea mulțumi pe cineva.

Era arșiță, și Sofia Andreevna arăta ca o împărătească, cu rochia ei albă reflectând lumina soarelui în fiecare pliu. Tot ce face are un efect bine calculat, și astăzi era hotărâtă să strălucească. Mama lui Certkov – regină la Teliatinki atunci când se află acolo – ne-a primit ceremonios, poruncind servitorului ei personal să aducă samovarul. Am fost conduși în salonul pustiu, care mirosea a ceară de podele și a lumânări arse. Sofia Andreevna s-a uitat ușor disprețuitor la teancurile de cărți și manuscrise de pe podea. Certkov a intrat agitat în încăpere, făcând plecăciuni și mormăind. Își dădea seama că o vizită personală a contesei Tolstoi nu putea aduce decât necazuri.

Sofia Andreevna a fost lăsată singură cu mama lui Certkov, iar eu am fost condus în biroul lui Sergheienko. Vladimir Grigorievici a rămas în picioare, rigid, în spatele lui Sergheienko, asemenea unui general care privește peste umărul comandantului de regiment.

— Ia loc, Valentin Fiodorovici, a spus el, indicând printr-o mișcare a capului un scaun cu spătar drept.

— E o plăcere să vă văd pe amândoi, am zis.

Sergheienko s-a încruntat.

— Ce se întâmplă? a întrebat el. De ce a venit?

— Nu suntem personajele ei favorite, a adăugat Certkov.

N-a chicotit.

— Consideră că jurnalele lui Lev Nikolaevici îi aparţin ei şi le vrea înapoi. Dar spune că le puteţi copia, dacă doriţi. Originalele o interesează.

— I-ai spus că sunt aici? a întrebat Certkov.

— Am presupus că le aveţi la dumneavoastră, am răspuns. M-am înşelat?

Faţa lui Certkov s-a boţit ca o foaie de hârtie.

— Poţi să te duci la doamne, Valentin Fiodorovici, a spus el.

— Sper că n-am înrăutăţit lucrurile, am zis.

M-am detestat pentru faptul că am spus asta înainte chiar ca fraza să-mi pornească de pe buze. Am încercat, în toată această nebunie, să mă comport cât mai onest cu putinţă. Când ai de-a face cu oameni suspicioşi din fire, trebuie să ai grijă să spui numai ceea ce este în mod evident adevărat. Remarcile speculative nu fac decât să atragă noi bănuieli.

— Du-te alături şi bea-ţi ceaiul, mi-a ordonat Certkov.

Replica lui m-a înfuriat. Nu am acceptat postul ăsta ca să fiu tratat ca un copil.

Când Certkov şi Sergheienko ni s-au alăturat în salon, Sofia Andreevna s-a ridicat cu îndrăzneală.

— Permite-mi să trec direct la subiect, Vladimir Grigorievici. Insist să-mi înapoiezi jurnalele soţului meu. Nu vreau să-ţi fiu duşman. Mă bucur că soţul meu are un prieten ca dumneata – cineva care îi înţelege şi îi împărtăşeşte ideile. Tot ce vreau e această mică favoare – înapoierea jurnalelor. Dacă mi-o acorzi, te asigur că putem fi prieteni. *Ar trebui* să fim prieteni, cum ai spus chiar dumneata, din moment ce avem atâtea interese comune.

Eram uimit de stăpânirea ei de sine.

— Sunteţi foarte amabilă, Sofia Andreevna. Şi mă bucur că ne-aţi onorat, în sfârşit, cu o vizită. Dar mă tem că nu vă pot ajuta

în ceea ce privește jurnalele. Nu pot acționa decât în urma dispozițiilor soțului dumneavoastră.

În acel moment, Sofia Andreevna și-a luat răstit rămas-bun de la toată lumea și și-a chemat vizitiul.

— Vii cu mine, Valentin Fiodorovici? m-a întrebat.

Certkov mă privea impasibil.

— O să aibă nevoie de mine Lev Nikolaevici în după-amiaza asta?

— Dumneata știi mai bine decât mine.

Fusese o greșeală că ezitasem.

— Mă întorc mai târziu, i-am spus lui Sergheienko. După cină.

— Maşa va fi încântată, a rânjit el.

Sofia Andreevna s-a uitat la mine cu o expresie atotștiutoare, în timp ce Certkov pur și simplu ne privea fix, cu ochii îngustați cât vârful unei peniţe.

În droşcă, Sofia Andreevna s-a întors spre mine timid.

— Mi-ai ascuns ceva, Valentin Fiodorovici? Sper că nu. Am devenit prieteni buni.

— Nu, nimic, am zis.

— O tânără femeie în viaţa dumitale e nimic?

— Maşa e o bună prietenă.

— O amantă?

— O bună prietenă.

— Pare ceva serios.

Prietenia e întotdeauna serioasă, mi-am zis, iritat de faptul că se vâra în sufletul meu.

— N-am vrut să te supăr, a spus.

— Nu sunt supărat.

— Uiți că sunt o cititoare cu experiență, a zis ea. Pot deslușî totul pe fața dumitale, aproape literă cu literă. Scenariul e încântător de clar.

Am roșit sau doar mi-am imaginat că întregul trup îmi era în flăcări? Am spus:

— Relația mea cu Maşa e oarecum dureroasă acum. Nu vreau să vorbesc despre ea.

— O iubești?

— Da.

— Nu te mai frământa, dragul meu! a zis ea. *Nu* o să-i spun marelui om. A făcut o pauză. Presupun că îi cunoști trecutul. A fost un consumator insațiabil de târfe în tinerețe. Nu s-a prea stăpânit niciodată în privința asta. Altfel, de ce ar protesta atât de violent? Nu vrea să facă și alții ce a făcut el vreme de șaizeci de ani!

Ce puteam spune? Sofia Andreevna știe mult mai multe decât mine despre istoria sexuală a lui Lev Tolstoi, deși tiparul general al vieții lui e cunoscut. Nu s-a obosit niciodată să-și ascundă faptele din tinerețe. „Am fost un tânăr păcătos", mi-a spus el odată. „Obsedat de dorințe sexuale, copleșit de pofte animalice. Numai o luptă îndelungată m-a izbăvit de astfel de porniri." Asta spune el, deși am observat că ochii îi sclipesc vioi ori de câte ori intră în cameră o servitoare tânără.

În după-amiaza asta am petrecut câteva ore în salonul Remington cu Sașa, răspunzând la scrisori. Lev Nikolaevici e atât de supărat, că nu vrea nici măcar să semneze, darămite să revadă răspunsurile noastre. Mă simt ciudat, uneori, când scriu în numele lui. E ca și cum aș fi Lev Tolstoi. Cumva, scrisorile nu mi se par falsuri. Când scriu în locul lui Tolstoi, *sunt* Tolstoi. Spiritul lui, ca și acela al altor bărbați și femei, nu e decât o demarcație a spiritului uman, care este el însuși o demarcație a spiritului mai vast, a spiritului divin; în moarte, demarcațiile se șterg. Devenim, dacă îmi este permis să folosesc expresia lui Emerson, parte din Suprasuflet. Atingem acest spirit divin și în viața de zi cu zi, în momente binecuvântate, momente de afecțiune, de bizară introspecție, de pronunțată candoare. Spiritul lui Lev Tolstoi este cuprinzător, permițând ușor accesul. În seara asta am părăsit Iasnaia Poliana simțindu-mă mai mult Tolstoi decât eu însumi.

Am reintrat treptat în spiritul lui Bulgakov pe măsură ce mă apropiam de Teliatinki. Soarele încingea câmpurile acoperite de fân, înflăcăra ulmii și înroșea pământul stacojiu sub galopul calului meu. Am văzut-o pe Mașa în grădina din spate, singură, cu umbra alungindu-i-se pe iarbă. Vintrele au început să mă doară, să mi se umfle, înainte chiar să-i pot vedea fața.

Nu ne-am spus nimic, dar ne-am plimbat, mână în mână, prin pădurea de conifere din spatele casei. Crângul era ca un glob de foc, prin care apusul înfigea o mie de ace. Pământul avea un miros răcoros, bogat dar răcoros, cu covorul lui mov de pin.

În picioare, între trunchiurile înalte și groase a doi pini, ne-am privit îndelung, fără să rostim un cuvânt.

Dar era ceva ce voiam să-i spun. Și nu știam cum. Mă temeam, fiindcă odată vorbele rostite, nu mai era cale de întoarcere. Fie aveau să zboare în vânt ca un oblon desprins, neplăcut, fie avea să se întâmple ceva definit și palpabil.

— Te iubesc, Maşa, am spus.

Cuvintele au plutit în aer, ca un balon, un balon strălucitor de săpun. Am așteptat să se piardă în neant, să dispară. Pentru o clipă cumplită, m-am simțit ca și cum n-aș fi spus-o cu glas tare, și cuvintele luaseră forma unui nor în mintea mea, condensându-se în rostire.

— Mă bucur, a răspuns ea.

Dar era o rezervă în vocea ei. Nu se bucura. Nu complet.

— Chiar te bucuri?

— Dacă nu m-aș bucura, n-aș fi spus asta, nu?

— Păi... trebuia să răspunzi într-un fel.

— Nu trebuie să fac nimic.

Am simțit o împunsătură de panică. Maşa are uneori acest ton rece, ca o lamă din oțel de Damasc, de care se folosește din când în când.

— Valia, a spus ea. Nu știu ce să zic. Nu vreau să te rănesc. Știi asta?

— Mă rănești când nu spui nimic. Îmi displace când nu știu ce gândești. Când am impresia că nu te găsesc.

Plângea? Puțin. Ochii ei captau soarele amurgului și îi absorbeau roșeața. Erau apoși și multifațetați, ca o nestemată. Și părul ei blond căpătase o nuanță rozalie în lumina aceea bizară, frumoasă. Simțeam nevoia să-l ating. Mi-am lăsat palma să alunece ușor pe coama aceea delicată. Îi simțeam rotunjimea capului, forma lui solidă, sub șuvițele lungi. Am sărutat-o. Am inspirat ceea ce se afla în fața mea, prezența aproape imperceptibilă a unei alte ființe omenești.

Părea imposibil de magic. Mi-am pus mâinile pe umerii ei mici și am tras-o spre mine.

— Trebuie să mă întorc la Sankt-Petersburg, a spus ea în cele din urmă. Curând.

— Pentru totdeauna?

— Probabil că nu.

— Nu înțeleg, Maşa... acum că noi...

— Știu că mă iubești, Valia.

— Te iubesc.

— Mi-e greu să-ți răspund. Abia am început să ne cunoaștem.

— E adevărat, dar...

— Îmi pari tânăr.

— Sunt mai în vârstă decât tine!

— Trecutul e cel care contează. Eu mă simt de parcă aș fi trăit deja mai multe vieți.

— Maşa, e o prostie. Viața ta abia începe.

— În alte împrejurări, cred că aș fi fost mult mai... caldă. Îmi simt propria răceală și nu-mi place. De fapt, o urăsc. Nu așa vreau să se întâmple.

Sinceritatea ei mă covârșea. Și discursul detașat, limpede. Mă simțeam amuțit, stupid, chiar prost alături de ea. Nu puteam spera să-i răspund în același mod. Nu că n-aș fi putut fi sincer cu ea. Mai degrabă nu aveam nimic în legătură cu care să fiu sincer.

— Te iubesc, am spus. Nu se poate să pleci.

Mi-a zâmbit.

— Poate că o să plec numai pentru scurtă vreme. Pot să mă întorc oricând la Teliatinki. Am vorbit aseară cu Certkov și m-a înțeles. A fost chiar amabil.

Certkov rămâne o enigmă pentru mine. Orice ar crede Maşa sau Lev Nikolaevici, eu n-o să am niciodată încredere în el.

Maşa mi-a atins părul. Era primul gest pe care îl puteam lua cu adevărat ca expresie a unei iubiri firești și nesimulate.

Și-a lăsat capul pe umărul meu.

— Am nevoie de tine, i-am spus.

— Știu că ai, a răspuns. Știu.

25

L.N.

SCRISOARE CĂTRE SOFIA ANDREEVNA

Iasnaia Poliana, 14 iunie 1910

Draga mea Sonia,

1. Promit să nu dau nimănui jurnalul pe care îl scriu acum. O să-l ţin la mine.

2. O să-i cer înapoi lui Certkov jurnalele precedente şi apoi o să le păstrez eu, probabil într-un seif dintr-o bancă.

3. Dacă te îngrijorează faptul că biografi ostili ar putea folosi în viitor pagini scrise în furia momentului despre conflictele şi certurile noastre, ţi-aş reaminti, în primul rând, că aceste expresii ale unor emoţii trecătoare, consemnate în jurnalul meu, ca şi în al tău, nu pot pretinde să prezinte un portret fidel al relaţiilor noastre. Cu toate acestea, dacă tot eşti îngrijorată, voi profita bucuros de această ocazie pentru a spune, în jurnalul meu sau în această scrisoare, cum au fost de fapt relaţiile dintre noi şi cum am văzut eu viaţa ta.

Iată ce am de spus în această privinţă: aşa cum te-am iubit când erai tânără, n-am încetat niciodată să te iubesc, în ciuda multelor pricini de înstrăinare dintre noi. Şi continui să te iubesc. Lăsând la o parte chestiunea relaţiilor noastre sexuale, care au încetat (ceea ce nu poate decât să arate sinceritatea modului în care ne exprimăm dragostea), aceste pricini au fost următoarele: mai întâi, nevoia mea crescândă de a mă retrage din societate, lucru în care n-ai vrut sau n-ai putut niciodată să mă urmezi, fiindcă principiile care au stat

la baza convingerilor mele erau aproape fundamental opuse principiilor tale. Acest lucru mi se pare absolut firesc și nu pot să ți-l iau în nume de rău. Mai departe, în ultimii ani, tu ai devenit tot mai iritabilă, ba chiar despotică și incontrolabilă. Asta nu poate decât să inhibe orice manifestare a sentimentelor mele, mergând chiar până la anularea lor. Asta în al doilea rând. În al treilea rând, principala și decisiva cauză a fost una pentru care nici unul dintre noi nu are vreo vină: concepțiile noastre total opuse despre semnificația și scopul vieții. Pentru mine, proprietatea este un păcat, pentru tine este o condiție necesară. Pentru a nu fi nevoit să mă despart de tine, m-am forțat să accept circumstanțe pe care le găsesc dureroase. Tu însă ai văzut în acceptarea mea o concesie făcută punctului tău de vedere, și asta n-a avut alt rezultat decât sporirea neînțelegerilor dintre noi.

Cât privește modul în care văd eu viața ta, iată:

Eu, o persoană vicioasă din fire, profund depravat în apetitul meu sexual și trecut de prima tinerețe, m-am căsătorit cu tine, o fată de optsprezece ani pură, bună și inteligentă. În ciuda trecutului meu oribil, ai rămas alături de mine aproape cincizeci de ani, iubindu-mă, ducând o viață plină de griji și neliniște, născând copii, crescându-i, având grijă de ei și de mine, fără a ceda nici uneia dintre tentațiile la care o femeie frumoasă, zdravănă și sănătoasă este mereu expusă; nu am absolut nimic să-ți reproșez. Cât despre faptul că dezvoltarea ta morală nu a mers în paralel cu a mea, care a fost unică, nu pot să-ți iau asta în nume de rău, din moment ce viața interioară a fiecărui om rămâne un secret între acel om și Dumnezeu, și nimeni altcineva nu-i poate cere socoteală în nici un fel pentru asta. Am fost intolerant cu tine. Am greșit foarte mult și îmi mărturisesc greșeala.

4. Dacă relația mea cu Certkov te supără atât de mult, sunt dispus să renunț la ea, deși trebuie să spun că acest lucru ar fi mai neplăcut, dureros chiar, pentru el decât pentru mine. Dar dacă îmi ceri asta, mă voi conforma.

5. Dacă nu accepți aceste condiții pentru o viață liniștită și decentă, îmi voi retrage promisiunea de a nu te părăsi. Voi pleca pur și simplu, și nu la Certkov, poți să fii sigură! De fapt, voi pune condiția absolută ca el să nu mă urmeze și să nu se stabilească lângă mine. Dar de plecat

voi pleca, fiindcă nu mai pot să trăiesc așa. Aș fi continuat această viață dacă aș fi putut privi netulburat suferințele tale, dar nu sunt în stare de asta.

Oprește-te, dragostea mea, din a-i chinui nu numai pe cei din jur, ci și pe tine însăți, căci tu suferi de o sută de ori mai mult decât ei. Asta e tot.

26

Certkov

Doctorul Nikitin l-a adus de la Moscova pe infamul Rossolimo s-o consulte pe Sofia Andreevna. Tentativele ei de sinucidere au întristat toată casa, iar Lev Nikolaevici insistă să fie urmate sfaturile lui Makoviţki. Acesta are mare încredere în doctorii de cap, şi Rossolimo e considerat cel mai bun dintre ei; a făcut incursiuni în mintea tuturor marilor duci şi ducese din Rusia. Până şi împărăteasa-mamă, Maria Fiodorovna, o prietenă intimă a mamei mele, l-a consultat în chestiunea unor vise ciudate. Rossolimo nu este decât un italian şarlatan. Nu pot să am încredere în cineva care se făleşte cu o mustaţă ceruită cu vârfurile răsucite sau care se îmbracă precum ospătarul-şef al unei *trattoria* de la Roma.

Rossolimo a examinat-o pe Sofia Andreevna preţ de două ore, uitându-se în ochii ei cu nişte instrumente asemănătoare unor sextanţi, lovindu-i încheieturile cu un ciocănel din lemn şi punându-i întrebări surprinzătoare. Lev Nikolaevici îl privea înmărmurit. Ştiu că are mare încredere în doctori, uneori exagerat de mare, dar cu Rossolimo a întrecut orice limită. Lev Nikolaevici m-a luat deoparte.

— Rossolimo este uluitor de stupid, a spus el, aşa cum sunt toţi oamenii de ştiinţă.

Îl ascultam cu atenţie, în timp ce se plimba încoace şi-ncolo, dar nu am făcut nici un comentariu. În ultima vreme sunt precaut.

— Nu ştiu de ce l-a adus Duşan aici.

— Poate că sunt prieteni vechi, am spus.

Înainte de ceai, Rossolimo a stat de vorbă cu Lev Nikolaevici.

— Am depistat cauzele bolii ei mintale, a spus el. Contesa suferă de o dublă afecțiune: paranoia și isterie, în principal de aceasta din urmă.

A continuat enumerând cauzele economice, culturale, fiziologice și biologice ale problemei ei, în timp ce Lev Nikolaevici bătea darabana cu degetele în birou, căscând ostentativ.

— Dar lipsa credinței? Cu siguranță că și asta contribuie la starea ei.

— Într-adevăr, a răspuns Rossolimo. Nevoia unui punct de sprijin este adeseori o sursă de instabilitate.

— O metaforă, doctore! a strigat Lev Nikolaevici. Asta vă face cinste.

Rossolimo părea destul de fericit acum, că fusese lăudat de cel mai mare scriitor al Rusiei.

— Într-adevăr, o corabie fără cârmă nu e corabie, nu-i așa?

— Firește că nu, a zis Lev Nikolaevici. Nici o moară de vânt fără vânt.

Lui Rossolimo nu-i era prea clar ce voia să spună Lev Nikolaevici cu asta, dar a fost de acord că vântul este esențial pentru toate morile de vânt și a schimbat rapid subiectul, vorbind despre baloane cu aer cald, o chestiune de oarecare interes pentru el, nu și pentru vreunul dintre noi. După o masă îmbelșugată, a plecat de la Iasnaia Poliana destul de mulțumit de sine.

Lev Nikolaevici se simte vinovat de când a semnat noul testament, dar măcar a fost convins. Îl deranjează faptul că soția lui controlează încă drepturile pentru tot ce s-a publicat înainte de 1881. Nu poate suporta gândul că lucrări scrise cu dragoste de Dumnezeu vor fi folosite pentru a susține traiul risipitor cu care s-au obișnuit soția și copiii lui. E convins că lăcomia Sofiei Andreevna, ascunsă îndărătul unei false îngrijorări pentru viitorul familiei sale, nu va face decât să crească de-a lungul anilor și că e în stare să pună mâna pe *toate* drepturile de autor după moartea sa.

Acum operele complete ale lui Lev Tolstoi vor ajunge, după moartea lui, un bun public, deși mai întâi eu voi redacta și retipări totul. Ca să protejeze testamentul de eventualele intervenții ale Sofiei Andreevna, i-a lăsat drepturile de autor Saşei, cu instrucțiuni clare

de a permite accesul liber al publicului la orice material. Dacă Saşa – a cărei sănătate a fost fragilă în ultimele luni – moare, drepturile de autor îi revin Taniei, cu aceleaşi prevederi.

Lev Nikolaevici a venit în taină la Teliatinki pentru a rescrie testamentul cu mâna lui, dar, s-a întâmplat un lucru de-a dreptul înnebunitor, a fost omisă o formulă crucială, necesară pentru a asigura validitatea testamentului în viitor, în cazul unui proces: „Eu, Lev Tolstoi, în deplinătatea facultăţilor mintale ". Avocatul nostru a insistat să includem această formulă şi nu puteam risca să fim în posesia unui testament atacabil. Prin urmare, am compus un text final, pentru a fi recopiat de Tolstoi.

Ieri ne-am întâlnit în pădure, lângă Grumond. Lev Nikolaevici călăreşte deseori pe Delire după-amiaza, aşa că plimbarea nu a stârnit bănuielile soţiei sale. Nu i-am spus lui Bulgakov despre planurile noastre. El e la degetul mic al Sofiei Andreevna, deşi bietul băiat nu-şi dă seama de asta. Aş prefera să fac rost de un alt secretar, dar Lev Nikolaevici îl admiră. „E încăpăţânat", spune el, „dar îmi aminteşte de mine când eram tânăr".

În orice caz, mă amuză spectacolul „prieteniei" lui Bulgakov cu Maşa. Torc şi se hârjonesc de parc-ar fi nişte pisoiaşi. Nu sunt de acord, dar la ţară oamenii îşi caută distracţiile acolo unde te aştepţi mai puţin.

— Dacă vor să se comporte ca iepurii, să se ducă în pădure, mi-a spus Sergheienko săptămâna trecută, cerându-mi să scap de Maşa. I-am trimis un bilețel, chemând-o la mine. Am vorbit despre viitorul ei la Teliatinki şi – cu oarecare delicateţe – i-am sugerat să stea o vreme cu noul nostru grup din Petersburg. Se poate întoarce oricând doreşte, bineînţeles. I-am spus clar asta. Este o fată inteligentă, care vorbeşte şi scrie în mai multe limbi, şi utilitatea ei ca traducătoare sporeşte cu fiecare zi.

Am fost însoţit în mica noastră excursie la Grumond de Sergheienko, Goldenweiser şi noul secretar al lui Sergheienko, Anatol Radinski, în calitate de martori la semnare. Mă simţeam însufleţit de perspectiva victoriei. Aşteptam momentul ăsta de multă vreme.

Lev Nikolaevici, care sosise înaintea noastră, stătea drept în şa, cu o pălărie albă pe cap, cu barba vizibilă de la distanţă, răsfirată

peste o bluză albastră de in. Ca întotdeauna, mi s-a tăiat răsuflarea la vederea lui.

Ne-am salutat solemn și am descălecat, desfășurând testamentul în fața noastră, pe o tablă de scris adusă special pentru această ocazie. Lev Nikolaevici s-a așezat picior peste picior și a recitit testamentul, cu mâinile tremurând, mișcând din buze. Ținea paginile aproape de ochi. Mă îngrozea ideea că, în orice clipă, ar fi putut declara totul drept o înșelare a încrederii Sofiei Andreevna.

— Este un moment important pentru poporul rus, am spus. În felul acesta va avea acces la opera dumneavoastră, așa cum merită.

El m-a privit ironic, apoi și-a desfăcut tocul, unul englezesc, primit de la Aylmer Maude, care se vâră în sufletul lui trimițându-i tot felul de fleacuri și suveniruri. Lev Nikolaevici își amintise să aducă o călimară de cerneală de India, pe care a mirosit-o înainte de a o folosi, mărturisindu-ne cât de mult îi place mirosul de cerneală! Sergheienko i-a întins o sugativă și hârtia. Meticulos, a început să deseneze literele, copiind totul cu faimosul lui scris ilizibil.

— Mă simt ca un conspirator, a spus, ridicând privirea.

Am râs cu toții, dar râsetele noastre erau seci.

Hai odată, mă gândeam.

Plutea un aer rece, aproape înghețat printre copacii aceia. Vântul bătea dinspre pădure, aducând miros de mlaștină. Delire necheza, cu straiul care o acoperea pe jumătate căzut, și soarele scânteia pe paginile testamentului. Am auzit un strigăt ciudat, și când am ridicat ochii am văzut un pescăruș cu capul negru zburând de pe o creangă, o săgeată de pene albastre și portocalii.

— Un semn, a zis Lev Nikolaevici.

Am zărit un șorecar pe o ramură îndepărtată, dar nu le-am atras atenția.

Când a terminat de copiat testamentul, Lev Nikolaevici a semnat și a oftat, ștuguindu-și buzele. Și-a șters fruntea cu poala cămășii. Apoi fiecare dintre noi a semnat ca martor.

— Ce tortură, a spus el. Sper să nu mai fiu niciodată nevoit să repet acest act.

— Trebuia făcut, am răspuns.

Ne-am îmbrățișat scurt; apoi Lev Nikolaevici a încălecat pe Delire și a plecat. Nu era o ocazie de socializare.

— E groaznic să vezi un om de talia lui adus într-un asemenea impas, i-am spus lui Sergheienko. Dar n-am făcut decât ceea ce era necesar.

Astăzi, când am apărut la Iasnaia Poliana, aproape de ora ceaiului, am aflat că tocmai îmi fusese trimis la Teliatinki un bilet de la Lev Nikolaevici, în care mă ruga să nu vin, pentru că Sofia Andreevna era extrem de iritabilă și suspicioasă. Dacă aș fi primit acest bilet, m-aș fi supus – cu profund regret. Încerc să evit confruntările directe cu contesa de câte ori pot. Dar venisem și intenționam să-l văd pe Lev Nikolaevici, fie și pentru câteva clipe.

După ce am evitat-o pe contesă urcând pe scara din spate, am străbătut coridorul în vârful picioarelor, până la biroul lui Lev Nikolaevici. Ușa de la balcon era deschisă, și am ieșit să-l salut. Makovițki stătea în genunchi lângă el, înfășurându-i picioarele, care îl tot dureau, în bandaje. Bulgakov era în spatele lui, citind cu voce tare un răspuns pe care îl schițase în numele lui Lev Nikolaevici către un ateu ce îi scrisese insistând că Dumnezeu nu există. Era o scrisoare surprinzător de convingătoare, în mare măsură în stilul lui Lev Nikolaevici. Când a terminat, Bulgakov a spus:

— Pot să vă întreb ce credeți despre dragoste? Poate că asta îl va convinge pe omul nostru.

Am chicotit în sinea mea, gândindu-mă la Bulgakov și la fata lui cu ochi umezi din Sankt-Petersburg.

— Prietene, am încercat de mult ori s-o cuprind în cuvinte. Voi încerca din nou, a zis Lev Nikolaevici, cu o urmă vagă de oboseală.

Încă mă uimește cât de răbdător este, cât de simplu. Odată mi-a spus că hindușii, ori de câte ori salută un bărbat sau o femeie, își împreunează mâinile a rugăciune și se înclină, recunoscând prezența divină în orice ființă omenească. Într-adevăr, el tratează pe oricine intră într-o încăpere ca și cum ar fi un zeu sau o zeiță în travesti. E foarte iritant.

Makovițki a terminat de pus bandajele și și-a scos caietul și creionul. Mirosea o ocazie măreață.

Lev Nikolaevici și-a dres glasul și a început:

— Dragostea este unirea sufletelor despărțite unul de altul prin trup. E unul dintre semnele prezenței lui Dumnezeu în lume. Un altul este capacitatea de a ne înțelege unii pe alții. Aș zice că există nenumărate semne ale lui Dumnezeu, dar noi nu le prea observăm. Cu toate acestea, percepem prezența lui Dumnezeu prin dragoste și înțelegere, deși esența lui ne scapă. E ceva dincolo de puterea de înțelegere a oamenilor, deși – trebuie să insist asupra acestui lucru – prin dragoste simțim prezența divină.

— Dar omul ăsta e ateu, a spus Bulgakov. Mă tem că el va nega faptul că se poate detecta o prezență divină de orice fel, fie prin dragoste, fie prin înțelegere.

— Da, așa e. Dar chiar dacă preferă să nu folosească vocabula *Dumnezeu*, îi va recunoaște esența. O poate numi *tufiș*, dar esența tot există. Dumnezeu poate fi negat, dar nu poate fi evitat.

L-am complimentat pe Lev Nikolaevici pentru reformularea pe care o dăduse unei doctrine dificile. Ca de obicei, pune chestiunile cele mai complexe în termenii cei mai simpli. Este un mare dar, care a făcut din el învățătorul lumii.

După scurt timp, ne-am adunat pe terasă pentru ceai. Sofia Andreevna era într-o stare groaznică – cu ochii roșii, cu părul neîngrijit. Arăta mai bătrână și părea destul de zdruncinată. Nu mă bucuram că-i provocasem o asemenea durere, dar eram hotărât să rămân ferm. Moralitatea nu trebuie să se încline în fața capriciului.

— Ridică-te când îți vin musafiri! a strigat ea din celălalt capăt al terasei către soțul ei, care se cufundase într-un fotoliu de răchită. El părea stânjenit și s-a ridicat cu dificultate. Makovițki l-a ajutat să se ridice, încruntându-se la Sofia Andreevna, care s-a încruntat și ea. Trebuia să fiu recunoscător că, cel puțin, mă ignora.

— E nebună, i-am șoptit lui Bulgakov, care stătea în picioare lângă mine.

În mijlocul terasei era o masă grosolană, acoperită cu o față de masă albă, de in. Samovarul fierbea bolborosind vesel, strălucitor ca lampa lui Aladin, reflectând soarele după-amiezii târzii. Un castron cu zmeură își ostenta culoarea, în contrast puternic

cu fața de masă. De obicei mă simt bine într-un asemenea decor, dar Sofia Andreevna aruncase un linţoliu peste ziua aceea. Nimeni nu scotea o vorbă.

Lugubrul ceai nu mi-a stricat însă complet ziua. M-am întors la Teliatinki plin de optimism şi bunăvoinţă. Totul mergea ca pe roate în ultima vreme. Trăiesc din nou aproape de Lev Nikolaevici, şi testamentul e semnat. Singura problemă e contesa, faţă de care trebuie să rămân neutru în măsura în care pot. Tot ce sper e că şi ea are intenţii similare.

27

Bulgakov

Azi-dimineață, când am intrat în sufragerie, am zărit-o pe Sofia Andreevna. Era singură în cameră, cu un pahar de ceai aburind în mână, și se juca nervos cu o bucățică de pâine neagră. În mijlocul mesei se afla o farfurie cu brânză de capră.

— Bună dimineața, Sofia Andreevna. Ați dormit bine?

Mă simțeam de parcă aș fi fost un actor pe scenă.

— M-ai înșelat, a spus ea, mai calmă decât ar fi sugerat conținutul vorbelor ei. Ai conspirat cu Vladimir Grigorievici. Știi exact ce complotează împotriva mea și a familiei mele, și totuși pretinzi că-mi ești prieten.

— Nu, am spus, dar îmi dădeam seama că nu avea nici un rost să protestez.

— Am vorbit cu servitorii. Au auzit zvonuri. Și v-au *văzut* în pădure, bârfind, făcând planuri, ridiculizându-mă pe la spate. Să nu crezi că nu am și eu spionii mei.

Era atât de scandalos, că nu am făcut decât să scutur din cap.

— Cel mai rău, Valentin Fiodorovici, este că ți-am oferit prietenia și sfaturile mele, dragostea mea chiar, fără nici o ezitare. Nu am așteptat nimic în schimb.

— Nu am conspirat împotriva dumneavoastră, am spus. Dar văd că nu mă credeți.

— Te detest, a răspuns ea, lăsându-mă să mănânc singur.

M-am simțit aidoma micului funcționar Șuvalkin, din faimoasa povestire despre prințul Potiomkin, cancelarul împărătesei Ecaterina a II-a. Împărăteasa îl adora pe Potiomkin, care avea crize oribile de depresie melancolică. Când nu se simțea bine, mânia lui era atât

de cumplită, încât era lăsat singur, acasă, încuiat în apartamentele lui, cu toate obloanele trase. Când era gata să reintre în lume, ieșea din camera lui ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Și nimeni nu spunea nimic.

Una dintre aceste crize a durat mai multe luni și a creat probleme serioase la curte. Documentele care necesitau semnătura cancelarului se adunau în teancuri, și împărăteasa a început să se neliniștească. Într-o zi, au fost adunați la palat înalții consilieri ai curții, să discute problema, când, din întâmplare, a intrat în încăpere micul funcționar Șuvalkin.

— Vă rog să mă scuzați, Excelențele Voastre, a spus el. Mă întreb de ce sunteți atât de supărați. Oare vă pot ajuta?

Șuvalkin voia ca toată lumea să fie fericită, mai ales cei superiori lui în rang.

În cameră s-a auzit un chicotit general. Apoi, cuiva din adunare i s-a făcut milă de ignoranța lui Șuvalkin și i-a explicat situația.

Într-o izbucnire sălbatică de ambiție, Șuvalkin a zis:

— Dar, Excelențele Voastre, dacă îmi dați documentele, voi remedia situația. Nu m-am temut niciodată de prințul Potiomkin.

Era o minciună îndrăzneață, dar l-au crezut. I s-au dat documentele nesemnate și a fost trimis, cu încurajări și urări de reușită, acasă la Potiomkin.

A ajuns la impunătoarea clădire cu fațadă din granit violaceu și a cerut să-l vadă pe prinț într-o chestiune oficială. Portarul s-a uitat uluit la Șuvalkin și a spus:

— Nu vă pot recomanda să-l deranjați pe prinț.

— Am fost trimis de împărăteasa Ecaterina cu probleme oficiale, a zis el, exagerând puțin.

Portarul, cu o frică animalică în ochi, i-a arătat drumul spre biroul lui Potiomkin.

Traversând coridoare acoperite cu covoare groase din Orient, galerii și săli de muzică, Șuvalkin s-a apropiat de infamul birou. Ușa era închisă. A bătut o dată, apoi a așteptat. N-a primit nici un răspuns. Citise într-o carte că șansa nu bate de două ori la ușă și a hotărât, probabil pripit, să îndrăznească. A apăsat încet mânerul de alamă. Spre uimirea lui, ușa nu era încuiată.

Potiomkin stătea la masa de lucru, în celălalt capăt al încăperii uriașe, neîngrijite, cu obloanele trase. Ședea acolo în cămașă de noapte, nebărbierit, nemișcat. Micului Șuvalkin i se părea imposibil ca marele prinț, pe care îl slujea cu loialitate de atâta vreme, să arate atât de răvășit. Conștient că nu avea timp de pierdut, a aruncat teancul de documente sub nasul lui Potiomkin.

Înmuind un toc cu peniță de oțel într-o călimară cu cerneală de pe birou, i l-a întins lui Potiomkin. Acesta l-a luat între degetele-i noduroase, dar părea că nu înregistrează prezența lui Șuvalkin în încăpere.

— Vă rog să semnați documentele, Excelența Voastră. Împărăteasa are nevoie de ele cât mai curând.

Potiomkin privea țintă înainte, cu tocul în mână.

— Sunt documente importante, Excelența Voastră. De dragul împărătesei...

Părea inutil, și Șuvalkin era gata să se retragă, când prințul, cu fața împietrită, a început să semneze mecanic documentele. Întorcea paginile una câte una, semna și apăsa sugativa pe semnătură. În scurt timp, întregul teanc a fost terminat.

Șuvalkin era extaziat. Cariera lui avea să ia avânt. Se închipuia promovat administrator-șef al parcurilor orașului sau șef al arhivelor sau, poate, consilier administrativ al lui Potiomkin însuși. Inima îi bătea nebunește și s-a abținut cu greu să nu-l sărute pe prinț în timp ce aduna documentele. Aproape în genunchi, a spus:

— Vă mulțumesc, Excelență. Vă mulțumesc foarte mult, Excelență.

Făcând plecăciuni și mormăind întruna, a închis ușa camerei lui Potiomkin și a ieșit în fugă din casă.

Ajuns la palat, a intrat în anticamera în care consilierii încă se sfătuiau. Cu o lucire de triumf în ochi, le-a întins documentele.

— Au fost semnate toate, a zis el. Absolut toate!

Uluit, consilierul-șef a luat documentele. Au fost împrăștiate pe o masă mare înaltă și s-au adunat cu toții în jurul ei. Cu răsuflarea tăiată, s-au aplecat deasupra lor.

Apoi au împietrit. Consilierul-șef l-a privit grav pe Șuvalkin.

— E ceva în neregulă? a întrebat acesta, apropiindu-se de masă. Atunci a văzut că marele Potiomkin semnase într-adevăr docu-

mentele, dar semnase document cu document, cu o mână fermă, Șuvalkin... Șuvalkin... Șuvalkin...

Astăzi eu eram Șuvalkin. Mă comportasem onest, vorbisem sincer cu Lev Nikolaevici, cu Vladimir Grigorievici, cu Sofia Andreevna. Dar acum toți mă consideră un escroc. Îmi văd numele pe fiecare document malefic, dar nu l-am scris eu acolo. Cu toate acestea, nu trebuie să-l acuz pe Lev Tolstoi. Nu el e Potiomkin al meu. Dumnezeu e Potiomkin al meu, tachinându-mă, jucând un joc ce nu poate decât să mă pună în cea mai prostă lumină posibilă în această casă și în cea de la Teliatinki.

Am primit o scrisoare de la Sankt-Petersburg.

Dragul meu Valia,

După ce m-am întors, i-am contactat pe tolstoieni, care m-au primit bine. Ai fi surprins câte știu despre noi! Teliatinki îi fascinează și toți vor să vină acolo. Pentru ei, Iasnaia Poliana este Mecca.

Știu foarte multe despre tine. Zvonurile zboară! Știu că Lev Nikolaevici te admiră foarte mult și se spune că petreceți lungi după-amiezi dezbătând teme filozofice în pădurea Zakaz. Le dau asigurări că toate acestea au fost exagerate...

Te gândești la mine? (Sunt sigură că da.) Eu mă gândesc la tine. Sunt însă destul de bucuroasă de această perioadă de pauză. Ți-am simțit prea dureros intensitatea. Mă inhiba și îmi diminua capacitatea de a-ți răspunde așa cum aș fi dorit.

Hai să ne trimitem scrisori, multe scrisori. Mă simt aproape de tine acum, când scriu. Mai aproape decât în ziua aceea, în crângul de pini, când ne-am atins. Ți se pare posibil?

Spune-mi ce gândești și ce simți. Și spune-mi ce se întâmplă la Iasnaia Poliana. Am citit Ce avem, așadar, de făcut?, *pe care L.N. a scris-o acum aproape treizeci de ani! Ai recitit-o de curând? Îmi dă un nou imbold de a mă pune în slujba instituirii dreptății în lume.*

Discrepanțele dintre bogați și săraci trebuie să se micșoreze atât cât se poate. Știu că ești de acord cu mine în mod sincer asupra acestor chestiuni.

Mă întreb când și cum ne vom întâlni din nou. Mă voi întoarce în Tula? Probabil. Între timp, să știi că prețuiesc prietenia noastră și vreau să am des vești de la tine.

Nu mai puteam respira. Aș putea oare să-mi trăiesc viața fără Mașa? De când a plecat, am început s-o iubesc mai mult chiar, să tânjesc după ea, s-o visez. Mă închipui lungit lângă ea, în patul nostru conjugal, cu copiii noștri dormind în camera de alături. Îmi închipui cum, asemenea lui Kitty și Levin din *Anna Karenina*, muncim la câmp, cultivăm pământul, bucurându-ne de căminul nostru.

Mă torturează perspectiva, teama de a trăi fără ea și mă simt izolat și ciudat de pustiit. Dumnezeu și lucrul alături de Lev Nikolaevici ar trebui să-mi fie de ajuns. Dar cumva, fără Mașa, viața mea pare lipsită de valoare. Am stat ore în șir singur, cu ochii încețoșați de lacrimi, citind și recitind scrisoarea.

Atracția mea față de ideea de căsătorie nu este însă sporită de vederea luptei zilnice dintre bărbat și nevasta lui de la Iasnaia Poliana. Aseară, ședeam cu toții liniștiți în timp ce întunericul se lăsa peste iaz, privind rândunelele care țâșneau șerpuind prin aer și apucând din zbor insectele cu ciocurile lor minuscule. Seara de august era bogată și înrourată. Amurgul roșu brăzda orizontul, purtând trena soarelui abia căzut în spatele pădurilor îndepărtate.

La scurt timp după cină, Sofia Andreevna a venit pe terasă, unde stăteam cu Lev Nikolaevici și cu doctorul Makovițki. Avea un caiet în mâini. Soțul ei a înțepenit când a văzut-o.

— Presupun că prietenii tăi știu cu toții că preferi bărbații femeilor, a spus ea, încercând să-l provoace, stânjenindu-l pe Dușan Makovițki atât de mult, încât am crezut că o să plesnească de rușine.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Sonia, a zis Lev Nikolaevici. Părea nu atât supărat, cât epuizat.

Dar ea nu căuta liniște.

— Ți-am recitit jurnalele vechi, a spus. Pot să le citesc ceva prietenilor tăi? Sunt amândoi fascinați de tot ce a spus ori a scris marele Tolstoi – cel puțin așa pretind.

Detestam să fiu martor la o asemenea discuție, dar unde era să mă duc? Fața de obicei expresivă a lui Lev Nikolaevici a devenit impasibilă. Și-a întors privirea de la soția lui.

— Ascultați, prieteni, a continuat ea. Nota de insolență din vocea ei m-a șocat. Am copiat asta din însemnarea făcută pe 29 noiembrie 1851. O spune cât se poate de clar: „N-am fost niciodată îndrăgostit de o femeie... Am fost însă foarte des îndrăgostit de bărbați".

S-a oprit, lăsându-ne să cântărim greutatea cuvintelor.

— Vă vine să credeți? Acum ascultați asta: „Pentru mine, principalul indicator al dragostei e teama de a-l supăra pe celălalt, de a nu-i fi pe plac sau doar teama în sine... M-am îndrăgostit de un bărbat înainte de a înțelege ce este pederastia; cu toate acestea, nici după ce am aflat ce este, această posibilitate nu mi-a trecut prin minte".

— Uite! a strigat doctorul Makovițki. S-a explicat. Nu avem nevoie să auzim mai mult, Sofia Andreevna.

Capul chel îi tresărea în timp ce vorbea, iar mica scobitură a tâmplei i se înroșise de furie.

— Voi continua, Dușan Petrovici. E foarte interesant, a zis ea. „Frumusețea a fost întotdeauna un factor uriaș în atracția mea față de oameni... Uite, Diakov, de pildă. Cum aș putea uita vreodată seara în care am plecat împreună de la Pirogovo, când, înfășurat în pătură, simțeam că l-aș devora cu sărutări și aș plânge de bucurie. Dorința fizică nu era absentă, deși este imposibil de spus exact ce rol juca ea în sentimentele mele, căci mintea nu m-a ispitit niciodată cu imagini depravate."

Cu o expresie dezgustată, Lev Nikolaevici s-a ridicat și a plecat. Am fost ușurat.

— Vedeți ce-ați făcut, Sofia Andreevna? A fost izgonit de pe propria lui terasă, a spus doctorul Makovițki.

— Știe că am descoperit adevărul. Altfel de ce ar alerga ca un licean după Vladimir Grigorievici? Dorește bărbatul. Vrea să se tăvălească în pat cu el, să-l sufoce cu sărutări, să-i plângă la piept. De ce nu recunoaște? De ce n-o *face*?

Am răspuns cu un zâmbet. M-a privit disprețuitor și a plecat călcând apăsat. Inima ei e chinuită de o pasiune ciudată, dar sunt cât se poate de conștient că știu foarte puțin despre ce s-a petrecut între Sofia Andreevna și soțul ei în ultimele cinci decenii.

Doctorul Makovițki m-a rugat să mai rămân puțin cu el.

— Știi, în ultima vreme l-a urmărit în pădure, la Zakaz. Oprește pe toată lumea – până și pe copiii de țăran – să-i întrebe dacă l-au văzut pe soțul ei cu Certkov. Nu așa se comportă o soție.

Singur, ghemuit în fotoliu, Dușan Makovițki părea crispat și rănit. Era ca o brioșă care, pentru că i s-a pus prea multă drojdie, se umflă mult peste dimensiunea normală și apoi se prăbușește în ea însăși. Mi-a fost milă de el și, pentru prima dată, mi-a fost simpatic. E extraordinar de inocent și de bine intenționat, deși ridicol. Există în fiecare om ceva ce poate fi iubit.

Am vrut să-l întreb pe Dușan Makovițki care este părerea lui despre pasajele pe care ni le citise Sofia Andreevna, dar n-am îndrăznit. Imaginea lui Lev Nikolaevici culcându-se cu un bărbat era deranjantă. Mi-am dat seama că și eu găsesc bărbații atrăgători într-un mod care ar putea fi cu ușurință interpretat greșit. Îmi place să văd bărbați tineri cosind fânul pe câmp fără cămașă sau scăldându-se dezbrăcați în Voronka; de fapt, nu mă pot împiedica să nu mă holbez la băieții care au grijă de cai la Teliatinki, cu un sentiment înrudit cu dorința fizică. Înțeleg exact ce voia să spună Lev Nikolaevici în jurnalele sale și – încă o dată – francheța și cinstea lui m-au surprins. Eu n-aș fi riscat niciodată să formulez asemenea sentimente îndrăznețe.

Urându-i noapte bună doctorului Makovițki, m-am dus să văd dacă puteam să-l mai ajut în vreun fel pe Lev Nikolaevici înainte de a pleca.

— Ce mă fac? a întrebat el. În situația mea, inerția pare răul cel mai mic. Trebuie să nu fac nimic, să nu acționez în nici un fel. Voi răspunde la fiecare provocare cu tăcerea pe care o merită din plin. Tăcerea, după cum știi, este o armă puternică.

După ce a spus asta, a părut să se răzgândească.

— Nu, trebuie să aspir la condiția de a-i iubi pe toți cei care mă urăsc.

— Această problemă între dumneavoastră și soția dumneavoastră ar putea fi luată drept o provocare, am spus. Ar putea chiar să vă acutizeze percepția spirituală, să vă aducă mai aproape de Dumnezeu.

A dat afirmativ din cap.

— Da, a zis el, dar merge prea departe, prea departe.

M-am oferit să-i aduc un pahar de ceai și mi-a acceptat oferta. Când m-am întors, ședea în fotoliul lui, fără cizme. Fața lui, întreaga lui înfățișare, se îmblânzise.

— Trebuie să înțelegi că Sofia Andreevna nu se simte bine, a spus. Aș vrea ca Vladimir Grigorievici s-o vadă când își pierde cumpătul, când tremură și plânge ca un copil dojenit. Nu poate decât să-ți fie milă de ea... Mă tem că mă port prea sever cu ea. Se sufocă aici... nu poate să respire...

Vocea i-a pierit.

L-am atins pe umăr și am observat o lacrimă mare pe obrazul lui.

— Îmi pare foarte rău, Lev Nikolaevici, eu...

— Ești bun că-mi spui asta, dragul meu băiat, a zis el. E o tensiune veche, acumulată în timp, ca un val al mării. Și acum e gata să se spargă deasupra capului meu. Mă rog lui Dumnezeu să-mi dea puterea să îndur.

Ne-am sărutat și ne-am spus noapte bună.

Ajuns în camera mea, am găsit exemplarul din *Ce avem, așadar, de făcut?* pe care îl împrumutasem din biroul lui Lev Nikolaevici. Cu o senzație de uimire crescândă, am citit din el până când, aproape de miezul nopții, am adormit îmbrăcat.

28

L.N.

DIN *CE AVEM, AŞADAR, DE FĂCUT?*

Îmi petrecusem viaţa la ţară, şi când, în 1881, am venit să locuiesc la Moscova, vederea sărăciei de la oraş m-a surprins.

Sărăcia de la ţară îmi era cunoscută, dar cea de la oraş era nouă şi de neînţeles pentru mine. La Moscova nu poţi să treci strada fără să întâlneşti cerşetori, nişte cerşetori foarte diferiţi de cei de la ţară. Ei nu „umblă cu sacul în spinare şi cerşesc în numele lui Christos", cum le place să spună despre ei cerşetorilor de la ţară. Ei umblă fără sac şi nu cerşesc. Când îi întâlneşti, de obicei încearcă doar să-ţi prindă privirea; în funcţie de reacţia ta, îţi cer ceva sau nu. Cunosc mai ales un cerşetor care provine din rândurile micii nobilimi. Bătrânul merge încet, opintindu-se la fiecare pas. Când te vede, stă într-un picior şi pare să facă o plecăciune. Dacă nu te opreşti, se preface că pur şi simplu aşa merge el, şi continuă. Dacă te opreşti, îşi scoate tricornul, face o nouă plecăciune şi cerşeşte.

El este genul de cerşetor cu educaţie pe care îl găseşti în Moscova.

La început, m-am întrebat de ce nu cer pur şi simplu. Mai târziu am mai aflat câte ceva, dar tot n-am înţeles.

Se pare că în Moscova cerşitul este interzis prin lege, dar cerşetori sunt mulţi, pe fiecare stradă, stau în şiruri la intrarea fiecărei biserici, în timpul slujbelor, mai ales dacă e înmormântare.

Dar n-am aflat niciodată de ce unii sunt prinşi şi arestaţi, în timp ce alţii se plimbă liberi. Fie există cerşetori legali şi cerşetori ilegali, fie sunt atât de mulţi, încât nu pot fi prinşi toţi; probabil că de îndată ce unii sunt prinşi, răsar alţii.

În Moscova sunt tot felul de cerşetori. Sunt unii care trăiesc din asta; alţii, cerşetorii „adevăraţi", sunt cei care au venit la oraş dintr-un motiv anume şi sunt realmente săraci-lipiţi.

Printre cei din urmă sunt mulţi mujici, bărbaţi şi femei deopotrivă, îmbrăcaţi în haine de mujici. Îi întâlnesc deseori. Unii s-au îmbolnăvit aici şi abia au ieşit din spitale; nu pot nici să se întreţină, nici să plece din Moscova. Unii nu sunt bolnavi, dar au pierdut tot ce aveau într-un incendiu sau sunt bătrâni sau sunt femei singure cu copii. Alţii sunt sănătoşi şi apţi de muncă. Aceştia sănătoşi, care cer de pomană, m-au interesat cu deosebire. Fiindcă de când am venit la Moscova, vrând să fac mişcare, mi-am făcut obiceiul de a mă duce să tai lemne la Vorobiovî Gorî împreună cu doi mujici.

Aceşti doi oameni erau exact ca cei pe care îi întâlneam pe străzi. Unul era Piotr, un soldat din Kaluga; celălalt era Semion, un mujic din Vladimir. Nu aveau decât hainele de pe ei şi două braţe sănătoase. Cu ele câştigau o mică sumă zilnică, din care mai reuşeau să şi economisească: Piotr ca să-şi cumpere un cojoc, Semion ca să-şi plătească drumul înapoi în satul lui. Îmi plăcea foarte mult să stau de vorbă cu ei.

De ce aceşti oameni munceau şi alţii cerşeau?

Când întâlneam un astfel de individ, începeam de obicei prin a-l întreba cum a ajuns în situaţia aceea. Odată am cunoscut un mujic sănătos, cu barba aproape căruntă. Cerşea. L-am întrebat cine e şi mi-a povestit că venise din Kaluga să-şi caute de lucru. La început găsise ceva, tăietor de lemne pentru foc. El şi tovarăşul lui au tăiat toate lemnele într-o singură zi. Apoi a căutat o altă slujbă, dar n-a găsit nimic. Tovarăşul lui l-a părăsit, şi acum rătăcea de două săptămâni, după ce mâncase tot ce-i rămăsese, şi nu avea cu ce să-şi cumpere un fierăstrău sau un topor. I-am dat bani pentru fierăstrău şi i-am spus unde putea găsi de lucru. (Întâmplător, tocmai aranjasem cu Piotr şi Semion să mai ia un muncitor alături de ei.)

— Aşa că du-te liniştit, prietene. E destul de lucru pentru tine acolo, i-am spus.

— Mă duc, a zis el. De ce nu? Credeţi că-mi place să cerşesc? Pot să muncesc.

A jurat că avea să se ducă, şi am crezut că era sincer şi că o să apară.

A doua zi m-am dus la prietenii mei, Piotr şi Semion şi i-am întrebat dacă omul venise. Nu venise. S-a întâmplat ca mulţi alţii să se comporte cam la fel. Am fost înşelat şi de oameni care spuneau că nu au nevoie decât de câţiva bănuţi ca să-şi cumpere bilet de tren să plece acasă, dar pe care i-am reîntâlnit pe stradă o săptămână mai târziu. Pe mulţi îi recunoşteam, şi mă recunoşteau şi ei pe mine; dar uneori, uitându-mă, îmi spuneau din nou aceeaşi poveste. Unii întorceau capul când mă vedeau. Aşa am învăţat că şi în această pătură săracă sunt mulţi escroci; dar îmi era tare milă de ei. Erau pe jumătate dezbrăcaţi, slabi, jerpeliţi, bolnăvicioşi: genul de oameni care adeseori mor de frig sau se spânzură, cum citim în ziare.

Când le vorbeam moscoviţilor despre această sărăcie lucie din oraşul lor, mi se răspundea de obicei: „Ce aţi văzut nu-i nimic! Duceţi-vă în Piaţa Hitrov şi vizitaţi azilurile. Acolo o să vedeţi adevărata «Companie de Aur».“ Un individ m-a informat, pe un ton oarecum sec, că nu mai era o „companie“, ci un „Regiment de Aur“ – atât sunt de mulţi. Omul avea dreptate, dar ar fi fost şi mai corect să spună că în Moscova aceşti oameni nu mai sunt acum nici o companie, nici un regiment, ci o armată vastă care numără, mi se spune, cincizeci de mii de suflete. Vechii locuitori ai Moscovei se referă întotdeauna la sărăcia oraşului lor cu un fel de plăcere – ca şi cum s-ar mândri că o cunosc. Îmi aduc aminte că şi la Londra oamenii se lăudau cu cerşetorii oraşului: „Uite cum e aici!“ spuneau ei.

Am vrut să văd această sărăcie, despre care mi se povestise; şi de multe ori am pornit spre Piaţa Hitrov, dar de fiecare dată m-am simţit ruşinat. „De ce să mă duc să privesc suferinţa unor oameni pe care nu-i pot ajuta?“ spunea un glas dinlăuntrul meu. „Dacă trăieşti aici şi te bucuri de toate atracţiile vieţii de oraş, du-te şi vezi şi asta“ spunea un alt glas. Aşa că, într-o zi îngheţată şi vântoasă din decembrie 1881, m-am dus în inima sărăciei oraşului – Piaţa Hitrov. Era o zi de lucru, aproape de ora patru după-amiază. Pe

strada Solianka deja observasem din ce în ce mai mulţi oameni purtând haine ciudate, ce nu fuseseră făcute pe măsura lor, şi încălţăminte şi mai ciudată – oameni cu tenul pergamentos, nesănătos, toţi împărtăşind o atitudine comună, un aer de indiferenţă. Am remarcat un bărbat care mergea destul de nonşalant, îmbrăcat în nişte haine ciudate, ţipătoare, evident nepăsător faţă de cum părea în ochii celorlalţi. Toţi mergeau în aceeaşi direcţie. Fără să întreb pe unde s-o iau (pentru că nu ştiam), am mers împreună cu ei, ajungând în cele din urmă în Piaţa Hitrov.

Şi femeile erau la fel, împopoţonate cu tot felul de pălării, pelerine, jachete, cizme şi galoşi, tot atât de indiferente la cum arătau, în ciuda hidoşeniei veşmintelor. Bătrâne şi tinere deopotrivă, stăteau şi schimbau mărfuri, se băteau, înjurau sau se certau. În piaţă erau puţini oameni. Se pare că negustorii plecaseră, şi majoritatea urcau, trecând prin sau pe lângă piaţă, mereu în aceeaşi direcţie. I-am urmat, şi cu cât mergeam mai departe, cu atât păreau să fie mai mulţi oameni, toţi îndreptându-se spre acelaşi loc. Trecând de piaţă şi continuându-mi drumul de-a lungul străzii, am depăşit două femei: una bătrână, cealaltă tânără. Amândouă purtau haine jerpelite, murdare. Nici una nu era beată. Ceva le preocupa însă, şi bărbaţii care le întâlneau, ca şi cei din faţa sau din urma lor, nu dădeau nici o atenţie felului în care vorbeau, care pentru mine suna ciudat. Era evident că aici oamenii vorbeau mereu aşa.

În stânga erau nişte aziluri de noapte, şi unii intrau în ele, în timp ce alţii îşi continuau drumul. După ce am urcat dealul, am ajuns la o casă mare, pe colţ. Majoritatea s-au oprit aici. De-a lungul trotuarului şi pe marginea străzii acoperite de zăpadă îşi aşteptau rândul. În dreapta uşii de la intrare erau femeile, în stânga bărbaţii. Am trecut şi pe lângă unii, şi pe lângă alţii (erau sute) şi m-am oprit acolo unde se sfârşea coada. Casa în faţa căreia aşteptau era Azilul de Noapte Liapinski. Mulţimea era formată din cei care aşteptau să fie primiţi înăuntru. La cinci după-amiaza uşile se deschid, şi oamenii sunt lăsaţi să intre. Aproape toţi cei pe care îi văzusem pe drum veniseră aici.

Când m-am oprit, la capătul cozii formate din bărbaţi, cei care se aflau cel mai aproape au început să se holbeze la mine, privindu-mă

cercetător. Zdrențele care le acopereau trupurile erau extrem de variate, dar toți se uitau la mine cu aceeași privire, ca pentru a spune: „De ce dumneata, un om din altă lume, te-ai oprit printre noi? Cine ești? Un bogătaș satisfăcut care vrea să se bucure de mizeria noastră, să-și omoare timpul, să ne chinuie – sau ești acea pasăre rară – unul căruia îi e milă de noi?" Aceste întrebări se citeau pe fiecare față. Se uitau, îmi susțineau privirea, apoi întorceau capul. Aș fi vrut să vorbesc cu unii dintre ei, dar nu mă puteam hotărî ce să fac. Cu toate acestea, oricât de mult ne-ar fi despărțit viața, privindu-ne unii pe alții am simțit că semănam, că încetaserăm să ne mai temem unii de alții.

Lângă mine stătea un individ cu fața umflată și barbă roșie, îmbrăcat într-o haină ruptă și cu galoși în picioarele goale. (Și erau mult sub zero grade!) I-am întâlnit privirea de trei sau de patru ori și m-am simțit atât de aproape de el, încât în loc să-mi fie rușine să-i vorbesc, ar fi trebuit să-mi fie rușine dacă n-aș fi spus nimic. Așa că l-am întrebat de unde vine. Mi-a răspuns cu bunăvoință și a început să povestească, iar în jurul nostru s-au adunat și alții. Era din Smolensk și venise în căutare de lucru, sperând să poată cumpăra porumb și să-și plătească impozitele.

— Nu e nimic de lucru, a spus el. Soldații au luat toate slujbele. Așa că rătăcesc de colo-colo și, numai Dumnezeu știe, n-am mâncat de două zile!

Vorbea cu timiditate, străduindu-se să zâmbească. Tocmai se apropia un vânzător de băuturi calde (făcute din miere și mirodenii). L-am chemat și ne-a turnat un pahar. Omul a luat băutura și a încercat să-i absoarbă căldura cuprinzând paharul în palme. Apoi mi-a povestit aventurile prin care trecuse (aventurile sau poveștile spuse de acești oameni erau aproape toate la fel). Avusese ceva de lucru, dar se terminase; apoi îi fusese furat portofelul cu pașaportul și toți banii pe care îi avea, chiar aici, în Azilul Liapinski. Acum nu mai putea pleca din Moscova. Mi-a spus că în timpul zilei se încălzea în magazinele de băuturi și înghițea câte un codru de pâine pe care i-l dădea câte cineva; adeseori însă era gonit. Aici primea adăpost gratis. Acum nu aștepta decât să-l aresteze poliția, pe motiv că nu are pașaport, să-l închidă sau să-l trimită pe jos, sub escortă, în orașul lui natal.

— Se spune că va fi o razie a poliției joi, a zis el. Închisoarea sau trimiterea acasă sub escortă erau, pentru el, Pământul Făgăduinței.

În timp ce vorbea, alți doi-trei oameni din mulțime îi confirmau spusele și explicau că sunt în aceeași situație. Un puști slăbănog, palid, cu nasul lung, îmbrăcat doar în cămașă (care era ruptă pe umăr) și cu o căciulă fără calotă, și-a croit drum prin mulțime până la mine. Tremura ca varga, dar se străduia să zâmbească dispreţuitor ascultând discursul cerșetorului, sperând ca astfel să îmi facă pe plac. M-a privit fix în ochi și i-am oferit și lui o băutură fierbinte. Luând paharul, și el și-a încălzit amândouă mâinile în jurul lui, dar nici nu a început bine să vorbească, că a și fost îmbrâncit de un individ mare, negru, cu nas acvilin, cu o cămașă imprimată și o haină pe el, dar fără căciulă. Mi-a cerut și el o băutură, urmat de un bătrân înalt, beat, cu barba ascuțită, care purta o pereche de pantaloni legată în talie cu o sfoară și încălțări din scoarță de copac. Apoi s-a apropiat un tip pitic, cu obraji dolofani și ochi apoși, îmbrăcat cu o haină scurtă din postav maro; genunchii goi îi ieșeau prin găurile pantalonilor de vară și i se loveau unul de altul de frig. Tremura atât de rău, că abia putea ține paharul și a vărsat conținutul pe el. Ceilalți au început să-l înjure, dar el nu făcea decât să zâmbească jalnic și să tremure. Apoi a venit un un bărbat strâmb, deformat, în zdrențe, cu niște bucăți de pânză înfășurate în jurul picioarelor goale; apoi ceva care semăna cu un ofițer, apoi unul ce părea față bisericească, apoi unul bizar și fără nas: toți erau flămânzi, înghețați, îndrăzneți și supuși, adunându-se în jurul meu și îmbulzindu-se lângă vânzătorul de băuturi fierbinți, care a dat tot ce a avut, până n-a mai rămas nimic.

Un om mi-a cerut bani și i-am dat. A mai cerut unul, apoi al treilea, și curând am fost asediat de întreaga mulțime. Au urmat dezordinea și înghesuiala. Un portar de la clădirea de alături a strigat la ei să plece de pe trotuar, și s-au supus umili poruncii. Din rândurile lor au apărut tipii descurcăreți, care m-au luat sub protecția lor. Sperau să mă scoată din îmbulzeală, dar mulțimea, care la început se înșirase de-a lungul trotuarului, s-a adunat în cerc în jurul meu. Mă implorau din priviri, cerșind. Fiecare față era mai jalnică, mai istovită, mai degradată decât cea dinainte. Am dat tot ce aveam la mine, ceea ce nu era mult, și am urmat mulțimea în Azilul de Noapte.

Era o clădire imensă, cu patru etaje. La ultimul etaj era adăpostul pentru bărbați, iar la celelalte, cele pentru femei. Mai întâi am intrat în zona rezervată femeilor: o încăpere mare, plină cu priciuri aranjate pe două niveluri. Femei bătrâne și tinere – bizar îmbrăcate, în zdrențe, fără haine potrivite pentru frigul de afară – intrau și-și luau în stăpânire priciurile. Unele din cele mai bătrâne își făceau cruce și se rugau pentru întemeietorii acestui refugiu. Altele doar râdeau și înjurau.

M-am dus sus, în adăpostul destinat bărbaților. Printre ei am recunoscut un om căruia tocmai îi dădusem bani. Văzându-l, mi s-a făcut brusc groaznic de rușine și am ieșit repede. Simțindu-mă ca și cum aș fi comis o crimă, am părăsit clădirea și m-am dus acasă. Am intrat în holul elegant, acoperit cu covoare al casei mele. Dându-mi jos paltonul îmblănit, m-am așezat la o masă pe care erau aranjate cinci feluri de mâncare. Mă serveau cinci lachei cu cravate și mănuși albe.

Acum treizeci de ani, la Paris, am văzut cum, în prezența a mii de spectatori, a fost ghilotinat un om. Știam că era un criminal oribil și cunoșteam toate acuzațiile care îi fuseseră aduse. Știam și că înfăptuise crima deliberat și cu sânge rece. Dar în momentul în care capul i s-a desprins de trup și s-a rostogolit în ladă, mi s-a tăiat răsuflarea și am realizat, nu cu mintea, ci cu inima și cu întreg sufletul, că toate argumentele în favoarea pedepsei capitale sunt absolut lipsite de sens și că oricât de mulți oameni s-ar alia pentru a comite o crimă – cea mai rea dintre toate infracțiunile – și orice s-ar spune, crima rămâne crimă. Știam că se comisese o crimă sub ochii mei și că eu, prin simpla mea prezență și prin aceea că nu intervenisem, aprobasem și participasem la înfăptuirea ei.

La fel acum, la vederea foamei, a frigului și a degradării a mii de oameni, am înțeles, nu numai cu mintea sau cu inima, ci cu sufletul însuși, că existența a zeci de mii de astfel de oameni în Moscova – în timp ce eu și alte câteva mii ne îndopăm cu fripturi și sturioni și ne acoperim caii și podelele cu brocarturi sau covoare –, orice ar spune învățații lumii despre necesitatea ei, este o crimă, și una comisă nu o dată, ci zi după zi. Am știut că eu, făcând o asemenea risipă, împărtășeam din plin responsabilitatea pentru această crimă.

29

Saşa

Tata a adormit deasupra jurnalului său, şi nu am îndrăznit să-l trezesc. Am aruncat o privire la ce scrisese: „Simt că ar trebui să plec, lăsând o scrisoare, dar mă tem pentru Sonia, deşi cred că ar fi şi spre binele ei".

Mâna îmi tremura. Am întors pagina şi am citit: „Ajută-mă, Doamne, spirit universal, origine şi sens al vieţii, ajută-mă măcar în aceste ultime zile şi ore ale vieţii mele pe pământ, ajută-mă să Te slujesc, să trăiesc numai pentru Tine".

Am închis jurnalul, să nu vadă mama. Nu puteam suporta încă o criză de isterie.

Tata, pe de altă parte, nu e isteric, deşi Andrei şi Lev, fraţii mei, au vorbit în modul cel mai supărător despre intenţia de a pune un medic să-l declare iresponsabil. Le e frică, bineînţeles, de testamentul secret. Proprietatea asupra manuscriselor şi jurnalelor tatei îi preocupă. Sunt atât de lacomi de bani! Tot ce fac este menit să le asigure luxul pe care îl adoră.

Toate aceste întâmplări mi-au provocat o tristeţe covârşitoare, aşa că m-am dus în camera Varvarei. Ea m-a legănat în braţele ei, spunându-mi:

— Orice s-ar întâmpla, unul dintre ei o să moară curând. De asta poţi să fii sigură. Timpul are o funcţie folositoare aici.

Are dreptate, firește. Efectele fizice ale luptei dintre părinţii mei au devenit evidente pentru toată lumea. Pulsul mamei creşte nebuneşte, în timp ce tata uneori aproape că nu e în stare nici să traverseze o încăpere. Palid, nesigur pe picioare, este adeseori confuz.

Cum-necum, reușește să călărească pe Delire după-amiaza. Dacă nu-l ucide tensiunea, calul ăla o s-o facă.

Într-o zi, tata mi-a povestit despre un bătrân care se săturase de viață și a cărui familie se săturase de el. Fără să spună nimic, omul și-a înșeuat calul, a plecat în zori în pădurile încețoșate și n-a mai fost văzut niciodată.

— Tată, tu n-ai...

— Nu pot să spun ce aș face sau n-aș face, a răspuns el.

Am refuzat să continui această conversație nu atât îngrozită, cât îmboldită de un sentiment de veneraţie. Eram sigură că, orice s-ar întâmpla între el și mama, se va comporta într-o manieră rezonabilă, chiar dacă toată lumea spune că e nebun.

Tania, sfânta mea soră, a auzit despre ultimele ciocniri conjugale și a hotărât să ne viziteze. E ca o găleată cu apă rătăcind în căutarea focului. Dar temperamentul ei în general mărinimos are efecte benefice asupra atmosferei din casă. Tata pare că se poate relaxa când e ea aici.

— Sora ta e atât de delicios de proastă! mi-a spus Varvara Mihailovna azi-dimineață, la micul dejun. Îi face pe toți cei din jur să se simtă inteligenți. De asta o place toată lumea.

Actuala stare de asediu de la Iasnaia Poliana a zguduit-o atât de tare pe sora mea, încât a insistat să o însoțim la Kocetî. Atmosfera de acolo e întotdeauna alinătoare, cu fudulia genială a lui Suhotin și organizarea Taniei, cu clinchetul vocilor de copii, terenurile bine întreținute și bucătăria franțuzească. Kocetî mai are și avantajul de a se afla acum în afara razei imediate de acțiune a lui Certkov, ceea ar trebui să ajute la înzdrăvenirea mamei.

Fără a sta prea mult pe gânduri, toată lumea a fost de acord să meargă. Iasnaia Poliana a devenit o cameră de tortură emoțională.

Am pornit-o spre Kocetî la mijlocul lui august, într-o zi întunecată, în două trăsuri. Eu am călătorit cu Varvara Mihailovna și Dușan Makovițki într-o trăsură strâmtă, cu patru trăpași. Părinții mei s-au urcat împreună în prima trăsură, cu Tania și doi servitori. Totul a mers bine vreme de trei zile, mama fiind mai calmă decât o văzusem în ultimele luni. Și ea, și tata s-au purtat civilizat! Apoi, pe optsprezece august, a apărut un articol în ziarul local, în care se

spunea că ministrul de interne îi acordase lui Certkov permisiunea de a rămâne în Tula.

Mama a venit în camera în care se lua micul dejun, ținând ziarul mototolit în mână ca pe un animal strangulat.

— O să pun să fie asasinat Certkov. Ori moare el, ori mor eu. Cale de mijloc nu mai există.

Fața tatei s-a făcut albă ca varul.

— Vedeți cu toții ce îndur, a strigat el. E... imposibil!

Mama s-a uitat la el, apoi s-a prăbușit pe scândurile late ale podelei, lovindu-se cu capul de o mulură. O servitoare pe care n-o cunoșteam a țipat. Dușan Makovițki s-a repezit lângă mama și i-a luat imediat pulsul.

— O sută patruzeci, a zis el. Nu e grav.

Cam prea nonșalant, i-a pălmuit obrajii înainte de a-i duce sărurile la nas.

Mama a întredeschis ochii.

— Sofia! a spus Dușan, tare. Deschide ochii!

— Pieptul meu... pieptul meu, a suspinat ea, încercând să-și recapete răsuflarea. Am o durere îngrozitoare. Inima! E inima!

A căzut din nou pe spate, cu ochii închiși. Nici Sarah Bernhardt n-ar fi putut interpreta mai bine scena asta.

— Moare? a întrebat Tania.

— Își va reveni, a răspuns Dușan. E doar un șoc ușor.

Mama a fost dusă în camera ei de doi valeți în uniformă, atârnând între ei ca un hamac mare. A fost lungită pe pat, cu perne de jur-împrejur.

M-am așezat lângă ea împreună cu tata, care mocnea tăcut și nu spunea animic – nu scotea nici un cuvânt, nici măcar un oftat. Când și-a recăpătat cunoștința, mama părea ciudat de calmă, radioasă ca o regină. I-a cerut tatei să-i promită că nu-l mai lasă pe Certkov să-l fotografieze.

— Ești ca o cochetă bătrână, a spus ea. Întreaga familie e deranjată de felul în care fotografiile lui cu tine împodobesc toate ziarele mediocre din Rusia. Ar trebui să ai mai multă mândrie!

Tata, cam somnoros, i-a făcut pe plac, zicându-i că n-o să-i mai permită lui Certkov să-l fotografieze. Asta a părut s-o satisfacă,

dar el a înrăutățit pe loc lucrurile spunând că își rezerva însă dreptul de a-i scrie lui Certkov ori de câte ori dorește.

Această mică manevră a azvârlit-o pe mama într-o profundă tulburare.

— Uite cum insistă să aibă ultimul cuvânt de fiecare dată! a zis ea. E diabolic!

A doua zi m-a chemat și mi-a spus că n-a dormit toată noaptea.

— Nu pot să mă gândesc, a spus ea, aproape fără să respire, cu obrajii arzându-i de furie, decât că, de acum încolo, scrisorile lui vor fi pline de remarci nedrepte la adresa mea, intrigi și minciuni îngrozitoare – toate scrise sub pretenția umilinței creștine. Tatăl tău se crede Christos, Sașa. Ăsta e un păcat, știi. Un suflet poate fi condamnat la chinurile iadului pentru asta.

— Dimpotrivă, am spus. Tata este extrem de umil.

— E un egoist și un maniac! Se crede Christos și îl lasă pe Certkov să joace rolul primului ucenic. Ar fi comic dacă n-ar fi maladiv.

Mama a zăcut în pat la Kocetî zile în șir, hrănindu-se cu dulciuri, bând ceai și ciocolată caldă, vânând semne de perversitate în romanele și povestirile timpurii ale soțului ei. În *Copilăria* a găsit o descriere a unui om pe nume Serghei. L-a chemat pe tata în camera ei și i-a citit pasajul pe tonul ei scandalos, ca de stentor.

— Cum se face că-l preferă pe Certkov, idiotul ăla chel și obez, în locul meu? a întrebat într-o dimineață, în timp ce ne sorbeam ceaiul în budoarul ei.

— Te iubește încă, mamă. Altfel de ce ar sta lângă tine?

A ignorat sensul întrebării mele.

— Îmi aduc aminte când stăteam goală pe malul Voronkăi, gata să mă scald, a spus ea. Iar el se strecura până acolo și mă poseda. Mă tăvălea într-un petic de ierburi înalte, unde mă siluia.

Își dădea ochii peste cap în timp ce vorbea. Părea de-a dreptul nebună, ca Othello înainte de a o omorî pe Desdemona, cu ochii lui mari, albi, arzând pe fața neagră, schimonosită.

Nu-mi plăcea să ascult așa ceva. Nu era genul de lucru pe care să i-l povestești unei fiice.

N-aș fi rezistat în acele zece zile la Kocetî fără Varvara, care nu se lăsa nici o clipă deranjată de atmosfera de minciună și nebunie.

E ca un pârâu care curge de-a lungul trupului meu, hrănindu-mi rădăcinile. Fără ea, m-aș ofili.

Tata m-a supus unui interogatoriu cât se poate de bizar într-o zi, pe când așteptam să-mi dicteze ceva. M-a întrebat dacă simt că o iubesc pe Varvara.

— Da, țin la ea, am spus.

— Dar o *iubești*?

— O iubesc.

A părut mulțumit să audă asta. Sunt sigură că nu se gândește la prietenia noastră ca la un lucru păcătos. Nu e pervers, cum pretinde mama; de fapt, el își dă seama că a iubi bărbați este același lucru cu a iubi femei în toate felurile, în afară de cel mai concret.

Ziua de naștere a mamei cădea pe douăzeci și doi ale lunii. Avea șaizeci și șase de ani și își arăta vârsta. Ziua tatei era șase zile mai târziu, împlinea optzeci și doi de ani. Ar fi trebuit să fie prilej de sărbătorire, dar mama insista să repete aceleași lucruri iritante. Insultele zburau de la unul la altul, cu Tania pe post de arbitru.

Tata a fost cel care a început cearta de data asta, frământat de zile întregi. Eram adunați în jurul mesei mari de la Kocetî, când i-a venit deodată să spună că celibatul și castitatea sunt principalele două scopuri ale vieții unui bun creștin.

— Auziți la el! a țipat mama. Lev Nikolaevici, împlinești optzeci și doi de ani azi și tot prost ești.

Tania a spus:

— Nu e cazul să vorbiți așa unul cu celălalt într-o zi fericită ca aceasta. Hai să ne bucurăm ca o familie și să ne iubim, cum ne învață Evanghelia.

Ne-a oferit tuturor o a doua porție de vânat, în timp ce Suhotin ne-a turnat vin alb de Moselle.

Dar mama nu mai putea fi oprită.

— Un om care face treisprezece copii ne insultă când proclamă sfințenia celibatului. Mai ales când acest om s-a culcat cu Dumnezeu știe câte femei – sau bărbați. E scandalos, Lev Nikolaevici. Te faci de rușine când vorbești așa.

După cină, l-am luat pe tata de lângă ea. M-a apucat strâns de braț și am pășit în umbrele alungite ale serii, să facem o plimbare scurtă prin parc. Peisajul era încântător, cu rândunele care despicau cu aripile lor aerul dintre copaci. Luna își apăsa călcâiul în nisipul întunecat al cerului, în timp ce, în depărtare, un cârd de gâște se auzea gâgâind în zborul său spre sud.

— Ele știu exact unde să se ducă, a spus tata. Și nu trebuie să se frământe gândindu-se la asta. Cât le invidiez!

Ne-am oprit lângă o baltă mică, plină de rațe, și ne-am așezat pe o bancă de piatră, cu fața la apă.

— Trist e că mama te iubește, am zis.

— Ceea ce simte mama ta pentru mine nu e iubire, a spus el. Are spiritul de posesie al iubirii, dar e ceva mai aproape de ură. Vrea să mă distrugă.

Nu putea fi așa. Oricât mi-ar displăcea s-o recunosc, nu cred că mama vrea să-și distrugă soțul, pe care îl adoră în felul ei.

— Poate că nu. Dar dragostea ei se transformă în ură cu fiecare zi.

S-a oprit o clipă, să se gândească.

— Vezi tu, mulți ani a fost salvată din ghearele propriului egoism de către copii. Copiii i-au acaparat întreaga atenție. Dar asta s-a terminat, și acum n-o mai poate salva nimic.

Mama a refuzat să mai stea la Kocetî, fiindcă toată lumea (pretindea ea) o trata „ca pe o Xantipă". Continua să-și vadă viața ca pe o dramă – o tragedie –, cu ea în rolul principal.

— Ea nu vrea o familie, îmi spunea Varvara. Ea vrea un cor grecesc.

La insistențele tatei, Varvara și cu mine am acceptat s-o ducem pe mama înapoi la Iasnaia Poliana. El a refuzat să meargă, slavă Domnului. Se simțea bine la Kocetî, jucând șah cu Suhotin, plimbându-se prin parc, citind din Rousseau în fiecare dimineață și din Pascal seara. Dicta scrisori și revizuia șpalturi trimise de Certkov. Avea să-i facă bine puțin timp departe de mama.

Am crezut că despărțirea avea să-i facă bine și mamei, dar îndată ce am ajuns acasă, a început să se agite. A doua zi după sosire, a năvălit în biroul tatei ca o furtună. Văzând că niște fotografii noi făcute de mine și de Certkov fuseseră atârnate pe pereți, le-a arun-

cat pe podea. După ce le-a înlocuit cu fotografii de-ale ei, a trimis după un preot, care a sosit cu tot calabalâcul lui liturgic să exorcizeze încăperea de prezența diabolică a lui Certkov.

Ne-am așezat în hol, ascultând și nevenindu-ne să credem. Apoi mama a scos capul pe ușă, cu ochii negri ca noroiul.

— Nu-mi pasă ce face tatăl tău, Sașa. N-are decât să-i cedeze totul lui Certkov, dacă asta vrea. Nu contează, pentru că o să atac testamentul. Frații tăi vor fi alături de mine, la fel și țarul!

Tremura ca inima unui pui de găină tăiat.

Varvara a asigurat-o pe mama că Certkov nu avea asemenea planuri malefice.

— Omul ăla n-o să se dea în lături de la nimic, a răspuns mama. Vrea să mă distrugă!

A hotărât să se întoarcă numaidecât la Kocetî.

Următoarele câteva zile au fost groaznice. Întoarsă la Kocetî, mama a refuzat să înghită orice fel de hrană. Stătea la masă îmbufnată, în timp ce tata se învârtea umil în jurul ei, implorând-o să guste ceva.

— Măcar o bucățică de pâine neagră, dragostea mea, spunea el.

Era un spectacol atât de jalnic, încât Suhotin, un om liniștit de felul lui, și-a pierdut cumpătul. Livid, s-a ridicat în picioare în capul mesei, sprijinindu-se în pumnii încleștați.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Sofia Andreevna! a zis el. Nu îți dai seama ce faci? Singurul dumitale merit pe lumea asta e acela de a fi soția lui Lev Tolstoi, nu știi asta? Dacă te părăsește, istoria va spune că a fost vina dumitale. Și, îți jur, va avea dreptate!

Tata a plecat capul. Și-a dat seama că situația era insuportabilă și a pus o mână pe umărul soției sale, oftând.

Am văzut lacrimi pe obrajii mamei; fața îi era scăldată de o insuportabilă tristețe.

În ziua aceea a plecat acasă – un gest îngăduitor din partea ei –, rugându-l pe soțul ei s-o urmeze în câteva zile. Voia să fie împreună la Iasnaia Poliana, pentru cea de-a patruzeci și opta aniversare a căsătoriei lor, pe 23 septembrie. El nu avea cum să nu accepte.

În dimineața aniversării, mama a coborât din dormitorul ei îmbrăcată într-o rochie de mătase albă, cu un zâmbet copilăros pe față, ca și cum căsnicia lor ar fi fost o jumătate de secol de

inexprimabil extaz. Recunosc, era strălucitoare. Atât eu, cât și Varvara Mihailovna i-am făcut complimente.

— Spune-i tatălui tău să-și pună o cămașă curată, a zis ea. Îl voi ruga pe Bulgakov să ne facă o poză pe gazonul din față.

Fără tragere de inimă, tata și-a pus o bluză albă de pânză și cele mai bune cizme de piele – pe care le făcuse el însuși cu câțiva ani în urmă și le ținea pentru ceea ce el numește „ocazii de stat". Și-a periat cu grijă părul și barba.

Au băut o ceașcă de ciocolată caldă înainte de a se duce afară, pentru poză. Era o zi caldă, de sfârșit de septembrie. Deși nu era încă amiază, soarele ardea cu o strălucire aproape lugubră, și arșița tremura peste câmpurile proaspăt cosite – pentru ultima dată anul acesta. Lui Bulgakov i-a fost atribuit rolul de fotograf, deoarece se credea că e pasionat de asta.

Mama se gândea că o fotografie grandioasă, oficială, a ei și a tatei, care ar apărea în toate ziarele, ar pune capăt „zvonurilor neîncetate cum că ar fi vreo dispută maritală între noi", cum spunea ea. Tata nu prea avea cum să refuze să se lase fotografiat alături de ea, din moment ce-l lasă pe Certkov să-l fotografieze absolut oricând dorește. Mă îndoiesc sincer că un om a fost vreodată fotografiat mai mult decât Lev Tolstoi.

Am pus un paravan în spatele cuplului aniversat, așa cum mi-a cerut Bulgakov. O făcea pe „profesionistul".

— Paravanul va concentra razele soarelui pe subiectul fotografiei, a spus Bulgakov.

Eu și Varvara Mihailovna chicoteam în spatele lui, în timp ce Dușan Makovițki se încrunta.

Tata a mijit ochii, tras la față și distrat.

— Vă rog, încercați să zâmbiți, Lev Nikolaevici, a zis Bulgakov.

Tata a surâs slab, forțat.

Bulgakov a băgat capul sub husa neagră a aparatului de fotografiat, ținând într-o parte para de cauciuc.

— Un pic mai la dreapta, vă rog... Așa! Acum zâmbiți...

Mama, firește, arăta divin. Și-a strecurat o mână pe după talia soțului ei și și-a cuibărit capul pe umărul lui. Voia ca lumea să vadă Cuplul Perfect. Dar nimic nu putea schimba starea tatei.

S-a auzit clicul diafragmei, dar când Bulgakov a încercat să developeze pozele, pe hârtia puternic mirositoare au apărut două fantome fără trăsături. Varvara Mihailovna a spus:

— Aparatul ştie care este realitatea.

Au încercat din nou a doua zi, cu rezultate mai bune. După aceea, l-am luat deoparte pe tata.

— Nu trebuia să te laşi din nou convins de ea să faceţi poza aia. A fost necinstit.

— Semeni mult cu mama ta, a spus el. Plină de mânie.

N-ar fi trebuit să-mi vorbească niciodată aşa. Dar mi-am dat seama că situaţia în care se afla îl împiedica să se comporte raţional.

Înainte de prânz, am intrat în biroul lui să scriu după dictare. Stătea pe canapea şi a ridicat ochii spre mine ca un cocker bătrân.

— Nu de scrisul tău am nevoie, Saşa. De iubirea ta.

Dragoste fără margini, milă şi tristeţe mi-au urcat de-a lungul şirei spinării, spărgându-se într-un val imens deasupra capului.

— Am atâta nevoie de tine, tată, am spus, căzând la podea. I-am cuprins genunchii cu mâinile şi am început să plâng.

— Fată scumpă, a zis el mângâindu-mă pe păr. Atât de scumpă, te iubesc. Atât de scumpă...

A doua zi, tata a pus la loc, pe pereţii biroului, fotografiile făcute de mine şi de Certkov. În după-amiaza aceea, mama şi-a pierdut minţile.

Varvara şi cu mine fuseserăm invitate la o prietenă pentru câteva zile, şi am plecat după micul dejun. În aceeaşi după-amiază, tata a plecat în pădure, călare pe Delire. Când s-a întors, a descoperit că mama intrase în biroul lui cu un pistol cu capse şi trăsese în fotografiile lui Certkov, apoi le rupsese – servitorii au povestit cu însufleţire întreaga istorie sordidă, cu amănunte, ca întotdeauna. Când mama l-a văzut pe tata în birou, s-a repezit la el cu acelaşi pistol şi a tras de mai multe ori spre capul lui, apoi s-a dus în fugă în camera ei.

Unul dintre servitori a trimis imediat după mine şi după Varvara. Când ne-am întors, mama susţinea sus şi tare că nu se întâmplase nimic.

— Prostuţelor, ce vă aduce înapoi atât de repede? Înţeleg că gazda voastră v-a plictisit.

Mi-am pierdut cumpătul.

— Ești nebună și o să ne omori pe toți.

— Așa crezi?

A început să-mi înșire toate suferințele ei, dar pentru mine și Varvara era prea mult de îndurat.

— Taci din gură odată! a zis Varvara.

Mama s-a uitat cu amărăciune la prietena mea.

— Te-am tolerat mult timp, foarte mult timp, Varvara Mihailovna, a spus ea. Dar va trebui să-ți cer să ne părăsești pentru totdeauna. Dumneata și Sașa vă purtați ca niște copii mici, hoinărind și giugiulindu-vă. Mă dezgustați, amândouă. Prezența propriei mele fiice sunt nevoită s-o accept. Dar dumneata! a îndreptat un deget strâmb către Varvara, scuturându-l. Pe *dumneata* nu te mai vreau în casă!

Îmi venea s-o fac una cu pământul. În loc de asta, am trântit ușa, m-am dus la tata în birou și i-am spus ce se întâmplase. A sugerat ca eu și Varvara să ne ducem câteva zile la Teliatinki, până se mai potolește mama.

Astăzi, înainte de micul dejun, am pornit călare, alături de Varvara Mihailovna, cu câteva bagaje făcute în grabă și cu papagalul meu. Până și compania lui Certkov părea preferabilă celei a unei femei pline de ură și torturate de autocompătimire.

30

L.N.

SCRISOARE CĂTRE GANDHI

Kocetî, 7 septembrie 1910

A sosit ziarul dumneavoastră, Indian Opinion, *şi am fost încântat să aflu că au scris în el atât de mulţi dintre cei care practică nonrezistenţa. Aş vrea să vă împărtăşesc gândurile mele la citirea acestui material.*

Acum că am îmbătrânit şi simt atât de puternic apropierea morţii, vreau să povestesc şi altora despre lucrurile care mă tulbură cu adevărat pe lumea aceasta. Vreau să vorbesc despre ce mi se pare de o importanţă extremă, mai ales despre ceea ce se numeşte nonrezistenţă (dar care nu e nimic altceva decât învăţătura iubirii, neîntinată de false interpretări). Faptul că dragostea, care este năzuinţa sufletului omenesc către unitate şi activitatea care rezultă din această năzuinţă, este legea supremă a vieţii e intuit de fiecare om în adâncul fiinţei sale (vedem asta cel mai pregnant la copii) – dar asta numai până când lumea îi imobilizează în falsele ei învăţături. Toţi marii profeţi – indieni, chinezi, evrei, greci şi romani – au proclamat această lege. Dar cred că ea a fost exprimată în modul cel mai convingător de Christos, care a afirmat explicit că Legea şi toate profeţiile adevărate atârnă de această lege supremă. Prevăzând posibilele ei distorsionări, Christos a atras atenţia asupra pericolelor care îi ameninţă pe cei ce trăiesc ghidându-se după interese lumeşti; el a amintit, în mod special, pericolul de a te implica în apărarea acestor interese lumeşti folosind forţa (adică răspunzând la o lovitură cu altă lovitură, recuperând prin violenţă obiecte furate etc.). Christos ştia, cum ştie orice persoană raţională, că folosirea violenţei

este incompatibilă cu legea fundamentală a iubirii și că dacă violența e tolerată, iese la iveală inadecvarea ei la legea iubirii, aceasta din urmă fiind repudiată. Civilizația creștină, atât de strălucitoare la suprafață, a fost întemeiată pe această evidentă, bizară, uneori conștientă, dar de cele mai multe ori inconștientă neînțelegere și contradicție.

Pe scurt, odată ce existența rezistenței a fost permisă alături de iubire, iubirea nu a mai putut continua să fie o lege fundamentală. Singura lege care a supraviețuit a fost legea forței – forța celui puternic asupra celui slab. Așa au trăit creștinii vreme de nouăsprezece secole. Admit că, în toate timpurile, oamenii au fost călăuziți prin violență în timp ce căutau să-și organizeze viața. Singura diferență între civilizația creștină și altele este că ea a exprimat clar această contradicție. În același timp, deși creștinii acceptă această lege, o nesocotesc în viața de zi cu zi. Astfel, creștinii trăiesc o contradicție, întemeindu-și viața pe violență, în vreme ce propovăduiesc iubirea. Această contradicție a continuat să se adâncească pe măsură ce lumea creștină a progresat, atingând noi culmi în vremurile pe care le trăim. Problema care se pune acum este următoarea: fie recunoaștem că nu urmăm nici o învățătură religioasă ori morală și suntem călăuziți de forța celor puternici, fie recunoaștem că toate taxele ne-au fost adunate cu forța și că instituțiile noastre (tribunalele, poliția, și – mai presus de toate – armatele) trebuie abolite.

În primăvara asta, în timpul unui examen având ca temă Scripturile, la Moscova, profesorul, un episcop, le-a întrebat pe fetele care dădeau examen despre cele zece porunci, mai ales despre cea de-a șasea. Episcopul a pus o întrebare de rutină: Este omorul întotdeauna interzis de Scripturi? Bietele fete, corupte de mentorii lor, au fost nevoite să răspundă „nu întotdeauna". Omorul, fuseseră ele învățate să spună, e permis în vreme de război și pentru executarea pedepselor infractorilor. Dar, când una dintre aceste biete fete (este o poveste adevărată, pe care mi-a împărtășit-o de curând un martor ocular al întâmplării), după ce a dat răspunsul, a fost întrebată dacă omorul este întotdeauna un păcat, ea a răspuns, roșind puternic: „Da, este întotdeauna un păcat". Rugată să comenteze afirmația, ea a arătat că până și în Vechiul Testament omorul era interzis; a adăugat că Isus Christos, în Noul Testament, a interzis chiar și perpetuarea răului făcut unui frate. În ciuda faimoasei sale elocvențe, episcopul a fost redus la tăcere, și fata a plecat victorioasă.

Da, putem să vorbim în ziarele noastre despre succesele aviației, despre relații diplomatice complexe, despre cluburi, invenții, alianțe de toate felurile, sau despre așa-zise opere de artă, și totuși să ignorăm ce i-a spus fata din Moscova episcopului. Însă nu trebuie să facem asta. Toți știu acest lucru – creștinii, mai mult sau mai puțin vag – dar știu. Socialismul, comunismul, anarhismul, Armata Salvării, creșterea criminalității, a șomajului, luxul continuu al claselor avute și sărăcia celor sărace, până și rata sinuciderilor – toate demască existența acestei contradicții interne ce trebuie abolită și, firește, abolită în sensul conștientizării legii iubirii. Astfel, munca dumneavoastră în Transvaal, care pentru noi pare celălalt capăt al lumii, este cea mai importantă dintre toate sarcinile pentru a cărei îndeplinire se fac eforturi astăzi în lume, și nu numai creștinii, ci toți oamenii vor lua inevitabil parte la realizarea ei. Probabil vă veți bucura să aflați că această activitate capătă cu rapiditate tot mai mulți adepți și în Rusia, în forma refuzului de a efectua serviciul militar, o mișcare ce ia amploare cu fiecare an. Oricât de nesemnificativ ar fi numărul tinerilor din țara dumneavoastră sau a noastră care practică nonrezistența, pot spune toți cu îndrăzneală că Dumnezeu este cu ei. Și Dumnezeu e mai puternic decât oamenii.

Recunoscând creștinismul, chiar și în forma distorsionată în care este propovăduit el astăzi, și recunoscând în același timp necesitatea ca armatele și armele să ucidă în războaie la o asemenea scară enormă, guvernele exprimă o contradicție atât de izbitoare, încât mai devreme sau mai târziu, probabil mai devreme, vor fi demascate. Apoi vor pune capăt fie creștinismului (care le-a folosit pentru a-și păstra puterea), fie existenței armatelor și a violenței pe care o sprijină. Toate guvernele – inclusiv al dumneavoastră, britanic, și al nostru, rus – simt puternic această contradicție; ca rezultat, îi atacă pe cei care practică nonrezistența cu și mai multă vigoare, mânați de un puternic instinct de autoconservare. Guvernele știu unde se află inamicul și au mare grijă de propriile lor interese, conștiente că în joc se află însăși existența lor.

31

Bulgakov

Nu-mi e ușor aici, trăind între două lumi. Mai am câțiva prieteni la Teliatinki, mai ales printre servitori și vizitii, dar Sergheienko și Certkov m-au abandonat. De când s-a întors Certkov, situația a devenit și mai puțin suportabilă. Este un ideolog necioplit și manipulant și, ce-i mai rău, plictisitor. Pe de altă parte, Iasnaia Poliana nu mai este pentru mine locul confortabil care era. Sofia Andreevna a devenit suspicioasă în ceea ce privește intențiile mele. Nu înțelege că este de datoria mea să-i fiu loial în primul rând lui Lev Nikolaevici, că încerc să fac ce e mai bine pentru el. Atitudinea ei față de mine merge la extreme: fie mă tratează ca pe un trădător, fie se comportă ca ieri, când am trecut pe lângă ea pe coridor.

— E o binecuvântare că te avem aici, cu noi, dragul meu. Ți-ai dat seama de asta?

— Dacă e adevărat, mă bucur să aud asta.

— E mult mai puțin plictisitor când ești aici. Până și Lev Nikolaevici se simte mai vioi în prezența dumitale. Și ai atât de mult tact! Minunat!

M-am gândit că poate mă tachina, dar tonul ei nu era cu totul fals. Problema cu Sofia Andreevna e întotdeauna felul ei de a se exprima. Ca mulți alți oameni, nu-și controlează inflexiunile vocii. Nenumărate sentimente conflictuale se întretaie în mintea ei și îi denaturează nuanțele. Ești nevoit să ghicești ce vrea să spună de fapt.

— Ar mai trebui să adaug că pari evaziv, a zis ea. Ești evaziv?

— Nu am cum să răspund la întrebarea asta fără să mă implic.

— Șșt! Mi-a pus un deget pe buze. Fără scuze. Ești prea bun pentru asta. Pur și simplu încerci să menții pacea aici – un lucru perfect creștinesc.

— Mă înțelegeți, nu-i așa?

— Sper că în șaizeci și șase de ani am învățat și eu câte ceva, Valentin Fiodorovici. Sunt de compătimit pentru ce n-am învățat, poate.

Am întrezărit pentru o clipă omul deosebit care ar fi putut deveni în alte circumstanțe. Viața de aici nu îndeamnă la sfințenie, mai ales o femeie aflată în poziția Sofiei Andreevna. E sfâșiată, ca și mine, între cele două capete ale busolei.

În toată povestea asta, Lev Nikolaevici continuă să mă impresioneze. Nu poate fi lingușit. Acum câteva zile, mergeam pe lângă Voronka și am dat peste baia pe care familia o folosește vara, o construcție mică și plăcută, ridicată din pământ și nuiele. La exterior are un perete de ipsos pe care vizitatorii moșiei și-au înscris comentariile. Le-am copiat în caietul meu:

1. Jos pedeapsa capitală!

2. Fie ca viața lui L.N. să fie un șir nesfârșit de ani.

3. Ca semn al vizitei la contele L. Tolstoi, un om cu un intelect mare cât un leu...

4. Veniți, toți cei ce ați obosit în luptă. Aici veți găsi pacea.

5. Această cameră sfântă a fost vizitată de un student la Școala de Geodezie din Moscova.

6. Un umil pelerin își aduce omagiul.

7. Un admirator al contelui, acum și întotdeauna.

8. Slavă celui măreț, slavă!

9. Nimeni, nici măcar Tolstoi, nu știe adevărul.

10. După ce am visat îndelung la asta, l-am vizitat în sfârșit pe geniul spiritului uman.

11. „Cei născuți să se târască nu pot zbura." Ce pot să scriu eu? Toți pălesc în comparație cu tine.

12. M. Bolski a fost aici.

La cererea ei, i-am dat Sofiei Andreevna o copie după aceste însemnări, și ea a pus-o pe pianul din camera de zi, unde Lev

Nikolaevici putea s-o vadă. Trecând prin cameră, el a întrebat cu asprime:

— Ce e asta?

— Aprecieri, dragul meu. Majoritatea despre tine. Le-a copiat Bulgakov de pe peretele băii de vară.

El a luat hârtia și s-a uitat peste comentarii. Buzele i se mișcau ușor în timp ce citea.

— Neinteresant, a spus, aruncând-o pe pian.

Era în vizită Biriukov. Unul dintre cei mai fervenți discipoli ai lui Lev Nikolaevici, el e urmărit de guvern pentru posesia anumitor texte interzise de-ale lui Tolstoi. Procesul începe în trei săptămâni, și s-ar putea să fie închis vreme de optsprezece luni. Acest lucru este o enormă sursă de durere pentru Lev Nikolaevici, care nu vrea să sufere nimeni în numele lui.

Astăzi după-amiază a făcut o plimbare lungă cu Delire și s-a întors mai palid și slăbit. A spus că merge în camera lui să tragă un pui de somn, ceea ce nu-i stă în obicei.

L-am așteptat la cină, dar cum n-a coborât până la șapte, am început să mâncăm fără el. Sofia Andreevna a servit supa, o zeamă fierbinte de pui, cu morcovi grași plutind prin ea, apoi s-a scuzat și s-a dus să vadă ce face soțul ei.

— Nu-i stă în obicei să sară peste mese, a spus ea.

Nici unul dintre noi n-a scos o vorbă, dar am continuat să mâncăm. Atmosfera e întotdeauna apăsătoare când un bătrân nu apare la timp.

Sofia Andreevna s-a întors frângându-și mâinile. Se pare că atunci când a intrat ea, ședea pe marginea patului. Era palid și a spus că nu-i e foame și că vrea să se culce pur și simplu, fără să mai ia cina. Pulsul îi era cam rapid, și o sudoare fină îi acoperea fruntea și făcea să-i lucească obrajii.

— Crezi că se simte bine? a întrebat Serghei.

El, ca și sora lui, Tania, era în vizită de câteva zile, adus acasă de criza dintre părinții lui. Toți își închipuie că pot face minuni.

— Ochii îi par goi, a spus ea. Cred că e în pragul unui atac.

După câteva înghițituri de supă, s-a ridicat din nou.

— Trebuie să mă duc la el.

Când a plecat, Serghei și Tania au schimbat o privire iritată. De ce nu-l poate lăsa pe bietul om să se odihnească?

Mama lor a reapărut, albă ca varul la față.

— Du-te repede, Dușan Petrovici! E inconștient și deliră – Dumnezeu știe ce s-a întâmplat!

Și-a făcut cruce de mai multe ori și a îngenuncheat pe podea.

Toată lumea a sărit de la masă, urmându-l pe Dușan Petrovici, care ieșise în fugă din cameră îndată ce văzuse licărirea de spaimă din ochii Sofiei Andreevna.

În dormitor era întuneric, deși o lumânare pâlpâia pe noptiera mică, cu flacăra aproape stinsă. Lev Nikolaevici era întins pe cuvertură, iar maxilarul îi tremura. Scotea sunete bizare, nearticulate, ca niște mugete. Toată lumea a rămas pe loc, buimăcită.

Ne-am uitat cum Dușan Makovițki îl dezbracă și îl acoperă cu o pătură de lână. Ochii bătrânului erau închiși, dar se străduia să vorbească, cu fruntea încrețită, cu obrajii umflați. A început să-și miște maxilarele ca și cum ar fi mestecat.

— Acum probabil că o să adoarmă, a spus Dușan. Puteți să vă terminați cina. Rămân eu cu el.

— Nu, rămân eu, a zis Biriukov.

Era un lucru neașteptat. Dar omul ăsta simte o loialitate fără margini față de Tolstoi; de dragul lui, e gata să îndure temnița.

— Cheamă-mă dacă observi vreo schimbare, a spus Dușan. Și ia-i pulsul la fiecare cinci minute.

Am coborât tăcuți în sufragerie și ne-am reluat locurile. Nu s-a rostit nici un cuvânt. Cred că nu terminaserăm încă desertul, când Biriukov a dat buzna în cameră strigându-l pe Dușan Makovițki.

Din nou am dat fuga sus. Lev Nikolaevici era zguduit de convulsii, deși când am ajuns noi în dormitor acestea începeau să cedeze. Cu toate acestea, picioarele îi tresăreau violent, și fața îi părea congestionată de durere; colțurile gurii îi erau îndreptate în sus, într-o grimasă. Degetele i se răsfirau și i se încleștau mecanic, precum mandibulele unei insecte.

Dușan Makovițki dădea ordine ca un căpitan de armată:

— Repede! Duceți-vă jos și aduceți sticle cu apă fierbinte pentru picioare. Trebuie să-i punem și cataplasme cu muștar pe gambe. Și cafea! Aduceți niște cafea fierbinte!

În toată agitația, Dușan rămânea calm și rațional, un om de știință în toată puterea cuvântului. Sofia Andreevna stătea cu spatele sprijinit de perete, rugându-se, cu pleoapele roșii și umflate pe jumătate închise.

Ceva mai târziu, acoperit de cataplasme și comprese reci, Lev Nikolaevici s-a ridicat în capul oaselor, cu ajutorul nostru. Ce era mai rău se pare că trecuse. Încerca să vorbească.

— Societatea... a spus el. Societatea privind trei... privind trei... notați asta.

— Delirează, a zis Dușan Makovițki.

— Trebuie citit! a declarat pe neașteptate Lev Nikolaevici. Apoi, cu o voce joasă, împleticită în flegmă: Înțelepciune... înțelepciune... înțelepciune.

Ce privelițe tristă și nefirească, un om cu o inteligență sclipitoare redus la o bolboroseală fără noimă. Cu toate acestea, până și în starea aceea, preocupările lui principale ca ființă omenească clocoteau în cazanul creierului său.

Apoi, convulsiile au reînceput, o succesiune de atacuri care îi zguduiau tot trupul, ca și cum ar fi fost lovit de trăsnete. După fiecare atac, zăcea tremurând, scăldat în sudoare.

Dușan Makovițki îl ținea de umeri în timpul convulsiilor celor mai puternice, în timp ce Briukov îl apuca de picioare. Ascultând ordinele, eu îi masam gambele de câte ori încetau zvârcolirile. A suferit cinci atacuri la rând, al patrulea, cel mai violent, aruncându-l de-a latul patului. Abia îl puteam ține.

Când ce era mai rău părea să fi trecut, Sofia Andreevna a îngenuncheat lângă pat și l-a apucat strâns de picioare.

— Doamne Dumnezeule, nu acum! Nu-l lăsa să moară acum!

Tania a pus o mână pe umărul mamei sale și a spus cu blândețe:

— Hai să mergem jos, mamă. Acum trebuie să se odihnească.

— Nu înțelegi, a răspuns Sofia Andreevna. Dacă moare, tu pierzi un tată. Eu însă voi fi omorât un om.

Cuvintele ei au străpuns întunericul.

— Trebuie să coborâți toți, a zis Dușan Makovițki. O să-l supraveghez eu.

Lev Nikolaevici nu era însă pregătit să moară. Până la zece, își revenise aproape complet, deși nu a încercat să se ridice. A sorbit câteva guri de ceai și a cerut ca Dușan Makoviţki să-i citească din Evanghelie.

Am ascultat în liniște la ușă.

— „Poruncă nouă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul."[1]

Cuvintele cântau în inima mea, erau atât de frumoase, atât de simple.

— „Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții."[2]

Lev Nikolaevici repeta cuvintele lui Dușan cu o voce joasă, răgușită.

Acum stau treaz în pat, incapabil să mă relaxez. A fost o experiență chinuitoare să văd semnătura morții pe fața aceea dragă, ridată. Ca întotdeauna, gândurile mele s-au întors spre Mașa, la Petersburg. Am aprins lumânarea de pe masă și i-am scris o scrisoare:

Mă trezesc luptându-mă din nou cu formule vechi. Este sufletul cu adevărat o entitate separată? Este trupul un recipient? Nu știu, dar – după ce l-am văzut pe dragul nostru Lev Nikolaevici într-o asemenea stare – viața îmi pare acum și mai misterioasă, extrem de fragilă, evanescentă. Și prețioasă. Trecem atât de repede din necunoscut în necunoscut, zilele noastre pe pământ sunt ca niște petale pe o creangă.

Mă gândesc la tine, Mașa, chiar și acum, când stau la masa asta de lemn, în toiul nopții. Gândurile mi se întorc din când în când la tine. Prietenia noastră e ca o geană de lumină proiectată pe un zid altfel întunecat. E ca și cum, într-un fel, te-aș avea mereu lângă mine. Aici, misterul timpului și al spațiului mă buimăcește, mă întristează din nou. Sufletul tău, îndrăznesc să cred, s-a legat de al meu, și spațiul dintre noi este cumva irelevant. Nu cred că el există. Ba chiar simt că te am aici, lângă mine, când de fapt nu ești. Sunt naiv să cred asemenea lucruri?

M-am tot gândit însă că numai dragostea ar putea micșora fisura îngrozitoare dintre minte și trup, dintre spirit și carne, care mă

1 Sfânta Evanghelie după Ioan, 13:34. (N. red.)

2 *Idem*, 13:35. (N. red.)

torturează. Nu-mi pot închipui ce înseamnă să spun că astăzi sunt un bărbat în floarea vârstei, că mâine voi fi un bătrân, iar poimâine voi fi ţărână. Dacă nu există dragoste în lume, dacă nu există spirit îndurător în om, atunci nu sunt nimic acum, ataşamentul nostru nu reprezintă nimic şi am putea la fel de bine să fim morţi amândoi.

Dar de vreme ce scriu asta, simt foamea adâncă de Dumnezeu care mă face conştient de existenţa Lui. Prin Dumnezeu înţeleg Spiritul Universal, simţul Eternităţii, flacăra ori spiritul plutitor care dă sens şi, într-un fel, creează lumea din jurul nostru. Fiecare dintre noi este un mic Dumnezeu, şi dragostea pe care o naştem între noi nu poate decât să ne sporească divinitatea, să măreacsă cercul de afecţiune pe care o împărtăşim, răsuflarea spiritului.

-Îmi vei ierta, sper, divagaţiile şi filozofarea. Este cumplit de târziu, şi limbajul mă părăseşte. Sunt obosit, nu prea mai pot gândi. Mâine, îţi voi scrie din nou. Scrie-mi. Mi-e dor de tine. Te iubesc.

32

Sofia Andreevna

— Mamă, ești geloasă pe el, mi-a spus Sașa ieri. Asta e problema.

Unde-i e mintea fetei ăsteia? Sigur că sunt geloasă pe el! De ce l-aș împărți cu vagabonzi și șarlatani, cu storcători de bani și escroci? Totuși, trebuie să încerc să mă asigur că nu e tot timpul supărat. Tensiunea îl va ucide. E datoria mea de soție să am grijă să trăiască într-o atmosferă calmă.

A doua zi după atacul lui Liovocika i-am spus Sașei că ea și Varvara Mihailovna se pot întoarce acasă. Pe tatăl ei îl omora faptul că nu-și avea aproape micul trandafir sălbatic. Și nu se știe ce intrigi ar putea țese cu Certkov odată scăpată de sub supravegherea mea. Așa că m-am dat în spectacol, stând pe treptele de lemn de la Teliatinki și implorând iertarea fiicei mele și a prietenei ei. Păreau autentic uluite. Mi-a plăcut.

Sașa e o fată sentimentală, genul care plânge la moartea unei broaște râioase; a izbucnit în lacrimi la vederea mea și ne-am îmbrățișat ca niște surori de multă vreme despărțite. Până și Varvara Mihailovna, care are sensibilitatea unui monument de granit, a vărsat câteva lacrimi ușor fabricate și m-a îmbrățișat.

— O reuniune de familie! a zis Certkov, picurând otravă în timp ce ieșea din umbră. Fruntea lui lucioasă, cheală, reflecta razele soarelui. Mirosea puternic a parfum – o fandoseală de femeie, potrivită pentru un bărbat cu înclinațiile lui grecești.

— Mă bucur să te văd, Vladimir Grigorievici.

— Întotdeauna o plăcere, firește.

— Aș vrea să ne vizitezi mâine. Vrei să vii la prânz?

Mi-a mulțumit fără nici o urmă din ironia lui obișnuită, un spectacol încântător.

Oferta a fost însă pripită. Ar fi trebuit să mă gândesc mai bine. Contaminează pământul pe care calcă. Și mai e și chestiunea obișnuinței. Dacă îi intră în cap că ne poate vizita când are chef, o să apară în fiecare zi.

Când am auzit că se apropie trăsura lui, a început să-mi crească pulsul: 142! Am privit pe furiș cu binoclul de la fereastra dormitorului meu. Liovocika stătea în picioare pe treptele din față, așteptând fericit să-și primească discipolul. Îl rugasem să nu-l îmbrățișeze pe omul ăla. Asta e mai mult decât pot suporta. Dar nu-și putea ascunde bucuria de pe față; arăta ca o tânără mireasă care tocmai și-a zărit în depărtare iubitul. Ce priveliște dezgustătoare pentru servitori!

Cum m-am descurcat, n-o să știu niciodată. Am încercat din toate puterile să fiu politicoasă, rece, punându-i întrebări despre mama și soția lui, numărând în sinea mea minutele până când ticălosul avea să iasă din casa noastră. După ce a plecat în sfârșit, l-am implorat pe Liovocika să facă în așa fel încât aceea să fi fost ultima oară când eram nevoită să suport prezența malefică a lui Certkov. Surprinzător, a fost de acord să le scrie lui Certkov și soției sale și să le sugereze că acest experiment de reconciliere fusese unul prematur. Trebuie să treacă ceva timp până să încerce o nouă vizită.

Presupun că Liovocika nu vrea să-mi facă viața și mai grea pentru că se simte vinovat. Acum câteva zile, am descoperit un jurnal secret în cizma lui. N-am spus nimic, dar probabil și-a dat seama că lipsește. Scrisul e criptic, însă îmi confirmă bănuielile că el și Certkov au făcut un contract blestemat prin care să fure drepturile de autor din mâinile familiei. Asta tocmai când am primit o ofertă de la Prosveșcenie, una dintre cele mai mari edituri din Rusia, care vrea să cumpere toate drepturile asupra operei lui Liovocika la moartea sa. Și au oferit un milion de ruble! Destul pentru a întreține familia Tolstoi – inclusiv toți cei douăzeci și cinci de nepoți – pe viață!

M-am dus în biroul lui Liovocika cu scrisoarea de la Prosveșcenie, dar m-a expediat.

— Nu-ți bate capul cu treburi din astea, a zis el. Nu au nici o importanță. Eu nu scriu pentru editori, scriu pentru popor.

Nu se putea discuta cu el, așa că am fost nevoită să-i scriu o depeșă explicită pe 14 octombrie:

Te interesezi de sănătatea mea în fiecare zi, cu un aer de compasiune, Liovocika. Mă întrebi cum am dormit cu atâta aparentă grijă în glas! Și totuși, în fiecare zi, îmi sfâșii inima cu unghiile, scurtându-mi viața și supunându-mă la o suferință insuportabilă. Nimic din ceea ce fac nu pare să aline această suferință – ar trebui să știi asta. Soarta a hotărât să aflu despre fapta urâtă, coruptă pe care ai comis-o, privându-ți numeroșii urmași de drepturile de autor asupra operei tale (aș putea adăuga că partenerul tău de infracțiuni nu i-a făcut același lucru familiei sale)...

Conducerea politică pe care tu și prietenii tăi o calomniați și o criticați în manifestele voastre va lua acum legal pâinea de la gura moștenitorilor tăi și o va da unor editori bogați din Moscova, în timp ce propriii tăi nepoți vor muri de foame, ca rezultat al vanității și păcatului tău. Și tot conducerea politică a acestei țări – în forma Băncii de Stat – va primi jurnalele lui Tolstoi spre păstrare, un simplu șiretlic pentru a le ține departe de soția ta...

Mă înspăimântă, mă îngrozește gândul la câte rele ar putea naște mormântul tău, împietrindu-le în amintirea copiilor și nepoților tăi.

I-am pus scrisoarea pe masa de lucru a doua zi dimineață. Chiar înainte de prânz, cu mâini tremurânde, am bătut la ușa biroului. Voiam să-i văd reacția cu ochii mei. E o chestiune prea importantă ca s-o las în voia sorții.

M-a poftit înăuntru.

— Liovocika, am zis, simțindu-mă ca o școlăriță în biroul directorului. Mă întreb dacă mi-ai citit scrisoarea.

— Am citit-o.

Am așteptat lângă el, cu mâinile împreunate în fața șorțului.

— Ai ceva să-mi spui?

A ridicat privirea spre mine cu un dispreț pe care nu-l mai văzusem niciodată pe fața lui. Nările păreau să-i freamăte, ca la tauri.

— Chiar nu poți să mă lași în pace? a întrebat.

L-am implorat să se gândească la familia lui, să reconsidere orice ar fi făcut și să-și modifice testamentul, să asculte vocea rațiunii. Dar el ședea impasibil pe scaunul lui, aruncând o umbră de-a latul încăperii, ca un bec electric golaș.

— Ai terminat, Sofia Andreevna?

— Da, am zis.

Îmi dădeam seama că, în toate sensurile, terminasem. Dragostea dintre noi era moartă.

Nu ne-am adresat nici un cuvânt în ziua aceea. A doua zi, dimineața, a plecat de acasă înainte de micul dejun, călare. Nu-i stătea în obicei. Mi-am dat seama că probabil se ducea la Teliatinki, așa că am pornit-o, pe jos, către casa lui Certkov.

La intrarea pe proprietate, m-am ascuns într-un șanț adânc. Am stat acolo toată ziua, cu binoclul îndreptat spre casă. Nici urmă de Liovocika sau de calul lui. De două ori l-am văzut pe Certkov intrând și ieșind, ceea ce m-a făcut să mă întreb dacă Liovocika se dusese într-adevăr la Teliatinki. Poate mă înșelasem?

La lăsarea serii, am pornit, epuizată, înapoi spre Iasnaia Poliana. Când am ajuns acolo, îmi zvâcneau tâmplele. Îmi ardeau tălpile. Eram amețită și îmi era greață.

Am stat vreo oră pe o bancă de lemn, sub un pin înalt. Stelele împestrițau cerul de deasupra mea și simțeam că privesc infinitul. Am spus, în inima mea: *Sunt numai a ta, Doamne. Ia-mă. Ia-mă.* Îl voiam pe Dumnezeu sau uitarea. Voiam să mă număr printre miile de stele.

Aș fi putut cu ușurință să rămân pe veci acolo, dacă nu m-ar fi văzut Ivan, birjarul.

— Contesă? Dumneavoastră sunteți?

— Eu sunt, Ivan, am spus.

— Vă simțiți bine?

— Nu prea, Ivan. Ajută-mă.

M-a luat de mână și m-a condus acasă, cum duci un catâr bătrân înapoi în grajd.

Liovocika era încă treaz, ședea pe pat și citea la lumina lumânării. Nu știu de ce am făcut asta, dar i-am spus exact cum îmi

petrecusem ziua, cum aşteptasem în şanţ, frenetic, până la căderea nopţii. Cum cerusem, mă rugasem, cerşisem chiar moartea.

El a ascultat atent, apoi a spus:

— Sonia, capriciile tale m-au obosit foarte tare. Tot ce mai vreau acum e să fiu liber. Am optzeci şi doi de ani şi nu-ţi mai permit să mă tratezi ca pe un copil. N-o să fiu legat de şorţul nevesti-mii!

— Ce înseamnă asta?

— Înseamnă că, de acum înainte, mă voi simţi absolut liber să-i scriu lui Certkov, chiar să mă întâlnesc cu el când simt nevoia. Nu mai pot să joc jocul ăsta.

— Nu poţi să-mi faci aşa ceva, am zis.

— Aşteaptă şi ai să vezi, a răspuns el.

A doua zi, Liovocika părea hotărât să îşi demonstreze independenţa. A stat în grădină şi a băut ceai cu Novikov, un mujic pe care îl admiră din motive care mie îmi scapă. Chiar în faţa mea, Novikov a spus:

— Ar trebui să vedeţi cum ne purtăm noi cu femeile noastre în sat! Când nu se supun – jap! Şi-a plesnit coapsa cu palma. Femeile trebuie conduse cu bâtul! E singurul mod de a le face să tacă.

Liovocika, apostolul nonviolenţei, a început să râdă necontrolat.

— Avem multe de învăţat de la mujici, a zis el. E minunat! Încântător!

I-am lăsat în pace să-şi poarte conversaţia ridicolă.

În după-amiaza aceea, Liovocika a hotărât să-şi demonstreze bărbăţia reapucându-se de gimnastică. În tinereţe, se atârna cu capul în jos de o bară în biroul lui, îngrozindu-i pe servitori. „Aduce sângele la creier", spunea el. Acum a încercat să se atârne cu capul în jos de un şifonier, cu nişte cârlige de fier în care îi intră pintenii. Dar greutatea lui a răsturnat, bineînţeles, dulapul peste el.

— Eşti ca un copil, i-am spus. Nu se poate avea încredere în tine.

Furios mai mult pe el însuşi decât pe mine, a încuiat uşa biroului până la cină. La şapte, a coborât şi a mâncat în tăcere.

E aproape noiembrie, şi sunt tristă. Vremea se înrăutăţeşte cu fiecare zi: e vânt şi frig, cade lapoviţă, uneori ninge mărunt. Mă plimb prin pădure în fiecare dimineaţă cu câinii mei, Marquis şi

Belka. Urmăm aceleași poteci din pădurea Zakaz pe care le folosește Liovocika atunci când pleacă să călărească, după-amiaza. Nu pot să cred că insistă să călărească încă. Măcar îi permite lui Dușan Makovițki să-l însoțească. Acum câteva zile a căzut groaznic și s-a întors acasă murdar din cap până-n picioare de noroi negru. Dar am trecut cu vederea întregul incident. N-aș fi făcut decât să-l supăr.

Ieri a sosit domnișoara Natalia Alexeevna Almedingen. O femeie elegantă, care editează o revistă și scrie cărți de succes pentru copii. Liniștită, mi-a vorbit despre afacerea cu editura Prosveșcenie (pe care se pare că o reprezintă). Cei de acolo sunt disperați să capete drepturile de autor pentru opera lui Liovocika. Ar fi util dacă l-aș convinge să semneze o declarație, fie și numai una de principiu, care să nu-l angajeze. Trebuie să-l opresc pe Certkov cât mai e timp.

Avem și alți vizitatori, ca de obicei. E vorbărețul Gastev, care vine plin de bârfe, și Liovocika le ascultă cu nesaț. Tania e din nou aici. Și Serghei, care joacă șah cu tatăl lui de două ori pe zi. Mă întreb cum de suport atâta lume.

Totul a mers bine o vreme, așa că m-am întristat când am descoperit că Bulgakov a dus o scrisoare la Teliatinki azi-dimineață. Sașa a făcut o însemnare despre asta și am găsit biletul pe biroul ei din salonul Remington.

— Pentru cine era scrisoarea?

— Pentru Galia, a spus ea.

De ce îi scria soțul meu nevestei lui Certkov? M-am dus direct în biroul lui să-l întreb.

— I-ai trimis o scrisoare Galiei Certkova azi-dimineață, am zis.

— Poate că i-am trimis. Nu e treaba ta.

S-a aplecat deasupra măsuței de scris, continuând să lucreze.

— Despre ce era vorba?

— Am uitat, a răspuns el. Bătrânii uită.

— Te rog, dragul meu. Nu-i nevoie să mă tratezi ca pe un copil.

— Pur și simplu nu-mi amintesc ce era în scrisoare.

— Mă minți.

S-a foit în scaun. Îl prinsesem!

— Arată-mi o copie a scrisorii, am spus.

— Niciodată!

S-a ridicat în picioare, arătând ca Jupiter însuși, cu pumnii aruncând fulgere. M-ar fi lovit mortal dacă ar fi putut.

— Pe vremuri n-ai fi țipat niciodată așa, i-am spus. Pe vremuri mă iubeai.

S-a prăbușit în scaun. Am văzut în fața mea un om bătrân și bolnav – fantoma bărbatului pe care îl iubesc, pe care l-am iubit mai mult decât viața însăși, aproape cincizeci de ani. De ce nu știe asta? De ce nu poate simți prezența dragostei mele?

— Aș vrea să mă lași în pace, a spus el. Vreau să fiu singur.

— *Ești* singur, Liovocika. Amândoi suntem singuri. Suntem singuri de ceva vreme.

— Trebuie să plec.

— Ai plecat deja, am zis. Trăiesc singură aici.

Am ieșit având ultimul cuvânt, dar îndată ce am pus piciorul afară din birou a trebuit să mă sprijin cu spatele de perete. Nu mă mai țineau genunchii. Nu mă mai ținea *viața*.

— Liovocika, am spus, murmurând în pumni.

Tremuram toată. Așteptam ca mâna lui să-mi atingă umărul. Ca umbra lui mare să apară, să mă acopere așa cum acoperă noaptea câmpurile. Să fiu dusă în pat, să fiu îmbrățișată, să fiu iubită.

Dar el n-a venit.

N-o să mai vină niciodată.

33

Bulgakov

Azi-noapte am dormit în cămăruța mea de la Teliatinki, care îmi amintește mereu de Maşa. O văd în fiecare obiect din încăpere, îi simt prezența. O vreau lângă mine, vreau să mă atingă. Îi citesc şi recitesc scrisorile şi mă simt vinovat. E greşit că am venit la Iasnaia Poliana să lucrez cu Tolstoi şi, în schimb, stărui nebunește asupra relațiilor mele cu o femeie.

Această despărțire, deşi dureroasă, m-a făcut profund conştient de nevoia mea de ea. Văd lumea mai proaspătă prin ochii ei. Tot ce mi se întâmplă capătă o aromă delicioasă datorită ei.

În ultima vreme, m-am apropiat mai mult de tolstoieni, în parte pentru că e atât de greu să rămâi apropiat de Sofia Andreevna. A devenit mai iritabilă şi mai suspicioasă decât oricând.

Certkov e în al nouălea cer acum, simțind gustul victoriei. Chiar şi aşa, relația lui dificilă cu Sofia Andreevna îl îngrijorează, fiindcă îi împiedică accesul liber la Lev Nikolaevici; vorbeşte neîncetat despre „reconcilierea" cu ea, pentru a putea petrece mai mult timp cu Maestrul înainte să moară.

Cred că Certkov subestimează intensitatea sentimentelor ei față de el. Nu doar că nu-l place. Îl detestă.

Azi-dimineață, puțin după micul dejun, am fost convocat în sufrageria de la Teliatinki. Certkov era aşezat pe un taburet înalt, radiind. Ca o mireasă înainte de nuntă. Atmosfera din încăpere era ostilă şi tensionată.

M-am înclinat în fața lui, cu mai multă emfază decât ar fi fost cazul.

— Avem veşti, a zis el. Veşti uluitoare, de fapt.

-Am simțit cum mi se încordează mușchii stomacului.

Certkov afișa un aer detașat.

— Lev Nikolaevici a plecat, a spus el.

Parcă smulgea fiecare cuvânt din neant, cu un cleşte, punându-l pe un platou de porțelan foarte fin.

— A plecat azi-dimineață, cu Dușan. Nu știe nimeni unde s-au dus.

Vestea a căzut precum aceea a morții unei rude apropiate după o îndelungată suferință. În astfel de cazuri, regreți pierderea, dar simți și ușurare.

— Du-te la Sofia Andreevna, a zis Certkov. Află ce poți și anunță-mă mai târziu.

Am pornit imediat spre Iasnaia Poliana, ajungând acolo pe la unsprezece; Sofia Andreevna tocmai se trezise, după o noapte de insomnie. Ochii îi erau obosiți și injectați, obrajii umflați, de parcă ar fi plâns de câteva ore. Dar acum panica o însufleţea. Ea, Sașa și cu mine ne-am ciocnit, gâfâind, pe palierul de la etaj.

— Unde e, Sașa? a întrebat Sofia Andreevna, apăsând fiecare cuvânt, cum rareori făcea. Unde e tata?

— A plecat de acasă.

— Cum adică „a plecat de acasă"? Când?

— Aseară.

— E imposibil, Sașa!

— Eu îți spun ce s-a întâmplat, mamă. S-a dus. Habar nu am unde. Nimeni nu știe.

Sofia Andreevna s-a dat înapoi clătinându-se, cu mintea ca un milion de frunze învârtejindu-se într-o pădure întunecată.

— S-a dus, a repetat ea, pipăind aceste noi cuvinte.

— Da. S-a dus, a spus Sașa.

— A plecat pentru totdeauna?

— Așa cred.

— Singur?

— Cu Dușan.

Atunci a devenit împăciuitoare.

— Draga mea Sașa, acum spune-mi. Unde s-a dus tatăl tău? Sunt sigură că știi. Nu trebuie să te joci cu mine... nu acum.

— Habar n-am unde s-a dus. Nu mi-a spus nimic. Dar mi-a dat o scrisoare.

I-a întins scrisoarea mamei ei.

Sofia Andreevna a desfăcut-o, ținându-și răsuflarea. A citit-o încet, mișcând din buze.

Plecarea mea te va îndurera. Îmi pare rău, dar te rog să înțelegi și să mă crezi când spun că nu pot face altfel. Viața mea în această casă a devenit insuportabilă. Pe lângă multe altele, nu mai pot îndura luxul și risipa. Mulți bătrâni fac ceea ce am făcut eu acum – lasă viața lumească în urmă, să-și trăiască ultimele zile în pace și singurătate.

Te rog să înțelegi asta și să nu mă urmezi, chiar dacă descoperi unde mă aflu. Asta nu ar face decât să înrăutățească și situația ta, și pe a mea. Nu mi-ar schimba hotărârea.

Îți sunt recunoscător pentru cei patruzeci și opt de ani în care mi-ai fost credincioasă și te rog să mă ierți pentru tot ce am greșit față de tine, așa cum și eu, din toată inima, te iert pentru orice mi-ai fi greșit. Te sfătuiesc să te adaptezi la noile condiții de viață cu care te vei confrunta după plecarea mea și să nu mă pomenești de rău.

Dacă vrei să-mi scrii, spune-i Sașei. Ea va ști unde mă aflu și îmi va trimite tot ce am nevoie; dar nu poate să-ți spună unde sunt, pentru că am pus-o să-mi promită că nu dezvăluie taina nimănui.

Scrisoarea, datată 28 octombrie, era semnată cu obișnuitul scris mâzgălit.

Fața Sofiei Andreevna a început să zvâcnească, obrajii ei, ca niște cearceafuri puse la uscat în bătaia vântului erau crăpați și umflați. Mușchii gâtului, asemenea unor corzi, îi ieșeau puternic în evidență, ca și cum s-ar fi străduit să mențină echilibrul capului ei imens. Umerii au început să-i tremure. Într-o clipă, și-a ridicat rochia lungă, a coborât scările în fugă și a ieșit urlând pe ușa din față. De la fereastră, am zărit-o traversând gazonul.

— Se duce la iaz! a țipat Sașa. Du-te după ea!

Uitându-mă în direcția în care privea Sașa, mi-am mijit ochii în soare și am văzut silueta Sofiei Andreevna, un nor mare, cenușiu, dispărând într-un pâlc de fagi. Alerga mai repede decât credeam că e posibil pentru o femeie de vârsta și dimensiunile ei.

Doi servitori m-au urmat în fugă. Erau Semion Nikolaevici, bucătarul, și Vania, servitorul cel pântecos, care alerga pe picioarele-i subțiri ce abia îi susțineau greutatea. L-am văzut și pe Timofei – fiul bastard – cu rânjetul lui știrb, făcând cu mâna dintr-un copac.

Sofia Andreevna trecuse de fagi și acum se îndrepta spre iaz, printr-o pădurice de tei. Sașa venea în spatele meu, strigând:

— Nu alerga așa de repede!

Dar nu puteam să zăbovesc. Sofia Andreevna se apropia de iaz. O vedeam în depărtare, gambele albe îi luceau în lumină.

Apoi, Sașa m-a depășit, gâfâind ca o locomotivă, cu fustele învârtindu-se în soare. Acum striga:

— Grăbește-te! Grăbește-te!

Sofia Andreevna stătea pe scândurile de lângă baia de vară, unde femeile se apleacă să-și spele rufele. S-a întors, ne-a văzut fugind spre ea și s-a repezit pe podul de lemn. Dar șipcile erau alunecoase, și a căzut pe spate. S-a ridicat cu greu, agățându-se de balustradă cu mâinile ei roșii, dar în zadar, și s-a rostogolit pe-o parte în apa neagră.

Sașa era mult înaintea mea acum, făcând eforturi să ajungă la pod. Reușise, în fugă, să-și rupă puloverul gros de lână. Dar șipcile acoperite de mușchi au dezechilibrat-o și pe ea, trântind-o pe spate. Când am ajuns la pod, se ridicase cu greu în picioare și sărise în iaz. Mi-am aruncat cizmele din picioare și am urmat-o, sărind cu picioarele în jos în apa rece ca gheața.

Apa e o materie ciudată, care alterează geometria mișcării. Face ca timpul și spațiul să devină bizar de iraționale. Mi s-a părut că întrezăresc o mie de imagini și gânduri în scurtele clipe de după ce am atins apa și până s-o văd pe Sofia Andreevna plutind cu obrajii ei umflați ca branhiile unui pește tropical.

Distanța dintre mine și Sofia Andreevna părea infinită și mă simțeam amețit, cu pielea arzându-mi, cu respirația tăiată. Apa noroioasă era amară, răcită de mai multe nopți înghețate.

Sofia Andreevna a țâșnit brusc la suprafață ca o vidră, cu fața în sus, la vreo zece metri depărtare de mine. Părea deja moartă, cu apa inundându-i gura deschisă, apoi a alunecat din nou dedesubt.

Sașa, care nu prea știe să înoate, se zbătea nu departe, încercând în zadar să ajungă la mama ei.

— Întoarce-te pe doc, Saşa! i-am strigat.

— Ajutor!

Am apucat-o de mână şi am ajutat-o să ajungă înapoi pe doc.

— Se îneacă!

— Nu e nevoie să intri şi tu în apă, am spus. Mă descurc.

Deşi eram faţă în faţă, urlam unul la celălalt.

Luându-mi avânt, m-am îndepărtat de doc, am plonjat puternic în direcţia care mi se părea corectă şi, după un timp imposibil de lung, poate zece sau cincisprezece secunde, am atins capul Sofiei Andreevna. Înfigându-mi degetele în părul ei lung, care se despletise în apă, am târât-o înapoi la mal, rostogolindu-i trupul masiv pe marginea iazului. Era neagră, mânjită de noroi, cu ochii închişi, cu limba ieşită printre dinţi.

— E moartă! ţipa Saşa. Mama mea e moartă!

Vania, servitorul cel pântecos, ajunsese acum lângă Sofia Andreevna şi părea să ştie ce-i de făcut. A răsturnat-o pe burtă şi i-a scos apă din plămâni cu genunchii, călare pe ea ca un hipopotam urcat pe un altul. Zăcea acolo în tăcere, agonizând, îmi închipuiam eu, ca o lespede mare şi neagră. După câteva momente, respira normal, cu ochii închişi. Viaţa se întorsese s-o mai chinuie o vreme.

Când a fost în stare să se ridice în picioare, am dus-o acasă, oprindu-ne să ne odihnim la fiecare câteva minute. La un moment dat, s-a prăbuşit plângând la pământ, spunând:

— Lăsaţi-mă să mor! Lăsaţi-mă să mor! De ce îmi furaţi moartea?

În cele din urmă, Vania şi cu mine ne-am împletit mâinile într-un scaun şi am dus-o pe sus până acasă. Tremura toată, şi buzele îi erau vineţii. Înainte s-o punem în pat însă, i-a spus lui Vania să se ducă imediat la gară să întrebe ce tren luase soţul ei.

A căzut într-un fel de letargie şi a dormit o oră, dar când s-a trezit a început să se lovească în piept cu un presse-papier din piatră. I-am luat presse-papierul, precum şi briceagul de ascuţit creioane de pe biroul ei şi fiola de opiu din sertarul comodei.

Saşa, care părea ea însăşi cam instabilă, a trimis la Tula după medicul psihiatru care o ajutase pe Sofia Andreevna în timpul altor crize. De asemenea, i-a chemat printr-o telegramă pe soţii Suhotin.

Când Vania s-a întors cu informații despre trenul pe care îl luase Lev Nikolaevici, Sofia Andreevna a scris o telegramă, pe care i-a adresat-o conductorului Trenului Numărul 9. Spunea: „Dragă tată: întoarce-te imediat, Saşa". Îi zisese lui Vania să n-o arate nimănui, dar – slavă Domnului – el i-a arătat telegrama Saşei (deoarece, ca majoritatea servitorilor, îi este loial lui Lev Nikolaevici şi n-o place pe Sofia Andreevna). Saşa a lăsat telegrama să plece, dar a trimis-o împreună cu o alta, în care îi spunea tatălui ei să ignore orice telegramă aparent trimisă de ea, dacă nu era semnată „Alexandra". Saşei îi plac aceste mici păcăleli. Nu se deosebeşte prea mult de mama ei în această privinţă.

Am petrecut în salonul Remington, cu Saşa, toată după-amiaza aceea lungă. Mi-a spus cinstit că nu ştie unde s-a dus tatăl ei. De fapt, remarca făcută în scrisoarea lăsată mamei ei o nedumerise. El le spusese mai multor persoane, inclusiv ei, că avea să-şi viziteze probabil sora, călugăriţă la Şamardino, în provincia Kaluga. Era, cum a spus el, „în drum". Dar unde avea să se ducă după ce pleca de la Şamardino, nu ştia nimeni.

Vorbind cu Saşa şi cu câţiva dintre servitorii casei, am putut pune cap la cap ce s-a întâmplat aseară.

Aproape de miezul nopţii, Lev Nikolaevici a fost trezit de foşnetul unor hârtii răsfoite în biroul lui. Era Sofia Andreevna, care căuta dovezi concrete ale unui nou testament. A fost ultima picătură. Câteva ore mai târziu, a bătut încetişor la uşa Saşei şi a Varvarei Mihailovna, care împart o cămăruţă de la acelaşi etaj.

— Cine e? a strigat Saşa.

— Eu sunt.

Saşa a deschis uşa şi l-a văzut pe tatăl ei cu o lumânare în mână. Avea o privire hotărâtă.

— Plec chiar acum pentru totdeauna, i-a spus el. Dar am nevoie de ajutorul tău.

Duşan Makoviţki fusese deja trezit şi îşi făcea bagajele. Avea să-l însoţească pe Lev Nikolaevici în ultima sa călătorie.

S-au îngrămădit în camera lui Lev Nikolaevici, încercând să decidă ce trebuia să ia cu el.

— Numai strictul necesar! repeta el întruna. Nu pot să iau nimic din ceea ce nu este strict necesar.

Asta includea o lanternă, o haină îmblănită și dispozitivul de făcut clismă.

Odată făcute bagajele, s-a dus în grajd să înhame el însuși caii. Pe drum, fiind beznă, a căzut într-un tufiș și și-a pierdut pălăria. S-a întors, cu capul gol, cerând lanterna. Sașa a început să-și facă griji că nu se simțea destul de bine pentru a călători, dar n-a spus nimic. Tatăl ei era hotărât să plece.

Adrian Eliseev, vizitiul, fusese chemat de Dușan Makovițki și s-a dus în grajd cu stăpânul lui ca să înhame caii la droșcă. Filia, un surugiu, a aprins o torță cu care să călărească alături de droșcă, fiindcă era o noapte fără stele și lună și nu se vedea drumul aproape deloc.

— Totul era pregătit de plecare, mi-a povestit Sașa, când tata a cerut să fie lăsat puțin singur. S-a dus pe peluza din față și a privit îndelung casa în care se născuse. M-am gândit o clipă că ar putea să se răzgândească și să se ducă înapoi la culcare. Deodată, a îngenuncheat în iarba udă, trecându-și degetele prin ea și făcând o plecăciune adâncă. Apoi a sărutat pământul și s-a ridicat. Lăsase în urmă viața trecută.

Sașa și Varvara Mihailovna l-au ajutat să se urce în droșcă, după ce și-au luat un rămas-bun înlăcrimat, și Adrian Eliseev i-a dus la Gara Iasenki, unde Lev Nikolaevici și Dușan Makovițki au luat trenul de ora opt spre sud.

Era începutul unei noi vieți pentru Lev Tolstoi. Asta, cel puțin, era clar pentru toată lumea.

34

L.N.

ÎNSEMNARE ÎN JURNAL

28 octombrie 1910

M-am culcat la unsprezece și jumătate și am dormit până la trei. Apoi, ca și în alte nopți, am auzit pași, scârțâit de uși. Până atunci nu mă obosisem să mă uit, dar acum am făcut-o și am văzut lumină pe sub ușa biroului meu. Am auzit foșnet de hârtii. Era Sofia Andreevna, care îmi cotrobăia prin lucruri, citind probabil ce scrisesem. Cu o zi înainte insistase să nu-mi încui ușa, pentru că nici ea n-o va face, să-mi poată urmări și cele mai ușoare mișcări. Vrea să știe imediat fiecare cuvânt sau mișcare, să mă țină în permanență sub control. Când am auzit-o de data asta închizând ușa în urma ei și străbătând holul, am simțit o profundă aversiune și furie. Nu știu de ce, dar nu mă puteam stăpâni. Am încercat să adorm, dar acum era imposibil. M-am tot învârtit și răsucit, am aprins o lumânare, apoi m-am sculat.

Ușa mea s-a deschis pe neașteptate. Era Sofia Andreevna, care a întrebat: „Ce faci?" Era surprinsă, a spus ea, să vadă lumină. Furia mea a crescut. Mi-am cercetat pulsul – nouăzeci și șapte.

Nu mai puteam sta acolo, și brusc am luat hotărârea definitivă de a pleca de acasă. O să-i scriu o scrisoare și încep să-mi împachetez numai strictul necesar pentru plecare. L-am trezit pe Dușan, apoi pe Sașa – ei m-au ajutat. M-am cutremurat la gândul că soția mea ne va auzi și va veni să vadă ce facem. Ar fi fost scene, isterie

și – după aceea – nu aveam cum să plec cu inima împăcată. La șase, totul era împachetat, cum-necum, și m-am dus la grajd, să le spun să înhame caii. (Dușan, Sașa și Varvara au terminat de făcut bagajele.) Era încă noapte – întuneric ca smoala. Am greșit aleea spre grajd, m-am împiedicat de un tufiș, am căzut, mi-am pierdut pălăria, apoi m-am întors cu greutate în casă. Ceilalți au venit cu mine. Tremuram pe dinăuntru, simțindu-mă urmărit. Dar, în cele din urmă, am pornit.

La gara Iasenki a trebuit să așteptăm o oră, și știam că soția mea putea apărea în orice moment. În sfârșit, ne-am ocupat locurile în vagon și trenul a început să înainteze greoi; teama mi s-a evaporat, și în pieptul meu a crescut mila față de Sofia Andreevna. Cu toate acestea, eram neclintit în decizia pe care o luasem. Poate că mă înșel și nu fac decât să-mi justific comportamentul, dar mi se pare că m-am salvat – nu pe Lev Nikolaevici, ci acel ceva care scânteiază în mine uneori.

Călătoria de la Gorkacev spre Șamardino a avut loc într-un vagon aglomerat de clasa a treia, plin de muncitori. A fost o experiență instructivă, deși receptam totul destul de superficial. Acum e seară, și suntem în mânăstirea de la Optina.

29 octombrie 1910

Am dormit prost. Dimineața am fost surprins să-l văd pe Sergheienko. Neînțelegând ce vești îmi aducea, l-am întâmpinat vesel. Apoi mi-a spus cumplita poveste. După ce mi-a citit scrisoarea, Sofia Andreevna a scos un țipăt, a fugit afară și s-a aruncat în iaz. Sașa și Vania au pescuit-o.

Andrei e acasă. Toți au ghicit unde sunt, și Sofia Andreevna a insistat ca Andrei să vină să mă aducă acasă. Îi aștept sosirea astăzi. Am primit și o scrisoare de la Sașa. Mă sfătuiește să nu disper. A chemat un specialist în boli mintale și îi așteaptă pe Serghei și pe Tania. Am fost foarte deprimat și slăbit toată ziua. Am făcut

o plimbare. Ieri am reușit să adaug o notă la discursul meu privind pedeapsa capitală.

Am mers cu trăsura până la Șamardino. O impresie de liniște și fericire mi-au lăsat Mașenka, sora mea, și fiica ei, Lizanka. În timpul călătoriei, am meditat la căi de ieșire din situația asta pentru mine și Sofia Andreevna, dar nu mi-a venit nimic în minte. De acum încolo trebuie doar să caut să evit păcatul.

35

Scrisori

DE LA SERGHEI CĂTRE L.N.

Dragă tată,

Îți scriu deoarece Saşa zice că ai vrea să ştii părerea noastră. Cred că mama e bolnavă mintal şi în multe privinţe iresponsabilă, şi cred că era necesar să vă despărţiţi. Ar fi trebuit să faceţi asta cu mult timp în urmă. Totuşi situaţia de faţă este dureroasă pentru voi amândoi. Mai cred că, dacă se întâmplă ceva cu mama – deşi nu cred că se va întâmpla –, nu trebuie să te învinovăţeşti. Cred că ai ales calea cea mai bună de ieşire. Iartă francheţea scrisorii mele.

DE LA ILIA CĂTRE L.N.

Dragă tată,

Simt că trebuie să-ţi scriu în acest moment atât de dureros. Vreau să-ţi spun adevărul şi ştiu că preferi să fac astfel. Saşa te va pune la curent cu ce s-a întâmplat după plecarea ta, cum ne-am adunat cu toţii acasă şi ce am discutat şi hotărât. Cu toate acestea, mă tem că relatarea ei va părea subiectivă, aşa că îţi scriu şi eu. Am ales să nu-ţi judecăm acţiunile. Există o mie de cauze pentru fiecare dintre ele şi, chiar dacă le-am putea cunoaşte pe toate, n-am putea să le corelăm. Nu e nevoie să-ţi spun că nu vrem şi nu putem să dăm vina pe cineva. Dar trebuie să facem tot ce ne stă în putinţă s-o ocrotim pe mama şi s-o liniştim. De două zile nu mănâncă nimic şi abia dacă bea câte o înghiţitură de apă seara. Spune că nu mai are nici un motiv

să trăiască, şi starea ei e atât de jalnică, încât nici unul dintre noi nu poate vorbi despre ea fără să izbucnească în lacrimi. Ca întotdeauna în cazul ei, e vorba de multă afectare şi sentimentalism, dar, în acelaşi timp, de atât de multă sinceritate, încât trebuie să credem că viaţa ei este într-un pericol real. Asta-i părerea mea şi, de dragul adevărului, ţi-o spun de-a dreptul. Îmi dau seama că viaţa ta aici a fost grea, dar ai considerat-o crucea ta, aşa cum au făcut şi cei care te cunosc şi te iubesc. Îmi pare rău că ai ales să nu porţi crucea asta până la capăt. Aţi trăit amândoi vieţi lungi şi ar trebui să muriţi cum se cuvine.

Iartă-mă dacă mă exprim în cuvinte prea dure. Fii sigur că te iubesc şi te înţeleg în multe privinţe şi că nu vreau decât să ajut. Nu-ţi cer să te întorci imediat, deoarece ştiu că nu poţi face asta. Dar, pentru sănătatea mintală a mamei, este important să rămâi în contact permanent cu ea. Dă-i şansa să-şi întărească sistemul nervos, şi pe urmă să se întâmple ce-o porunci Dumnezeu! Dacă vei dori să-mi scrii, voi fi foarte bucuros.

DE LA ANDREI CĂTRE L.N.

Dragă tată,

Doar cele mai bune sentimente, aşa cum am menţionat şi la ultima noastră întâlnire, mă îndeamnă să spun ce cred despre starea mamei.

Tania, Serghei, Ilia, Mihail şi cu mine ne-am adunat aici, şi oricât am cântărit situaţia, nu am fost în stare să ne gândim decât la un singur mod de a o proteja pe mama de ea însăşi, deşi cred că, în cele din urmă, se va sinucide indiferent ce am face pentru a o împiedica. Singurul mod de a preveni acest lucru este s-o punem sub supraveghere constantă. Bineînţeles, ea nu va accepta niciodată aşa ceva. Situaţia actuală este una fără ieşire, fiindcă nu putem să ne abandonăm familiile şi munca pentru a rămâne alături de mama. Ştiu că ai hotărât să nu te mai întorci, dar sunt dator conştiinţei mele să te previn că prin această decizie finală o omori pe mama.

Ştiu cât de grea a fost povara pentru tine în ultimele luni, dar mai ştiu şi că mama e bolnavă mintal şi că viaţa voastră împreună a fost, în aceşti ultimi ani, insuportabilă pentru amândoi. Dacă ne-ai fi rugat

să vorbim cu mama, să o convingem că nu vă despărțiți pentru totdeauna, ci în speranța că nervii ei se vor calma, poate că n-am fi fost nevoiți să trecem prin această suferință cumplită, pe care o împărtășim cu voi amândoi – chiar dacă tu ești departe. Cât despre ce mi-ai spus ultima dată când ne-am întâlnit în legătură cu luxul care te înconjoară, mi se pare că dacă l-ai îndurat până acum, ți-ai fi putut sacrifica ultimii ani din viață de dragul familiei și ai mai fi putut suporta un pic.

Iartă-mă, dragă tată, dacă scrisoarea mea pare prea plină de sfaturi, dar simt cât de dureros și de trist e totul pentru tine și mama, pe care mi-e imposibil s-o privesc fără a mă lăsa cuprins de neliniște.

DE LA TANIA CĂTRE L.N.

Dragul, scumpul meu tată,

Ai suferit întotdeauna din cauza prea multor sfaturi, așa că n-o să-ți dau și eu altele. Ca toată lumea, trebuie să acționezi cum poți mai bine și cum consideri de cuviință. Eu n-o să te condamn niciodată. Despre mama voi spune doar că e demnă de milă și înduioșătoare. Ea are nevoie ori de frică, ori de putere. Încercăm s-o liniștim, și asta pare să ajute.

Sunt epuizată și spun prostii. Iartă-mă. Adio, prietene.

DE LA L.N. CĂTRE SERGHEI ȘI TANIA

4 dimineața, Optina, 31 octombrie 1910

Dragii mei Serghei și Tania,

Vă mulțumesc foarte mult, prieteni buni, prieteni adevărați, pentru înțelegerea față de suferința mea și pentru scrisorile voastre. Scrisoarea ta, Serghei, mi-a făcut în mod special plăcere. E scurtă, concisă, clară și – mai presus de toate – generoasă. Nu mă pot împiedica să nu mă tem de orice și nu mă pot elibera de un sentiment de responsabilitate, dar nu am forță să acționez altfel. Îi scriu și mamei. O să vă arate scrisoarea. I-am scris, după ce m-am gândit bine, ceea ce am fost în stare să-i scriu.

Tocmai plecăm de aici, dar nu ştim încă unde ne ducem. Puteţi să daţi oricând de mine prin Certkov.

Rămas-bun şi vă mulţumesc, copiii mei scumpi. Iertaţi-mă că vă fac să suferiţi – mai ales tu, draga mea Tania. Ei, asta-i tot. Trebuie să mă grăbesc, să evit lucrul de care mă tem cel mai tare – că mama voastră mă va găsi. O întâlnire cu ea acum ar fi îngrozitoare. Aşadar, rămas-bun.

DE LA L.N. CĂTRE SOFIA ANDREEVNA

Optina, 31 octombrie 1910

Draga mea Sonia,

O întâlnire între noi şi, cu atât mai mult, întoarcerea mea în acest moment, sunt imposibile. Ţi-ar face rău, atitudinea mea şi sănătatea mea şubredă s-ar înrăutăţi şi mai mult din cauza agitaţiei şi iritabilităţii tale. Te sfătuiesc să te împaci cu ceea ce s-a întâmplat. Încearcă să te adaptezi la noua ta viaţă şi, mai presus de orice, îngrijeşte-ţi sănătatea.

Dacă... nu-ţi pot cere să mă iubeşti, dar măcar nu mă urî... încearcă să înţelegi, chiar şi într-o mică măsură, situaţia în care mă aflu. Şi dacă faci acest lucru, nu numai că nu mă vei condamna, ci mă vei ajuta să găsesc pacea şi posibilitatea de a trăi o viaţă cât de cât umană. Ajută-mă controlându-te, nedorindu-ţi să mă întorc tocmai acum.

Starea ta actuală arată mai mult decât orice altceva că ţi-ai pierdut controlul, ceea ce face întoarcerea mea de neconceput pentru moment. Numai tu mă poţi elibera de suferinţa pe care o îndurăm. Încearcă să-ţi canalizezi toate forţele spre a-ţi linişti sufletul.

Am petrecut două zile la Şamardino şi Optina, iar acum plec. O să pun această scrisoare la poştă pe drum. N-o să-ţi spun încotro ne îndreptăm, deoarece consider despărţirea noastră esenţială pentru amândoi. Să nu crezi că am plecat pentru că nu te iubesc. Te iubesc şi mi se rupe inima când mă gândesc la tine, dar nu pot face altfel. Scrisoarea ta a fost sinceră, ştiu, dar nu eşti în stare să faci ce spui. Ceea ce contează nu e îndeplinirea unei dorinţe sau cereri ale mele, ci doar stăpânirea şi calmul tău şi o relaţie raţională cu viaţa.

Câtă vreme acestea lipsesc, viața alături de tine este de neconceput pentru mine. Să mă întorc și să te găsesc într-o asemenea stare ar însemna să renunț la viață. Și nu consider că am dreptul să fac asta.

Adio, dragă Sonia, și Dumnezeu să te ajute! Viața nu este o glumă, și nu avem dreptul să-i dăm cu piciorul dintr-un capriciu. Iar a o măsura prin lungimea timpului este de asemenea neînțelept. Poate că aceste luni care ne rămân sunt mai importante decât toți anii pe care i-am trăit până acum, și ele trebuie trăite bine.

36

Saşa

M-am dus la Şamardino cu Varvara Mihailovna la numai două zile după plecarea tatei. Certkov mi-a spus exact unde îl pot găsi.

Eu şi Varvara ne-am simţit în al nouălea cer toată ziua, călătorind într-un vagon de clasa a doua, cu soarele auriu de octombrie poleind miriştea de o parte şi de alta a trenului în timp ce ne îndreptam spre sud. Am trecut printr-o pădure deasă de pini, plină de umbre, apoi am ţâşnit în câmpia deschisă. Am urcat dealuri mărunte, am coborât în văi, apoi am trecut pe sub munţi stâncoşi. Stăteam amândouă încordate pe locurile noastre, drepte, privind miracolul creaţiei.

Când mă gândesc la marea frumuseţe a lumii, umanitatea mă întristează. Nu avem nimic pe măsura ei. Sufletele noastre sunt murdare, mânjite de lăcomie, de ură faţă de tot ceea ce e diferit de noi.

Din când în când, Varvara se întindea şi-mi atingea mâna. Gestul ei mă mişca până la lacrimi. E atâta dragoste între noi! Face ca strălucirea lumii din jurul nostru să devină orbitoare.

Luasem cu mine un teanc de scrisori de la fraţii mei, de la Tania şi de la mama. Nu le citisem, firește, dar ştiam că-i vor provoca tatei multă durere. Singura lui dorinţă era să fie eliberat. Se pare că nu-l putem lăsa să moară în pace.

Către înserat, am ajuns la mânăstirea cu ziduri albe de la Şamardino, unde trăieşte acum mătuşa mea. E o creştină ortodoxă care se supune ca o sclavă literei legii, dar ea şi tata sunt foarte apropiaţi. Ne-am dus direct în chilia strâmtă a mătuşii. Abia am recunoscut-o. O femeie mică şi smochinită, într-un veşmânt întunecat; a fost surprinsă când am intrat.

— Un consiliu de familie? a întrebat ea, cu o notă subtilă de cinism.

O călugăriță n-ar trebui să fie ironică niciodată, și ea știa asta.

— Unde e tata?

— Stai jos, draga mea, a spus ea. A îndreptat un deget deformat spre Varvara Mihailovna. Și dumneata, stai jos. Cine e tânăra asta pe care ai adus-o cu tine?

I-am prezentat-o mătușii pe însoțitoarea mea, care arăta proaspătă și drăguță într-o rochie țărănească brodată cu fir galben la gât. Părul ei negru strălucea în lumina lumânării.

— Alexandra Lvovna! a strigat tata, care încremenise în prag.

— Tată!

Ne-am îmbrățișat strâns, și el a izbucnit în lacrimi. Am știut pe dată că se bucura să mă vadă.

— Și dumneata, Varvara, a spus el apucându-i bărbia cu mâna.

A studiat-o ca pe o statuie de bronz, apoi s-a întors spre mine:

— Sper că mama ta nu v-a însoțit.

— E acasă. Dar suferă.

Tata își muta cu stângăcie greutatea corpului de pe un picior pe altul.

— Nu puteai face nimic altceva.

— Știu, a răspuns el. Totuși m-ar întrista să i se întâmple ceva. E încă soția mea. Nu poți evita simțul responsabilității în privința anumitor lucruri...

— Te vrea înapoi. Cu siguranță știi asta.

S-a mișcat din nou, stânjenit.

— Am găsit o izbă de închiriat, a zis, cu ochii ațintiți în podea. E o colibă mică și plăcută, de unde se aud clopotele bisericii. Un loc potrivit în care să-mi sfârșesc zilele, Sașa. O să citesc, o să mă gândesc și, poate, chiar o să scriu un pic.

— Mama o să te găsească. O să te târască înapoi acasă.

Varvara Mihailovna m-a strâns de încheietura mâinii. Destul.

— Mă tem că ai dreptate, a răspuns tata. Trebuie să plecăm înainte să ne găsească aici.

O servitoare a trecut pe coridor și mătușa mea a chemat-o să-i ceară ceai.

— Stați jos, ne-a spus ea. Pălăvrăgeala asta fără rost întristează pe toată lumea.

Tata s-a aplecat să-și sărute sora pe frunte.

— Nu pot să rămân, deși aș vrea.

I-am dat tatei scrisorile, iar el le-a luat fără tragere de inimă și s-a dus în camera lui să le citească.

Mai târziu, am stat cu toții în camera tatei, plănuind următoarea mișcare. Focul aprins în căminul de piatră împrăștia mirosul dulce al cărbunelui.

— Dacă e să plecăm, a spus Dușan Makovițki, cu înclinația lui către truisme, trebuie să știm unde mergem.

— Excelent, Dușan Petrovici, a zis Varvara, și eu am fost singura din încăpere care i-am sesizat nota ironică din voce. Să mergem undeva.

Tata părea dornic să discute posibile trasee. S-a sugerat că Bulgaria sau Turcia ar putea fi niște destinații bune – nimeni nu ne-ar cunoaște acolo, și clima ar fi suportabilă. Mă întrebam însă dacă nu aveam nevoie de pașapoarte ca să trecem granița. De ce să nu ne stabilim în Caucaz? Sunt mai multe colonii tolstoiene acolo, și membrii lor ar fi cât se poate de flatați dacă Lev Tolstoi însuși ar alege să-și petreacă ultimele zile în mijlocul lor.

Dezbăteam de ceva vreme argumentele pro și contra Caucaz, când, pe neașteptate, tata a izbucnit pe un ton furios. Nu-i stătea în fire.

— Nu! Nu pot suporta aceste proiecte, aceste planuri ridicole. Să mergem... oriunde, n-are importanță. Nu avem nevoie de planuri.

Tata a evitat întotdeauna planurile, preferând spontaneitatea fluturelui. Îi place să atragă atenția asupra faptului că Isus Christos însuși era împotriva planurilor de viitor.

— Sunt foarte obosit, a spus el.

— Hai să te duc în pat, tată.

L-am condus la un pat de campanie din cămăruța cu pereți văruiți în alb și tavan boltit. Noptirea fusese aranjată exact ca acasă, cu o lumânare, niște chibrituri, un caiet de notițe și creioane ascuțite. Îi place să poată face însemnări în mijlocul nopții, dacă se trezește cu vreo idee sau vrea să consemneze un vis.

S-a întins cu greutate. Era atât de istovit, încât n-a vrut nici măcar să-i scot cizmele, dar l-am acoperit cu o pătură aspră din lână, fiindcă aerul din încăpere era foarte rece. A adormit înainte să ies, sforăind prin gura-i boțită de riduri. Mă îngrijora faptul că respira atât de neregulat.

Varvara Mihailovna și cu mine am dormit într-o cameră împreună cu mai multe femei. A fost o experiență bizară, deconcertantă. Încăperea mirosea a ceară de albine și dezinfectant. O pisică murdară dormea sub patul meu, provocându-mi mâncărimi la ochi. O bătrână tușea în somn ca o capră pe coama dealului. Îmi era îngrozitor de frig.

Cum-necum, am reușit să adorm. Dar Varvara Mihailovna m-a trezit la patru, spărgând balonul viselor mele cu vorbele ei aspre.

— Trezește-te, Sașa! Pornim. Tatăl tău vrea să plecăm înainte de ivirea zorilor. Crede că se apropie Sofia Andreevna.

Detestam tonul cinic pe care îl adoptase.

— Nu se poate, am zis.

— L-ai speriat aseară. Crede că mama ta se află pe urmele noastre. Nu poate fi convins că nu-i așa.

— E o nebunie. Tata nu poate suferi mutările astea de colo-colo.

L-am văzut pe Dușan Makovițki în cămașă de noapte, stând în ușă cu o lumânare în mână. Venise să ne trezească și dădea frenetic din mâini. Picioarele lui osoase erau desculțe.

Drumul până la gara din Kozelsk a fost plin de șanțuri și canale. O parte din el fusese măturat de furtună și se făcea un ocol lung prin parcela de napi a unui țăran. Deși gara era la numai cincisprezece kilometri distanță, ne-a luat ore întregi să ajungem acolo. Droștele pe care le împrumutaserăm de la călugărițe se zgâlțâiau din toate încheieturile. Tata gemea când roțile zdrăngăneau la fiecare denivelare peste care treceau, și am știut atunci că era pe moarte. Strălucirea ochilor lui mă înfricoșa. Părea să fi abandonat deja viața acestei lumi, deși nu intrase încă în cealaltă. Îmi venea să plâng, dar mă abțineam.

Am luat primul tren care se îndrepta spre sud, intenționând, fără ca vreunul dintre noi să fi rostit acest lucru, să mergem la moșia vărului meu de lângă Novocerkask. Denisenko ține la tata și până

nu demult au purtat o bogată corespondență. Tata părea de acord cu acest plan, deși avea să ne ia cel puțin douăzeci și patru de ore să ajungem acolo.

— Lev Nikolaevici poate porni într-o asemenea călătorie? l-a întrebat Varvara pe Dușan.

— E într-o formă destul de bună, a răspuns el.

Dușan Makovițki e un optimist, ca și mine. Ne doream foarte mult să parcurgem întreaga distanță până la Novocerkask fără oprire, dacă se putea. Dar tata era într-o stare deplorabilă când am ajuns la gară – i se încețoșaseră ochii și mâinile îi tremurau.

— Ești sigur că poți să călătorești, tată?

M-a privit pieziș, ceea ce m-a rănit.

— Vă simțiți destul de bine, Lev Nikolaevici? l-a întrebat Dușan, luându-i pulsul. Nu are nici un rost să vă înrăutățiți starea sănătății.

— Trebuie să mergem, Dușan. Nu am de ales.

— Pulsul – șaptezeci și șase. Excelent, a anunțat Dușan, de parcă sănătatea tatei era invenția lui.

— Eu cred că ar trebui să rămânem aici, a zis Varvara. Sofia Andreevna n-o să ne urmărească. E Tania cu ea.

Dar hotărârea fusese deja luată, și tata nu avea să se răzgândească.

— Te rog, ia-mi ziarele, a spus el.

De câte ori pornește într-o călătorie cu trenul, cumpără toate ziarele.

Dușan Makovițki a adus ziarele, dar mi-am dat seama după expresia dură de pe fața lui că ceva era în neregulă.

— Citiți titlurile, a spus el, arătând spre prima pagină a uneia dintre gazete. Scria: TOLSTOI ÎȘI PĂRĂSEȘTE CASA! DESTINAȚIE NECUNOSCUTĂ! Alt articol spunea: SĂLBATICUL DE LA IASNAIA POLIANA ÎȘI IA ZBORUL!

Tata le-a răsfoit și a scuturat din cap.

— Se știe totul. Nu are nici un rost.

Toată lumea din vagon comenta cu însuflețire titlurile din ziare, făcându-l pe tata să se simtă prost. Un individ spilcuit din spatele nostru, îmbrăcat cu un veston englezesc, a spus:

— I-a dat cu tifla. Bravo lui!

Prietenul lui, un bărbat ceva mai în vârstă, a făcut cu ochiul și a zis:

— Nu-i dădea ea ce avea el nevoie, ai?

Au chicotit amândoi ca niște școlari. Fața tatei a căpătat aspectul impasibil, dar lipsit de profunzime al tablei stanțate. Și-a încleștat pumnii.

— E Lev Tolstoi! El e! a strigat un bărbat.

Dușan Makoviţki s-a repezit să-l facă să tacă, dar era prea târziu. Toată lumea din vagon și-a dat seama imediat că Tolstoi era acolo. Toți îi văzuseră fotografia în ziare, și nu seamănă cu mulți oameni, cu barba lui albă și sprâncenele sălbatice, ca de nea. M-am uitat din nou la oamenii care îl bârfiseră cu atâta veselie și m-am bucurat să văd panica de pe fețele lor. Cel mai în vârstă, mai ales, arăta ca și cum ar fi fost prins gol-pușcă în Palatul de Iarnă de către țarul însuși.

— Fiți siguri că păcatele voastre vă vor afla, a șoptit Dușan Makoviţki cu voce scăzută.

Am văzut-o pe Varvara Mihailovna tresărind și am ciupit-o. Dușan a observat gestul și s-a înroșit. A mormăit ceva, dar l-am ignorat. Îmi place să-l fac să se fâstâcească.

Când s-a răspândit vestea că Tolstoi se află în tren, mulțimile s-au adunat pe platformele de trecere din ambele capete ale vagonului. Amatorii de curiozități treceau întruna pe lângă noi pe coridor, căscând gura la cel mai faimos rus din lume. În clipele acelea eram ciudat de mândră că sunt fiica lui Tolstoi, dar simțeam și nevoia să-l ocrotesc. Le detestam insolența, fețele jegoase, căutăturile piezișe și tărăboiul ce nu mai contenea. Cine se credeau?

I-am cerut conductorului să controleze mulțimea, și el a fost de acord să ne ajute, înclinându-se și spunând: „Da, Excelența Voastră. Orice doriți, Excelența Voastră". Această adresare părea nelalocul ei într-un vagon de clasa a doua destul de jerpelit; oricum, nu agreez asemenea forme de comportament servil, deși solicitudinea omului ne-a fost de folos.

I-am încălzit tatei niște supă de orz pe o plită cu ulei aflată la capătul vagonului, împreună cu Dușan, care devenise destul de vorbăreț. Îi place că tata e celebru.

— Să fi văzut ce tămbălău a fost în drum spre Optina, a zis el. Toată lumea s-a adunat în jurul lui în vagon, punându-i întrebări despre Dumnezeu, despre forma de guvernământ potrivită, despre impozite. Să-l fi văzut pe tatăl dumitale! A stat în mijlocul vagonului și a ținut un discurs de o oră despre Henry George și teoria lui privind impozitul unic. Un om de optzeci și doi de ani, care tocmai și-a părăsit casa! Și nu dormise deloc cu o noapte înainte. Nu pusese geană pe geană. E remarcabil. Un om remarcabil.

Această povestire m-a nedumerit și m-a întristat puțin. Era tata atât de detașat, atât de lipsit de emoții, încât să se poată concentra asupra unei teorii a impozitelor în toiul celei mai apăsătoare perioade din viața lui? Era suprauman sau... inuman? Pe de altă parte, poate fi atât de drăguț, atât de grijuliu! Răspunde direct, fără pretenții, tuturor celor care i se adresează, fie ei servitori sau șefi de stat. Când te măsoară cu privirea aceea dură, nu îndrăznești să spui nimic neadevărat.

I-am dat tatei supa de orz cu niște biscuiți pe care îi luase Dușan, și el a părut recunoscător. Ședea scăldat în soarele care se strecura prin fereastra vagonului și se lungea, ca epuizat, pe podeaua lucioasă de metal. După aceea, a adormit, în ciuda zdrăngănitului și legănării trenului, a scârțâitului roților sau a duhorii de funingine lăsate în urmă de locomotivă. L-am acoperit cu o pătură, lăsându-l să stea ghemuit, singur pe o banchetă.

Într-o gară, în tren s-au urcat doi bărbați a căror înfățișare nu prevestea nimic bun. Stăteau în fundul vagonului, aruncându-ne priviri furișe, prefăcându-se că fumează și stau de vorbă. Am devenit bănuitoare și l-am chemat pe conductor.

— Da, Excelența Voastră?

— Oamenii ăia... îi vezi?

— Da, Excelență.

— Cine sunt?

— Polițiști, Excelență. Pentru protecția dumneavoastră.

Tata s-a ridicat pe neașteptate, confuz și bolnav.

— Unde suntem? a întrebat el pe un ton iritat.

Dușan a dat fuga lângă el.

— E bine, Lev Nikolaevici. Totul e în regulă.

L-a ajutat pe tata să se așeze din nou pe o parte și i-a luat temperatura. Avea 39 cu 2!

— Dușan! am strigat.

Și el părea zguduit.

— O să se facă bine. Totul o să fie bine, a zis.

Dar îmi dădeam seama după felul cum își mijea ochii că nu credea nici o iotă din ceea ce spunea.

Tata mi-a căutat mâna.

— Ascultă-l pe Dușan, scumpa mea. Mă simt mult mai bine acum... trebuie doar să dorm puțin.

Nu avea putere nici să-mi strângă încheietura mâinii.

M-am aplecat deasupra tatei și am început să plâng. Nu mă puteam abține. Fumul din vagon era atât de gros și se îmbulzeau atâția străini în jurul nostru! Era oribil. Până și Varvara Mihailovna părea distantă, pierdută într-o stare pe care n-o înțelegeam. Toată ziua fusese iritabilă, încordată, ba chiar răutăcioasă. Nu credeam că vom putea ajunge la Novocerkask.

Două sau poate trei ore mai târziu, Dușan mi-a șoptit că temperatura tatei creștea. Acum era de-a dreptul panicat. Nu mai avea rost să se prefacă.

— Nu putem merge mai departe! am spus.

Dușan a scuturat din cap. Dar ce puteam face?

Trenul se zgâlțâia și scotea sunetul familiar al metalului care se freacă de alt metal. O gară mică, prăfuită s-a ivit în dreptul ferestrei noastre: Astapovo.

— Asta-i soluția, a spus Dușan. Putem rămâne peste noapte aici, dacă e nevoie. Tatăl tău e prea bolnav să călătorească. Are nevoie de repaus total, probabil câteva zile bune de acum înainte.

Și-a mușcat buza de sus, care acum tremura. Cred că, în momentul acela, își vedea spulberate minunatele visuri despre Turcia, Bulgaria sau Caucaz.

Câțiva bărbați s-au apropiat să-l ajute pe tata să coboare din tren, iar eu și Varvara i-am urmat.

— Îmi pare rău, Sașa. Zău că-mi pare rău, a zis Varvara.

— De ce?

— Mă simt... Sunt tulburată. Nu știu ce caut aici.

— Ne iubim, nu-i așa? Suntem prietene vechi, am nevoie de tine.

M-a cuprins cu brațele.

— Sunt groaznică?

— Da. Ești groaznică, am spus.

Mână în mână, i-am urmat pe tata și pe Dușan Makoviţki. Tata făcea eforturi uriașe la fiecare pas, sprijinindu-se de brațul lui Dușan. Să se lase dus pe brațe acum ar fi însemnat să accepte înfrângerea.

S-a așezat pe o bancă din lemn de lângă gară, ținând un baston între picioare. Capul i-a căzut în piept. Obrajii îi erau ușor umezi.

Dușan s-a dus să vorbească cu șeful de gară, care avea o casă în apropiere, unde, speram noi, tata se putea odihni câteva zile. Era o căsuță cu acoperiș strălucitor de tablă; pereții din chirpici erau zugrăviți în roșu. Se afla la numai vreo cincizeci de pași de șine – ceea ce însemna că avea să fie zgomot –, dar era așezată în mijlocul unei grădini mici.

— Lev Nikolaevici se va simți bine aici, ne-a spus Dușan. Părea din nou încrezător, spre ușurarea mea. Șeful de gară spune că putem sta în camera lui de oaspeți oricât avem nevoie. Nu e nici un han în apropiere, prin urmare avem noroc că e generos. Noi ceilalți putem dormi chiar în gară, în sala de așteptare. Ne găsește el niște paturi de campanie.

L-am privit pe tata în timp ce intra clătinându-se în casa aceea minusculă – nu mai mare decât una dintre magaziile noastre de la Iasnaia Poliana. Nu știu de ce, dar nu mi-am putut reține lacrimile, deși Varvara Mihailovna m-a strâns de mână și mi-a pus capul pe umărul ei.

Mi se părea că ajunseserăm la capătul lumii.

37

Dr. Makoviţki

Fără îndoială, ar fi trebuit să rămânem la Şamardino. S-ar putea ca judecata mea profesională să fi fost umbrită de entuziasmul faţă de planul nostru. Regret asta.

Lev Nikolaevici zace bolnav în casa lui Ozolin.

A fost cumplit când l-am văzut coborând din tren. Ce osteneală imensă era fiecare pas! Mujicii flancau drumul spre uşă, conştienţi că se petrecea un lucru magnific şi cumplit. Toată lumea ştia că era Lev Tolstoi. Îşi scoteau căciulile şi se înclinau, cum se face în India, unde Oamenii Sfinţi sunt respectaţi.

Lev Nikolaevici credea că e din nou la Iasnaia Poliana.

— Unde mi-e pătura? a întrebat el când s-a culcat în cămăruţa strâmtă. Pătura aceea imprimată cu model de chei îi acoperea patul încă de când era copil.

Acum avea frisoane, aşa că l-am acoperit cu o plapumă groasă pe care ne-a adus-o nevasta şefului de gară. În scurt timp a căzut într-o somnolenţă apatică, şi capul i-a alunecat într-o parte, într-o poziţie nefirească.

— O să scape, Duşan? m-a întrebat fiica lui.

Nu ştiam ce să spun.

— Dac-o vrea Dumnezeu.

Ea s-a aşezat pe un scaun lângă patul lui şi am crezut că o să plângă. Nu-mi place să văd pe cineva plângând.

I-am luat pulsul. Nouăzeci şi trei. Având în vedere faptul că dormea, era semn rău. Am mai observat şi că avea mici convulsii, care m-au îngrijorat, însă nu am spus nimic nimănui. Era începutul unei perioade grele. Febra rămânea ridicată, dar măcar nu

creştea. Plămânul stâng, care este adeseori inflamat, scotea un şuierat distinct. Mă temeam să nu se instaleze o pneumonie.

Soţia şefului de gară, care este un suflet blând, cu faţa rotundă şi cu o claie de păr negru împroşcat cu fire albe ca zăpada strânsă la spate într-un coc, ne-a adus casa şi ovăz. Am băut ceai din samovarul ei, pahar după pahar. Sunt oameni simpli, oneşti, respectuoşi, care înţeleg semnificaţia faptului că îl găzduiesc pe Lev Tolstoi; ba mai mult, păreau chiar foarte fericiţi că îşi puteau folosi camera de oaspeţi. Le-am tot mulţumit, în numele tuturor.

Păcat că Saşa nu le-a mulţumit chiar ea. E o copilă, până la urmă, şi nu ştie cum e cu politeţea. Sincer să fiu, are o doză de egoism care l-a îngrijorat întotdeauna pe tatăl ei. Varvara Mihailovna e şi mai rea. Ele două ar pune la încercare până şi răbdarea unui sfânt. În acest ultim an am avut nevoie de multă tărie să le privesc chicotind, ciupindu-se una pe alta şi ţinându-se de mână. Ataşamentul lor fizic a devenit stânjenitor, deşi nimeni nu face caz de el. N-o să fiu primul care să abordeze subiectul.

Când Lev Nikolaevici s-a trezit, i-a făcut semn Saşei să se apropie. Voia să-i dicteze ceva. O telegramă către Certkov.

— Vreau foarte mult să-l văd, a spus el. Şi am fost de acord să-l chemăm. Dar nu şi pe ceilalţi! a adăugat. Să nu mai spuneţi nimănui unde sunt.

— Nu trebuie să vă faceţi griji, am zis. Se vor lua toate măsurile de precauţie.

— Îţi sunt tare recunoscător, Duşan. Tare recunoscător.

Avea ochii scăldaţi în lacrimi. Am întors privirea înduioşat.

În noaptea aceea, a alunecat din nou într-o încâlceală de gânduri, nemaiştiind unde se află. Dar în scurt timp a adormit, primul somn cu adevărat profund de când ajunseserăm la Astapovo. A avut doar câteva convulsii.

A doua zi dimineaţă se simţea mult mai bine. Pulsul îi era normal, la fel şi temperatura. Părea că va putea supravieţui acestei crize şi că, destul de curând, aveam să fim în Crimeea, Bulgaria sau Turcia – într-un loc cald şi luminos, unde Lev Nikolaevici să se poată gândi şi ruga, unde să poată lucra în netulburată intimitate.

S-a ridicat în capul oaselor, remarcabil de vesel, stând de vorbă prietenos cu toată lumea. Voia să discute diferitele proiecte pe care le aveam în curs de desfășurare, și asta am făcut aproape o oră. Nu-și pierduse interesul față de lumea asta.

Sașa l-a întrebat despre Dumnezeu, gândindu-se că poate în timpul delirului a descoperit ceva diferit față de ceea ce crezuse mereu. Am dojenit-o în sinea mea. Dar el era amabil, ca întotdeauna, și îi răspundea la întrebări cu francheța lui obișnuită.

— Dumnezeu este întregul etern din care fiecare om reprezintă o parte minusculă. Noi suntem manifestări ale divinității în timp, în spațiu, în materie.

Ea a notat asta, la fel și eu.

Lev Nikolaevici a ridicat un deget.

— Un alt gând pentru tine, Sașa. Dumnezeu nu este iubire, dar cu cât e mai multă iubire în om, cu atât mai mult se manifestă Dumnezeu în el și cu atât mai autentică este existența lui.

— Dar asta nu face arbitrară existența lui Dumnezeu? l-am întrebat eu.

A scuturat din cap.

— Nimic nu este arbitrar.

I-am mulțumit pentru această afirmație.

I-am reamintit că noaptea trecută ceruse să-l vadă pe Certkov, și s-a neliniștit întrebându-se cum aveau să privească Tania și Serghei lucrul acesta. A rugat-o pe Sașa să scrie următoarele:

Vă rog să nu-mi luați în nume de rău faptul că nu v-am chemat și pe voi odată cu Certkov. Știți că am o relație specială cu el, pentru că și-a dedicat viața cauzei pe care și eu o slujesc de mai bine de patruzeci de ani. Această cauză îmi este dragă și îmi doresc foarte mult ca ea să devină una esențială pentru toți oamenii, inclusiv pentru voi doi... Adio. Încercați s-o consolați pe mama voastră, pe care o iubesc sincer.

— Poți să le dai acest bilet după moartea mea, a spus el izbucnind în lacrimi. Nu-i stătea în fire.

Toată ziua, cei trei copii ai lui Ozolin s-au jucat în camera de alături, au cântat cântecele, au fluierat și au țipat. Un miros delicios

de varză fiartă venea din bucătărie, împreună cu zăngănit de oale și hohote de râs. M-am temut că asta avea să-l deranjeze pe Lev Nikolaevici, dar el a spus că îi place zarva și m-a rugat să nu-i tulbur.

— Suntem musafiri, a zis el. Trebuie să le respectăm viața de familie.

La patru, a fost cuprins de frisoane. S-a târât înapoi sub pături, cu o transpirație rece pe frunte, cu maxilarul tremurând. I-am luat temperatura: 39 cu 7. Curând a început să scuipe mucus cu sânge într-o cratiță.

Am luat-o pe Sașa deoparte, în camera de alături.

— Recomand să-l chemăm pe doctorul Nikitin din Tula. Știe mult mai multe decât mine despre pneumonie.

— Îi telegrafiez imediat lui Serghei, a spus ea. Va avea grijă ca Nikitin să ajungă aici repede.

Sașa s-a dus urgent la gară, albă la față ca o fantomă. Este bine știut faptul că pneumonia e o boală cumplită pentru bătrâni – sau poate nu. E numită adesea și „prietena oamenilor bătrâni" pentru că îi scapă de suferințe.

Am stat lângă Lev Nikolaevici toată noaptea, luându-i regulat pulsul și temperatura. Era chinuitor. Grumazul îi era pârjolit de sete și l-a invocat de mai multe ori pe Dumnezeu, cerșind moartea. Era ca o corabie veche zbătându-se în furtună, cu scândurile desprinse, cu pânzele rupte, cu catargul frânt.

Am fost ușurat când s-au ivit zorii, și Lev Nikolaevici era încă viu. Am ieșit să iau o gură de aer, în timp ce el sforăia, căzut, în sfârșit, într-un somn adânc. Și eu mă simțeam epuizat, aveam crampe în intestine. M-am ținut de balustradă să nu mă prăbușesc.

Gara era pustie la ora aceea. Singur pe peron, am privit îndelung șinele argintii ce întretăiau linia orizontului. M-am gândit că viața trupului și viața sufletului sunt ca șinele astea, mergând paralel spre un viitor vizibil. Ne place să ne închipuim un punct de întâlnire, o joncțiune unde corpul pământesc se întâlnește cu cel ceresc. Dar e o iluzie. Undeva, într-un punct definit, șina trupului se oprește. Șina spiritului continuă, probabil, la infinit. Cine poate spune?

Îngenunchind lângă bancă, m-am rugat pentru familia Tolstoi și pentru propriul meu suflet. Și am simțit, în adâncul ființei mele, că nu sunt singur.

Când Lev Nikolaevici s-a trezit, o oră mai târziu, și-a luat singur temperatura. Avea 40 cu 2.

— Nu-i semn bun, Dușan, a spus el.

— O să vă faceți bine, am zis.

— Nu-i nevoie să mă minți, prietene, a răspuns el. Dar îmi dau seama cum trebuie să te simți. Amintește-ți că ești doctorul, nu îngerul meu. Orice s-ar întâmpla, nu e vina dumitale.

Un acces de tuse l-a luat prin surprindere, și a început să tremure violent. I-am dat un pahar cu apă.

— Totul o să fie bine, a spus el. Ai dreptate.

Mi-am plecat capul. Era o prostie din partea mea să-l tratez ca pe un copil.

— Asta e, a zis. Șah mat.

Am ridicat ochii spre el și am văzut că zâmbea.

38

Certkov

M-am bucurat când Lev Nikolaevici a părăsit-o pe Sofia Andreevna. Toată lumea a presupus că eu eram motivul plecării sale, lucru complet neadevărat. Reporteri din Moscova și Sankt-Petersburg, din Paris și Londra au luat imediat legătura cu mine. Dar le-am spus, cel puțin la început, adevărul: că nu știam unde plecase. Le-am spus că Tolstoi a vrut să evadeze. Că nu voia publicitate.

Cauza însă are nevoie de publicitate. Pentru a nu lăsa ca versiunea Sofiei Andreevna să domine presa, am pregătit o declarație despre motivele fugii lui Tolstoi. Din rațiuni de consecvență morală, nu putea face altceva decât să plece, explicam eu.

Telegrama de la Astapovo, prin care mi se solicita prezența, m-a emoționat foarte tare. Mi se tăiase respirația și simțeam o jubilare ciudată. Munca mea nu fusese în van.

Am plecat imediat, ajungând marți în mica gară, după o călătorie de o noapte întreagă, pentru a-i fi la căpătâi. Mă însoțea Sergheienko.

Mi s-a rupt inima din piept când l-am văzut pe Lev Nikolaevici, cu fața obosită, ofilită, dar încă frumoasă, cu o pătură trasă până sub bărbie. Avea febră, era scăldat în sudoare și epuizat, dar m-a întâmpinat cu lacrimi și îmbrățișări.

— Dumneata! repeta întruna. Nu-mi vine să cred că ești aici, în sfârșit. Îți mulțumesc, Vladimir. Îți mulțumesc.

Șeful de gară a întrebat dacă sunt fiul lui.

Lev Nikolaevici a dat din cap cu putere.

— E fiul meu, a spus el. Nu am nici un alt fiu care să fi înțeles.

Am băut un pahar de ceai și am vorbit despre plecarea lui de acasă. Chestiunea cu Sofia Andreevna este de-a dreptul înnebunitoare. Nemaifiind în toate mințile, eram sigur că va da buzna peste noi imediat ce va afla unde este soțul ei. Fără doar și poate.

— Nu știu când o să vină, a spus Lev Nikolaevici. Dar o să vină, știu precis.

— N-o să vă deranjeze, am zis.

A părut să se relaxeze când i-am spus asta, și am decis că o voi ține departe de el. N-o să-i transforme moartea într-un spectacol.

Așa cum mă temeam, n-a trebuit s-o așteptăm mult pe femeia aia mizerabilă. După-amiază devreme, a apărut Odolin și ne-a rugat pe mine și pe Sașa să ieșim din cameră. Din fericire, Lev Nikolaevici ațipise.

— A sosit o telegramă din Tula, a spus el. Contesa Tolstoi a închiriat un tren privat, un tren de clasa întâi! Va sosi la Astapovo după cină.

Imediat am adunat pe toată lumea în sala de așteptare a gării: Sașa, Varvara Mihailovna, Dușan, Sergheienko. Cu toții am fost de acord că Sofiei Andreevna nu trebuia să i se permită să-și vadă soțul. Având în vedere starea în care se afla, asta l-ar fi omorât.

— Mama l-ar târî înapoi ca pe un sac cu fasole, viu sau mort, a zis Sașa.

— Trebuie să formăm un scut protector în jurul căsuței șefului de gară, am spus eu. Sofia Andreevna și odraslele ei îngrozitoare – mă refer la cele odioase, Ilia și Andrei – trebuie împiedicate să invadeze camera în care zace bolnavul.

Pentru un singur lucru puteam fi recunoscători, și anume că tânărul Lev era la Paris. E mincinos și brutal, și Dumnezeu știe în ce fel ar fi încercat să-mi dejoace planurile.

În seara aceea, înainte de cină, a sosit Serghei. Dar eu am susținut sus și tare că nu trebuie să i se permită să stea la căpătâiul tatălui său – nu acum.

— Ba *o să-l văd* pe tata, a insistat băiatul, proțăpindu-se ca un bădăran în ușă.

— E în regulă, a spus Sașa. El poate să intre.

Nu avea rost să mă opun. Acceptând, îmi cream un atuu de care era posibil să am nevoie mai târziu.

Lev Nikolaevici a fost, așa cum bănuiam, supărat și tulburat de venirea lui Serghei.

— Cum m-ai găsit, Serghei? a întrebat el, într-o șoaptă panicată.

— Treceam prin Gorkacev, a răspuns Serghei. Și am dat din întâmplare peste un conductor care știa unde ești. Noroc chior, tată!

Lev Nikolaevici părea să-și dea seama că se punea la cale un joc și că trebuia să-și joace rolul.

Spre surprinderea mea, părea dornic să afle de la Serghei vești despre soția lui și Iasnaia Poliana. Mi-am dat seama, cu tristețe, că încă tânjea după viața lui trecută.

După cină, febra i-a crescut brusc și a început să delireze. Pe la zece, a adormit.

— Ce crezi, Dușan? am întrebat pe un ton scăzut.

— Sfârșitul e aproape, a spus el. N-ar fi cinstit să-ți spun altceva.

Trenul bleumarin al Sofiei Andreevna a sosit la miezul nopții și a fost tras pe o linie secundară. Călătorea într-un vagon luxos, cu mai mulți servitori, o infirmieră și numeroșii copii cu consorții lor. Era un spectacol grotesc, demn de contesă în toate privințele.

Dușan Makovițki s-a dus s-o întâmpine și să-i spună că atât el, cât și doctorul Nikitin au hotărât că pentru moment soțul ei nu putea primi vizita nimănui. Abordarea lui fermă a dat rezultate: Sofia Andreevna i-a acceptat argumentele, fiind de acord să rămână în tren până când Lev Nikolaevici se înzdrăvenea puțin.

— Câteodată, mi-a șoptit Sergheienko după aceea, bate un vânt cald dinspre nord.

Nu mai era nici un loc de cazare, așa că trenul privat s-a transformat într-un hotel improvizat.

Doctorul Nikitin a sosit abia a doua zi, dar Sofia Andreevna n-a aflat. L-a consultat pe Lev Nikolaevici și a spus că avea inima slăbită și că plămânul stâng era, într-adevăr, cuprins de boală. Cu toate acestea, era semn bun că febra scăzuse la 38 cu 3 și rămânea constantă. Diagnosticul definitiv nu era pneumonie, fiindcă auzea un șuierat în pieptul lui Lev Nikolaevici. În caz de pneumonie,

plămânul – sau plămânii – se umple cu lichid. În loc de șuierat, se aude o liniște de rău augur.

Lev Nikolaevici era acum treaz și încântat de veștile primite; s-a cuibărit într-un fotoliu moale, cu o pătură în jurul umerilor, odihnindu-și picioarele pe un taburet. Părea dornic să stea de vorbă.

— Să-ți explic viziunea mea asupra vieții, doctore Nikitin, ca să înțelegi de ce mi-am părăsit nevasta și de ce, deși sunt prea bătrân pentru așa ceva, simt că trebuie să continui această călătorie.

Ne-am așezat și am ascultat uluiți un curs în miniatură despre filozofia lui de viață: concis și articulat. Nici mie nu mi-ar fi putut ieși mai bine.

— Ar fi o nesăbuință din partea mea să vă recomand altceva decât odihnă prelungită, a spus doctorul Nikitin. Organismul dumneavoastră este slăbit.

— Cât, așadar? O săptămână?

— Două săptămâni – cel puțin. Mai sigur ar fi, de fapt, o lună.

— Imposibil! Soția mea mă va găsi cu siguranță dacă zăbovesc atât de mult. Asta nu trebuie să se întâmple. S-a întors spre mine: Vladimir, dumneata înțelegi de ce nu trebuie să se întâmple, nu-i așa?

L-am asigurat că înțelegeam, dar i-am spus că nu trebuie să-și facă griji. Nu-i explicase oare Serghei că Sofia Andreevna se împăcase cu noua ei viață?

— Te aștepți să cred așa ceva?

— Da, am răspuns. Nu există nici un motiv să credeți altceva.

Și-a rotit ochii prin cameră, sceptic, apoi s-a lăsat din nou pe spate, înfundându-și bărbia în pătura pe care o înfășuraserăm în jurul lui.

— Mi-e groaznic de frig, a zis. Vine un curent de undeva.

La amiază, au venit de la Moscova Goldenweiser și Gorbunov, editorul nostru. Îi telegrafiasem lui Goldenweiser cu două zile înainte, dar nu mă așteptasem să-l văd la Astapovo. Știam, ca și Lev Nikolaevici, că avea un concert important la Moscova, la Academie. Cu câteva săptămâni în urmă discutaserăm posibilitatea de a-i face o surpriză apărând la concert. Lev Nikolaevici, deși grav bolnav, și-a amintit de concert și l-a certat pe Goldenweiser că îl anulase.

— N-aș fi putut face altfel, a spus el. Cum să cânt în fața publicului în timp ce dumneavoastră zaceți bolnav aici?

— Prostii, a răspuns Lev Nikolaevici. Când un țăran își ară pământul, nu pleacă de pe ogor nici dacă tatăl îi este pe moarte. Concertul e ogorul dumitale. N-ar fi trebuit să lași plugul.

Apoi Lev Nikolaevici s-a întors nerăbdător spre Gorbunov, să discute despre viitoarele apariții ale editurii Posrednik. Avea să termine o carte numită *Drumul vieții* când se va fi stabilit în Caucaz sau în altă parte, a explicat el. Făcuse deja nenumărate însemnări, dintre care unele rămăseseră la Iasnaia Poliana, și spera că le va putea recupera. L-am asigurat că asta nu era o problemă. Sașa m-a susținut, spunând că știa la ce însemnări se referea și avea să îl ajute.

Lev Nikolaevici s-a lăsat pe spătar, închizând ochii. A continuat să vorbească, dar glasul îi era tot mai slab.

Deodată, fața Sofiei Andreevna a umplut mica fereastră a camerei. Fața aceea grasă, distorsionată, cu obrajii și nasul ca niște pătlăgele, era presată pe geam. Ochii i s-au mărit.

Sașa a sărit de pe scaun, speriindu-l pe tatăl ei, care a zărit-o pentru o clipă pe Sofia Andreevna înainte să fie luată de acolo.

— Ce! a strigat el. Cine era acolo?

— Soția șefului de gară, a spus Sașa. Voia să intre. I-am spus că dormi, că nu trebuie să fii deranjat...

— Era Sofia Andreevna!

— Ai năluciri, a răspuns ea. Era nevasta lui Ozolin.

— Așa e, am zis eu. Nu era soția dumneavoastră. Ea e acasă, cum v-a spus și Serghei.

— Dacă Sonia vrea să mă vadă, n-o pot refuza, a spus Lev Nikolaevici. Dar asta o să mă omoare. Știu că o să mă omoare.

— Nu are cum să se întâmple așa ceva, am zis. E acasă.

Din fericire, era prea bolnav să se certe cu noi. Ne-a acceptat argumentele, deși m-am întrebat încă o dată dacă nu cumva știa de fapt adevărul. Ca să prevenim alte asemenea incidente, am pus o pătură pe fereastră, spunându-i că prietenii șefului de gară erau curioși și l-ar fi deranjat întruna dacă nu acopeream sticla.

— Sașa, a spus el cu vocea tremurându-i, abia auzită. Trebuie să-ți mai dictez o scrisoare.

— Da, tată.

Ea a luat un caiet pe genunchi.

— Să i-o trimiți lui Aylmer Maude în Anglia:

Dragă Maude,

În drum spre un loc în care speram să fiu singur, m-am îmbolnăvit...

A încercat să continue, dar Sașa nu-l mai putea auzi; vocea i s-a dizolvat într-un gălgâit de flegmă.

— Poți să termini mai târziu, tată, a spus ea. După ce dormi puțin.

Am văzut pe fața lui frustrarea omului pentru care comunicarea umană fusese totul. Nu putea îndura.

Sașa s-a agățat cu încăpățânare de afirmația tatălui ei că o întâlnire cu soția lui l-ar ucide. Cu oarecare cruzime, mi s-a părut mie, s-a dus valvârtej la trenul albastru să transmită acest lucru. Am urmat-o, să mă asigur că Sofia Andreevna o crede.

— I-ai spus că am fost la un pas să mă înec în iaz? a întrebat mama ei.

— Știe tot, a zis Sașa.

— Și ce-a spus?

— A spus că dacă te-ai sinucide ar fi îngrozitor de trist, dar că nimic nu i-ar putea clinti hotărârea.

— Ai idee cât mă costă trenul ăsta? a scrâșnit Sofia Andreevna. Cinci sute de ruble!

Sașa a răspuns că nu-i păsa nici dacă trenul ăla ridicol ar fi costat-o întreaga avere a familiei Tolstoi, la care Sofia Andreevna a luat-o razna, acuzându-mă pe mine, apoi pe Sașa, apoi pe soțul ei de tot felul de acte perfide. O auzeam țipând din tren: „Mincinoaso! Mincinoaso!"

Mai târziu, într-o dispoziție mai bună, l-a implorat pe Dușan Makovițki să-i dea soțului ei o pernuță brodată pe care o adusese cu ea de la Iasnaia Poliana. Era una dintre pernele lui preferate, a spus ea. Avea să se odihnească mai bine dacă îi era pusă cu grijă sub cap.

Makoviţki e sentimental când vine vorba de astfel de lucruri şi, ca un prost, a dus perna în camera bolnavului şi a pus-o pe pat. Lev Nikolaevici a observat-o numaidecât.

A întrebat:

— De unde a apărut asta?

— Fiica dumneavoastră, Tania, e aici. Ea a adus-o, a răspuns Makoviţki.

Idiotul!

— Tania! Vreau s-o văd pe fiica mea, a spus el. Unde e Tania?

Tania, tremurând şi cu ochii în lacrimi, a fost condusă în casa şefului de gară de către Saşa. Şi-a îmbrăţişat tatăl şi a plâns pe umărul lui.

— Unde e mama, Tania? a întrebat el.

— A rămas acasă.

— Ce face? O să vină şi ea?

Pleoapele Taniei s-au închis.

— Nu cred... Nu ştiu, tată. N-am cum să...

— Să ce?

Tania aproape că nu mai putea vorbi. Tatăl ei i-a luat mâna şi i-a spus să nu-şi facă griji, pentru că avea să se facă bine în câteva zile.

— Întreabă-l pe doctorul Nikitin, a zis el. Nu e decât un şuierat în plămânul stâng. Mereu am avut probleme cu plămânul ăla.

Tania are o fire dezolant de slabă. Iar dulceaţa ei este dezgustătoare. Cum zicea odată Varvara Mihailovna, are răbdarea unui tapet vechi.

Lev Nikolaevici şi-a cerut jurnalul, în care a scris cu mână tremurătoare:

O noapte cumplită. Două zile în pat, cu febră. Ei spun că Sofia Andreevna... Trei noiembrie, Tania. Aseară a venit Serghei. Am fost foarte mişcat de vizita lui. Astăzi, a treia zi, Nikitin, Tania, Goldenweiser, Gorbunov. S-a zis cu planul meu... Fais ce que dois adv... *E pentru binele celorlalţi, sper, dar mai ales pentru binele meu.*

Foarte rar mai foloseşte franceza – nu ca alţii din clasa noastră. Dar a ales un proverb potrivit: „Fă ceea ce trebuie, orice s-ar întâmpla".

În fața căsuței era circ. Un reporter aflase despre vizita la Șamardino și ne luase urma. Orașul Astapovo, altfel unul anost, a devenit faimos peste noapte. Zvonul s-a răspândit ca pojarul în comunitatea gazetarilor, care se hrănește și trăiește din bârfă. La început, a venit un grup mic de reporteri. Nu după mult timp, s-a format o mică mulțime, culminând cu jurnaliștii de la *Pathé*, care au venit cu camere de luat vederi să filmeze un jurnal de actualități pe care să-l transmită în toată lumea. Acum fiecare tren aducea un transport proaspăt de operatori, redactori, reporteri, dactilografi. Biroul telegrafului era ticsit, iar Makoviţki nu mai făcea decât să țină conferințe de presă regulate, anunțând pulsul și temperatura lui Tolstoi și făcând previziuni pentru starea sănătății lui în următoarele câteva ore.

A sosit poliția călare la ordinul guvernului, care se temea, presupun, de o mișcare revoluționară. Ne supraestimează.

Muncitorii de la căile ferate s-au simțit datori să ridice un cort mare pentru reporteri și să instaleze douăsprezece priciuri. Era ca o tabără militară, singurele diferențe fiind zăngănitul mașinilor de scris și clicurile aparatelor de fotografiat. Compania de Căi Ferate Riazan-Ural a contribuit cu un număr de vagoane de dormit, care au sosit în dimineața aceasta, și un depozit neterminat a fost pregătit pentru noi plutoane de gură-cască, trecători și așa-zișI membri ai presei. Dacă Lev Nikolaevici nu moare, va trebui să plătim despăgubiri uriașe pe undeva...

În sfârșit, Sofia Andreevna avea un public pe măsura egoului ei. S-a instalat în fața camerelor și a furnizat un șuvoi nesfârșit de minciuni numai bune pentru a fi trimise la tipar. Le-a spus că eu o împiedicam să-și vadă soțul muribund, așa că toată lumea a presupus că sunt un demon înfiorător. Ar fi trebuit să mă aștept la asta, dar tot era o rușine ceea ce făcea.

În orice caz, am reușit, zi după zi, s-o împiedicăm să tulbure liniștea lui Lev Nikolaevici, care măcar se prefăcea a crede că era singur la țară, înconjurat de un cerc de prieteni care simpatizau cu concepția lui despre viață. Părea fericit, senin chiar, ori de câte ori îi scădea febra și putea vorbi.

Joi dimineața i-a spus Sașei:

— Cred că o să mor curând, dar poate că nu. Cum poți să știi?

— Încearcă să nu te gândești la asta, tată, i-a răspuns ea.

Sfatul ei l-a deranjat.

— Cum e posibil să nu mă gândesc? *Trebuie* să mă gândesc!

În cea mai mare parte a timpului în care era conștient, stăteam lângă el și îi citeam pasaje din *Pentru fiecare zi*, concentrându-mă pe capitole importante din Evanghelii, Upanișade și *Analectele* lui Confucius. Lev Nikolaevici cerea deseori și ceva din Rousseau, deși eu încercam să-l dezvăț de acest vechi obicei. Insista și asupra lui Montaigne, alt ateu. Nu puteam înțelege această dorință, dar mă supuneam.

În noaptea aceea, Lev Nikolaevici a avut mai multe mici convulsii. Tremura scurt din creștet până-n tălpi; tot timpul, mâna lui dreaptă ținea un creion imaginar și mâzgălea pe o foaie de hârtie inexistentă.

Varvara Mihailovna a dat buzna în cameră, și Lev Nikolaevici s-a speriat. „Mașa! Mașa!" a strigat el, apoi a căzut din nou în letargie. Nu și-a revenit niciodată după moartea scumpei lui fiice, Mașa. Pe Sașa a rănit-o că striga numele Mașei cu o asemenea ferocitate și durere a pierderii.

Vineri, starea lui s-a înrăutățit. A sosit de la Moscova eminentul doctor Berkenheim, specialist în boli de plămâni, care nu și-a ascuns opinia.

— Mă tem că a sosit sfârșitul, a spus el.

— Nu se poate! a zis Sașa. Vă înșelați. I-a scăzut febra.

Dar febra nu-i scăzuse. Avea 39 cu 8 de două zile. Pulsul a devenit incredibil de rapid după-amiază; am crezut că avea să-i explodeze inima. Dușan Makovițki era înnebunit, considerându-se personal responsabil pentru pulsul pacientului său.

Doctorul Berkenheim adusese cu el un arsenal întreg al medicinei moderne: baloane de oxigen, digitalină. Dar Lev Nikolaevici, care nu avea încredere în medicina modernă și instrumentele ei, a refuzat tratamentul.

Starea lui se schimba de la o oră la alta. A fost perfect coerent în timpul cinei, dându-ne indicații tuturor, discutând despre Prosveta. Pe la opt delira, chemându-și mătușa Toinette, moartă de mult.

Tania şi-a făcut din nou apariţia, şi el i-a spus:

— Cât are de suferit Sonia, draga mea Sonia. Nu poate îndura asta. O s-o omoare.

— Vrei s-o vezi? a întrebat Tania. S-o chem?

Toată lumea a înţepenit. Ce era în capul ei?

Din fericire, tatăl ei n-a spus nimic. S-a uitat la noi, confuz, şi s-a lăsat pe pernă. Gura i s-a retras în gingiile fără dinţi ca o pâine necoaptă care se prăbuşeşte în ea însăşi.

Au mai venit doi doctori de la Moscova, dr. Usov şi dr. Şurovski. Îi chemaseră Andrei şi Ilia. Nişte şarlatani incompetenţi; s-au înghesuit într-un colţ şi au analizat situaţia într-o bolboroseală pseudoştiinţifică împreună cu Makovitki, care părea dureros de confuz.

Când i-a văzut Lev Nikolaevici, i-a şoptit Taniei:

— Aşadar, asta e. Sfârşitul. Şi nu e nimic.

Stăteam în jur, împietriţi. Mi-am amintit de clipa în care am crezut cu toţii că va muri, la Gaspra, cu nouă ani în urmă. Lev Nikolaevici se dusese acolo să se recupereze în soarele cald al Crimeii. La un moment dat starea lui s-a înrăutăţit, şi când părea că trage să moară, Serghei l-a întrebat dacă vrea să fie chemat preotul din localitate, care cerşea de mult o ultimă discuţie cu „Contele". Lev Nikolaevici i-a răspuns atunci:

— Ei nu înţeleg că, până şi pe patul de moarte, doi şi cu doi tot patru fac!

Acum Saşa stătea aplecată deasupra lui, aranjându-i perna, netezind cearceafurile apretate, potrivind pătura.

— Scumpa mea, a spus el, iroseşti prea mult efort pentru un bătrân a cărui viaţă s-a sfârşit. Sunt mulţi oameni pe lume care au nevoie de atenţia ta.

— Şşşt, tată, a spus ea.

Sofia Andreevna, Andrei şi Ilia stăteau în faţa casei, un nucleu de ură, cerând imperios să li se permită intrarea, dar Duşan Makovitki i-a ţinut la distanţă ca un brav locotenent. Le-a spus că Lev Nikolaevici se simte mult mai bine, că temperatura i-a scăzut. Cum-necum, a reuşit să-i convingă să se întoarcă în trenul lor.

Spre seară, Lev Nikolaevici a început să delireze, şi doctorii moscoviţi au insistat să-i facă injecţii cu camfor, care i-au făcut trupul

să se chircească o clipă, apoi să se relaxeze. I-au pus un balon cu oxigen – o născocire modernă hidoasă, un instrument de tortură – pe față. Am fost nevoit să întorc capul.

Am avut probleme și cu Biserica. Lev Nikolaevici simboliza o amenințare pentru dogmele lor răsuflate. Biserica hipnotizează oamenii, făcându-i să urmeze orbește armatele țarului, într-o succesiune nesfârșită de bătălii inutile. Era, evident, în interesul lor să anunțe că, pe patul de moarte, Lev Tolstoi retractase și murise în brațele Mamei-Biserici.

A sosit o telegramă de la Mitropolia Sankt-Petersburgului prin care era implorat să se căiască. După scurt timp, la ușa noastră a apărut un călugăr anost, numit părintele Varsonofei. O creatură mică și păroasă, cu barba neagră împroșcată cu fire albe, duhnind a usturoi și vin. La început, a pretins că are sentimente de mare prețuire față de ideile tolstoiene, apoi a încercat să ne convingă prin lingușiri să-l lăsăm să-l vadă pe Lev Nikolaevici. „Nu vreau decât să-l văd", striga el. I-am spus că era imposibil, așa că a abordat-o pe Sofia Andreevna, de parcă asta i-ar fi sporit șansele! Apoi Ozolin mi-a spus că însuși episcopul Tulei fusese trimis la Astapovo de către arhiepiscopul Moscovei. Ce stupid.

Sașa mi-a întins un bilet pe care i-l scrisese călugărul. Este o probă de înșelătorie remarcabilă, așternută pe hârtie cu un scris plin de înfloriturI:

Trebuie să înțelegeți că domnul conte i-a spus surorii sale, mătușa dumneavoastră, că vrea să stea de vorbă cu un reprezentant al Bisericii, pentru pacea veșnică a sufletului său. A regretat profund că dorința sa nu a putut fi îndeplinită cât a stat la Șamardino. Vă implor, doamniță dragă, cu tot respectul, să-l informați despre prezența mea la Astapovo. Mă voi bucura să-l văd, fie și numai pentru câteva minute. Dacă nu vrea să-i ascult spovedania, mă voi întoarce imediat la Optina, și facă-se voia Domnului.

Am aruncat biletul în foc, unde și-a întins aripile încet, înainte de a se mistui într-o vâlvătaie portocalie.

Mi-am amintit un pasaj din jurnalul lui Lev Nikolaevici din 1901, scris la Gaspra, în timpul bolii: *În pragul morții aș vrea să fiu întrebat dacă încă mai văd viața ca pe o continuă înaintare spre Dumnezeu, o sporire a iubirii. Dacă nu voi avea putere să vorbesc, și răspunsul e da, voi închide ochii; dacă răspunsul, vai, e nu, voi privi în sus.* Mi-a trecut prin minte că ar trebui să-i pun această întrebare acum, dar nu părea să merite riscul.

Dragul meu Lev Nikolaevici părea aproape de ceea ce-o fi dincolo de vălul subțire care ne desparte de Veșnicie.

Sâmbătă seara, buzele i-au împietrit. Pe obraji, pe urechi și pe mâini i-au apărut pete albastre. A început să se înece, chemându-și doctorii cu voce șuierată:

— Nu pot să respir!

I-au mai făcut câteva injecții cu ulei de camfor, deși continua să obiecteze.

— Prostii... prostii! striga cu glas răgușit. Terminați cu injecțiile... Pentru Dumnezeu, lăsați-mă în pace!

Cu toate acestea, injecțiile l-au ajutat. S-a liniștit aproape imediat și s-a ridicat în capul oaselor. L-a chemat pe Serghei.

— Fiul meu, a spus el când Serghei a îngenuncheat lângă pat, apropiindu-și urechea de buzele tatălui său. Adevărul... e atât de important pentru mine... calea...

Vocea i s-a frânt, extenuată de efortul de a formula încă o dată adevărul, de a comanda cravașa limbii.

A adormit, părând destul de senin, la 10.30. Am scos din încăpere pe toată lumea, în afară de Makovițki.

Probabil pentru prima dată în viața lui, Dușan Makovițki a plâns.

39

Sofia Andreevna

După patru zile de tăcere, în care n-am mâncat nimic și am băut numai puțină apă, i-am scris:

Nu te teme, dragul meu, că voi veni să te caut. Abia mă pot mișca, atât de slabă am devenit. Nu te voi obliga să te întorci, pentru nimic în lume. Fă ceea ce crezi că e mai bine. Plecarea ta mi-a dat o lecție, o lecție cumplită, și dacă nu mor în urma ei, și tu te întorci la mine, voi face tot ce îmi stă în puteri să-ți ușurez viața. Simt însă în adâncul ființei mele că nu ne vom mai întâlni niciodată... Liovocika, găsește dragostea dinăuntrul tău, fiindcă și în mine s-a trezit iubirea.

Aveam nevoie de o încheiere care să-mi afirme afecțiunea, ce nu a fost alterată niciodată, nici o secundă: *Te îmbrățișez, iubitul meu, scumpul meu prieten vechi, care cândva m-ai iubit atât de mult. Dumnezeu să te ocrotească și să aibă grijă de tine.*

Am dormit prost în noaptea aceea, în ciuda unei oboseli de nedescris, visându-l pe Liovocika și episoade din viața noastră împreună. A doua zi dimineață, înainte de ivirea zorilor, m-am dus din nou la masa de scris, ținând un vechi portret al meu cu Liovocika în lumina lumânării și privind cum flacăra aduce viață și culoare pe obrajii fantomatici ai unor siluete prăfuite.

Am încercat să compun câteva propoziții care l-ar emoționa, dar acuzațiile au început să se rostogolească și mi-am dat seama că asta n-ar face decât să-l înstrăineze și mai mult. Pur și simplu nu avea rost.

În timp ce scriam, a bătut la ușă o servitoare. Avea o telegramă de la un om pe nume Orlov, reporter la *Ruskii mir*. „Lev Nikolaevici bolnav la Astapovo. Temperatura 40."

Era pe moarte!

Datoria și-a spus cuvântul. Mi-am dat seama că trebuie să mă duc la el. Va vrea să mă vadă, nu-i așa? N-am trăit oare împreună în toți anii ăștia? N-am adus pe lume treisprezece copii? Sunt sigură că, la sfârșit, mă va vrea lângă el. Va vrea să-mi asculte și să-mi primească spovedania, așa cum eu i-o voi asculta și primi pe a lui. De câte ori a fost bolnav, a fost ca un copil, căutându-mi disperat atenția. Și eu i-o acordam, așa cum i-o voi acorda acum, chiar dacă a insistat să-și bată joc de mine, să ridiculizeze în public căsnicia noastră, care a durat aproape jumătate de secol.

Am plecat cu Tania, Ilia, Mihail și Andrei, luând cu noi o infirmieră, medicul psihiatru care s-a ocupat de mine în ultimele săptămâni și câțiva servitori. Nu știi niciodată ce se va întâmpla în astfel de călătorii, și e mai bine să fii pregătit. Ne-am îndreptat spre gara din Tula în mai multe trăsuri. Ne-am grăbit să prindem trenul de dimineață, dar l-am pierdut, ceea ce m-a obligat să închiriez un tren special, care a costat cinci sute de ruble!

Toată ziua și aproape toată seara am mers spre sud-est, ajungând noaptea târziu. Pe măsură ce ne apropiam de gara în care soțul meu zăcea pe patul de moarte, abia mai puteam respira. Mă simțeam ca o actriță importantă din Moscova, care se pregătește să-și facă apariția de adio într-o casă ticsită de lume. Am formulat în minte o duzină de propoziții perfecte pentru Liovocika. Mâinile lui bătrâne, moi, îmi vor mângâia din nou părul, ca întotdeauna. Cortina morții va cădea peste ochii lui. Și voi muri și eu. Dragostea nu se va mai naște nicicând în pieptul meu.

Dar când am ajuns la Astapovo, m-a izbit oribila realitate. Liovocika era înconjurat de adepții lui, de fanaticii lui, care nu m-au lăsat să ajung la el. Serghei sosise de la Moscova cu un tren care ajunsese ceva mai devreme și a venit la noi ca un ambasador al unei țări inamice, adresându-se familiei ca un prințișor fanfaron. E propriul meu fiu, dar l-am urât în clipa aceea. Pe tatăl lui l-ar „omorî" apariția mea, a spus Serghei. Auzeam oare bine?

Eram însă prea slăbită ca să fac altceva decât să mă supun acestor bărbați care îmi impuneau deciziile lor, așa cum făcuseră întotdeauna. Oare femeia are vreodată vreo șansă? Am avut vreodată vreo șansă cu Liovocika al meu, care m-a folosit ca pe o vacă bătrână?

Zi după zi, el zăcea pe patul de moarte, în timp ce eu zăceam trează în cea mai mare parte a timpului. Din când în când, miracolul epuizării mă elibera, pentru scurte momente, de suferință. Dar îmi auzeam întruna inima bătând zgomotos în tâmple, în încheieturi. Mintea îmi era torturată de vedenii, imagini de infern.

Tot timpul, camerele de luat vederi îmi înregistrau durerea. Întreaga lume a văzut, dar nu mi-a înțeles niciodată tristețea.

„Întoarceți-vă spre dreapta, contesă", striga ticălosul de cameraman, Meyer. „Arătați-ne ochii, contesă." Încă îi mai aud, îi mai văd scârțâind din mașinăriile lor: Furiile mele.

Odată, trecând pe lângă casa șefului de gară, n-am găsit nici un paznic la ușă. Am intrat cu îndrăzneală și l-am văzut pe soțul meu muribund zvârcolindu-se în patul îngust. I-am văzut barba și părul albe, sprâncenele decolorate, albe pe așternutul alb. O ceață de alb, imaginea morții. Moarte și pâclă! „Liovocika!" am strigat, dar cineva mă trăgea înapoi în timp ce îi rosteam numele, ca pe Euridice, înapoi în infernul singurătății mele.

A sosit o telegramă de la mitropolitul Sankt-Petersburgului, care îi cerea soțului meu să se căiască, dar Certkov a refuzat până și să i-o arate. L-au împiedicat să-l vadă și pe starețul Varsonofie, care venise de la mânăstirea din Optina.

Duminică, în ziua Domnului, Serghei m-a trezit imediat după miezul nopții. Visam o noapte de iunie, cu zeci de ani în urmă, când eu și Liovocika alergam prin pădure. Ne așezam în luminișul scânteietor, înconjurați de flori sălbatice, mâncam vânat cu pâine și beam vin. El îmi spunea că n-avea să mă părăsească niciodată, că eram viața lui, că n-ar putea trăi fără mine. M-a împins pe spate printre piciorul-cocoșului și margarete; mi-a ridicat fusta, devorându-mă cu mâinile lui mari. Și m-a pătruns cu spiritul lui neîmblânzit. A ridicat sabia feroce a dragostei și m-a făcut prizoniera lui. M-am lăsat pe de-a-ntregul pradă sufletului său neșlefuit și strălucitor.

Și acum asta.

— Mamă, trezește-te! a zis Serghei. Îi simțeam răsuflarea mirosind a tutun. N-o să treacă de noaptea asta. Acum poți să-l vezi.

În cămașă de noapte, tremurând, l-am urmat pe fiul meu prin șirul dublu de ziariști.

— Moare, contesă? a strigat un bărbat în franceză.

I-am dat pe toți la o parte.

— Lăsați-mă să-l văd! am urlat la Certkov, care stătea ca o barieră de piatră în calea mea. Porcule! Lasă-mă să trec!

— Trebuie să aveți răbdare, Sofia Andreevna.

Dar ce făcusem? Nu așteptasem zile în șir într-un vagon de tren sufocant, în timp ce ei benchetuiau lângă patul soțului meu muribund?

M-am strecurat pe sub brațul întins al lui Certkov, și el nu a încercat să mă împiedice.

Liovocika zăcea pe pat, golit de el însuși. Fața îi era albastră în lumina slabă, și nasul subțiat. I-am pus mâna pe frunte: era umedă și ardea. Își mișca buzele, dar nu ieșea nici un sunet. Nici măcar o șoaptă.

— Iartă-mă, dragul meu, am spus, îngenunchind lângă el.

I-am luat mâna, atât de lipsită de viață și de ciudată la atingere!

A tresărit ușor și a început să gâfâie. Nu putea să respire.

— Te rog, dragul meu, iartă-mă! Am fost nebună. Nu sunt o femeie înțeleaptă, știi asta... sunt o femeie egoistă, așa e. N-am fost în stare niciodată să-ți arăt dragostea pe care o simt. Trebuie să mă crezi, Liovocika! Trebuie să înțelegi! Te rog! Te rog!

Vorbeam prea tare, dar nu țipam.

Sergheienko m-a târât afară din cameră.

— Controlați-vă, contesă.

Mă privea rece, după ce mă îmbrâncise pe un scaun din camera de alături. O mulțime de oameni m-au înconjurat, ca niște vulturi, așteptând să-mi smulgă carnea, să se ospăteze cu rămășițele mele.

— Vreau să vorbesc cu soțul meu, am spus, printre suspine de plâns.

Îi dăduseră morfină împotriva voinței lui, am descoperit eu curând după aceea. Și noi injecții cu ulei de camfor, pentru inimă. Era un lucru barbar și crud.

Târziu, după mai multe ore – doctorul Usov i-a convins să mă lase lângă patul lui, cu condiția să nu vorbesc tare.

Înainte de ivirea zorilor, Dușan Makovițki a ridicat o lumânare în dreptul feței soțului meu. Liovocika a făcut o grimasă și s-a întors. A început să se zvârcolească și să geamă.

— Beți ceva, Lev Nikolaevici. Udați-vă buzele, a spus Dușan, ținându-i o ceașcă la gură. El a băut puțin și a căzut pe spate, oftând.

Am strigat:

— Liovocika!

Dar nu mă auzea.

Respirația i-a devenit superficială, apoi sacadată.

Conștiința i s-a lărgit, ca cercurile pe apă, fiecare undă tot mai departe de vechiul centru.

Brusc, doctorul Usov a strigat:

— Prima întrerupere!

Știam ce urma acum, momentul pe care mi-l imaginasem și îl repetasem în minte vreme de ani de zile. Am apăsat puternic mâna lui Liovocika pe obrazul meu drept. Era fierbinte, clocotind de sânge. Era încă viu, Liovocika al meu.

— Știu că nu mă crezi, Liovocika, dar îmi pare rău. Am fost rea și nu te-am ascultat. Ai putea, ai putea...

Nu-mi mai puteam controla suspinele, iar Serghei a venit la mine, a încercat să mă aline, dar i-am îndepărtat fața cu mâna, și Sergheienko m-a apucat cu mâinile lui mari și m-a tras înapoi.

L-am blestemat, și l-am blestemat și pe Certkov. Ei îmi ținuseră soțul departe de mine, cum îl ținuseră departe și de trimisul lui Dumnezeu, starețul, care mă implorase, în numele sufletului veșnic al soțului meu, să-l las să stea de vorbă cu el, fie și numai câteva minute.

Dușan Makovițki a făcut un pas înainte.

— Șase fără un sfert, a zis el.

Ce voia să spună? Nu puteam înțelege, nici măcar când a închis pleoapele lui Lev Tolstoi, acoperind ochii care nu aveau să mai privească niciodată lumina, nu aveau să mai tânjească după lumină, să inventeze lumina.

Mă împiedicaseră să-mi iau rămas-bun de la Liovocika al meu. Ne făcuseră asta amândurora. Și acum, totul se sfârșise.

— Îmi pare rău, Sofia Andreevna.

Vocea era bizară și blândă. Era Certkov, care stătea aplecat deasupra mea, ținând o mână pe umărul meu.

Când zorii au bătut din aripi în perdele, tachinându-le și râzând nepăsător, am văzut că se terminase – era sfârșitul lumii pe care o cunoscusem eu. Ceea ce se întâmpla de acum înainte nu mai putea conta cu adevărat. Niciodată.

40

L.N.

DIN *MOARTEA LUI IVAN ILICI*[1]

„În cele trei zile, când timpul n-a mai existat pentru el, se zbătu în sacul acela negru în care îl îndesa acea putere nevăzută, de neînfrânt. Se zbătea cum se zbate în mâinile călăului un condamnat la moarte, deşi ştie că nu va putea scăpa; cu fiecare clipă simţea tot mai mult că, în ciuda tuturor străduinţelor sale de a se împotrivi, el se apropie tot mai mult de ceea ce îl îngrozeşte. Simţea că suferă din pricină că vor să-l bage în această gaură neagră şi în acelaşi timp simţea că suferinţele sale sunt şi mai cumplite, pentru că nu poate intra în ea. Ceea ce-l împiedica să intre era conştiinţa că trăise cum se cuvine. Această justificare a vieţii lui îl ţinea în loc şi nu-l lăsa să intre, chinuindu-l mai mult ca orice.

Deodată simţi că-l izbeşte ceva cu putere în piept, într-o parte, că se-năbuşă, şi căzu înăuntru, iar acolo în fund zări ceva licărind. El simţi ceea ce simţi uneori într-un vagon de cale ferată, când ţi se pare că mergi înainte, şi de fapt mergi înapoi, iar pe urmă, îţi dai seama deodată de adevărata direcţie.

«Da, n-am făcut ce trebuie», îşi spuse el, «dar asta nu-i nimic. Se poate, se poate face *ce trebuie*. Dar ce este acest *ce trebuie*?» se întrebă el şi deodată se linişti.

Era la sfârşitul celei de-a treia zile, cu un ceas înainte de moarte. În clipa aceea, liceanul se furişă încet spre tatăl lui şi se apropie de

1 Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, Humanitas, Bucureşti, 2002, traducere de C. Clejan. (N. tr.)

pat. Tot mai răsunau strigătele înfiorătoare ale muribundului care dădea din mâini. O mână nimeri pe capul liceanului; liceanul o luă, își lipi buzele de ea și începu să plângă.

Era tocmai clipa când Ivan Ilici se prăbușise, văzuse lumina și înțelesese că viața lui nu fusese ceea ce trebuia să fie, dar că acest lucru se mai putea îndrepta. El se întreba tocmai: ce este acel *ce trebuie* și se potolea ascultându-se. Atunci deodată simți că cineva îi sărută mâna. Deschise ochii și îl văzu pe fiul său. I se făcu milă de el. Soția sa se apropie și ea. El o privi. Ea, cu gura deschisă și cu fața scăldată în lacrimi, se uita la el cu o privire deznădăjduită. I se făcu milă și de ea.

«Da, îi chinuiesc», își zise în gând. «Le e milă, dar le va fi mai bine după moartea mea.» Vru să spună asta, dar nu avu putere să vorbească. «Dar de fapt de ce să nu le spun, trebuie s-o fac», se gândi el. Arătă soției cu o privire spre fiul său și îi spuse:

— Ia-l de aici... mi-e milă... și de tine.

Vru să mai spună «iartă-mă» dar spuse «lasă-mă» și nemaiavând putere să se corecteze, făcu un gest cu mâna, știind că cine trebuie să înțeleagă va înțelege.

Și deodată simți că ceea ce îl chinuise și nu putuse vedea limpede răsare acum dintr-odată, în toată plinătatea, din două părți, din zece părți, din toate părțile. Îi e milă de ei, trebuie deci să facă așa ca ei să nu mai sufere. Să-i scape și pe ei, și pe el însuși de suferințe. «Ce bine și ce simplu», gândi el, «Dar durerea?» se întrebă el. «Ce fac cu ea? Hai, durere, unde ești?»

Și începu să tragă cu urechea.

«A, iat-o! Las-o, nu-i nimic!»

«Dar moartea? Unde e?»

Căută obișnuita lui teamă de moarte pe care o simțise înainte și n-o găsi. Unde e? Care moarte? Nu mai există nici o teamă pentru că nu mai există moarte.

În locul morții era lumină.

— Vasăzică asta e! exclamă el deodată cu glas tare. Ce fericire!

Toate acestea se petrecură pentru el într-o clipă, și înțelesul acestei clipe rămase același până la sfârșit. Pentru cei din jurul lui însă agonia mai dură încă două ore. În pieptul lui clocotea ceva; trupul lui slăbit tresărea. Pe urmă, clocotul și horcăitul se făcură tot mai rare.

— S-a sfârșit, spuse cineva la căpătâiul lui.

Auzi aceste cuvinte și le spuse și el în gând. «S-a sfârșit cu moartea», își spuse el. «Nu mai există.»

Trase aer în piept, se opri la jumătatea răsuflării, trupul i se destinse și muri.“

41

Bulgakov

În timp ce el era pe moarte, eu mi-am petrecut zilele la Teliatinki. Am scris în jurnal – încercând să-mi amintesc tot ce puteam despre ultimele noastre zile împreună – și am lucrat la un eseu despre anii de tinerețe ai lui Tolstoi în Caucaz. În 1854, la Sevastopol – venind cu vaporul de la Odessa la începutul lui noiembrie – stătuse câteva zile într-un spital militar să dea o mână de ajutor. Acum câteva luni, pe când făceam o plimbare lungă prin pădurea Zakaz, mi-a povestit despre timpul petrecut acolo.

Era îndrăgostit de o cazacă, „o frumusețe cu ochii întunecați", cum o numea el. „Avea șolduri înguste ca un băiat și păr scurt, negru – semn că era independentă. Celelalte purtau părul lung, ca țigăncile."

Se împrietenise în aceste luni cu un tânăr ofițer de infanterie pe nume Ilia. Își petreceau zilele jucând cărți și călărind. Nopțile și le ocupau dând iama în țigănci. Dar Lev Nikolaevici a fost atras de cazacă, la fel și Ilia. Au jucat cărți și, în glumă, au pariat pe fată. Cel care pierdea avea să doarmă în noaptea aceea singur sau cu o altă femeie.

În fiecare după-amiază, soseau căruțe de pe câmpul de luptă, aducând cadavrele. Din întâmplare, într-o zi, Lev Nikolaevici era prin apropiere când au sosit. „Era cea mai strălucitoare zi a toamnei", spunea el, cu obișnuita atenție la detalii. „Un cer fără nori. Copacii de câmpie se legănau în vânt." Un ofițer superior i-a făcut semn lui Lev Nikolaevici. „Vino să ne dai o mână de ajutor!" El a dat fuga la căruță, unde câțiva ofițeri zăceau mutilați printre infanteriștii de rând. Unul dintre ei, spre surprinderea lui, era Ilia.

Gâtul lui Ilia era numai carne vie la bază, unde îl nimerise glonțul, dar fața îi era neatinsă – „chiar încântătoare", după cum își amintea Lev Nikolaevici. Incapabil să se stăpânească, l-a luat din căruță și l-a dus pe brațe până la morgă. Mânecile vestonului i s-au pătat atât de rău, încât l-a aruncat în foc.

De ce i se întâmplase asta lui Ilia și nu lui Lev Nikolaevici? Este viața fundamental irațională? Nu avea răspuns la aceste întrebări.

În noaptea aceea, s-a dus la casa fetei cazace. Nu i-a spus ce se întâmplase cu Ilia. „Eram cuprins de un sentiment puternic, care probabil că era dorință, dar părea... iubire." A făcut dragoste cu ea până în zori, mi-a povestit el, jurându-și că asta avea să fie ultima lor noapte împreună. Știa că păcătuia în fața lui Dumnezeu. Dar – cum spune Martin Luther – păcătuia cu îndrăzneală.

„Știi, încă mă mai gândesc destul de des la ea", mi-a povestit Lev Nikolaevici. Avea o privire ciudată când a spus asta, un amestec de nostalgie, regret și reală tristețe.

Nu știu de ce, dar mă gândeam la acea tânără cazacă în timp ce stăteam lângă Mașa, care a venit de la Sankt-Petersburg să asiste la înmormântarea programată pentru mâine-dimineață. A sosit la Tula cu ultimul tren. M-am dus s-o iau cu o droșcă pe care o conduceam eu însumi.

Am cotit pe aleea lungă de pietriș. Teliatinki era luminat ca un craniu, cu lumânări aprinse la ferestre. Stejarii, încă înfrunziți, tremurau în bătaia vântului rece.

— Bine ai venit acasă, i-am spus Mașei, care a surâs trist.

Întreaga casă era în doliu, bineînțeles, și locul avea ceva fantomatic. Certkov și Sergheienko stătuseră la căpătâiul lui Lev Nikolaevici tot timpul și ne trimiseseră vești. Înmormântarea avea să atragă multă lume. Într-adevăr, trenurile de la Moscova și din alte părți sosiseră ticsite toată ziua, și sute de oameni – dintre care majoritatea nu-l cunoscuseră pe Tolstoi – erau deja adunați pe domeniul de la Iasnaia Poliana.

— Nu-mi vine să cred că ești aici, am zis. Se pare că nu va mai trebui să pun scrisoarea de azi la poștă. Pot să ți-o dau direct.

Ea a zâmbit forțat când i-am întins plicul și l-a băgat în buzunarul paltonului.

I-am luat mâna și i-am ținut-o un moment. S-a uitat la mine cu o intensitate care aproape m-a durut.

Am băut un pahar de ceai în bucătărie.

— Cred că acum te cunosc mult mai bine, i-am spus blând. Dar mi-e teamă că, față în față, n-o să vorbim deschis unul cu altul. E mult mai ușor în scrisori. Sunt mai cinstit pe hârtie.

— Ții prea multe în tine, chiar și în scrisori.

— Nu vreau s-o fac.

— Nu există nici un motiv pentru care să nu putem vorbi deschis, a zis ea.

Am văzut că tremura.

— Ți-e frig?

— Mi-e bine.

Mi-am scos haina și am pus-o pe umerii înguști ai Mașei, inspirând parfumul încântător al părului ei, care avea o vagă strălucire, ca de ceară, ce nu mă deranja. Mirosea a apă și noroi.

— Ai călătorit toată ziua. Trebuie să fii epuizată.

— Mă bucur atât de mult că te văd, încât nu mai contează.

După ce ne-am băut ceaiul, i-am dus cufărul de piele în camera ei, pe care o pregătisem cu așternuturi proaspete.

— Îți mulțumesc, a spus ea timid.

Închizând ușa în urma noastră, am întins mâna spre fața ei și mi-am lăsat degetele să alunece pe piele ușor, ușor. A închis ochii.

— Pot să te sărut, Mașa?

Ea n-a spus nimic. Doar a deschis ochii. Erau adânci și umezi, verzi-albaștri în lumina lumânării și mari ca ai unui vițel.

Simțeam cum mă părăsește timiditatea, lepădându-se de mine ca o piele de șarpe. Prinzând curaj, mi-am lipit buzele de ale ei. I-am pus mâinile ferm pe șolduri.

Când mi-a cuprins umerii cu brațele, am știut că totul avea să fie bine.

— Te iubesc, Valia, a spus ea.

— Ce bine îmi pare!

În noaptea aceea am făcut dragoste – nu cu frenezie, așa cum mă așteptasem, a fost mai curând o contopire blândă, aproape ritualică. Știam că lucrurile nu se schimbaseră.

Ore în șir am stat cuibăriți unul lângă altul ca niște copii. Ea părea să doarmă profund, dar eu am rămas cât se poate de treaz, uluit de tot ce se întâmpla. Nici nu voiam să dorm. Voiam să simt totul, așternuturile afânate, întreaga lungime a trupului ei lipit de al meu, coapsele ei, spinarea, brațele și umerii. Pluteam acum, cu toate simțurile trezite la viață, pe deplin uman – o creatură din piele, păr și oase.

Spre zori, am văzut că Maşa era trează și am sărutat-o ușor pe frunte.

— Aș vrea să înțeleg ce este dragostea, am spus.

— Nu-i nevoie s-o înțelegi, a zis ea. Nu e ceva ce necesită analiză.

Se auzeau voci la capătul coridorului, și mi-am dat seama că era timpul să ne ridicăm din pat dacă voiam să prindem trenul ce urma să sosească în gara Zakaz, trenul care aducea trupul lui Lev Nikolaevici să se odihnească acasă.

— A ajuns! a strigat un mujic.

Cu o oră întârziere, trenul a intrat șuierând în gară. Era o dimineață înviorător de rece, cu o pătură de zăpadă uscată așternută în triajul gării; laptele-cucului și lumânărica – scheletul supraviețuitor al verii – străpungeau crusta albă. În câteva locuri, se arăta pământul gol, solul negru al Rusiei pe care l-am iubit dintotdeauna. Am auzit opt clopote bătând în turla capelei.

Aerul scânteia, și răsuflarea noastră forma un nor alb. Erau polițiști peste tot. Țarul se temea de o revoltă, mi s-a spus. Peste tot în Rusia, poliția și miliția își dublaseră efectivele, și toate ziarele erau cenzurate.

Dar sentimentele poporului rus nu puteau fi înăbușite. Oamenii plângeau pe străzi fără să se ferească. Teatrele din Moscova și Sank-Petersburg se închiseseră, iar profesorii universitari refuzau să-și țină cursurile. Eu și Maşa stăteam în spatele unei delegații de studenți din Moscova.

Știam că, din punct de vedere cultural, Lev Tolstoi însemna enorm pentru poporul rus. Dar se pare că nu înțelesesem pe deplin semnificația vieții sale. A exemplului pe care îl dăduse.

Sofia Andreevna a coborât din tren afișând o imagine demnă și liniștită. Și ea, ca și soțul ei, tânjise după o încheiere. Când oamenii au văzut-o, au început să cânte „Veșnica pomenire", un vechi imn pe care se știa că Lev Nikolaevici îl admira. Toată gara cânta. Până și conductorii cântau în vagoanele lor.

În sfârșit, a apărut sicriul. Un sicriu simplu, făcut din lemn de pin galben închis, lung și îngust; cei patru fii puternici ai lui Lev Nikolaevici l-au purtat pe umeri de la tren la o căruță care îi aștepta. Mujicii aruncau flori în calea lor, cântând tare și plângând. Un grup de țărani ținea o pancartă pe care scria: „Dragă Lev Nikolaevici: ne amintim bunătatea ta. Ea n-o să moară niciodată". Era semnată „mujicii de la Iasnaia Poliana, rămași orfani".

Am pornit-o încet spre proprietatea familiei Tolstoi; picioarele noastre zdrobeau gheața, răscoleau zăpada – un convoi uriaș de trei mii de oameni trecea prin spațiul dintre cei doi stâlpi albi maiestuoși de la intrarea în Iasnaia Poliana, cu capetele plecate. Pe la zece și jumătate, sicriul ajunsese la intrarea biroului în care Lev Nikolaevici a scris cuvintele ce s-au întipărit în memoria colectivă a umanității.

Serghei, care preluase inițiativa, a deschis coșciugul, dezvăluind ce rămăsese din Lev Tolstoi. Iar procesiunea lungă și tristă s-a pus în mișcare.

Lev Nikolaevici era de nerecunoscut. Era șocant de slab, cu nasul borcănat în vârf, dar îngustat pe laterale. Obrajii îi erau supți. Cineva îi pieptănase părul altfel decât era de obicei, și barba îi era învolburată ca un ghemotoc de vată. Buzele îi fuseseră cusute, ca să împiedice maxilarul să se deschidă. Pielea feței îi era crăpată ca o farfurie veche, într-un milion de bucăți ținute la un loc mai degrabă de puterea obișnuinței decât de substanța fizică.

Când am ajuns lângă sicriu, i-am atins degetele reci. M-am rugat: „Doamne, primește-l pe fiul Tău, Lev Nikolaevici, în brațele Tale veșnice". Și am plâns pentru prima dată în ziua aceea.

Maşa mă ţinea de mână.

Lev Nikolaevici ceruse să fie înmormântat lângă marginea unei râpe din pădurea Zakaz. Era un loc în care fratele lui, Nikolenka, spusese cândva că era îngropat secretul iubirii eterne, gravat pe o nuia verde. Saşa a indicat locul exact, şi înmormântarea s-a ţinut acolo, după-amiază – momentul din zi când Lev Nikolaevici se plimba de obicei călare pe Delire prin pădure. Nu călărisem de fapt eu însumi cu el, chiar pe aici, cu nici o lună în urmă? Părea imposibil...

Oriîncotro te-ai fi uitat, oamenii stăteau îngenuncheaţi sau în picioare, cu capetele plecate, cântând „Veşnica pomenire". Sunetul se izbea de trunchiurile solide ale copacilor, reverberând în toată pădurea. Fotografii făceau poze din toate unghiurile, iar camera-manii scârţâiau din bizarele lor maşinării moderne. Un vânt aspru îi făcea pe toţi cei prezenţi să se înghesuie cât mai aproape unii de alţii.

Sofia Andreevna a insistat ca nimeni să nu vorbească la înmormântare. Nici un preot nu avea să rostească vorbele obişnuite. Nu avea să fie nici o slujbă. Până şi în moarte, Lev Nikolaevici arăta calea spre o lume nouă – o lume fără slăviri false, ceremonii lipsite de conţinut, prefăcătorii stupide. Nu cerea binecuvântarea autorităţii.

Dar un bătrân, un mujic, s-a suit cu de la sine putere pe o buturugă şi a ţinut o scurtă cuvântare despre „omul drag care le-a schimbat viaţa". Toată lumea a ascultat cu veneraţie. Deşi discursul lui era acela al unui om „needucat", a fost simplu şi elocvent. Părea extrem de potrivit ca un ţăran – unul dintre mujicii ruşi atât de preţuiţi de Lev Tolstoi în scrierile sale – să rostească ultimele cuvinte în numele lui.

La un moment dat, au trecut prin mulţime câţiva poliţişti călare pe cai negri. O intruziune oribilă, dar au fost imediat înconjuraţi de mujici şi forţaţi să descalece şi să îngenuncheze. Spre uşurarea mea, ei s-au supus.

Pe neaşteptate, a început să ningă. Mai întâi doar câţiva fulgi, care în scurt timp s-au îndesit, şi groparii au început să se neliniş-tească. La un semn al lui Serghei, au început să toarne pământ peste

coșciug, și mulțimea – cântând „Veșnica pomenire" și mai tare – a început să plece.

— Mă simt atât de pustiit, i-am spus Mașei.

Ea m-a luat de braț.

— Hai să mergem înăuntru, Valia. Vor servi ceai și ceva de mâncare. Sunt *înghețată*!

— Vin cu tine, Mașa, am spus eu, hotărât. Ești de acord?

— Unde?

— La Petersburg.

S-a întors spre mine cu o blândețe ciudată, strălucitoare.

— Mi-ar plăcea, a zis. Dar acum hai să intrăm.

Mergând înapoi spre Iasnaia Poliana, în mijlocul mulțimii, n-am mai discutat nimic despre unde aveam să mergem sau de ce sau când. Eram purtați, însuflețiți de o mie de voci care cântau, bărbați și femei care l-au iubit pe Tolstoi la fel de mult ca noi, care înțelegeau, ca și el, că moartea nu era decât una dintre nobilele transformări ale vieții și că pe lume nu conta nimic în afară de iubire.

42

J.P.

ELEGIE

Acoperă-l cu totul, trifoi.
Iarbă, tu, pătură cu plete lungi, șuierătoare,
ține-l culcat.

Țărâna fost-a om ce te-a plivit,
și-ți face semn din întuneric,
iar și iar.

Omul acela a fost noi amândoi,
bunule cititor.

Se spune c-a fost înțelept. Deloc mai rău
decât ești tu când patu-ți lași
răvășit și pustiu.

Deloc mai rău decât sunt eu când pâine proaspătă mănânc
în timp ce peste tot în lume
pâinea-i uscată.

Deloc mai rău, deloc mai bun,
dar să tămăduiască a-ncercat.

Vorbește, vânt rusesc.
Suflă puternic dinspre stepe
și curăță balastul.

Spintecă arborii înalți în lemn șuierător,
golit de frunze.

Bătrâna lume-i părăsită-n încleștarea iernii.

Postfață

Ultima gară este o operă de ficțiune, deși are unele dintre ornamentele și formulările cercetării literare. A fost începută acum jumătate de deceniu, când, plimbându-mă printr-un anticariat din Neapole, am dat peste jurnalul lui Valentin Bulgakov, ținut în anul petrecut alături de Lev Tolstoi. Curând am descoperit că ținuseră jurnale și numeroși alți membri ai cercului apropiat lui Tolstoi, care devenise remarcabil de larg în 1910. Am citit și recitit memoriile și jurnalele lui Vladimir Certkov, Sofia Andreevna Tolstaia, Ilia și Lev, Serghei, Tania și Alexandra (Saşa) Tolstoi, Duşan Makovițki și alții. Citindu-le unul după altul, mi se părea că privesc o imagine constantă printr-un caleidoscop. În scurt timp, m-am îndrăgostit de formele simetrice, în continuă schimbare, ale vieții ce se dezvăluia.

Un roman este o călătorie pe mare, explorarea unor ape străine, dar eu am navigat cât am putut de aproape de țărmul evenimentelor reale care au constituit ultimul an al vieții lui Tolstoi. Ori de câte ori vorbește Tolstoi în acest roman, îi citez cuvintele exact sau, mai rar, creez dialoguri întemeiate pe conversații relatate indirect. În rest, mi-am imaginat ce s-ar fi spus, s-ar fi putut spune sau ar fi trebuit să se spună.

În afara jurnalelor pe care le-am menționat, am apelat pentru cronologie și detalii de circumstanță la bine-cunoscutele biografii ale lui Tolstoi scrise de Aylmer Maude, Edward A. Steiner, Ernest J. Simmons, Henry Troyat și A.N. Wilson. Biografia Sofiei Andreevna Tolstaia, scrisă de Ann Edwards, mi-a fost și ea utilă. Trebuie să menționez, pentru cititorul interesat, cartea pe care m-am bazat

pentru informații bibliografice: *Leo Tolstoy: An Annotated Bibliography of English-language sources to 1978* de David R. Egan și Melinda A. Egan (Metuchen, N.J., și Londra, 1979).

Toate citatele din scrierile lui Tolstoi – inclusiv cele din scrisorile și jurnalele sale – au fost „ajustate" de mine, pe baza traducerilor în engleză existente. Prin urmare, am putut face în așa fel încât vocea sa să se conformeze – în cadență și dicție – personajului pe care l-am creat.[1]

Îi datorez foarte mult profesorului R.F. Christian, de la Universitatea St Andrews, din Scoția. Este unul dintre cei mai mari cercetători ai operei lui Tolstoi, care a avut amabilitatea să-mi citească romanul în manuscris și să facă sugestii și corecturi amănunțite. Îi sunt de asemenea recunoscător lui Gore Vidal, care m-a încurajat, oferindu-mi prietenia sa și sfaturi practice pe toată perioada scrierii cărții. Ca întotdeauna, Devon Jersild, soția mea, a fost cititorul meu cel mai fidel.

1 De aceea, am optat pentru traducerea acestor pasaje direct din cartea de față, și nu pentru preluarea lor din traducerile existente în limba română, așa cum se obișnuiește. Singura excepție este citatul din nuvela *Moartea lui Ivan Ilici* (vezi nota de la p. 271). (N. tr.)

La preţul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea
timbrului literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
cont nr. RO44 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, Bucureşti.

Tehnoredactor
MANUELA MĂXINEANU

DTP
ILEANA BUZOIANU
CARMEN PETRESCU

Corector
CRISTINA JELESCU

Apărut 2009
BUCUREŞTI – ROMÂNIA

Lucrare executată la C. N. I. „Coresi" S. A.

În colecția **Raftul Denisei** au apărut

Arthur Golden, *Memoriile unei gheișe*
Sarah Hall, *Michelangelo Electric*
Kurt Vonnegut, *Pianul mecanic*
Stefan Heym, *Relatare despre regele David*
John Fante, *Întreabă praful*
Nick Hornby, *Turnul sinucigașilor*
Salman Rushdie, *Furie*
Marguerite Duras, *Stăvilar la Pacific*
Laura Restrepo, *Delir*
Anaïs Nin, *Incest*
Nikos Kazantzakis, *Zorba Grecul*
Mitch Albom, *Marți cu Morrie*
Guillermo Martínez, *Crimele din Oxford*
Kurt Vonnegut, *Bufoniada*
Anthony Burgess, *Portocala mecanică*
Irvin D. Yalom, *Plânsul lui Nietzsche*
Anaïs Nin, *Foc*
Andrew Sean Greer, *Confesiunile lui Max Tivoli*
Leo Perutz, *Călărețul suedez*
Jeanette Winterson, *Pasiunea*
Naghib Mahfuz, *Akhenaton, cel ce sălășluiește în adevăr*
António Lobo Antunes, *Bună seara lucrurilor de pe-aici*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Milarepa*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Domnul Ibrahim și florile din Coran*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Oscar și Tanti Roz*
William Golding, *Împăratul muștelor*
Pascal Quignard, *Vila Amalia*
Almudena Grandes, *Vârstele lui Lulú*
Ismail Kadare, *Palatul Viselor*
Jesús Díaz, *Spune-mi ceva despre Cuba*
Paul Auster, *Palatul lunii*
Nicole Krauss, *Istoria iubirii*

Carlos Fuentes, *O companie neliniștitoare*
Alessandro Baricco, *Castele de furie*
Taichi Yamada, *Străini*
Leonid Țîpkin, *O vară la Baden-Baden*
Yasunari Kawabata, *Maestrul de go*
Ingeborg Bachmann, *Malina*
Dave Eggers, *Să te ții alergătură!*
Jonathan Safran Foer, *Extrem de tare și incredibil de aproape*
Richard Zimler, *Ultimul cabalist din Lisabona*
Sarah Dunant, *În compania curtezanei*
Péter Esterházy, *Un strop de pornografie maghiară*
John Fante, *Drumul spre Los Angeles*
John Updike, *Teroristul*
Anaïs Nin, *Delta lui Venus. Povestiri erotice*
Julio Cortázar, *Armele secrete*
James Meek, *Un gest de iubire*
Jeanette Winterson, *Scris pe trup*
John Berendt, *Miezul nopții în grădina binelui și a răului*
Hanif Kureishi, *Buddha din suburbie*
Daniel Kehlmann, *Măsurarea lumii*
Anne Tyler, *Căsătorie de amatori*
Joey Goebel, *Torturați-l pe artist*
Ann Patchett, *Belcanto*
John Updike, *Vrăjitoarele din Eastwick*
James Frey, *O mie de fărâme*
Aron Grunberg, *Istoria calviției mele*
Mihail Bulgakov, *Maestrul și Margareta*
Sarah Dunant, *Nașterea lui Venus*
Gonzalo Torrente Ballester, *Cronica regelui aiurit*
Friedrich Dürrenmatt, *Justiție*
Kurt Vonnegut, *Sirenele de pe Titan*
Douglas Carlton Abrams, *Jurnalul pierdut al lui Don Juan*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Viața mea cu Mozart*
Will Self, *Cum trăiesc morții*
Kelly Jones, *Al șaptelea licorn*
Peter Carey, *Furtul. O poveste de iubire*

Hubert Selby Jr., *Recviem pentru un vis*
Fumiko Enchi, *Măştile*
Jonathan Safran Foer, *Totul e iluminat*
Ismail Kadare, *Umbra*
Anaïs Nin, *Henry şi June*
Rachel Cusk, *Arlington Park*
Jesús Díaz, *Cele patru fugi ale lui Manuel*
John Fante, *O să vină şi primăvara, Bandini*
Douglas Coupland, *Toate familiile sunt psihotice*
Mitch Albom, *Încă o zi*
Diane Setterfield, *A treisprezecea poveste*
Nikos Kazantzakis, *Hristos răstignit din nou*
Milorad Pavič, *Mantia de stele*
Sarah Dunant, *Transgresiuni*
Joey Goebel, *Anomalii*
Andreï Makine, *Fiica unui Erou al Uniunii Sovietice*
Ellis Avery, *Foc în pavilionul de ceai*
Ludmila Ulițkaia, *Al dumneavoastră sincer, Şurik*
Yasunari Kawabata, *Dansatoarea din Izu*
Didier van Cauwelaert, *Evanghelia după Jimmy*
Gregor von Rezzori, *Memoriile unui antisemit*
Alessandro Perissinotto, *Celei care mă judecă*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Copilul lui Noe*
James Frey, *Prietenul meu Leonard*
Douglas Coupland, *Generația X*
Pablo De Santis, *Caligraful lui Voltaire*
John Updike, *Fugi, Rabbit*
J.M. Coetzee, *Maestrul din Petersburg*
David Mitchell, *Atlasul norilor*
Sawako Ariyoshi, *Soția doctorului*
Laura Restrepo, *Dulce companie*
Leo Perutz, *Iuda lui Leonardo*
Kurt Vonnegut, *Bun venit printre maimuțe*
Carol Shields, *Jurnal în piatră*
Taichi Yamada, *În căutarea unei voci din depărtare*
Martin Suter, *Diavolul din Milano*
Amos Oz, *Poveste despre dragoste şi întuneric*

Michael Chabon, *Băieți teribili*
Rick Moody, *Furtuna de gheață*
Gary Shteyngart, *Absurdistan*
Tash Aw, *Fabrica de mătase*
Richard Ford, *Cronicarul sportiv*
Gonçalo M. Tavares, *Ierusalim*
Joseph Roth, *Spovedania unui ucigaș.*
Legenda sfântului bețiv
Eduardo Mendoza, *Mauricio sau alegerile locale*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Secta Egoiștilor*
Alessandro Piperno, *Cu cele mai rele intenții*
Arnon Grunberg, *Nesuferitele zile de luni*
Jeanette Winterson, *Portocalele nu sunt singurele fructe*
Cinghiz Aitmatov, *Stigmatul Casandrei*
Sawako Ariyoshi, *Dansatoarea de Kabuki*
Naghib Mahfuz, *O mie și una de nopți și zile*
John Updike, *Întoarcerea lui Rabbit*
Mo Yan, *Sorgul roșu*
Arthur Japin, *În ochii Luciei*
Guillermo Martínez, *Moartea lentă a Lucianei B.*
Kurt Vonnegut, *Cutremur de timp*
Fumiko Enchi, *Ani de așteptare*
Ismail Kadare, *Amurgul zeilor stepei*
J.M. Coetzee, *Viața și vremurile lui Michael K*
John Cowper Powys, *Cercul nebunilor*
Subcomandante Marcos, Paco Ignacio Taibo II, *Morții incomozi*
Sara Gruen, *Apă pentru elefanți*
Niccolò Ammaniti, *Cum vrea Dumnezeu*
Zeruya Shalev, *Viața amoroasă*
Madeleine Thien, *Certitudine*
Lesley Downer, *Ultima concubină*
Irvin D. Yalom, *Minciuni pe canapea*
António Lobo Antunes, *Ordinea naturală a lucrurilor*
Jay Parini, *Ultima gară*

În pregătire

Yasunari Kawabata, *Vechiul oraș imperial*

Scriitorul american Jay Parini s-a născut în 1948, în Pittston, Pennsylvania. După studii de filologie și un doctorat obținut în 1975, devine profesor de limba engleză și predă vreme de șapte ani la Darmouth College din New Hampshire, Hanover. Din 1982 se mută la Middlebury College în Vermont, unde predă și în prezent. Jay Parini este autorul mai multor volume de poezie, printre care *House of Days* (1998) și *The Art of Subtraction: New and Selected Poems* (2005). Este, de asemenea, un reputat critic și istoric literar, volumele sale *John Steinbeck* (1995), *Robert Frost: A Life* (1999), *Why Poetry Matters* (2008), *Promised Land: Thirteen Books that Changed America* (2008) fiind deosebit de apreciate în SUA. Parini are o bogată activitate de editor, coordonând lucrări precum *The Norton Book of American Autobiography* (1998), *British Writers Classics* (2003), *The Oxford Encyclopedia of American Literature* (2004). Bine-cunoscut romancier, Jay Parini a publicat șase romane, dintre care amintim *Benjamin's Crossing* (1996) și *The Apprentice Lover* (2002). Romanul ***Ultima gară*** (*The Last Station*, 1990; 2007) oferă un tablou de ansamblu al ultimului an din viața lui Lev Tolstoi, privit din unghiuri diferite și perspective contradictorii, reconstituit în special pe baza jurnalelor marelui scriitor și ale apropiaților lui. Jay Parini locuiește în Vermont, fiind colaborator permanent al mai multor publicații prestigioase, precum *The Guardian*, *The New Yorker*, *Poetry* și *The Paris Review*.

Publicat până în prezent în treizeci de țări, romanul *Ultima gară* este ecranizat în 2009 de Michael Hoffman, cu Helen Mirren, Christopher Plummer și James McAvoy în rolurile principale.

Suntem în anul 1910. Rusia a trecut printr-o revoluție. Lev Tolstoi și-a publicat deja capodoperele *Anna Karenina* și *Război și pace*. E adulat în țară și în lume. Dar faima are prețul ei. Sfâșiat între „religia" sărăciei, pe care a îmbrățișat-o cu speranța celui care vrea să-și salveze sufletul, și traiul fastuos impus de soția sa, Sofia Andreevna, Tolstoi nu își găsește liniștea. Dornic să i se piardă urma, părăsește Iasnaia Poliana, locul în care și-a petrecut aproape întreaga viață. În spatele misterioasei fugi stă însă un șir de evenimente tumultuoase pe care Parini le aduce la lumină din jurnalele și însemnările care au însoțit fiecare clipă a existenței marelui scriitor rus.

„O capodoperă plină de subtilitate." *Times Literary Supplement*

„Una dintre acele rare opere de ficțiune care izbutesc să împletească minuțioasa documentare istorică și originalitatea stilului."
New York Times

„***Ultima gară*** e tributul pe care secolul nostru îl aduce unei epoci cu mult mai glorioase." *Observer*

„Un roman extraordinar de seducător." *Sunday Times*

Jay Parini **Ultima gară**

ULTIMA GARA
H100246
Pret : 33.01 Lei

H